

(ಇಂ) ಉದ್ಯೋಗದಿಂದ

ప్రథమాధ్యాయే,— ప్రథమః పాదః

శ్రీ యోగావ్రోహణోపనిషత్సంకలనమునకు సమర్పించుచున్నాను. ఇది
 యోగవేదమునకును, ఆధ్యాత్మికవిద్యనకును ముఖ్యమైనది. ఇది
 మన సత్త్వాద్యాత్మికవిద్యనకు ముఖ్యమైనది. ఇది
 సద్బ్రహ్మవిద్యనకు ముఖ్యమైనది. ఇది
 సద్బ్రహ్మవిద్యనకు ముఖ్యమైనది. ఇది

అత్రేయమేవవివేచవిదాంప్రశ్రియం. అవిద్యస్తుసస్వరూపతస్సభావతశ్చైత్యంత విలక్షణస్తదాత్మ భూతశ్చేతనఃప్రత్యగాత్మా. తస్మాద్భద్రాస్తుకాన్నిత్యాచ్చనిఖిలహేయప్రత్యనికతయా, కల్యాణగుణైకతానతయాచ, సర్వావస్థవివదిద్వాప్రకతయా, భారకతయా, నియంతృతయా, శేషితయా, చాత్యంతవిలక్షణః పరమాత్మా. యథోక్తంభగవతో * ద్వావిమాపురుషేలోకేతురశ్చాతురపవచః. తురస్సర్వాభూతానికూటచ్ఛోఽతురఉచ్యతే. ఉత్తమఃపురుషస్త్యన్యః పరమాత్మైత్యదాహృతః ! యోలోకస్రయమావిశ్వవిభర్తృవ్యయితుశ్వరః । యస్మాత్తురమతీతోహమతురాదపిచోత్తమః। అతోస్మిలోకేవేదేచప్రథితః పురుషోత్తమఇతి. శ్రుతిశ్చ *ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః *పతింవిశ్వస్యాక్షేశ్వరం. *అన్తర్బహిశ్చతత్సర్వంవ్యాప్యసారాయణస్థితఇత్యాదికా.నూటస్థః - ముక్తస్వరూపం. *యోర్వతురమనిర్దేశ్యమవ్యక్తంపర్యుపాసతే। సర్వత్రగమచిత్త్యంచకూటస్థమచలంధ్రువ మిత్యాదివ్యవదేశాత్. సూత్రకారశ్చైవమేవవచతి *నేతరోనుపపత్తైః *భేదవ్యవదేశాత్ *ఆనుపపత్తైస్తునశారః *కర్మకర్తృవ్యవదేశాచ్చ *శబ్దవిశేషాత్ *సమ్మోగప్రాప్తిరితి జేన్నవై శేష్యోత్ సుప్తచస్మాత్తదధర్మాభిలాషాచ్ఛారీరశ్చ *ఉభయశాక్యంజేత్యోక్త్యాభిప్రాయాత్ *నిశేషభేదవ్యవదేశాభ్యాంచనేతరౌ

*ముక్తిపస్యవ్యవదేశాచ్చ *స్థిత్యవనాభ్యాంచ * ఇతరపరాను
 ర్భౌత్యైతీతీతీనాసస్థువాత్ * ఉత్తరాచ్చేదావిర్భూతస్వరూపస్తు
 *సుషుప్త్యుత్థాగ్రస్తోర్భేదన *పత్వాదితదేభ్యః *అధికంతుభేదని
 దైశాత్ * అధికోపదేశాత్తుబాదరాయణస్యైవంతద్వర్కనాత్ *జగ
 ద్వాప్యపారవర్జంప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ *భోగమాత్రసామ్య
 లిక్తాచ్చేత్యాదిభిః నచావిద్యాకృతముసాధికృతంవాభేదమాశ్రిత్యై
 తేనిదైశాః- *ఇదంజ్ఞానమపాశ్రిన్యమానసాధర్మ్యమాగతాః। సగై
 పినోపజాయతైప్రళయోనవ్యథత్తిచ * తదావిద్యాకృత్యుపాపేవి
 ధూయనిరజ్జనః పరమంసామ్యముపైతి*ముక్తిపస్యవ్యవదేశాచ్చ
 *ఉత్తరాచ్చేదావిర్భూతస్వరూపస్తు * సహజ్యావిర్భూతస్సైవనశ
 బ్దాత్ *జగద్వాప్యపారవర్జంప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ *భోగ
 మాత్రసామ్యలిక్తాచ్చేతీసర్వా విద్యోపాధినిన్నుత్తమధికృత్యైవభే
 దోపపాదనాత్. శ్రుతిత్వేతిమాత్రేమసర్వత్రభేదేనిద్విష్టేచిదవిదీ
 శ్వరస్వరూపభేదస్సాన్విభావికోపవక్ష్యేఇతిసమ్ప్రదాయే. *సర్వంభి
 దంబ్రహ్మశబ్దలాగతిశాన్తఉపాసీత * వాచారహ్యణంవికారోనామ
 భేయంస్మృతికేత్యేవసత్యం *సదేవసోమ్యేనసప్రతీదేకమేవాద్వి
 తీయంతదైక్షణిబహుస్యాంప్రజాయెయేతితత్తైజోస్పృహత *సన్నూలా
 సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయితనాశ్చత్పరిస్థాః వికదాశ్చ్య
 మిదంసర్వంతప్యత్యంసతత్త్వతత్త్వమసిశ్వేదతతో *తేన్ద్రజ్ఞంచా
 పిహంవిద్ధి * ఇదనన్యత్వమారహ్యణశబ్దాదిభ్యైతీపరస్యప్రచ్ఛాణః
 కారణత్వం,కృత్స్నస్యచిదవిదాత్మకప్రపశ్చస్యకార్యత్వం, కారణా
 గ్నా-ర్యస్యానన్యత్వం, చోచ్యమానమేవమేవోపపన్యతే. సర్వావస్థ
 స్యచిదవిద్యస్తునఃపరమాత్మశరీరత్వం,పరమాత్మనశ్చాత్మత్వత్వం, *యః
 పృథివ్యాంతిష్ఠస్యస్యపృథివీశరీరం * యతశ్చనిష్ఠస్యస్యాత్మాశరీరం
 యతత్త్వానమంతరాయమయతి *యస్యావ్యక్తింశరీరంయస్యాక్షరం
 శరీరంయస్యమృత్యుశ్శరీరంపరసర్వభూతాన్తాన్తాన్తాపహతపాష్టా
 దివ్యోదేవపితౌనారాయణః ॥ ౨ ॥

త్వైత్యాదిశ్రుత్యైవోపదిష్టమితిసూక్ష్మవిదవిద్వస్తువిశిష్టః పరమాత్మా
కారణం, సపవపరమాత్మా స్థూలవిదవిద్వస్తుశరీరఃకార్య, మితికార
ణావస్థాయాం కార్యావస్థాయాంచవిదవిద్వస్తుశరీరకతయా తత్స
కారఃపరమాత్మైవ సర్వశబ్దవాచ్యఇతి పరమాత్మశబ్దేన సర్వశబ్దసా
మానాధికరణ్యం ముఖ్యమేవోపపన్నతరం. * అనేనజీవేనాత్మనా
నుప్రవిశ్య నామరూపేవ్యాకరవాణి * తత్సృష్టౌతచేవానుప్రా
పిశత్ తదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్ఛాభవదిత్యాది శ్రుతిరేవే మమగ్ధ
ముపపాదయతి. సర్వమాత్మతయానుప్రవిశ్యతచ్ఛరీరత్వేన సర్వ
ప్రకారతయా సపవసర్వశబ్దవాచ్యభవతీత్యర్థః. * బహుస్యామితి
బహుభవనసంజగల్గోపీనామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మవిదవిద్వస్తుశ
రీరకతయైకధావస్థితస్య విభక్త నామరూప విదవిచ్ఛరీరకతయా బ
హుప్రకారతావిషయఇతి జేనవిష్ణుక్రియా.

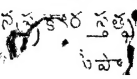
యేషునర్నిర్విశేషకూటస్థస్యప్రకాశశత్యచైతన్యమాత్రంబ్ర
హ్మజ్ఞాతవ్యతయోక్తమితివదన్తి-తేషాం*జన్మాద్యస్యయతః*శాస్త్ర
యోనిత్వాత్*తత్తుసమన్వయాత్*ఈక్ష తేర్నాశబ్దమిత్యాది*జగ
ద్వ్యాపారవజ్జంప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ *భోగమాత్రసామ్య
లిక్తాచ్చ *అనావృత్తిశబ్దాదనావృత్తిశబ్దాద్యస్తస్యసూత్రగణస్య
బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వబహుభవనసంజగల్గరూపేక్షణాద్యనన్తవి
శేషప్రతిపాదనపరత్వాత్సర్వంసూత్రజాతం, సూత్రకారోదాహృ
తాః*యతోవాగ్నిమానిభూతానిజాయంతే *తదైక్షతబహుస్యాంప్ర
జాయేయేతీత్యాద్యాసర్వశ్రుతయశ్చనసగ్ధచ్చనైతికోచ్యత-*యే
నాశ్రుతంశ్రుతమిత్యేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాయ *యథా
సోమ్యైకేనమృత్పిణ్డేనేత్యేకమృత్పిణ్డారబ్ధిఘటశరావాదీనాంతస్కృప్తి
ణ్డాదనస్యప్రవృతయాతద్దానేనతేషాంజ్ఞాతతేవబ్రహ్మజ్ఞానేన తదార
భిస్యకృత్సృజ్యవిదవిదాత్మకస్యజగతస్తస్మాదనతిరిక్తవస్తుతయాజ్ఞా
తతాసమృపతీతుస్త్వద్వ *సదేవసోమ్యేదమగ్రతసీదేకమేవాద్వి
భాసోమ్యేకంప్రకాశశత్యచైతన్యమాత్రంబ్రహ్మజ్ఞాతవ్యతయోక్తమితివదన్తి-తేషాం*జన్మాద్యస్యయతః*శాస్త్ర
యోనిత్వాత్*తత్తుసమన్వయాత్*ఈక్ష తేర్నాశబ్దమిత్యాది*జగ
ద్వ్యాపారవజ్జంప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ *భోగమాత్రసామ్య
లిక్తాచ్చ *అనావృత్తిశబ్దాదనావృత్తిశబ్దాద్యస్తస్యసూత్రగణస్య
బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వబహుభవనసంజగల్గరూపేక్షణాద్యనన్తవి
శేషప్రతిపాదనపరత్వాత్సర్వంసూత్రజాతం, సూత్రకారోదాహృ
తాః*యతోవాగ్నిమానిభూతానిజాయంతే *తదైక్షతబహుస్యాంప్ర
జాయేయేతీత్యాద్యాసర్వశ్రుతయశ్చనసగ్ధచ్చనైతికోచ్యత-*యే
నాశ్రుతంశ్రుతమిత్యేకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాయ *యథా
సోమ్యైకేనమృత్పిణ్డేనేత్యేకమృత్పిణ్డారబ్ధిఘటశరావాదీనాంతస్కృప్తి
ణ్డాదనస్యప్రవృతయాతద్దానేనతేషాంజ్ఞాతతేవబ్రహ్మజ్ఞానేన తదార
భిస్యకృత్సృజ్యవిదవిదాత్మకస్యజగతస్తస్మాదనతిరిక్తవస్తుతయాజ్ఞా
తతాసమృపతీతుస్త్వద్వ *సదేవసోమ్యేదమగ్రతసీదేకమేవాద్వి

లభేదప్రహణేన సచ్చబివాచ్యైకైకతావత్తింఘటశరావాచ్యత్వైః
ప్రాగుత్పాదకవృత్తిజ్ఞైకతావత్త్వవిదభిధాయః * తత్త్వతబహుస్యామి
భిత్తదేవసచ్చబివాచ్యంబ్రహ్మవివదిదాత్మకప్రవృత్తిరూపేణాత్మనోబ
హుభవన మేకవృత్తిజ్ఞాన్యఘటశరావాది రూపేణబహుభవనవత్ప్ర
బంధ్యైకత్వమేవ తేజఃప్రభృతిజగదాకారేణా స్పృశతేలిచాభిధా
యః * విదదాత్మ్యమిదంసర్వంతస్యత్వంసంతాత్మతత్త్వమసీత్యభిధా
నాద్యైహైకమేవావిద్యాకృతేనపరమాద్ధిశేనవోపాధివాసవృద్ధం
దేవాదిరూపేణబహుభూతమిదదేవదిద్భిరభ్యవగన్తవ్యమితి తదయం
క్రం- * జ్ఞాత్వానానావజావీతసేతా * నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనా
నామేతోబహునాం యోమిదభావకామానత్యాదిప్రతిభిజీవానా
మబత్వనిత్యత్వబహుత్వవచనాత్. యదిఘటశరావాదే రుత్పత్తైః
ప్రాగేకీభూతస్యవృద్ధివృత్త్యాత్మత్వత్తరకాలభావిబహుత్వవత్సృ
ష్టేఃప్రాగేకీభూతవైకవప్రహ్మణస్సృష్ట్యాన్తరకాలీనంనానావిభజీవ
రూపేణబహుత్వముచ్చేతా తదాజీవానామబత్వనిత్యత్వబహుత్వా
దివిరుధ్యేన. సూత్రవిరోధత్వ - * ఇతరవ్యవదేహాద్ధితాకరణాదిదోష
ప్రసక్తిరిప్రసక్తానదేవ మనుష్యాదిజీవస్వరూపేణబహు భూతం
చేదాత్మనోనిత్యతరణాదిదోషప్రసక్తిరిత్యత్వాత్ * అథకంఠుభే
నిత్యైకేదినిత్యవాప్యైకావత్తే ధర్మత్వముక్తిం. తథాచ * వైష
వ్యవైష్ణవజ్యేనసాపేక్షత్వాదిరదేవాదిజీవస్సృష్టిప్రయుక్తపక్ష
పాతవైష్ణవజ్యేజీవానామూర్వస్వార్వకత్వాపేక్ష త్యాద్విషమస్సృ
ష్టిరికపరిహృతే. తథా * సకత్వానిభాగాదిరదేవానాదిత్వాదవప
వ్యతేనామృతవిభ్యతేదేతి * సదేవసామ్యవిప్రసాదకమేవాద్వి
రేయసితిస్సృష్టేఃప్రాగిదభాగివచనాత్ సృష్టేః ప్రాజ్ఞీవానామభా
నాత్తితాత్మన సమృద్ధిరేకపరిహోద్య - జీవానాంశతీర్మాప్రవాహ
ణాంకానాదిత్వాదికపరిహృతం. * నాత్మాత్మ తేర్నిత్యత్వాచ్చతా
భ్యుత్త్యాత్మనడత్వైకభావ శిష్టైర్నిత్యత్వం చ. స్వాభ్యుపగమ
విరోధత్వ - అమోక్షాజ్ఞేవభ్యేనానానాశేన. కేవల

రభ్యుపగమ్యతే. అతశ్చక్రిపిగోధాత్సూత్రపిరోధాత్స్వభ్యుపగమ
 పిరోధాత్ప్రసృష్టేః ప్రాగే కత్వావధారణంనామ హపవిభాగాభా
 వాభిప్రాయం, నామహపవిభాగానన్వసూత్సవిదవిద్వస్తుశక్తిభే
 దసహం, చేతినన్వైరభ్యుపగమ్యతే. ఇయాంస్తువిశేషః- అపిద్యావ
 రికల్పనేప్యపాథి పరికల్పనేపిప్రశ్నాప్యరిక్తిస్యా పిద్యాసమృద్ధిన
 శ్చోపాథిసమృద్ధినశ్చేతనస్యాభావాదపిద్యోపాథిసమృద్ధౌ, తత్కల్ప
 తాశ్చతోమా, ప్రశ్నాణపవభ వేయంతి. — సన్మాత్రప్రశ్నావా
 దేపి ప్రాక్సృష్టేస్సన్మాత్రంప్రశ్నైకమేవస్మప్యంతరకాలంభోక్త్య
 భోగ్యనియన్త్రహపేణప్రధానతాతంచేత్ - ఘటశరావహణికవజ్జీవే
 శ్వరయోగుత్పత్తిమత్త్వహనిత్యత్వంచస్యాత్. అన్తేకత్వాపక్తివే
 కాయానుపిభోక్త్యభోగ్యనియన్త్రశక్తిత్రయమవస్థితమిచేత్ - కిమి
 దంతక్తిత్రయశబ్దవాచ్యమితివేవనీయం. యదినన్మాత్రస్యైకప్రే
 వభోక్త్యభోగ్య నియన్త్రహపేణపరిణామ సామర్థ్యంతక్తిశబ్దవా
 చ్యం- ఏవంతద్విష్యుత్పిజ్జాస్యనుటశరావాదిపరిణామ సమర్థస్యతమ
 త్వాదకత్వమివప్రశ్నాణ ఈశ్వరాదీనాముత్పాదకత్వమితలేమాను
 త్యత్వమేవ. అథేశ్వరాదీనాంసూత్సహ పేణావస్థితలేవశక్తిరిత్యు
 చ్యేత - తస్మిన్తదంతిస్యసన్మాత్రస్యప్రశ్నాణిప్రమాణా భావా,
 త్తదభ్యుపగమేవ తమత్వాద్యతయేశ్వరాదీనా హనిత్యత్వప్రసక్తా,
 చ్యుత్రయాణాంనామహప విభాగానన్వసూత్సవిశాపక్తిలేవ ప్రా
 క్సృష్టేరేకత్వావధారణావసేయివత్త్వం. నతదాతేదాంప్రశ్నా
 త్తకత్వాదేకత్వావధారణంవిరుధ్యేత. అతస్సర్వాసస్థావస్థితస్యవిద
 విద్వస్తునఃప్రశ్నాశరీరత్వమ్రతేః సర్వదాసర్వశబ్దైర్భ్రష్టావతత్త
 చ్చరీరకతయాతత్త్వవిశిష్ట మేవాభిధీయతఇతిస్థూల విదవిద్వస్తువిశి
 ష్టంప్రశ్నానకార్యభూతంజగత్ - నామహపవిభాగానన్వసూత్సవిద
 విద్వస్తువిశిష్టంప్రశ్నాకారణమితివేవమృత్పిజ్జాస్థానీయం * సదేవసో
 మ్మేదమగ్రతీసేదకమేష్వాద్వితీయమిత్యుచ్యతే - తదేవవిభక్తీనామ
 భాసనాక్యంత్రు విభక్త్యానామగ్రతీసేదకసర్వసమృద్ధానం. శు, తి

శ్రీమద్వేదాంతదీపః

న్యాయవిరోధస్తు తేషాం భాష్యే ప్రపశ్యేత ఇతి నైహ ప్రతస్యతే. భాష్యేదితోఽధికరణార్థసూత్రార్థవివరణసుఖగ్రహణాయ సక్షేపేణోపన్యస్యతే.

తత్ర ప్రథమేపాదే ప్రధానపురుషో వేదజగత్కారణతయా వేదాంతాః ప్రతిపాదయన్తీత్యాశంక్య సర్వజ్ఞం సత్య సజ్జల్పం నిరవద్యం సమస్తకల్యాణగుణాకరం బ్రహ్మైవ జగత్కారణతయా ప్రతిపాదయన్తీత్యుక్తం. ద్వితీయత్యతీయచతుర్థపాదేషు కానిచిద్వేదాంతవాక్యాని ప్రధానాదిప్రతిపాదనపరాణీతి తస్మాభేన సర్వాత్మేషమాశంక్యతాన్యపి బ్రహ్మపరాణీత్యుక్తం. తత్రాస్పష్టజీవాదిలింగకానివాక్యాని ద్వితీయేనిరూపితాని - స్పష్టలింగకానిత్యతీయే - చతుర్థేషు ప్రధానాదిప్రతిపాదనచ్ఛాయానుసారీణీతి విశేషః. అతః ప్రథమే ఽధ్యాయే సర్వం వేదాంతవాక్యజాతం సార్వజ్ఞ్యసత్యసజ్జల్పత్వాదియుక్తం బ్రహ్మైవ జగత్కారణతయా ప్రతిపాదయంతీతి స్థాపితం. ద్వితీయే ఽధ్యాయే తస్మాదధ్యక్షుర్దక్షణత్వే ప్రతిపాదనైరప్రథమోద్యతే. తత్ర ప్రథమేపాదే సాక్ష్యాదిస్మృతివిరోధాన్నయవిరోధావ్యప్రసంగిదోషః పరిహృతః. ద్వితీయే తు సాక్ష్యాదివేదబాహ్యపక్షప్రతిత్వేషముభేన తస్మైవాదరణీయతాస్థిరీకృతా. త్యతీయచతుర్థయోర్వేదాంతవాక్యవాచనోన్యవిప్రతిషేధాదిదోషగదాభావఖ్యాపనాయ వియదానీనాం బ్రహ్మకార్యతాప్రకారోవిశోధ్యతే. తత్ర త్యతీయేపాదే చచిదదిత్యపిప్రహ్మకార్యత్వే సత్యవ్యచిదంశస్య స్వరూపాన్యథాభావేన కార్యత్వం, చిదంశస్య స్వభావాన్యథాభావేన జ్ఞానసజ్జల్పచచికాసరూపేణ కార్యతో, దిత్తా. చతుర్థే తు జీవాపకరణానామిన్ద్రియాదీనాముత్పత్తిప్రకార ఇతి - ప్రథమే నాధ్యాయద్వయేన ముత్పత్తుభినుపాన్యం నిరస్తదోషగదామనవధి కౌతిశయాసభ్యేయ కల్యాణగుణాగణానిభిలజగదేకకారణం బ్రహ్మైతి ప్రతిపాదితం. ఉత్తరేణ ద్వయేన బ్రహ్మైవాప్రాసన్నమకారస్తత్ఫలిభూతమోక్షస్వయావంబుద్ధిమేనైతే. సహ

పాసిసిషోత్పత్తయేజీవస్యసంసరతోదోషాః కీర్తితాః ద్వితీయేచాపా
సిసిషోత్పత్తయపవబ్రహ్మణోనిరస్తనిఖలదోషతా, కల్యాణగుణాకర
తా, రూపాభయలిక్ష్ణతా ప్రతిపాద్యతే. తృతీయేతుబ్రహ్మహ్మపాస
నైకత్వ వానాత్వవిచారపూర్వక ముపాసన మూపసంహార్యానుప
సంహార్య గుణవిశేషాః ప్రవక్ష్యతాః. చతుర్థేతూపాసనస్య వణ్ణా
శ్రమధర్మైతి కర్తవ్యతాకత్వముక్తం. చతుర్థేధ్యాయే బ్రహ్మహ్మ
పాసనఫల వివ్రాక్తియతే. తత్ర ప్రథమేపాదే బ్రహ్మహ్మపాస
నఫలంవత్తం ఉపాసనస్వరూప పూర్వకోపాసనానుష్ఠానప్రకారో
విద్యామాహాత్మ్యంచోచ్యతే. ద్వితీయేతుబ్రహ్మహ్మ పాసీనానాం
బ్రహ్మప్రాప్తిగత్యుపక్రమప్రకారశ్చిక్షితః. తృతీయేత్వర్చిరాదిగతి
స్వరూప, త్వర్చిరాదినైవ బ్రహ్మప్రాప్తిరితి, చప్రతిపాద్యతే. చతు
ర్థేతుముక్తస్యబ్రహ్మనుభవప్రకారశ్చిక్ష్యతే. అతోముముక్షుభిర్ద్రా
తవ్యంనిరస్తనిఖలదోషగర్ధమనవధికాతిశయానభ్యేయకల్యాణగుణగ
ణాకరంనిఖలజగదేక కారణంపరం బ్రహ్మ, తద్జ్ఞానంచమోక్షసాధన
మసకృదావృత్తస్త్పతి సంతానరూపముపాసనాత్మక, ముపాసనఫలం
చార్చిరాదినాపరంబ్రహ్మహ్మసంపద్యోస్య స్వరూపభూతజ్ఞానాది
గుణా విర్భూతపూర్వకానస్తేషాహవి భూత్యనవధికాతిశయానస్తప్ర
హ్మనుభవోఽపునరావృత్తిరూపఇతిశారీరకశాస్త్రేహోక్తంభవతి॥

హరిః ఓం॥

౧-సూత్రమ్: ॥ అథాతో బ్రహ్మజ్ఞానా ॥

బ్రహ్మమీమాంసావిషయః. సాకిమారవృణీయా - ఉత్తమార
వృణీయేతిసంశయః. తదన్తంపరీక్ష్యతే - వెదావ్రాకింబ్రహ్మగీప్రమా
ణం-ఉతనేతి. తదన్తంపరినిష్ఠ న్నేకైశ్చైవస్యబోధనసామర్థ్యావధార
ణంసమ్భవతి- నేతి. ససమ్భవతీతిపూర్వపక్షః. సమ్భవతీతిరాధా
స్తవః. యథానసమ్భవతీతిపరినిష్ఠ న్నేకైశ్చైవస్యబోధనసామర్థ్యా
వధారావ్యంప్రతిపక్షః ॥

బ్రహ్మమీమాంసానారమ్భణీయా. యదాసమ్భవతే - తదాసిద్ధ్యవ్య
ర్థేబోధనసామర్థ్యసమ్భవాద్యేదావ్తాఃప్రచ్ఛణీత్రమాణమితి సాచా
రమ్భణీయాస్యోత్. అత్రపూర్వపక్షవాచీకస్యతే - సృష్ట్యవ్యవహా
రవస్యత్రాప్యప్రేక్ష్యసమ్భవా, ద్వ్యవహారస్యచ కార్యబుద్ధిపూర్వ
క త్వేనకార్యపవాధేశద్విత్యవధారణా, త్వరితస్మన్నేకైప్రచ్ఛణీన
వేదావ్తాఃప్రమాణమితితద్విచారయాపాబ్రహ్మమీమాంసానారమ్భణీ
యైతి. సిద్ధాంతస్తు-బాలానాంమాతాపితృప్రభృతిభిరమ్భాతాతమాయ
లశిశుపశుపక్షిన్యూగదిషు అగ్రాశ్యాన్దిశ్యత ఉపభిధాయినశ్చజ్ఞాన్పరి
యుజ్ఞానైఃప్రమేణంహుశశ్శిక్షితానాం ఉచ్యబుప్రణవసమనంతరం
స్వాత్మనామేవత దర్శబుద్ధ్యన్మంతనశ్చనాత్, తేజ్ఞాన్యోస్సమ్మఖా
న్తైరాదిర్భనా, త్వదేతయిత్యుభయమజ్ఞానా, త్వబోధ్యబోధకభావ
ఏవతద్వార్థయోస్సమ్మన్తర్థినిశ్చిన్వానానాంపరిసంపన్నేకైశ్చద్వ్యవహా
రకత్వావధారణంసమ్భవతీతిప్రచ్ఛణీవేదాంతవాక్యావాంప్రామా
ణ్యాఉపదర్శనాకారాకారాబ్రహ్మమీమాంసానారమ్భణీయైతి. సూత్రా
ర్థస్తు (అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా) అథేత్యానంతర్యే. అతేతిచ
వృత్తస్యహేతుభావే. బ్రహ్మహోజిజ్ఞాసా-జ్ఞాతుమిచ్ఛా. ఇచ్ఛా
యాఇవ్యమాణప్రధానత్వాదివ్యమాణంజ్ఞానమిహభిప్రేతం. పూ
ర్వప్రతాదల్పాస్థల ఫలకేపలకగ్ధాదిగమాదన్తర్థరంతరపవహేతోర
నంతర్థరఫలబ్రహ్మగణనాఃకర్తవ్యః.

౨ సూ. బ్రహ్మజిజ్ఞాసానారమ్భణీయతః॥

తైత్తిరీయ క్షియతోవాగ్నిమానిశూరానిజాయంతేయనజాతా
నిజీవంతి యస్మినువ్యభిసంపితైశ్చిద్విజిజ్ఞాసస్వతద్యుక్తైశ్చైక
ద్వాక్యంవిషయః. కేమేనజిజ్ఞాస్యతయాప్రతిజ్ఞాతంబ్రహ్మజగజ్జన్మా
దికారణతయాలక్షణతః ప్రతిపాదయతుంశకోత్తినచేతి సంశయః.
నశకోత్తేతిపూర్వోపక్షః. తుతః. జగజ్జన్మాదీనామపలక్షణతయా వి
శేషణతయాచా బ్రహ్మలక్షణత్వాసమ్భవంతే. ఉపలక్షణత్వేహ్య
పలక్ష్యస్యాదనినినిహితే. అతః పల

క్షణత్వంనసమ్భవతి. విశేషణత్వేష్యనేకవిశేషణవిశిష్టతయాఽపూర్వవైకస్యప్రతిపాదకత్వంనసమ్భవతి - విశేషణానాంవ్యావర్తకత్వేనవిశేషణబహుత్వేబ్రహ్మబహుత్వప్రసక్తః. రాధాన్తస్తు-ఏకస్మిన్నవిరుద్ధానాంవిశేషణానాంఅనేకత్వేపిశ్యామత్వయువత్వాదివిశిష్టదేవదత్తవజ్జగజ్జన్మాదివిశిష్టంబ్రహ్మైకమేవవిశేష్యంభవతి. ఉపలక్షణత్వేజన్మాదిభిరుపలక్ష్యస్యబ్రహ్మశబ్దావగతభూతత్వాద్యాకారాశ్చసంతతిజగజ్జన్మాదికారణంబ్రహ్మైకతలక్షణతఃప్రతిపాదయితుంశక్తోతితి. సూత్రార్థః-అస్య-వివిధవిచిత్రభోక్తృభోగ్యపూర్ణస్యజగతఃయతోజన్మాది-తద్భ్రష్మాతిప్రతిపాదయితుంశక్తోత్యేతద్వాక్యమితి.

అధికరణమ్-3—3. సూ॥శ్లో॥శాస్త్రయోనిత్వాత్॥

*యతోవాగ్నిమానీత్యాదివాక్యమేవవిషయః. తత్తి-జగత్తారణేబ్రహ్మణిప్రమాణం-ఉతనేతిసంశయః. నైతత్ప్రమాణమితిపూర్వఃపక్షః-అనుమానసిద్ధబ్రహ్మవిషయత్వాత్. ప్రమాణాన్తరావిషయేహిశాస్త్రంప్రమాణం. జగతస్సావయవత్వేనకార్యత్వాత్, కార్యస్యస్వోపాదానోపకరణసమ్ప్రదానప్రయోజనాద్యభిజ్ఞకర్తృకత్వా, జగన్నిర్మాణకార్యచతురః కర్తృపరవశపరిమితశక్త్యాదిత్రైత్రజ్ఞవిలక్షణస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తస్సర్వేశ్వరోఽనుమానసిద్ధఇతినతస్మిన్
*యతోవాగ్నిమానిభూతానీత్యాదివాక్యంప్రమాణమితి. రాధాన్తస్తు-జగతఃకార్యత్వేవ్యేకదైవైకేనైవకృత్యంజగన్నిర్మితమిత్యత్రప్రమాణాభావా, త్రైత్రజ్ఞానామేవవిలక్షణపుణ్యానాంజ్ఞానశక్తివైచిత్ర్యసమ్భవనయాకదాచిత్-స్యచిజ్జగదేకదేశేనిర్మాణసామర్థ్యసమ్భవా, తదతిరిక్తపురుషానుమానంనసమ్భవతీతి శాస్త్రైకప్రమాణకత్వాద్భ్రష్మాణస్తత్ప్రతిపాదకత్వేనతస్మిన్ *యతోవాగ్నిమానిభూతానీత్యాదివాక్యంప్రమాణమితి. శాస్త్రయోనిః-యస్యకారణం. ప్రమాణం. తద్భ్రష్మాశాస్త్రయోని. ప్రమాణాన్తరావిషయత్వేనశాస్త్రైకప్రమాణకత్వాద్భ్రష్మాణఃతస్మిన్ *యతోవాగ్నిమానీత్యాదివాక్యంప్రమాణకత్వేనతస్మిన్.....

అ-౪— ౪. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతదీపః || శ్లో॥

బ్రహ్మణశ్చాస్త్రప్రమాణకర్తృత్వంసమ్భవతి- వేదవిచార్యతే.
 ససమ్భవతీపూర్వఃపక్షః. కుతః. ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవిరహిణో
 బ్రహ్మణఃస్వరూపేణాపురుషార్థత్వాత్, పురుషార్థావబోధకత్వేనచ
 శాస్త్రస్యప్రామాణ్యా, న్మోక్షసాధనబ్రహ్మధ్యానవిధిపరత్వేష్యస
 త్యపిబ్రహ్మణితద్ధ్యానవిధానసమ్భవా, న్నబ్రహ్మసద్భావేతాత్పర్య
 మితిబ్రహ్మణశ్చాస్త్రప్రమాణకర్తృత్వంససమ్భవతీతి. రాధాద్వైతు- అ
 తిశయితనుణిత్వపుత్రాదిజీవనజ్ఞానవదనవధి కాలితయానద్వస్వరూ
 పబ్రహ్మజ్ఞానస్యనిరతి శయపురుషార్థత్వాద్వైతస్య శాస్త్రప్రమాణక
 త్వంసమ్భవతి. *ఆనందోబ్రహ్మ *యదేషలకాశఆనందోనస్యోత్ *య
 తోవాచోనివర్తంతేఅప్రాప్యహినసాసహ | ఆనందంబ్రహ్మణోపిద్వా
 నిత్యాదిభిరనవధికాలితయానద్వస్వరూపంబ్రహ్మైతిహిప్రతిపాద్యతే.
 అతోబ్రహ్మస్వేనపరేణవాప్యనుభూయమానంనిరతిశయానద్వస్వరూ
 పమేవేతితత్ప్రతిపాదనపరిస్థేవసాక్షాత్పురుషార్థాన్వయః. ప్రవృ
 త్తినివృత్తిపరస్యతుతత్సాధ్యఫలసంబద్ధాశ్చపురుషార్థాన్వయత్వేతి. సూ
 త్రార్థః- తుశ్చైతప్రసక్తశబ్దానివృత్తిర్థః. తతోపూర్వసూత్రా
 దితంబ్రహ్మణశ్చాస్త్రయోనిత్వంసమన్వయాన్విధ్యో. సమ్మేళన- పు
 రుషార్థతయాన్వయః- సమన్వయః. వేదమర్శిరతిశయానద్వస్వరూ
 పత్వేనపరమపురుషార్థరూపేపరేబ్రహ్మణివేదకతయాశాస్త్రస్యాన్వ
 యాద్వైతబ్రహ్మణశ్చాస్త్రప్రమాణకర్తృత్వంసాధ్యత్వేవేత.

అ-౫— ౫. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతదీపః || శ్లో॥

*యేనాశ్రుతంశ్రుతంభవతీత్యాదిజగత్కారణవాదివేదా
 న్తవేద్యంవిషయః. శక్తింసాక్షోద్గతప్రధానం ఉతానవధికాలిత
 యానందంబ్రహ్మైతిసంశయః. ప్రధానమితిపూర్వఃపక్షః. కుతః. ప్ర
 తిజ్ఞాదృష్టాన్తాన్వయేవానుమానాకారవాక్యవేద్యత్వాత్. *యేనా
 శ్రుతంశ్రుతంభవతీత్యాదివాపకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాయ
 *యథాసామ్యేనోక్తమితి. పపాద్యతే. స మా

నుమానిక మేవైతద్వాక్యవేద్యమితినిశ్చయేనః * సదేవసోమ్యేదమితి
సచ్చబ్ధిః ప్రధానవిషయః. * తదైతత్తబహుస్యామితిచగౌణమీక్షణం
భవితుమర్హతి- * తతైజవిత్తత్యాదిగౌణేక్షణసాహచర్యాచ్చ. రా
ధౌ నైస్తు * తదైతత్తబహుస్యామితిబహుభవన సజ్జల్పరూపేక్షణా
స్వయాత్ * సదేవసోమ్యేతికారణవాచిసచ్చబ్ధి విషయోనాచేతనం
ప్రధానం - అపితుసార్వజ్ఞసత్య సజ్జల్పత్వాదియుక్తంపరంబ్ర
హ్మైవేతినిశ్చయతే. నచానుమానాకారమేతద్వాక్యం- హేత్వనుపా
దానాత్. అన్యజ్ఞానేనాన్యజ్ఞానాసమ్భవపరిజిహ్నయాతుదృష్టాన్తో
పాదానం. నచముఖ్యేక్షణసమ్భవేగౌణపరిగ్రహసమ్భవః. తేజఃప్ర
భృతిష్వపినగౌణమీక్షణం- తేజఆదిశబ్దానాం తేజఃప్రభృతిశరీరకస్యా
న్తర్యామిణోవాచకత్వాదితిపరమేవబ్రహ్మజగత్కారణవాదివేదా
న్తవేద్యమితి. సూత్రార్థః- ఈక్షణిః- ఈక్షణిభాత్వార్థః. ఈక్షణం.
శబ్దః ప్రమాణంయస్యసభవతితదశబ్దం- పరోక్తమానుమానికంప్రధా
నం. * సదేవసోమ్యేదమితిజగత్కారణతయాప్రతిపాదితాన్వయినః
ఈక్షణవ్యాపారాన్నాచేతనముశబ్దంతత్ - అపితుసర్వజ్ఞంబ్రహ్మై
వజగత్కారణమితినిశ్చయశిశి.

౬. సూ॥ శ్చింత్యై గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్ ॥ శ్చింత్యై * తతై
జవిత్తతేత్యచేతనగతగౌణేక్షణసాహచర్యాత్ * తదైతత్తతేత్య
ప్రఈక్షణిగౌణభిచేన్న- ఆత్మశబ్దాత్. సచ్చబ్ధాభిహితేక్షణితి
* వితదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్యత్యం సతత్యైతిప్రాయమాణాచ్యేతన
వాచినఃఆత్మశబ్దాదయమీక్షణిర్ముఖ్యవేతిప్రతీయతే. * వితదాత్మ్యమి
దంసర్వమితితేజఃప్రభృతీనామపితదాత్మకత్వావగమాత్ తేజఃప్ర
భృతీక్షణమపిముఖ్యమేవేత్యభిప్రాయః.

౭. సూ॥ శ్చింత్యై తన్నిత్యస్యమోక్షోపదేశాత్ ॥ శ్చింత్యై ఇత
శ్చసచ్చబ్ధాభిహితంనప్రధానం - అపితుపరమేవబ్రహ్మ- * తత్త్వమ
నీతిసదాత్మకతయాగ్రత్యైతిహేతుశబ్దాన్నిత్యతావదేవ

చిరంయావన్నపిమోక్ష్యేఅథసమృత్యైతి మోక్షోపదేశాత్తతా-
రణంపరమేవబ్రహ్మ.

౮. సూ॥ శ్లో॥ హేయత్వావచనాచ్చ॥ శ్లో॥ యదిప్ర-
ధానమిహకారణతయావివక్షితం - తదాతస్య మోక్షవిరోధిత్వాద్ధే-
యత్వముచ్యేత. నచోచ్యతే- అతశ్చనప్రధానం.

౯. సూ॥ శ్లో॥ ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్॥ శ్లో॥ ప్రధానవా-
దేప్రతిజ్ఞాచవిరుధ్యతే. *యేనాశ్రుతంశ్రుతమితవత్కృత్యమాణకారణ-
విజ్ఞానైసచేతనాచేతనమిశ్రకృత్యప్రపంచజ్ఞానంహిప్రతిజ్ఞాతం-
చేతనాంశంప్రతిప్రధానస్యాకారణత్వాత్ తద్జ్ఞానైసచేతనాంశోన-
జ్ఞాయతేఇతిప్రధానంకారణం.

౧౦. సూ॥ శ్లో॥ స్వాప్యయాత్॥ శ్లో॥ *స్వమపీతో-
భవతి *సతాసోమ్యతదాసమృన్నోభవతీతి జీవస్యసుష్టుప్తస్యస్వా-
ప్యయశ్శూన్యతే. స్వకారణేహ్యప్యయః- స్వాప్యయః. జీవంప్రతి-
ప్రధానస్యాకారణత్వాత్స్వాప్యయశ్శూన్యమిరుధ్యతే- అతశ్చనప్ర-
ధానం- అపితుబ్రహ్మేవ.

౧౧. సూ॥ శ్లో॥ గతిసామాన్యాత్॥ శ్లో॥ ఇతరోపని-
షద్గతిసామాన్యాదస్యాంచోపనిషదినప్రధానంకారణంవివక్షితం. ఇత-
రానుచోపనిషత్సు *యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్-తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామ-
రూపమన్నంచజాయతే *వరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభా-
వికీజ్ఞానబలక్రియాచ *సకారణంకరణాధిపాధిపః *ఆత్మనిఖల్వరే-
విదితేసర్వమిదంవిజ్ఞాతంభవతి * తస్యహవాతస్యమహతోభూత-
స్యనిశ్చసితమేతద్యదృగ్వేదః * పురుషపవేదంసర్వంయద్భూతంయ-
చ్చభవ్యం *తస్మాద్విగాఢజాయతే*ఆత్మావాఇదమేకపవాగ్రుతసీత్-
సశిమాన్లోకానస్మజత *తస్మాద్వాపతస్మాదాత్మనతకాశస్సమ్భూతః
*ఏకోహవై నారాయణఆసీత్ - సపకాకీనరమేతేతిసర్వజ్ఞఃపురుషో-
త్తమపవకారణతయాప్రతిపాద్యతే. అస్యాశ్చుత్తతి సామాన్యాద-
త్రాపిసపవకారణతయా ప్రధానం.

౧౨. సూ. శ్రుతత్వాచ్చ॥ శ్రుతమేవాస్యా ముపనిషది * ఆత్మనమవేదంసర్వమితి. అతశ్చ * సదేవసామ్యేత్యాదిజగత్కారణవాదివేదాంతవేద్యంనప్రధానం- సర్వజ్ఞంసత్యసజ్జల్పంపరమేవబ్రహ్మైతిస్థితం.

అ-౬— ౧౩-సూ. శ్రుతత్వాచ్చ॥ ఆనందమయోఽభ్యాసాత్॥

తైత్తిరీయికే * తస్మాద్వాపతస్మాద్వాత్మనాకాశస్సముఖత ఇతి ప్రకృత్య * తస్మాద్వాపతస్మాద్విజ్ఞానమయాదవ్యోంతర ఆత్మానందమయఇత్యత్ర జగత్కారణతయా ౨వగతఆనందమయః కింప్రత్యగాత్వా - ఉత పరమాత్మైతిసంశయః. ప్రత్యగాత్మైతి పూర్వఃపక్షః. కుతః * తస్మైషపవశారీర ఆత్మైత్యానందమయస్య శారీరత్వ శ్రవణాత్. శారీరోహ - శరీరసమ్బద్ధి. సచ ప్రత్యగాత్మైవ. తస్య చేతనత్వేనేతూపూర్వికా సృష్టిరుపపద్యతఇతి. రాధాంతస్తు * నైషానందస్య మీమాంసాభవతీత్యారభ్య * యతోవాచోనివర్తంతై అప్రాప్యమనసాసహ. ఆనందంబ్రహ్మణోవిద్వానితినిరతిశయదశాశీరసోఽభ్యస్యమానఆనందః ప్రత్యగాత్మనోఽధాంతరభూతస్యపరస్యైవ బ్రహ్మణఇతినిశ్చీయతే. శారీరాత్మత్వంచపరమాత్మనపవ- * తస్మాద్వాపతస్మాద్వాత్మనాకాశస్సముఖత ఇత్యాకాశాది జగత్కారణతయా వగతపవాన్నమయాదిశారీరఆత్మైతిప్రతీతే. ఆత్మాంతరానిగైశాత్. శ్రుత్యంతరేషుపుథివ్యక్షరాదీనాంశరీరత్వం, పరమాత్మనాకాశత్వం, చశ్రూయతే * యస్యపుథివీశరీరమిత్యారభ్య * ఏషసర్వభూతాంతరాత్మా పహతపాస్తాదివ్యోదేవపకోనారాయణఇతి. అన్నమయస్యాత్మైవప్రాణమయాదిషు * తస్మైషపవశారీరఆత్మాయః పూర్వస్యేత్యసుకృష్యతఇతి ప్రత్యగాత్మనోవిజ్ఞానమయస్యచసపవశారీరఆత్మా. ఆనందమయేతు * తస్మైషపవశారీరఆత్మాయఃపూర్వస్యైతినిదైశః ఆనందమయస్యానన్యాత్మత్వ ప్రదర్శనార్థః. అతోజగత్కారణతయానిర్దిష్టఆనందమయఃపరమాత్మైవేతి. సూత్రాథస్తు- ఆనందమయశబ్దనిర్దిష్టఆకాశాదిజగత్కారణతయావగతపవాన్నమయాదిశారీరఆత్మైతినిరతిశయదశాశీరసోఽభ్యస్యమానఆనందః ప్రత్యగాత్మనోఽధాంతరభూతస్యపరస్యైవ బ్రహ్మణఇతినిశ్చీయతే.

రమాత్మా. కుతః. తస్మాన్దస్యనిరతశయత్వప్రతీతిబలాత్. *సప
కోమానుషఆనందః తెయశతమిత్యాద్యభ్యాసాత్, తస్యచ ప్రత్యగాత్మ
స్యసమ్భావితస్యతదతిరిక్తపరమాత్మ న్యైవసమ్భవాత్.

౧౪. సూ॥ శ్లో॥ వికారశబ్దాన్నైతిచెన్నప్రాచుర్యాత్ ॥ శ్లో॥ ఆ
నందమయశ్చితి వికారార్థమయట్చబ్రాహ్మాయనువికృతః పరమాత్మా.
అస్యచపి కారార్థత్వమేవయుక్తం- * అన్నమయశ్చితివికారోపక్రమా
దితిచెన్న- ప్రత్యగాత్మకోపి * నజాయతేమ్రయతేవేత్యాదివికార
ప్రతిషేధాత్ప్రాచుర్యార్థ ఏవాయంమయడితనిశ్చయాత్. అస్మిం
శ్చానందే * యతోవాచోనివర్తతేత్యాదివత్సమానాత్ప్రాచుర్యా
దయమానందప్రచురఃపరమాత్మైవ. నహ్యనవధికాతిశయరూపఃప్రభూ
తానందఃప్రత్యగాత్మనిసమ్భవతి.

౧౫. సూ॥ శ్లో॥ తద్ధేతువ్యవదేశాచ్చ శ్లో॥ * ఏష
హ్యేవానందయాతీతిజీవాన్ప్రత్యానందయితృత్వవ్యవదేశాచ్చాయంప
రమాత్మైవ.

౧౬. సూ॥ శ్లో॥ మాన్త్రీవర్జికమేవచగీయతే ॥ శ్లో॥ * స
త్యంజ్ఞానమనందంబ్రహ్మైశిమన్త్రీవర్ణోదితంబ్రహ్మైవ * తస్మాద్వా
ఏతస్మాదాత్మనశ్చిత్యారభ్య * ఆనందమయశ్చితిదగీయతే- తతశ్చానంద
మయోబ్రహ్మ.

ప్రత్యగాత్మనఃపరిశుద్ధంస్వరూపంమన్త్రీవర్ణోదితమిత్యాశక్త్యాహ.

౧౭. సూ॥ శ్లో॥ నెతరోనుపపత్తేః ॥ శ్లో॥ పరస్మా
ద్భ్రీహ్మణశ్చితరః ప్రత్యగాత్మానమన్త్రీవర్ణోదితః - తస్య * వివశ్చి
తాబ్రహ్మణేతివిపశ్చిత్వానుపపత్తేః. వివిధంపశ్యచ్ఛిత్వంహి - విప
శ్చిత్వం. తచ్చ - * సోకామయతబహుస్యాం ప్రజాయయేత్యాది
వాక్యోదితనిరుపాధికబహుభవనసంకల్పరూపం సర్వజ్ఞత్వం. తత్తు
ప్రత్యగాత్మనః పరిశుద్ధంస్వరూపస్యాపినసమ్భవతి- * జగద్వ్యాపార
వర్జంప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చేతి వత్సమానత్వాత్. అతః ప
రంబ్రహ్మైవమన్త్రీవర్జికమన్త్రీవర్ణోదితం.

౧౮. సూ॥ శ్లో॥ భేదవ్యపదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ * భీమా
స్తాద్వాతఃపవతశ్చాదినా అగ్నివాయుసూర్యాదిజీవవర్గస్య అన
న్దమయాత్ప్రశాసితఃప్రశాసితవ్యత్వేనభేదోవ్యపదిశ్యతే- అతశ్చా
నన్దమయఃపరమాత్మేతియోజనా- *తస్మాద్వాపితస్మాద్విజ్ఞానమయా
దన్యోస్తరత్వానన్దమయశ్చితి విజ్ఞానమయాజ్జీవాదానన్దమయస్యభే
దోవ్యపదిశ్యతే. విజ్ఞానమయోజీవపవ- సబుద్ధిమాత్రం-మయట్పు
తే. అతశ్చానన్దమయఃపరమాత్మా.

౧౯. సూ॥ శ్లో॥ కామాచ్చనానుమానాపేతౌ॥ శ్లో॥ *సో
కామయతేత్యారభ్య *ఇదంసర్వమస్మజతేతికామాదేవజగత్సర్వశ్ర
వణాత్ అస్యానన్దమయస్యజగత్సర్వైవానుమానగమ్యప్రకృత్యపేతౌ
పిప్రణీయతే. ప్రత్యగాత్మనోయస్యకస్యదిదపి సర్వైప్రకృత్యపేతౌ
స్తే- అతశ్చాయంప్రత్యగాత్మనోయఃపరమాత్మా.

౨౦. సూ॥ శ్లో॥ అస్మిన్నస్యచతద్యోగంశాస్త్రీ॥ శ్లో॥ *ర
సావైసః రసంహ్యేవాయంలభ్యానస్తీభవతీత్యస్మిన్- అనన్దమయేర
సశబ్దనిష్ఠేఅస్య- అయంశబ్దనిష్ఠస్యజీవస్యతల్లాభాదానన్దయోగం
శాస్త్రీశాస్త్రీ. ప్రత్యగాత్మనోయల్లాభాదానన్దయోగః - సతస్మా
దన్యః పరమాత్మైవేత్యానన్దమయఃపరంబ్రహ్మ.

అ-౭ — ౨౧. సూ॥ శ్లో॥ అన్తర్ధన్యపదేశాత్॥ శ్లో॥

ఛాన్దోగ్య*యపిషోన్తరాదిత్యేహిరణ్యయః పురుషోదృశ్యతే
*యపిషోన్తరక్షిణిపురుషోదృశ్యతేఇత్యత్యైదిత్యాధారతయాసూ
యమాణఃపురుషఃకింజీవవిశేషః- ఉతిపరమపురుషశ్చిసంశయః. జీవ
విశేషశ్చితిపూర్వఃపక్షః. కుతః. శరీరత్వాత్. శరీరసంయోగోహిక
ర్నవశ్యస్యజీవస్యస్వకర్మఫలభోగాయేతి. రాధాస్త్రు*సపషసర్వై
భ్యఃపాప్తభ్యఉదితశ్చాదినాఅపహతపాప్తత్వపూర్వక సర్వలోక
కామేశతోవదేశాత్, తేషాంబజీవేష్వసమ్మవాత్, అయమత్యైది
త్యాధారఃపురుషోత్తమపవ. ప్వాసాధారణవిలక్షణరూపవత్త్వంచ
జ్ఞానబలైశ్చర్యాది కల్యాణగుణైశ్చసమృద్ధ్యవతి స్మయతేచత

ద్రూపస్యాప్రాకృతత్వం * ఆదిత్యవర్ణంతమసస్తుపారెతిత్యాదౌ.
సూత్రార్థస్తు- ఆదిత్యాద్యస్తశ్శూరియమాణఃపురుషఃపరంబ్రహ్మ-
తదసాధారణాపహతపాప్మత్వాదిధర్మోపదేశాత్.

౨౨. సూ॥ శ్లో॥ భేదవ్యవధేశాచ్చాన్యః॥ శ్లో॥ *య
ఆదిత్యేతిష్ఠన్నాదిత్యాదస్తరః *యఆత్మనితిష్ఠన్నాత్మోస్తరఇత్యాది
జీవాద్భేదవ్యవధేశాచ్చాయం జీవాదన్యఃపరమాత్మైవ.

అ.౮-- ౨౩. సూ॥ శ్లో॥ ఆకాశస్తస్థితౌత్॥ శ్లో॥

*అస్యలోకస్యకాగతిరిత్యాకాశ ఇతిహూవాచసర్వాణి
హవాఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతై ఆకాశంప్రత్యస్తం
యస్తీత్యత్ర ఆకాశశబ్దనిర్దిష్టంజగత్కారణంకింప్రసిద్ధాకాశః- ఉత
సమస్తవిదవిద్యస్తువిలక్షణంబ్రహ్మైతిసంశయః. ప్రసిద్ధాకాశఇతి
పూర్వఃపక్షః. కుతః. ఆకాశశబ్దస్యలోకతత్వైవవ్యుత్పత్తేః, *య
తోహవాఇమానిభూతానీత్యాదిసామాన్యలక్షణస్యసదాదిశబ్దానామపి
సాధారణత్వేన * ఆకాశాదేవసముత్పద్యంతఇతి విశేషేవర్యవసా
నాత్. ఈత్యుదయోప్యాకాశఏవజగత్కారణమితినిశ్చితేసతిగాణా
వర్ణనీయాఇతి. రాధాస్తమ * సర్వాణిహవాఇమానిభూతానీతిప్ర
సిద్ధవన్నిదేశాత్, ప్రసిద్ధశ్చైత్యోపూర్వకత్వాత్, విదవిద్యస్తువిల
క్షణం సర్వజ్ఞంబ్రహ్మకాశశబ్దనిర్దిష్టమితి. సూత్రార్థస్తు- ఆకాశశ
బ్దనిర్దిష్టంపరమేవబ్రహ్మ- ప్రసిద్ధవన్నిర్దిశ్యమానాజ్జగత్కారణత్వా
దివిశ్లాత్.....

అ.౯-- ౨౪. సూ॥ శ్లో॥ అతపవప్రాణః॥ శ్లో॥

చాన్దోగ్య * ప్రస్తోతర్యాదేవతాప్రస్తావమన్వాయతైతిప్ర
స్తుత్య * కతమాసాదేవతైతిప్రాణఇతిహూవాచసర్వాణిహవా
ఇమానిభూతానిప్రాణమేవాభిసంవిశన్తిప్రాణమభ్యుజ్జహతేనైహ
దేవతాప్రస్తావమన్వాయతైత్యత్ర నిఖిల జగత్కారణతయాప్రా
ణశబ్దనిర్దిష్టఃకింప్రసిద్ధఃప్రాణః- ఉతోక్తలక్షణంబ్రహ్మైతిసంశయః.
ప్రసిద్ధప్రాణఇతిపూర్వఃపక్షః. కుతః. సర్వస్యజగతఃప్రాణాయ

త్తస్థితదర్శనాత్ సపవనిఖలజగదేకకారణతయానిగైశమర్శతీతి. రా
ధానస్తు-శిలాకాష్ఠాదిషుచేతనేషుచప్రాణాయత్తస్థిత్యభావాత్ * స
ర్వాణిహవాశిమానిభూతానీతి ప్రసిద్ధవన్నిదేశాదేవహేతోః ప్రాణ
శబ్దనిర్దిష్టంపరమేవబ్రహ్మ. సూత్రంవ్యాఖ్యాతం.....

అ-౧౦ — ౨౧. సూ॥ శ్లో॥ జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్ ॥

ఛాన్దోగ్యే * అథయదతఃపరోదివోజ్యోతిర్దిప్యతేవిశ్వతః పృ
థ్వీషుసర్వతఃపృథ్వీష్వనుత్తమేషూత్తమేషులోకేషుఇదంవావతద్య
దిదమప్సిన్నంతః పురుషేజ్యోతిరిత్యత్రజగత్తారణత్వవ్యాప్తనిరతిశ
యదీప్తియుక్తతయాజ్యోతిశ్శబ్దనిర్దిష్టంకింప్రసిద్ధాదిత్యాదిజ్యోతిః- ఉ
తపరమేవప్రహ్మైతిసంశయః. ప్రసిద్ధజ్యోతిరితిపూర్వఃపక్షః. కుతః.
* ఇదంవావతద్యదిదమప్సిన్నంతఃపురుషేజ్యోతిరితికాక్షేయజ్యోతిషా
ప్రసిద్ధేనైక్యావగమాత్, స్వవాక్యేతదతిరిక్తపరబ్రహ్మసాధారణ
లిక్తాదర్శనాచ్చ. రాధానస్తు- ప్రసిద్ధజ్యోతిహోఽస్యదేవపరంబ్రహ్మ
హనిరతిశయదీప్తియుక్తంజ్యోతిశ్శబ్దనిర్దిష్టం. కుతః. * పాదోస్యస
ర్వాభూతానిప్రపాదస్యావృతందివీతి పూర్వవాక్యేద్యసవృద్ధిత
యానిర్దిష్టవైస్సచతుష్పదోబ్రహ్మణః * అథయదతఃపరోదివోజ్యోతిరి
త్యత్రప్రత్యభిజ్ఞానాత్. తన్మపరమేవప్రహ్మైతివిజ్ఞాతం- సర్వేషాం
భూతానాంతస్యపాదత్వేనవ్యవదేశాత్. ఏవంపరబ్రహ్మత్వే నిశ్చి
తేకాక్షేయజ్యోతిషఃతదాన్తకత్వానుసన్ధానంఫలాయోపదిశ్యత ఇతి
జ్ఞాయతే. సూత్రార్థస్తు- జ్యోతిశ్శబ్దనిర్దిష్టంపరంబ్రహ్మ- అస్యజ్యో
తిషఃపూర్వవాక్యేసర్వభూతచరణత్వాభిధానాత్. సర్వభూతపా
దత్వంచపరవైస్యవప్రహ్మణఉపపద్యతే.

౨౨. సూ॥ శ్లో॥ ఛన్దోభిధానాన్నేతిచేన్నతథాచేతోఽర్ప
ణనిగమాత్తథాహిదర్శనం॥ * గాయత్రీవా ఇదంసర్వమితి
గాయత్ర్యాఖ్యచ్ఛన్దసఃప్రకృతత్వా త్సర్వభూతపాదత్వేనగాయ
త్ర్యాపవాభిధానాన్నబ్రహ్మైతిచేత్. నైతత్ (తథాచేతోఽర్ప
ణనిగమాత్) గాయత్రీయథాభిధానాత్తద్భూతబ్రహ్మణేచేతోఽర్పణో

పదేశాత్. గాయత్రీసాదృశ్యంచతుష్పత్త్వంబ్రహ్మణ్యససంధేయ
మిత్వపదిశ్యతే - గాయత్ర్యస్సర్వాత్మత్వానుపపత్తేరిత్యర్థః. త
థాహిదర్శనం - తథాహ్యస్య త్రాపిచ్ఛద్వసపవసాదృశ్యా చ్ఛన్దశ్శబ్దే
నాభిధానందృశ్యతే * తేవాపతేపశ్చాన్యేపశ్చాన్యేదశ సమదృశ్య
స్తథాత్మ్యాభ్య * సైషావిరాడవాచితీ.

౨౭. సూ॥ శ్లో॥ భూతాదిసాదవ్యపదేశోపపత్తైశ్చైవం॥ శ్లో॥ భూ
తపుణివీశరీరహృదయానిన్దిశ్య * సైషాచతుష్పదేతిభూతాదీనాం
పాదత్వవ్యపదేశశ్చబ్రహ్మణ్యేవోపపద్యతఇతి బ్రహ్మైవగాయత్రీశబ్ద
నిన్దిస్తుమితిగమ్యతే.

౨౮. సూ॥ శ్లో॥ ఉపదేశభేదాన్నేతిచెన్నోభయస్త్రిన్దవ్య
విరోధాత్. శ్లో॥ * పాదోస్యసర్వాభూతానితిపాదప్యామృతం
దివీతిపూర్వవాక్యోదితంపరంబ్రహ్మైవాస్తు - తథాపి * అథయద
తః పరోదిరోజ్యోతిరితిమ్యసమృద్ధిమాత్రైణనేహ తత్ప్రశ్నభిజ్ఞాయ
తే- తత్రచాత్రచవ్యపదేశప్రకారభేదాత్. తత్ర * దివీతివ్యాస్స
ప్రమ్యానిన్దిశ్యతే. ఇహచ * దివఃపరోజ్యోతిరితిపశ్చన్యాయా. తతోన
ప్రతిసంధానమితిచెన్న- ఉభయస్త్రిన్దవివ్యపదేశేఉపరిన్దితి గూపాన్త
క్యేనప్రతిసంధానావిరోధాత్. యథా - వృత్తాన్త్రేణ్యేనవృత్తాన్త్ర
త్పరతశ్చేనగతి.

౨౯. సూ॥ శ్లో॥ ప్రాణస్తథానుగమాత్. శ్లో॥
కాషీతకీప్రాస్తృణేప్రతద్దనవిద్యాయాం*త్వమేవమేవరంప్ర
ణీష్వయంత్యంహనుష్యాయహితతహంహన్యసఇతిప్రతద్దనేరోక్త ఇ
ద్ద్రోః*ప్రాణోష్టిప్రజ్ఞాత్మాతంమామాయరమృతమిత్వపాస్సేస్వత్వా
హ. అత్రహితతమోపాసనకర్తృతయానిన్దిష్ట ఇన్ద్రప్రాణశబ్దాభిధేయః
కింజీవః-ఉతపరమాత్మైతిసంశయః. జీవఇతిపూర్వఃపక్షః. కుతః ఇన్ద్ర
శబ్దస్యజీవవిశేషేప్రసిద్ధేః, ప్రాణశబ్దస్యాపేతత్వమానాధికరణస్య
సపవార్థఇతి * తంమామాయరమృతమిత్వపాస్సేస్వతి తస్యైవ
పాస్యత్వోపదేశాత్, ఇన్ద్రప్రాణశబ్దనిన్దిష్టంజీవాద

థా నైరభూతంపరంబ్రహ్మ - * సపషప్రాణవప ప్రజ్ఞాత్మానస్తో
 ౭జరో౭మృతశతీన్ద్రప్రాణశబ్దనిష్ఠస్యైవజీవేష్వసమ్భువితా నస్త
 త్వాజరత్వామృతత్వాదిశ్రవణాత్. సూత్రార్థస్తు - ఉపాస్యత
 యోపదిష్టంశ్చన్ద్రప్రాణశబ్దాభిధేయంపరంబ్రహ్మ. తథేతి - స్రకా
 రవచనః. పరబ్రహ్మస్రకారభూతేష్వానద్వాదిష్వస్యానుగమాత్.

౩౦. సూ॥ శ్లో॥ నవస్తురాత్మవదేశాదితీవధ్యాత్మసమ్భ
 స్థభూమాహ్యస్త్రి॥ శ్లో॥ నాయముపాస్యఃపరమాత్మా - * మా
 మేవవిజానీహి * తంమామాయురమృతమిత్యపాస్యేత్ప్రజ్ఞాతజీ
 వభావస్యేన్ద్రస్యవస్తుస్సాన్వితనఉపాస్యత్వోపదేశాత్, ఉపక్రమే
 జీవభావనిశ్చయై సత్యపసంహారస్యతనగుణతయా నేయత్వా, ది
 తిచేన్న (అధ్యాత్మసమ్భుత్థభూమాహ్యస్త్రి) అన్తనిసమ్భుత్థః - అ
 థ్యాత్మసమ్భుత్థః. తస్యభూమా - బహుత్వం. జీవాదధాన్తరభూతా
 త్తాసాధారణధర్మసమ్భుత్థబహుత్వమస్త్రి॥ స్రకరణేఉపక్రమప్రభు
 త్యుసంహారాదుపలభ్యతే. ఉపక్రమేతావత్ *యంత్యంమనుష్యా
 యహితతమంమన్యసగతిహ్యనేనోచ్యమానముపాసనం పరమాత్మా
 పాసనమేవ- తస్యైవహితతమత్వాత్. తథా * ఏషవిషసాధుకర్మ
 కారయతీత్యాదిసాధ్వసాధుకర్మణోకారయితృత్వం పరమాత్మనవప
 ధర్మః. తథా * తవ్యధారథస్యారేమనేమిరర్పితానాభావరా అర్పి
 తాః ఏవమేవై తాభూతమాత్రాఃప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః ప్రజ్ఞా
 మాత్రాఃప్రాణేర్పితాశ్చితిసర్వాధారత్వంచతస్యైవధర్మః. ఆన
 న్నాదయశ్చ. * ఏషలోకాధిపతిరేషసర్వేశగతిచ. హేతి - హేతౌ.
 అతఃపరంబ్రహ్మైవానాయమిత్యర్థః.

పరమాత్మైవోపాస్యశ్చేత్ - కథమితీంద్రః *మాముపాస్యే
 త్యుపదిదేశేత్యతహ.

౩౧. సూ॥ శ్లో॥ శాస్త్రప్రవృత్తౌతూపదేశోవామదేవవత్॥ శ్లో॥ ఇ
 న్ద్రస్యజీవస్యైవసతః స్వాత్మత్వేనోపాస్యభూతపరమాత్మైవదేశో
 ౭యంశాస్త్రప్రవృత్తౌ. *అన్తఃప్రశస్త్యాన్తాపానానాంసర్వాత్తా*త

త్వమసి *యతస్త్వనిష్ఠత్వాత్సవోఽస్తరోయమాత్మానవేదయస్యా
త్వాశరీరంయతస్త్వానమస్తరోయమయతీసతతత్వాత్త్రయ్యస్యస్మృతః
*ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మాపహతపాప్తాదివ్యోదేవ ఏకోనారాయ
ణఇత్యాదీనిహిగాస్త్రాగ్రీ పరమాత్మానంజీవాత్మన ఆత్మతయోపదిది
శుః- అశోజీవాత్మనాదినశ్చబ్రాజీవాత్మశరీరకం పరమాత్మానమేవప
దస్తీతిశాస్త్రదృష్టార్థస్యతస్య *మామేవవిజానీహి*మాముపాస్మే
తిస్వాత్మశబ్దేన పరమాత్మోపదేశోనవిరుధ్యతే. యథావాచః దేవశ్చ
శ్రుదృష్టోస్వాత్మశరీరకంపరమాత్మానంపశ్యన్నహమితి పరమాత్మా
నమవోచత్ * తద్ధేతత్పశ్యన్నపిర్వామదేవఃప్రతిపేదేఅహంసు
నురభవంసూర్యశ్చహం కక్షీవాన్యపిరప్యివిప్రఇతి.

౩౨. సూ॥ శ్లో॥ జీవముఖ్యప్రాణలిక్టాన్నైతి చేన్నేపా
సాతైరివిధ్యాదాశ్రితత్వాదిహతద్యోగాత్ ॥ శ్లో॥ *శ్రీశ్వాణం
త్వాష్ట్రీహసమరున్ముఖాన్యతీన్నాలావృతేభ్యః ప్రా యచ్ఛం*యా
వదప్తిఞ్చరీరే ప్రాణోవసతితావదాయురితిజీవముఖ్యప్రాణలిక్టాత్
నాధ్యాత్మసమృద్ధభూమాపరమాత్మత్వనిష్ఠయితిచెన్న - పరమా
త్మనపవస్వాకారేణ, జీవశరీరకత్వేన, ప్రాణశరీరకత్వేన, చోపా
సాతైరివిధ్యాద్ధేతోః తత్తచ్ఛబ్దేనాభిధానమితినిశ్చీయతే. అన్యత్రా
పిబ్రుహ్మసాసనాతైరివిధ్యస్యాశ్రితత్వాత్. *సత్యంజ్ఞానమన
ంతంబ్రహ్మ *అనన్తోబ్రహ్మతిస్వాకారేణోపాస్యత్వం *సచ్ఛత్య
చ్ఛాభవదిత్యాదినాభోక్తృశరీరకత్వేన, భోగ్యశరీరకత్వేన, చ. ఇ
హ - ప్రతర్జనవిద్యాయామపితస్య-తైరివిధ్యస్యసమ్భవాత్. అత
ఇద్విప్రాణశబ్దనిర్దిష్టః పరమాత్మా.

— శ్లో॥ —

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాంతదీపికే
ప్రథమోఽధ్యాయస్యప్రథమః పాదః.

అ-౧౨-౩౩.. సూ॥ శ్రీకృష్ణ సర్వప్రసిద్ధోపదేశాత్ ॥ ధ్యాయేత్ ॥

ఛాన్దోగ్యశ్రుయతే * సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిశా
 న్నఉపాసీతఅఖిలుక్రతుశ్చయోయంపురుషః యథాక్రతురప్తిగ్లో
 కేపురుషోభవతి తథేతః ప్రత్యభవతిసక్రతుం కుర్వీతమనోమయః
 ప్రాణశరీరఇతి. అత్ర *సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మేతిసర్వాత్మక త్వేనని
 ర్దిష్టంబ్రహ్మకింప్రత్యగాత్మా- ఉతపరమాత్మేనసంశయః. ప్రత్యగా
 త్మేతిపూర్వఃపక్షః-సర్వత్ర తాదాత్మ్యోపదేశోహి తస్యైవోపపద్య
 తే. పరస్యతుబ్రహ్మణస్సుకలహేయప్రత్యసీకల్యాణైకతానస్యసమ
 స్తహేయాకర సర్వతాదాత్మ్యంవిరోధా దేవనసమ్భవతి. ప్రత్యగాత్మ
 నోహికర్తృనిమిత్తబ్రహ్మదిస్తమ్భవర్యత. సర్వభావఉపపద్యతే. సృ
 ష్ట్యాదిహేతుత్వంవతత్తత్కర్తృనిమిత్తత్వేనసృష్ట్యాదేరుపపద్యతే. బ్ర
 హ్మశబ్దోబ్రహ్మత్వగుణయోగేన * తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూపమ
 న్నంచజాయతఇతివత్తజ్జైవవర్తతే. రాధాన్తస్తు - తజ్జలానితిసర్వం
 ఖల్విదంబ్రహ్మేతితజ్జన్మస్థితలయహేతుకం తదాత్మకత్వంప్రసిద్ధవన్ని
 ర్దిశ్యమానంపరస్యైవబ్రహ్మణఃప్రసిద్ధం * సమాత్మలాసోమ్యేమాస్స
 ద్వాఃప్రజాస్సుదా యతనాస్సత్పత్తిస్థావితదాత్మ్యమిదం సర్వమితి.
 హేయప్రత్యసీక కల్యాణైకతానాత్మనశ్చపరస్యహేయాకర సర్వ
 భూతాత్మత్వమవిరుద్ధం- *యఃపుథివ్యాంఽతిష్ఠత్-యస్యపుథివీశరీరం
 *యతిత్వనిష్ఠత్ - యస్యాత్మాశరీరంసతతత్త్వార్థాన్యమృతఇ
 త్యాది నాశరీరాత్మభావేనసర్వాత్మత్వోపపాదనాత్, శరీరాత్మనో
 శ్చసర్వభావవ్యవస్థానాత్, సర్వంబ్రహ్మేతిసామానాధికరణ్యనిర్దేశ
 శ్చసర్వశబ్దస్యసర్వశరీరకేబ్రహ్మణ్యేవప్రవృత్తైరుపపద్యతే- శరీర
 నాచీహేశబ్దఃశరీరత్యాత్మన్యేవవర్యవస్యతి- దేవమనుష్యాదితద్భవత్.
 స్మాకాగ్రధా- సర్వత్ర- *సర్వస్థాన్ఖల్విదంబ్రహ్మేతినిర్దిష్టేవస్తుని

సర్వశబ్దవాచ్యే సామానాధికరణ్యేనత దాత్మతయాన్ధిష్టంపరంబ్ర
హ్మవ. కుతః. (ప్రసిద్ధోపదేశాత్) తజ్జలానితి సర్వమిదంబ్ర
హ్మశబ్దానిప్రసిద్ధవ తస్మాదేవాత్, సర్వాత్కత్వస్యోపదేశాచ్చ.
తదేవహిజగజ్జన్మస్థితిలయహేతుత్వేనవేదాన్తైసుప్రసిద్ధం.

౩౪. సూ॥ శ్లో॥ వివక్షితగుణోపపత్తైశ్చ॥ శ్లో॥ మనో
మయత్వాదికాస్సత్యసజ్జల్యత్వమిద్రావివక్షితాగుణాః పరస్మిన్నే
వోపపద్యంతే.

౩౫. సూ॥ శ్లో॥ అనుపపత్తైస్తునశారీరః॥ శ్లో॥ ఏతే
సాంగుణానాంఅనంతదుఃఖమిద్రాపరిమితసుఖలవభాగిని అజ్ఞైకర్తృపరవ
శేశారీర ప్రత్యగాత్మన్యనుపపత్తైశ్చాయంనశారీరః - అపితుపరమే
వబ్రహ్మ.

౩౬. సూ॥ శ్లో॥ కర్మకర్తృవ్యపదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ * ఏ
తమితః ప్రత్యాభి సన్ముఖితాస్త్రిప్రాప్యతయోపాస్యో నిద్విశ్యతే,
ప్రాప్తృతయాచజీవః, - అతశ్చజీవాదన్యదేవపరంబ్రహ్మ.

౩౭. సూ॥ శ్లో॥ శబ్దవిశేషాత్॥ శ్లో॥ * ఏషమతత్త్వా
న్తస్త్వరయత్తతారీరషష్ట్యానిద్విప్రః, ఉపాస్యః ప్రథమయా, - అత
శ్చజీవాదన్యః.

౩౮. సూ॥ శ్లో॥ స్మృతేశ్చ॥ శ్లో॥ * సర్వస్యచాహం
హృదిసన్నివిష్టోమత్తస్మృతిజ్ఞానమసోహనంచేతిస్మృతేశ్చ. అతశ్చజీ
వాదన్యఉపాస్యఃపరమాత్మా.

౩౯. సూ॥ శ్లో॥ అర్థకౌకస్త్యాన్తద్వ్యపదేశాచ్చనెతిచే
న్ననిచాయ్యత్వాదేవంవ్యోమవచ్చ॥ శ్లో॥ * ఏషమతత్త్వాన్తస్త్వ
రయత్తతిఅల్పస్థానత్వేత్, * అణీయాస్వీహేర్వాయవాదేవత్యల్ప
త్వవ్యపదేశా, చ్చనపరంబ్రహ్మైతిచేన్న (నిచాయ్యత్వాదేవం) ఏ
వముపాస్యత్వాద్ధేతో రల్పయతనత్వాల్పత్వవ్యపదేశః. నస్వరూ
పాల్పత్వేన- * జ్యాయాస్పృథివ్యాభివ్యాదినాసర్వస్యాజ్ఞాయస్తో
పదేశాత్. జ్యాయసోహ్యస్యగమాయతనావచ్ఛేదేనాల్పత్వాను

సద్ధానముపపద్యతే. (వ్యోమవత్) యథామహతోపివ్యోమస్సు
చీపథాదివ్యల్పత్వానుసద్ధానం. చశబ్ద౨వధారణే. తద్వదేవత్యర్థః.
స్వాభావికంఛాస్యమహత్త్వమత్రాభిధీయతఇత్యర్థః. * జ్యాయా
స్పృశివ్యాజ్యాయా నస్తరిత్యజ్యాయాద్విహోజ్యాయానైభ్యోలోకే
భ్యిత్తిహ్యనస్తరమేవాపదిశ్యతే.

౪౦. సూ॥ శ్లో॥ శ్రీసమ్మోగప్రాప్తిరితిచెన్నవై శేష్యాత్ ॥ శ్లో॥
యద్యపాసకశరీరేహృదయోయమపివర్తతే - తతస్తద్వదేవాస్యా
పిశరీరప్రయుక్తసుఖదుఃఖసమ్మోగప్రాప్తిరితిచెన్న - హేతువై శే
ష్యాత్. నహిశరీరాస్తద్వర్తిత్వమేవసుఖదుఃఖోపభోగహేతుః-అపి
తుకర్తవరవశత్వం. తత్త్వపమానపాప్తనఃపరమాత్మనోనసమ్భవతి.

అ-౧౩- ౪౦. సూ॥ శ్లో॥ అత్తాచరాచరగ్రహణాత్ ॥ శ్లో॥

కతవల్లీష్వామ్నాయతే * యస్యబ్రహ్మచక్షుశ్రోత్రంచోభేభవత
ఓదనః | పృత్యుర్యసౌవసేచనంక ఇథావేదయశ్రస ఇతి. అత్రాదనోప
సేచనసూచిలోత్తాకింజీవః-ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. జీవఇతిపూ
ర్వఃపతుః. కుతః. భోక్తృత్వస్యకర్తృనిమిత్తత్వా, జీవస్యైవతత్వమ్
వాత్, రాధావస్తు- సర్వోపసంహారేహృత్యౌపసేచనమాదనీయం
చరాచరాత్మకంకృత్సంజగదితితస్యైతస్యాత్తాపరమాత్మైవ. నచ
నంకర్తృనిమిత్తంభోక్తృత్వం- అపితుజగత్సృష్టిస్థితిలయలీలస్య పర
మాత్మనోజగదుపసంహారిత్యరూపంభోక్తృత్వం. సూత్రార్థః- బ్ర
హ్మక్షత్రాదనస్యాత్తాపరమాత్మా-బ్రహ్మక్షత్రశబ్దేనచరాచరస్యకృ
త్వస్యజగతోగ్రహణాత్. హృత్యౌపసేచనోఽహ్యౌదనోనబ్రహ్మ
క్షత్రమాశ్రం-అపితుతదుపలక్షితంచరాచరాత్మకంకృత్సంజగదేవ.

౪౧. సూ॥ శ్లో॥ ప్రకరణాచ్చ ॥ శ్లో॥ * మహాంతంవి
భుమాత్మానంచత్వాగీరోనశోచతి * నాయమాత్మాప్రవచనేనలభ్యో
నమేధయేతిపరస్యైవహీదంప్రకరణం- అతశ్చాయంపరమాత్మా.

నన్వనస్తరం * యుతంపిబన్తాసుకృతస్యలోకే గుహంప్రవి
ష్టాపరమేపరార్థ్యిత్తిద్వయోఃకర్తృత్వస్యైవనశ్రవణాత్, పరమాత్మన

శ్చకర్తృభూతనానన్యయాత్, అన్తఃకరణద్వితీయోజీవవతత్రాదే
తి ప్రతీయతే-అతో త్రాపిసమజీవాత్తాభవతు మన్వతీత్యాశక్త్యాహ.

౪౩. సూ॥ శ్లో॥ గుహం ప్రవిష్టా మాత్మానాహి తద్దర్శ
నాత్ ॥ శ్లో॥ గుహం ప్రవిష్టా జీవాత్తుపరమాత్మానా జీవద్వితీయః
పరమాత్మైవతత్ర ప్రతీయత ఇత్యర్థః. స్వయమానన్తోపి పరమాత్మ
నః ప్రయోజకతయా పానేన్వయోవిద్యతే. జీవద్వితీయః పరమాత్మై
తి కథమవగమ్యతే (తద్దర్శనాత్) తయో రెవమ్యాస్మిన్న కరణేను
హాప్రవేశవ్యవచేనోద్యత్యతే. * తందుద్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం గు
హాహితంగహ్వరైశ్చంపురాణం. అధ్యాత్మయోగాధిగమేనదేవం మ
త్వానీరోహత్వ శోకాజహతీతి పరమాత్మనః, * యాప్రాణైరసమ్యవ
త్యదితి దైవతామయా! గుహం ప్రవిశ్యతిష్ఠత్తీయా భూతేభిర్వ్యజా
యతేతి జీవస్య, కర్తృభూత్యంత్యదితిః- జీవః.

౪౪. సూ॥ శ్లో॥ విశేషకావ్య శ్లో॥ అస్మిన్న కరణే
హ్యుపక్రమప్రభృత్యుపసంహారాజీవ పరమాత్మానా దేవో పాస్య
త్వోపాసకస్వప్రప్యత్వప్రాప్తౌత్వాదిభిర్విశేష్యతే * మహా
త్వంపిభుమాత్మానం మత్వానీరోహతోచతి * విజ్ఞానపారభిర్యస్తుమనః
ప్రగ్రహవాన్సరః. సోఽథ్వనః పారమాత్మని తద్విష్టోః పరమంపద
మిత్యాదిషు- అతశ్చ త్తా పరమాత్మా.

అ-౪౪- ౪౫. సూ॥ శ్లో॥ అన్తరక్షపపత్యైః ॥ శ్లో॥

చాద్దోగ్యే * యపమోక్షిణిపురుషోద్యత్యతేపష అత్యైతి హాహ
వానై తదన్యతమాభయమేతన్న సైత్వత్వత్వాధారఃపురుషః కిం
ప్రతిబిహ్నత్వజీవదేవతావిశేషాన్యతమః- ఉతి పరమాత్మైతి సంశయః.
ఏష్వన్యతమా ఇతి సూర్యః పక్షః. కుతః * యపమద్యత్యత ఇతి ప్రసిద్ధవ
త్సాత్మా ॥ తా- ౪౫ రిగ్వేదశాత్. రాధానిష్ఠ- పరమాత్మై వాయుమత్వాధా
రఃపురుషః- అక్షిపురుషసంబద్ధతయా సూర్యమాణాహినిరుపాధికా
త్వత్వాన్యతత్వాభయత్వప్రప్యత్వ సంయద్వామత్వాదయః పర
మాత్మస్యేవోపపన్యతే. ప్ర- ౪౫ శ్లో॥ * యశ్చతుషితిష్ఠన్ని

త్యాదిశ్రుత్యంతరప్రసిద్ధిరుపపద్యతే. సాతాతాగ్రశ్చతమపాసన
నిష్ఠానాంయోగినాం. సూత్రార్థస్తు - అత్యంతరఃపరమాత్మా - సం
యద్వామత్వాదీనాంగుణానామత్రైవోపపత్తేః.

౪౬. సూ॥ శ్లో॥ స్థానాదివ్యవదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ స్థానం-
స్థితిః పరమాత్మనసవ *యశ్చతుషిత్వస్థినిత్యాదౌ చతుషిత్వస్థి
యనునాదీనాంవ్యవదేశాచ్చాయంపరమాత్మా.

౪౭. సూ॥ శ్లో॥ సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవచ॥ శ్లో॥ *ప్రా
ణోబ్రహ్మకంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మైతసుఖవిశిష్టతయాప్రకృతస్య పర
ప్రేవబ్రహ్మణోఽత్యధారతయాఉపాస్యత్వాభిధానాచ్చాయం
పరమాత్మా. ఏవకారోఽప్రేవహేతౌరైర్నైత్యైవగమాయ.

* ప్రాణోబ్రహ్మకంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మైతసుఖవిశిష్టంప
రమేవబ్రహ్మభిహితమితకథమిదమవగమ్యతే - యావత్తానామాదివ
త్ప్రకృతోపాసనమేవేత్యాశక్త్యాహ.

౪౮. సూ॥ శ్లో॥ అతవచసప్రహ్మ॥ శ్లో॥ యతస్త
త్రభవభయభీతాయోవతోసలాయప్రహ్మస్వరూపజ్ఞానవే *కం
చతుఖంచనవిజానామీష్యచ్చతే *యద్వానకంబదేవతాయదేవఖం
తదేవకమిత్యనోన్యన్యసచ్చైవకతయాఅపరిచ్ఛిన్నసుఖస్వరూపంబ్ర
హ్మైత్యభిధాయ *ప్రాణంచహోస్తేతదాకాశంహోమరిత్యుక్తం-అ
తవవఖశబ్దాభిధేయస్స ఆకాశోఽపరిచ్ఛిన్నసుఖవిశిష్టంపరంబ్రహ్మైవ.

౪౯. సూ॥ శ్లో॥ శ్రుతోపనిషత్కగత్యభిధానా
చ్చ॥ శ్లో॥ శ్రుతోపనిషత్కైః అధగతప్రహ్మయాథాత్మ్యైఃబ్ర
హ్మప్రాప్తయేయాగతేర్నిరాదికాధిగత్యవ్యతయా ౭వగతాశ్రుత్య
ంతరే - తస్యాశ్చేహక్షిపురుషంశ్రుతవతోఽధిగత్యవ్యతయా * తెర్చి
షమేవాభిసంభవన్తీత్యాదినాభిధానాదక్షిపురుషఃపరమాత్మా.

౫౦. సూ॥ శ్లో॥ అనవస్థితైరసంభవాచ్చనేతరః శ్లో॥ ప
రమాత్మనభితరః - జీవాదికః తస్యాస్థినియమేనానవస్థితేః, అపృత
త్వసంయద్వామత్వాదీనాంచాసనానా, న్నసోఽత్యధారః. ...
శ్రుత్యే

అ-౧౫—
౫౧. సూ॥ శ్లో॥ { అస్తర్యామ్యధి వైవాధిలో } ఙ్గిః శ్లో॥
కాదిమతస్థర్మవ్యవహారాత్ ॥

బృహదారణ్యకే * యః పృథివ్యాంతిష్ఠ స్పృథివ్యాంతరౌ
యం పృథివీనవేదయన్య పృథివీశరీరంయః పృథివీమస్తరోయమయ
త్యేషత ఆత్మాస్తర్యామ్యమృతతత్వాదిమసర్వేషు పర్యాయేషు
స్మ్రాయమాణో ౭-స్తర్యామీకింప్రత్యగాత్మా - ఉతపరమాత్మే
తీసంశయః. ప్రత్యగాత్మేతిపూర్వఃపక్షః- వాక్యశేషే *ప్రప్యో
తామనైతిప్రప్యత్వాదిశ్రుతేః, * నాన్యోతోస్తీప్రప్యేతిప్రప్యే
రనిషేధా, చ్యు- రాధాస్తమ- పృథివ్యాద్యాత్మపర్యస్తసర్వతత్వా
నాంసర్వైస్తేరదృష్టేనైకేనయమనంగిరుపాధికామృతత్వాదికంచ
పరమాత్మనవివధత్త్యత్యస్తర్యామీపరమాత్మా. ప్రప్యత్వాదిశ్చ-రూ
పాదిసాక్షాత్కారః. సచ *పశ్యత్యచక్షురిత్వాదినాపరమాత్మనో
ప్యస్తి. * నాన్యోతోస్తీప్రప్యేతిచజీవేనాదృష్టేస్తర్యామీ ప్రప్యవద
స్తర్యామీణాప్యవృష్టప్రప్యేస్తరనిషేధపరః. సూత్రార్థః - అధి
వాధిలోకాదిపదవిన్నతేషువాక్యేషుస్మ్రాయమాణో ౭-స్తర్యామీ
పరమాత్మా-సర్వాస్తర్యామీవిదితత్వసర్వశరీరకత్వ సర్వనియ
మనసర్వాత్మకత్వామృతత్వాదిపరమాత్మభక్త్యాణాంవ్యవహారాత్.

౫౨. సూ॥ శ్లో॥ నచస్తార్తమతస్థగ్భిలా పాచ్ఛరీర
శ్చ॥ ఙ్గిః శ్లో॥ స్తార్తం- ప్రధానం. శరీరః - ప్రత్యగాత్మా. స్తార్త
ర్తంచశరీరశ్చనాస్తర్యామీ- తయోరసమ్భావితౌక్త భగ్నభిలా
పాత్. యథాస్తార్తస్యాచేతనస్యాసమ్భావనయానాస్తర్యామీత్వ
ప్రసక్తిః- తథాప్రత్యగాత్మనోపీత్యర్థః.

౫౩. సూ॥ శ్లో॥ ఉభయవిహితేనై నమధీయతే॥ ఙ్గిః శ్లో॥ ఉ
భయే- కాణ్వామాధ్యద్వినాఅపి *యోవిజ్ఞానేతిష్ఠ *యత్యనితి
స్థితియతఃప్రత్యగాత్మనోభేదేనై సం-అస్తర్యామీణమధీయతే- అ
తో ౭-యంతదతిరిక్తఃపరమాత్మా.

అ-౧౬—౫౪. సూ॥ శ్లో॥ అదృశ్యత్వాదిగుణకార్యైః ఙ్గిః శ్లో॥
అధర్మజే *అథపరాయణతత్వమధిగమ్యతేయత్తదద్రేశ్య

మిత్యైరభ్యయన్ముతయోనింపరిపశ్యన్తిధీరాః * అక్షరాత్పరతఃప
రథిత్యాదాకింప్రధానపురుషాప్రతిపాద్యతే-ఉతపరమాత్రైవేతిసం
శయః.ప్రధానపురుషావితిపూర్వఃపక్షః. పృథివ్యాద్యచేతనగతదృశ్య
త్వాదీనాంప్రతిషేధాత్తజ్ఞాతీయాచేతనంప్రధానమేవ భూతయో
న్యక్షరమితిప్రతీయతే. తథా *అక్షరాత్పరతఃపరథితినైతస్యాధిస్థా
తాపురుషవచేతి. రాధాస్తస్తు - ఉత్తరశ్ర *యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిది
తిప్రధానపురుషయోరసమ్భావితంసార్వజ్ఞ్యమభిధాయ *తస్మాదే
తద్వక్త్రానామరూపమన్నంచజాయతఇతిసర్వజ్ఞా త్సత్యసజ్జలాం
జగముత్పత్తిశ్రవణాత్పూర్వోక్తమదృశ్యత్వాదిగుణకంభూతయోన్య
క్షరం,*అక్షరాత్పరతఃపరథితీచనిర్దిష్టంతదక్షరం, పరంబ్రహ్మైవేతివి
జ్ఞాయతే. సూత్రార్థః- అదృశ్యత్వాదిగుణకఃపరమాత్మా- సర్వజ్ఞ
త్వాదితద్ధర్మకైః.

౫౫. సూ॥ ॐ విశేషణ భేదవ్యవచేశాభ్యాంచ నేత
రా॥ ॐ విశేషణ విశేషణీహిప్రకరణంప్రధానాన్ముతయోన్యక్షరం ఏ
కవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానాదినా. తథా *అక్షరాత్పరతఃపరథితీ - అక్ష
రాత్ - అవ్యాకృతాత్పరతోఽవస్థితాత్పురుషాత్ పరథితీపురుషా
చ్ఛాస్యభూతయోన్యక్షరస్య భేదోవ్యవచిశ్యతే. అతశ్చనప్రధానపు
రుషా- అపితుపరమాత్రైవాన్తనిర్దిష్టః.

౫౬. సూ॥ ॐ రూపాపన్యాసాచ్చ॥ ॐ * అగ్నిర్వా
గైత్యాదినాసమస్తస్యవిదవిదాత్మకస్యప్రపంచస్యభూతయోన్యక్ష
రరూపత్వేనోపన్యాసాచ్ఛాయమదృశ్యత్వాదిగుణకఃపరమాత్మా....

అ-౧౭.—

౫౭. సూ॥ ॐ {వైశ్వానరస్సాధా} ॐ {రణశబ్దవిశేషాత్॥}

చాదోగ్యే * ఆత్మానమివేమం వైశ్వానరం సమ్మిత్యధ్యే
షితమేవనోబ్రాహ్మీత్యైరభ్య * యద్వైతమేవంప్రాచేశమాత్ర
సుభివిమానమాత్మానంవైశ్వానరముపాస్త్యిత్యత్రకిమయం వైశ్వా
నరఃపరమాత్మైశిక్యనిర్ణయః - ఉత్తనోనిసంశయః. అశక్యనిర్ణయథ

తిపూర్వఃపక్షః- వై శ్వానరశబ్దస్యజాతరాగ్నో మహాభూతతృతీయో
 దేవతావిశేషేపరమాత్మనిచక్షేదికప్రయోగదర్శనాత్, అస్మిక్ ప్రక
 రణేసర్వేషాంలింగోపలభ్యే, శబ్ద. రాధావైష్ణవ- *కొనఆత్మాకింప్రహ్లా
 తిసర్వేషాంజీవానామాత్మభూతంప్రహ్లాకిమితిప్రకృతమాత్, ఉత్తర
 త్ర * ఆత్మానంవై శ్వానరమితిప్రహ్లాశబ్దస్థానే సర్వత్రవై శ్వానర
 శబ్దప్రయోగా, చ్చవై శ్వానరాత్మాసర్వేషాం జీవానామాత్మభూ
 తంపరంప్రహ్లాతివిజ్ఞాయతే. సూత్రార్థః- వై శ్వానరశబ్దనిర్దిష్టఃప
 రమాత్మా- వై శ్వానరశబ్దస్యానేకార్థ సాధారణస్యాప్యప్త్యన్వయకరణే
 పరమాత్మా సాధారణవిశేషణైస్సర్వాత్మత్వాదిభిః విశేష్యమాణ
 త్వాత్. విశేష్యత ఇతివిశేషః.

౨౦. సూ॥ శబ్దోన్మేష్యమణమనుమానంస్యాది॥ శబ్దోన్మేష్య
 ర్యమాణం- ప్రత్యభిజ్ఞాయమానం. అనుమియతే నేనేత్యనుమానం.
 ఇతిశబ్దఃప్రకారవచనః. ఇత్థంస్త్యర్యమాణంయథాపంవై శ్వానరస్య పర
 మాత్మత్వేనుమానంస్యాత్. ద్యుప్రభృతృప్రభృత్యన్వయవయవవిభా
 గేన వై శ్వానరస్యరూపమిహివాపదిష్టం * అగ్నిగ్నాధాచతుషీచ
 ద్వైసూర్యో * ద్యౌమ్మాధానంయస్యవిస్త్రావదస్తీతి త్రుతిస్తృతి
 ప్రసిద్ధంపరమపురుషరూపమిహప్రత్యభిజ్ఞాయమానం వై శ్వానరస్య
 పరమాత్మత్వేలికంస్యాదిత్యర్థః.

అనిర్ణయమాశక్యపరిహరత.

౨౧. సూ॥ శబ్దోన్మేష్య శబ్దాదిభ్యోన్మేష్యప్రతిష్ఠానాచ్చ నేతిచేన్నత
 థా దృష్ట్యపదేశాదసమ్మవాత్పురుషమపిచైనమధీయతే॥ (శ
 బ్దాదిభ్యోన్మేష్య ప్రతిష్ఠానాచ్చేతి) శబ్దస్తావత్-వాజినాంవై శ్వానర
 విద్యాప్రకరణే * సుషోగ్నైశ్వానరఇతి వై శ్వానరసమానా
 ధికరణోగ్నిశబ్దః. అస్మిక్ ప్రకరణేచ * హృదయంగార్హపత్యమి
 త్యారభ్యవై శ్వానరస్యహృదయాదిస్థానస్థస్యాగ్నిత్రయపరికల్పనం
 ప్రాణాహుత్యాధారత్వంచేత్యాదిప్రతీయతే. వాజినామపి * స
 యోహవై తమేవమగ్నింవై శ్వానరంపురుషవిధంపురుషేష్టఃప్రతీక్తి

తం వేదేనై వై శ్వానరస్యశరీరాంతఃప్రతిష్ఠితశ్చంప్రతీయతే. అతప
తైర్నిశ్చైర్వై శ్వానరస్యజాతరాగ్నిత్వప్రతీతేర్నాయం పరమాన్యై
తిశక్యనిష్ఠయితిచేత్. అన్న. (తథావృష్టుపదేశాత్) దృష్టిః-
ఉపాసనం. తథోపాసనోపదేశాదిత్యర్థః. జాతరాగ్నిశరీరతయా
వై శ్వానరస్యపరమాత్మనఉపాసనంవ్యాప్తపదిత్యతే * నియమగ్ని
ర్వై శ్వానరః పురుషేంద్రఃప్రతిష్ఠితఇత్యాదౌ. కథమవగమ్యతఇతి
చేత్ (అసమ్భవాత్) కేవలజాతరాగ్నేస్త్రైలోక్యశరీరత్వాద్య
సమ్భవాత్. (పురుషమపివైనమసాధీయతే) చశబ్దఃప్రసిద్ధః. వా
జినస్తత్రైవ * సువిషోగ్నిర్వై శ్వానరాయత్పురుష ఇత్యేనం- వై
శ్వానరంపురుషమపిహ్యధీయతే. పురుషశ్చపరమాత్మేవ- * పురుష
ఏవేనంసర్వం * పురుషాన్నపరంకింశ్చిదిత్యాదిమప్రసిద్ధః.

౬౦. సూ॥ అతపవనదేవతాభూతంచ॥ ఋగ్విశ్వా య

తప్తైలోక్యశరీరోపావై శ్వానరః, యతశ్చనరుపాధికపురుషశబ్దనిర్ది
ష్టః. అతపవనాగ్నిభ్యాదేవతామహాభూతతృతీయశ్చ వై శ్వాన
రశ్చజ్ఞానీయః.

౬౧. సూ॥ సాత్రావవ్యవిరోధంతై మినిః॥ ఋగ్విశ్వా అ

గ్నిశరీరతయావై శ్వానరస్యోపాసనాత్పురుషగ్నిశబ్దసామానాధికరణ్య
నినైశితిత్యుక్తం. విశ్వేషాంసరాణాంనేతృత్వాదినాసమ్బంధేనయథా
వై శ్వానరశబ్దఃపరమాత్మనివర్తతే-తత్రైవాగ్నిశబ్దస్యాప్యగ్రనయనా
దినాయోగేనసాత్రాత్పరమాత్మనివృత్తానకింశ్చిద్విరోధ ఇతిజైమినిరా
చార్యోమన్యతే.

* యస్త్యైతమేవంప్రాదేశమాత్రమభి విమానమాత్మానం
వై శ్వానరమితి ద్యుప్రభృతిపృథివ్యస్తప్రదేశ సమ్బంధిన్యామాత్ర
యాపరిచ్ఛిన్నత్వమనవచ్ఛిన్నస్యపరమాత్మనోవై శ్వానరస్య కథము
పపద్యతఇత్యత్రాహ.

౬౨. సూ॥ అభివ్యక్తైరిత్యాశ్చరభ్యః॥ ఋగ్విశ్వా అన

వచ్ఛిన్నవైవపరమాత్మనఉపాసనాభివ్యక్త్యర్థంచ్యుప్రభృతి పృథి
వ్యస్తప్రదేశపరిచ్ఛిన్నత్వమిత్యాశ్చరభ్యలచార్యోమన్యతే.

మృతప్రభృతిప్రదేశావచ్ఛేదేనాభివ్యక్తస్య పరమాత్మనోమ్య
భ్యాదిత్యాదీనాంమూర్ధాద్యవయవకల్పనంకిమర్థమితిచేత్. తత్రాహ.

౬౩. సూ॥ శ్లో॥ అనుష్టుతైర్బాదరిః॥ శ్లో॥ అనుష్టు

తిః- ఉపాసనం. బ్రహ్మప్రాప్తయంత్రోపాసనార్థంమూర్ధప్రభృతి
పాదాంతదేహపరికల్పనమితిబాదరిరాచార్యోమన్యతే.

అయంవైశ్వానరఃపరమాత్మాత్మైలోక్యశరీరఉపాస్యఉపది
శ్యతేచేత్ - *ఉరపవవేదిగ్లోమానిబద్ధిర్హృదయంగార్హపత్యిత్వా
దినాఉపాసకశరీరావయవానంగార్హపత్యాదిపరికల్పనంకిమర్థమి
త్యత్రాహ.

౬౪. సూ॥ శ్లో॥ సమస్తైరితి జైమినిస్తథాహి దర్శయ
తి॥ శ్లో॥ వైశ్వానరవిద్యాగ్రభూతాయాఉపాసకైరహరహః క్రి
యమాణాయాఃప్రాణాహుతైరగ్నిహూత్రత్వసమ్పదనాయ
గార్హపత్యాదిపరికల్పనమితిజైమినిరాచార్యోమన్యతే. తథాహ్యగ్ని
హూత్రసమస్తైమివేయందర్శయతిశ్రుతిః ప్రాణాహుతివిధా
య *అభయపవంవిద్యానగ్నిహూత్రంజుహూతీతి. ఉక్తానామ
ర్థానాంపూజితత్వభ్యాపనాయాచార్యగ్రహణం.

౬౫. సూ॥ శ్లో॥ ఆమనన్తిచైవమన్తి॥ శ్లో॥ ఏనం- ప
రమపురుషంవైశ్వానరంమృత్యాదిదేహమన్తి - ఉపాసకదేహే
ప్రాణాగ్నిహూత్రైశ్చారాధ్యత్వాయామనన్తిహి *తస్యహవాప
తస్యవైశ్వానరస్యమూర్ధేవసుతేజాఇత్యాదినా. ఉపాసకమూర్ధా
దిపాదాంతావవమృతప్రభృతయఃపరమపురుషస్యమూర్ధాదయఇతిప్రా
ణాగ్నిహూత్రవేదాయామనుసంధేయాఇత్యర్థః. *

— శ్లో॥ —

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపికే

ప్రథమస్వాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

శ్రీ మతే రామానుజాయనమః.

అ-౧౮ -- ౬౬.సూ॥ శ్రీమద్భక్త్యుభయతనంస్వశబ్దాత్. ॥

ఆధర్వణే * యస్మిన్ ద్యౌః పృథివీ చాస్తరిక్ష మోతం మనస్సు
హ ప్రాణైశ్చ సర్వైస్తమేవైకం జానథాత్మానమన్యాయాచో విము
ఞ్చథలమృతస్తేష సేతు రిత్యత్ర మృత్యుపృథివ్యాదీనామాయతనం కిం
జీవః- ఉతపరమాత్మైతి సంశయః. జీవ ఇతి పూర్వః పక్షః- మనః ప్రభృ
తద్బ్రీయాధారత్వశ్చ తేః, ఉత్తరత్ర నాదీ సమృద్ధా, జ్ఞాయమానత్వ
శ్చ తే, శ్చ. రాధావస్తు-నిరుపాధికాత్వత్వామృత సేతుత్వయోః పర
మాత్మసర్వయోశ్చైవ తాత్ పరమాత్మైవాయం. సర్వం నియంతృత
యా ఆస్నోతి తిహ్యేత్తా. అమృతస్య ప్రాప్తకతయా సేతుశ్చ సపవ.
నాదీ సమృద్ధః, బహుధా జాయమానత్వం, చ * సంతతం సిరాభిస్తుల
మృత్యాకోశ సన్నిభం * అజాయమానో బహుధా విజాయత ఇత్యాది
షు సర్వసమాశ్రయణీయత్వాయా జహత్స్వ భావస్తేష పరమాత్మ
నోపిదృశ్యత ఇతి. సూత్రార్థస్తు- ద్యౌః పృథివ్యాదీనామాయతనం పర
మాత్మా (స్వశబ్దాత్) స్యా సాధారణాత్మాదిశబ్దాత్.

౬౭. సూ॥ శ్లో॥ ముక్తాపస్యప్యవదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ * త
దావిద్వాన్పుణ్యపాపేవిధూయంతిర్జ్ఞానంపరమం సామ్యమువైతి * త
థావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తఃపరాత్పరం పురుషమువైతిచివ్యం.
పుణ్యపాపేవిధూయ, నామరూపాద్విముక్తః, ఇతిచబద్ధాస్త్యుక్తస్య
ప్రాప్యతయావ్యవదేశాచ్చాయంపరమాత్మా.

౬౮. సూ॥ శ్లో॥ నాను మానమతచ్ఛబ్దా త్ప్రణిభృ
చ్ఛ॥ శ్లో॥ అనుమానం-అనుమానగమ్యంప్రధానం-యథాతద్వా
చిశబ్దాభావాత్తదిహనగృహ్యతే - తథాప్రణిభృదపీత్యర్థః. అత
శ్చాయంపరమాత్మా.

౬౯. సూ॥ శ్లో॥ శేషవ్యవదేశాచ్చ॥ ట్రి॥ అనీశయా
శోచతిముహ్యమానఃజుష్టంయదాపశ్యత్యన్యమీశమిత్యాదిజీవాద్యేనే
నవ్యపదేశాచ్చాయంపరమాత్మ.

20. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతాత్. శ్రీమద్వేదాంతాత్. * అథపరాయయా తదక్షరమధిగత్యతథా త్యాది నాపరమాత్మనవప్రకృతత్యాత్.

21. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతాత్. శ్రీమద్వేదాంతాత్. * తయోరన్యపిష్టలంస్వాద్వైత్యనశ్చన్నవ్యోఅభివాకశీతీతకన్యఫలమనశ్చః పరమాత్మనోదీప్యమానతయాస్థితేః, జీవాన్యకర్తృపరవశతయా తత్ఫలాదనా, చ్చపరమాత్మనోజీవాద్వేదావగమాచ్చ అమృతసేతుస్త్వభ్యాద్యాయతనంనజీవః. * అదృశ్యత్వాదిగుణకృత్యనేనపరమాత్మత్వేస్థాపితేపినాడీసమృద్ధబహుభాజాయమానత్వలిక్ష్ణాద్యానాన్తరప్రకరణవిచ్ఛేదశక్తా - సానిరాకృతాద్యభ్యాద్యాయతనమితి. ప్రేశ్వనరస్యత్రైలోక్యశరీరత్వాది నాపరమాత్మత్వనిర్ణయ ఇతిమధ్యేవైశ్వనరవిద్యానిరూపితా. *

అ-౧౯—
22. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతాత్. శ్రీమద్వేదాంతాత్. { భూమా సమృప్తసా } { రాజభ్యుపదేశాత్. }

చాదోగ్యే * యత్ర నాన్యత్వశ్చనాన్యత్వభోగినాన్యత్వజానానీసభూమేత్యత్ర భూమశబ్దనిర్దిష్టోనిరతిశయవైపుల్యవిశిష్టసుఖరూపఃకింప్రత్యగాత్మా - ఉతపరమాత్మేనసంశయః. ప్రత్యగాత్మేతి పూర్వఃపక్షః - * తరతిశోకమాత్మవిచిత్రిత్రమ్యనామాది పరమృరయోక్షరోక్షరభూయస్త్వేనప్రశ్నప్రతివచనాభ్యాంప్రస్తుత్యోస్యోవదేశస్యప్రాణశబ్దనిర్దిష్టేప్రత్యగాత్మనిసమాప్తిపర్యనాత్ ప్రత్యగాత్మనవపభూమసంశబ్దనమితినిశ్చయతే. రాధావస్తు - యద్యపి ప్రశ్నప్రతివచనాభ్యాముక్షరోక్షరభూయస్త్వవచనంప్రాణేపర్యవసితం - తథాపి ప్రాణవేదివోతివాదిత్వముత్త్వా * ఏషతువాలినివతతియస్యత్యేనాతవదతీతుశబ్దనోపాసకభేదంప్రతిపాద్యతస్యసత్యోపాసకస్యపూర్వస్తాదాధిక్కోపదేశాత్ సత్యశబ్దాభిధేయంపరంప్రహ్లావభూమవిశిష్టమితి. సూత్రార్థస్తు - భూమగుణవిశిష్టంపరంప్రహ్లావ (సమృప్తసారాజభ్యుపదేశాత్) సమృప్తసాదః - ప్రత్యగాత్మా. * సవపసమృప్తసాదోస్తాచ్యరీరాత్నముఖాయ పరంజ్యో

తిరువసమ్మద్యేత్యామ్యపనివత్ప్రసిద్ధేః * ఏషతువా అతివదతీతిప్ర
త్యగాత్మనోఽధికతయోపదేశాత్. అతివాదిత్వంహి - స్వాపాస్వా
ధిక్యవాదిత్వం.

౭౩. సూ॥ శ్లో॥ ధర్మోపపత్తేశ్చ॥ శ్లో॥ స్వాభావికా
మృతత్వస్వమహిమ ప్రతిష్ఠితత్వసర్వాత్మత్వ సర్వోత్పత్తిహేతు
త్వాదీనాం భూమిశ్రు యమాణానాంధర్మాణాం పరస్మిన్నేవప్ర
హ్లాఖ్యపపత్తేశ్చ భూమాపరంబ్రహ్మైవ. *

అ-౨౦. — ౭౪. సూ॥ శ్లో॥ అక్షరమమృరాస్తథ్యతేః శ్లో॥

వాజినాంగార్గీప్రశ్నై * సహజావాదై తద్వైతదక్షరం
గార్గీబ్రాహ్మణాభివదన్త్యస్థూలమనన్ద్యప్రాస్వమదీర్ఘమలోహి
తమన్నేహమచ్ఛామిమిత్యత్రాక్షరశబ్దనిర్దిష్టంప్రధానం-జీవోవా-
ఉతపరమాత్మైతిసంశయః. ప్రధానం- జీవోవా- నపరమాత్మైతిపూ
ర్వఃపక్షః. * కస్మిన్నుఖిల్వాకాశ ఓతశ్చప్రాతశ్చేత్యుత్తరకాశాధా
రతయోచ్యమానమక్షరంప్రధానం. జీవోవా- ప్రధానస్యవికారా
ధారత్వా, జ్ఞేవస్యాచిద్వస్త్యాధారత్వాత్. నపరమాత్మైతి. రాధా
స్త్రు- * యదూర్ధ్వంగార్గీదివత్త్వారభ్యకాలత్రయవర్తినఃకృత్స
స్యాధారతయానిర్దిష్టకాశోఽవ్యాకృతమేవ - నవాయుమానాకా
శః. తతఃపశ్చాత్ * కస్మిన్నుఖిల్వాకాశ ఓతశ్చప్రాతశ్చేతిపృష్ఠే
తదాధారత యోచ్యమానమేతదక్షరంనప్రధానం భవతుమర్హతి.
నాపిజీవః- * ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్గీసూర్యాచన్ద్రీమ
సౌవిధ్యతౌతిష్ఠతత్త్వారభ్యప్రశాసనాత్సర్వాధారత్వత్రుతేః. సూ
త్రార్థస్త్రు- * ఏతద్వైతదక్షరంగార్గీతినిర్దిష్టంపరమాత్మా (అమృ
రాస్తథ్యతే) అమృరం- వాయుమానాకాశః. అమృరాస్త్రు- అ
మృరపారభూతం. అమృరకారణమితియావత్. కారణాపత్తిరెవహి
కార్యస్యాస్త్రుః. సచామృరాస్త్రుః- అవ్యాకృతంప్రధానం. తస్యధృ
తేః- ధారణాత్. అవ్యాకృతస్యాపిధృతేరక్షరంపరమాత్మైవేత్యర్థః.

ఏవంతర్హిజీవోభవతుమర్హతి - తస్యప్రధానధృత్యపపత్తేరి
త్యాశక్త్యాహ.

౭౫. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతసూత్రం॥ శ్రీమద్వేదాంతసూత్రం సాచ-అ
మృరాస్తధృతిః * ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్హి సూర్యాచ
ద్విమసావితిప్రశాసనాచ్ఛాయితే. ప్రశాసనం - ప్రకృప్తంశాస
నం. అప్రతిహతాజ్ఞా. నచాప్రతిహతాజ్ఞాయాకృత్స్వస్యచిదచిదా
శ్చకస్యజగతోధృతిర్జీవేఉపపద్యతే-అతోనజీవః.

౭౬. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతసూత్రం॥ శ్రీమద్వేదాంతసూత్రం అన్య
భావః- అన్యత్వం. అస్యాక్షరస్యపరమపురుషాదన్యత్వం వ్యావర్త
యతివాక్యశేషః- *అదృష్టంరస్త్రిత్యాదినాసర్వై రదృష్టమేతద
క్షరంసర్వస్యరస్త్రిత్యాదిప్రధానజీవా సమ్భావనీయార్థప్రతిపా
దనాత్.

అ- ౨౦. — ౭౭. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతసూత్రం॥ శ్రీమద్వేదాంతసూత్రం
అథర్వణికానాంసత్యకామప్రశ్నై * యఃపునరేతంత్రీమా
త్రైశౌమిత్యనేనైవాక్షరేణ పరమపురుషమభిధ్యాయితేత్యారభ్య
* ససామభిరున్నయతేబ్రహ్మలోకంస ఏతస్మాజ్జీవఘనాత్పరాత్ప
రంపురిశయంపురుషమీక్షతేఇత్యప్రధ్యాయతీక్షతి కర్తృతయావ్యవది
ష్టఃపరమపురుషఃకింపిరణ్యగర్భః- ఉతపరబ్రహ్మభూతఃపురుషోత్త
మితినీంశయః. పిరణ్యగర్భఃఇత్యగర్భకక్షయః. పూర్వజైకమా
త్రంప్రణవముపాసీనస్యమనుష్యలోకప్రాప్తింఫలం, ద్విమాత్రము
పాసీనస్యైవరిక్షలోకప్రాప్తించఫలం, మభిధాయానంతరం * యఃపు
నరేతంత్రీమాత్రైశౌమిత్రీమాత్రంప్రణవముపాసీనస్యఫలత్వేవోచ్య
మానబ్రహ్మలోకస్థపురుషేక్షణకర్తృభూతశ్చతుర్ముఖ ఏవేతివిజ్ఞాయ
తే- * మనుష్యలోకాంతరిక్షలోకపాహచర్యాద్బ్రహ్మలోకొపిత్తేత్ర
జ్ఞలోకఇతినిశ్చయాత్. రాధాస్తస్త- * పరాత్పరంపురిశయంపురుష
మీక్షతేఇతీక్షతికర్తృతయానిర్దిష్టపురుషవివయేజ్ఞోకే * తమోక్షారైశ్చై
వాయతనేనాన్వేతివిద్వాన్యత్తచ్ఛాస్తమజరమమృతమభయంపరం
చేతినిరుపాధికశాస్త్రత్వామృతత్వాదివ్యవదేశాత్పరమాత్మైవాయమి
తినిశ్చీయతే. ఏవంపరమాత్మత్వేనిశ్చితేబ్రహ్మలోకశబ్దశ్చతత్త్వానమే

వాభిదధాతీత్యవగమ్యతే. తద్విషయతయోదాహృతేచక్లోకే *య
త్తతా వయో వేదయ నైశ్చితసూరిభిర్నృశ్యత్వవచనం తదేవదృఢయతి.
సూత్రార్థస్తు - ఈక్షతికర్తృసః- పరమాత్మా. ధ్యాయతీక్షతోరేక
విషయత్వేనధ్యాయతి కర్తృపిసపవేత్యర్థః. (వ్యవదేశాత్) తద్వి
షయకతయా * శాస్త్రమజరమన్యతమభయంపరంచేతి పరమాత్మధ
ర్మాణాంవ్యవదేశాత్. *

అ-౨౨.- ౭౮. సూ॥ శ్లో॥ దహరక్షత్రరేభ్యః శ్లో॥

ఛాష్టోగ్యే * అథయదిదమస్మిన్నస్మాపురే దహరంపుణ్డరీకం
వేశ్మదహరోస్మిన్నస్తరతకాశస్తస్మిన్యదస్త్రదస్త్రేష్టవ్యం తద్వావవి
జ్ఞాసితవ్య మిత్యశ్రహృదయపుణ్డరీకమధ్యవర్తీ దహరా కాశశ్శూ
యమాణఃకింభూతా కాశః- ఉతజీవః- అథపరమాత్మేతిసంశయః. ప్ర
థమంతావద్భూతా కాశశ్శయింతమాశ్రయితుమిత్యుపార్జ్యపక్షః- ఆ
కాశశబ్దస్యభూతాకాశే ప్రసిద్ధిప్రాచుర్యా, దాకాశాస్తర్వర్తివో
న్యస్యాన్వేష్టవ్యతాప్రతీతే, శ్చ. రాధాస్త్రస్తు- *కింతదత్రవిద్యతే
యదన్వేష్టవ్యమితిచోదితే *యావాన్వా అయమాకాశఇత్యారభ్య
*ఏతత్సత్యంబ్రహ్మపురమిత్యనైనదహరాకాశస్యాతిమహద్వీసర్వా
శ్రయత్వా జత్వసత్యత్వాద్యభిధాయ *అస్మిన్దామాస్సనూహితా
ఇత్యాకాశాస్తర్వర్తివోన్వేష్టవ్యాఃకామాఇతిప్రతిపాద్య-కోయం
దహరాకాశశబ్దిప్రతిష్ఠః, కేతదాశ్రయాఃకామా, ఇత్యపేక్షాయాం
*ఏషఆత్మపహతపాస్త్యేత్యారభ్యసత్యసజ్జల్పిఇత్యనైనఆకాశశ
బ్దిప్రతిష్ఠాత్మా, కామాత్మపహతపాస్త్యత్వాదయస్తద్విశేషణభూతా,
ఇతిప్రతిపాదయద్వాక్య సహపహతపాస్త్యత్వాది విశిష్టమాత్మానమా
హ. ఉపక్రమేచాన్వేష్టవ్యతయాప్రతిజ్ఞాతకాశఆత్మా, ఏతద్విశే
షణభూతాఅపహతపాస్త్యత్వాదయఃకామా, ఇతిజ్ఞాపయత్ * అథ
యథహాత్మానమనువిద్యవ్రజన్యైతాంశ్చసత్యాన్దామా తేహంస
ర్వేషులోకేషు కామచారోభవతీత్యుపసంహరతి. అతోయందహ
రాకాశోన్వేష్టపహతపాస్త్యత్వాదివిశిష్టః పరమాత్మేతినిశ్చయతే- సభూ

తాకాశాదిరితి. ఏవంతర్హ్యస్మిన్వాక్యే * అథయపషసమ్ప్రసాదో
 ౭ స్వాచ్ఛరీరా త్సముత్థాయేతి ప్రత్యగాత్మప్రతీతేః, తస్యచో త్తర త్ర
 ప్రజాపతివాక్యే౭ పహతపాస్తత్వాదిగుణకత్వావగమా, త్ప్రత్యగా
 త్తైవదహరాకాశ ఇతిపూర్వపక్షీమన్యతే. రాధాస్తీతు- ప్రత్యగా
 త్కార్తృపరవశతయాజాగరితస్వప్నసుషుప్త్యాద్యవస్థాభితిరోహితా
 పహతపాస్తత్వాదికఃపరమాత్మానముపసమ్పన్నః తత్ప్రసాదాదావి
 ర్భూతగుణకఃప్రజాపతివాక్యప్రతిపాదితః. దహరాకాశ స్త్వ తిరో
 హితనిరుపాధికాపహతపాస్తత్వాదికఃప్రత్యగాత్మన్య సమ్భావనీయజ
 గద్విధరణసమస్తచిదచిద్వస్తునియమనాద్యనస్తగుణకః ప్రతిపన్నఇతి
 నాయంప్రత్యగాత్మాదహరాకాశః-అపితుపరమాత్మై వెతిమన్యతే. సూ
 త్రార్థస్తు-దహరాకాశఃపరంబ్రహ్మ (ఉత్తరైభ్యః) ఉత్తరవాక్యగ
 తెభ్యోపహతపాస్తత్వాదిపరమాత్మాసాధారణధర్మైభ్యో హేతుభ్యః.

౭౯. సూ॥ అస్మిన్దహరాకాశే సర్వాసాం ప్రజానామజానతీనామ
 హరహర్యాగతిశ్చుక్రియతే, యశ్చదహరాకాశావమర్కరూపైతచ్ఛ
 బ్దసమానాధికరణతయా ప్రయుక్తోబ్రహ్మలూకశబ్దః, తాభ్యాందహ
 రాకాశఃపరంబ్రహ్మైత్యవగమ్యతే. *తద్యథాహిరణ్యనిధినిహితమ
 తేత్రజ్ఞా ఉపయ్యుపరిసృచ్చరన్తోనవి నైయురేవమేవేమాస్సర్వాః ప్ర
 జాఅహరహర్గచ్ఛన్త్యవతం బ్రహ్మలూకంనవిన్దన్త్యస్తతేనహి ప్ర
 త్యూథాఇతి. (తథాహిదృష్టం) తథాహ్యన్యత్రపరస్మిన్ప్రహ్మణ్యే
 వంటావంగమనందృష్టం *ఏవమేవఖలుసోమ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాస్స
 తిసమ్పద్యనవిదుస్సతిసమ్పత్స్యమహాఇతి * సతతగమ్యనవిదుస్సత
 తగచ్ఛామహాఇతి. తథాబ్రహ్మలూకశబ్దశ్చ పరస్మిన్ప్రహ్మణ్యేవదృ
 ష్టః *ఏవమబ్రహ్మలూకస్సమాప్రితిహితావాచేతి. (లిక్లంచ) మా
 భూదన్యత్రదర్శనం- అస్మిన్ప్రకరణేసర్వాసాంప్రజానాంశ్రూయ
 మాణనుహరహర్గమనంబ్రహ్మలూకశబ్దశ్చదహరాకాశస్య పరమాత్మ
 త్వేపర్యాప్తంలిక్లం. చశబ్ద౭వధారణే. ఏతదేవపర్యాప్తమిత్యర్థః.

౮౦. సూ॥ శ్లో॥ ధృతేశ్చ మహిమోస్యాస్తి న్నుపల
భేః॥ శ్లో॥ అస్య- పరమాత్మనోధృత్యాఖ్యస్య మహిమోస్తి॥
దహరాకాశఉపలభ్యైరయంపరమాత్మా. ధృతిః-జగద్విధరణం పరమా
త్మనోమహిమేత్యన్యత్రావగమ్యతే * ఏషసర్వేశ్వరపషభూతాధిప
తిరెషభూతపాల ఏషసేతుర్విధరణఏషాంలోకానామసమ్మేదాయె
తి. సాచాస్మిన్దహరాకాశఉపలభ్యతే * అథయతత్సాసేతుర్విధృ
తిరేషాంలోకానామసమ్మేదాయెతి.

౮౧. సూ॥ శ్లో॥ ప్రసిద్ధేశ్చ॥ శ్లో॥ * కోహ్యేవాన్యా
తః॥ ప్రాణ్యాద్యదేషకకాశఆనందోనస్యాత్ * సర్వాణిహవాఇమా
నిభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతేఇత్యాదిష్యాకాశశబ్దస్య పరస్మి
న్సృష్టాణిప్రసిద్ధేఃకాశశబ్దఏవపరమాత్మధర్మవిశేషితోభూతాకాశ
శక్త్యాంనివర్తయతీత్యర్థః.

౮౨. సూ॥ శ్లో॥ ఇతర పరామర్శాత్ ఇతిచేన్నాసమ్మ
వాత్॥ శ్లో॥ పరమాత్మనఇతరః- జీవః. * అథయఏషసమ్మసా
దోస్తాచ్చరీరాత్సముఖాయెతిజీవస్యపరామర్శాత్ ఏవదహరాకాశ
ఇతిచేత్. తన్న- పూర్వోక్తానాంగుణానాంతస్మిన్నసమ్మవాత్.

౮౩. సూ॥ శ్లో॥ ఉత్తరాచ్చేదావిద్యుతస్వరూపస్తు॥ శ్లో॥ ఉ
త్తరాత్- ప్రజాపతివాక్యాత్ అపహతపాష్టత్వాదిగుణకోజీవోవగ
మ్యతఇతిచేత్. తన్న- జాగరితాద్యవస్థాభిరనాదికాలప్రవృత్తాభిః
పుణ్యపాపరూపకర్తృమూలాభిఃతిరోహతగుణకః పరబ్రహ్మపాస
నజనితతమపసమ్మత్వాదిద్యుతస్వరూపోఽసౌజీవస్తత్రప్రజాపతివా
క్యేఽపహతపాష్టత్వాదిగుణకఃకీర్తితః. దహరాకాశస్త్వతిరోహిత
స్వరూపోఽపహతపాష్టత్వాదిగుణకఇత్యస్మిన్దహరాకాశేనజీవశక్త్యా.

దహరవాక్యేజీవపరామర్శఃకిమర్థఇతిచేత్. తత్రాహ.

౮౪. సూ॥ శ్లో॥ అన్యార్థశ్చపరామర్శః॥ శ్లో॥ * అ
స్తాచ్చరీరాత్సముఖాయపరంజ్యోతిరుపసమ్మద్యస్వన దూపేణాభిని
ష్పద్యతఇతిపరజ్యోతిస్స్వరూపదహరాకాశోపసమ్మత్వాస్యజీవస్యా

స్వతంత్రోహితస్వరూపస్యస్వరూపావిర్భవోభవతీతి దహరాకాశ
స్యజగద్విధరణాదివజ్జీవస్వరూపావిర్భవా పాదనరూపసమ్పద్విశే
షప్రతిపాదనాగ్ధోజీవపరామర్శః.

౮౫. సూ॥ శ్లో॥ అల్పశ్రుతేరితచేత్తదుక్తం॥ శ్లో॥ * ద
హరోష్ఠిన్నిత్యల్పపరిమాణశ్రుతిరారాగ్రాపమితస్య జీవస్యైవోపప
ద్యతే- నతుసర్వస్మాజ్జ్యాయసాబ్రహ్మణ్యితచేత్. తస్మయదుక్తరం
వక్తవ్యం- తత్పూర్వమేవోక్తం *నిచాయ్యత్వాదిత్యనేన.

౮౬. సూ॥ శ్లో॥ అనుకృతే స్తస్యచ॥ శ్లో॥ అనుకృతిః-అ
నుకారః. తస్య- పరమాత్మనోఽనుకారాద్ధిజీవస్యా విర్భూతస్వరూ
పస్యోపహతపాస్తత్వాదిగుణకత్వం- అతోఽనుకర్తుః జీవాదనుకా
ర్యః పరబ్రహ్మణుతోదహరాకాశోఽగ్ధాన్తరభూతపవ. తదనుకార
శ్చ-తత్సామ్యాపత్తిశ్శూన్యతే*యదావశ్యఃపశ్యతేరుక్తవర్ణంకర్తా
రమీశంపురుషంబ్రహ్మయోనిః॥ తదావిద్వాన్పణ్యసాపేవిఘ్నాయనిర
జ్జనఃపరమంసామ్యముపైతీతి.

౮౭. సూ॥ శ్లో॥ అపిస్తర్యతే॥ శ్లో॥ స్తర్యతేచతదుపా
సనాస్తత్సామ్యాపత్తిరూపానుకృతిర్జీవస్య * ఇదంజ్ఞానమపాత్రిత్య
మమసాధర్మ్యమాగతాః॥ సర్గేపినోపజాయతైప్రళయనవ్యధన్తిచేతి.

అ-౨౩. — ౮౮. సూ॥ శ్లో॥ శబ్దాదేవప్రమితః॥ శ్లో॥

కతవల్లీష్వామ్నాయతే * అఘృష్టమాత్రఃపురుషోమధ్యతస్యని
తిష్ఠతి. ఈశానోభూతభవ్యస్యనతతోవిజుప్సతేపితద్వైతత్. ఉత్తర
త్రచ * అఘృష్టమాత్రఃపురుషోజ్యోతిరివాధూమకః. తథోపరిష్టాత్
* అఘృష్టమాత్రఃపురుషోన్తరాత్తాసదాజనానాంహృదయసన్నివిష్ట
ఇతి. అత్రాఘృష్టప్రమితోజీవాత్కా- ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. జీ
వాత్మేతిపూర్వఃపక్షః- అన్యత్రస్వీకృతస్సప్తజీవభావేపురుషేఅఘృష్ట
ప్రమితత్వశ్రుతిః * ప్రాణాధిపస్సృజ్యరతిస్సృకర్మభిరఘృష్ట మాత్రోర
వితుల్యరూపఇతి. రాధాన్తస్తు-తస్మాత్ * స్వకర్మభిరితి జీవభావనిశ్చ
యవద్రాపి- * ఈశానోభూతభవ్యస్యేతి భూతభవ్యేశితృత్వ దర్శ

నాత్ పరమాత్మైవేతి. సూత్రార్థస్తు (శబ్దాదేవప్రమితః) అజ్ఞు
శ్రుప్రమితఃపరమాత్మైవ- * ఈశానో భూతభవ్య స్వేతిపరమాత్మవా
చిశబ్దాత్.

కథమనవచ్ఛిన్నస్య పరమాత్మనోఽజ్ఞుప్రమితత్వ మిత్యా
శక్త్యాహ.

౮౯. సూ॥ శ్లో॥ హృద్యపేక్షయాతు మనుష్యాధికార
త్వాత్ ॥ ఉపాసనార్థ ముపాసకహృదయే వర్తమాన
త్వాత్, ఉపాసకహృదయస్యాజ్ఞుప్రమాత్ర త్వాత్, తదపేక్షయేద
మజ్ఞుప్రమితత్వం. మనుష్యాణామేవోపాసకత్వ సమ్భవనయా
మనుష్యానధిక్యప్రప్తత్వాచ్చాస్త్రస్య మనుష్యహృదయాపే
క్షయేదముక్తం.

స్థితంతావదుత్తరత్రసమాపయిష్యతే..... *

అ- ౨౮.— శ్లో॥ { తదుపర్యపి బాదరా }
౯౦. సూ॥ { యణస్సమ్భవాత్ ॥ } శ్లో॥

మనుష్యాధికారంబ్రహ్మపాసనశాస్త్రమిత్యుక్తైశ్చ
సజ్జేనదేవాదీనామపిబ్రహ్మవిద్యాయామధికారోస్తి - నవేతిచిన్త్య
తే. నదేవాదీనామధికారోస్తీతిపూర్వఃపక్షః - పరినిష్పన్నేబ్రహ్మ
ణిశబ్దస్యప్రామాణ్యసమ్భవేపిదేవాదీనాం విగ్రహాదిమత్వై ప్ర
మాణాభావాత్, మన్తార్థవాదానాంవిధిశేషతయా విగ్రహాదిస
ద్భావపరత్వాభావాత్, విగ్రహవన్నిర్వర్త్యహరహరనుష్ఠీయమా
న వివేకాదిసాధనసప్తకసంస్కృతమనోనిష్పద్యోపాసన నిర్వృ
త్తతేషాంసామగ్ధ్యాభావాత్, రాధానస్తు-జగత్సృష్టిప్రకరణేషు
నామరూపవ్యాకరణశ్రుత్యైవదేవాదీనాంవిగ్రహాదిమత్వం సిద్ధ్య
తి- దేవాదీనాందేహిద్వియాదికరణమేవహి నామరూపవ్యాకర
ణం. మన్తార్థవాదయోశ్చతదుపలభ్యే. తయోరనుష్ఠేయప్రకాశ
నస్తుతి పరత్వైపితదుపపత్తయేతత్సద్భావేప్రమాణత్వా ద్దేవాదీ
నాంవిగ్రహాదిమత్వసిద్ధిః. నహివిగ్రహాదిమత్తయాస్తుతిః ప్రకా

శనంచతదభావేనమ్భవతి. అతస్సామర్థ్యసమ్భవాదస్త్యైవాధికారః. సూత్రార్థస్తు (తదుపర్యపి) తేభ్యః-మనుష్యేభ్యఉపరివర్తమానానాం దేవానామప్యధికారోస్తి- తేషామపి బ్రహ్మస్వరూపతమపాసనప్రకారజ్ఞానతదధిత్వ తమపాసనసామర్థ్యసమ్భవాత్. ఘోర్వోపార్జితజ్ఞానావిస్తరణాత్ జ్ఞానసమ్భవః, తాపత్రయాభిహతిపూర్వకబ్రహ్మగుణజ్ఞానాచ్ఛార్థిత్యసమ్భవః, సృష్టివాక్యమన్తార్థవాదేషువిగ్రహవత్త్వాదిదర్శనాత్ సామర్థ్యసమ్భవ, శ్చైతిభగవాన్బాదరాయణోపన్యతే.

౯౦. సూ॥ శ్చైతిః విరోధఃకర్మణీతిచేన్నానేక ప్రతిపత్తైర్దర్శనాత్॥ శ్చైతిః కర్మణి- యాగాదౌవిగ్రహవత్త్వేనతి ఏకస్య యుగపదనేకయాగేషు సన్నిధానానుపపత్తైర్విరోధఃప్రసజ్యత ఇతి చేత్. తన్న- శక్తిమతాంసాధరిప్రభృతీనాం యుగపదనేకశరీరప్రతిపత్తిదర్శనాత్.

౯౧. సూ॥ శబ్దఇతిచేన్నాతేప్రభవాత్పత్యతానుమానాభ్యాం॥ శ్చైతిః విరోధఇతివర్తతే. మాభూతకర్మణీవిరోధః- శబ్దేతువైదికేవిరోధః ప్రసజ్యతే- విగ్రహవత్త్వేహితేషాంసావయవత్వేనాత్పత్తివివాదయోగాదుత్పత్తేఃప్రా, గ్వివాదాదూర్ధ్వం, చ వైదికానామింద్రాదిశబ్దానామర్థశూన్యత్వమనిత్యత్వం వాస్యాదితి చేత్. తన్న (అతఃప్రభవాత్) అతః- వైదికాదేవశబ్దాత్ ఇంద్రాదీఃప్రభవాత్. పూర్వపూర్వేంద్రాదౌవిసప్తేవైదికాదింద్రాద్యాకృతివిశేషవాచినశబ్దాదింద్రాద్యాకృతివిశేషంస్త్రిత్యాతదాకారమపరమింద్రాదికంసృజతిప్రజాపతిరితి వైదికస్యశబ్దస్యనకశ్చిద్విరోధః. సహిదేవదత్తాదిశబ్దవింద్రాదిశబ్దావ్యక్తివిశేషేనజేతపూర్వకాఃప్రవృత్తాః- అపితుగవాదిశబ్దవాక్యకృతివిశేషవాచిన ఇతి తేషామపినిత్య ఏవవాచ్యవాచకభావః. వైదికాదింద్రాదిశబ్దాత్తదధివిశేషంస్త్రిత్యా కులాలాదిరివఘటాదికంప్రజాపతిస్సృజతీతిమతావగమ్యతే (ప్రత్యతానుమానాభ్యాం) శ్రుతిస్మృతిభ్యామిత్యర్థః. శ్రుతిస్తావత్ *వే

దేననామరూపే వ్యాకరణ్యతాసతీప్రజాపతిః, తథా * సభూరితి వ్యాహరత్ సభూమిమసృజతే, త్యాదిః. స్మృతిరపి * నామరూపం చభూతానాంకృత్యానాంచప్రపజ్చనం। వేదశబ్దభ్యవవాదౌ దేవా దీనాంచకారసృజత్యాదికా.

౯౩. సూ॥ శ్లో॥ అతవచనిత్యత్వం. ఊ॥ యతఃప్ర జాపతిఃవైదికాచ్చబ్రాహ్మకారంస్మృత్యాతదాకారంసర్వంసృజతి- అతశ్చ వసిష్ఠవిశ్వామిత్రాదీనాం మంత్రసూక్తాదికృత్యైపి మంత్రా- దిమయస్యవేదస్యనిత్యత్వంత్యత్యేవ. ప్రజాపతిర్హివైమిత్తిక ప్రళ- యానంతరం * మంత్రకృతోవృణోతే * విశ్వామిత్రస్యసూక్తంభవతీ త్యాదివేదశబ్దభ్యో ౭ నధీతమంత్రాదిదర్శనశక్తవసిష్ఠాద్యా కృతివిశే- షం స్మృత్యావసిష్ఠత్యాదిపదప్రాప్తయే ౭ సుష్ఠితకర్తృవిశేషాంశ్చా- నుస్మృత్యతదాకార విశేషాంస్తాన్వసిష్ఠాదీనాంసృజతి. తేచానధీత్యైవ వేదైకదేశభూతమంత్రాదీనాంస్వరతోవర్ణతశ్చ ఫలితాన్వత్యై. తదే- షాంమంత్రాదికృత్యైపి వేదనిత్యత్వముపపద్యతే.

ప్రజాపతిప్రభృతిషుసర్వేషుతత్వైష్వవ్యాకృత పర్యస్తేషు, అవ్యాకృతపరితామరూపేషుశబ్దమయేషువేదేషు, చ వినష్టేష్వవ్యా- కృతసృష్టౌవృత్తైకథంవేదస్యనిత్యత్వమిత్యతాహ.

౯౪. సూ॥ శ్లో॥ సమాననామరూపత్వాచ్చావృత్తావప్య విరోధోదర్శనాత్ప్రతేశ్చ॥ ఊ॥ అవ్యాకృతసృష్టౌ వృత్తావపి సృజ్యానాంసమాననామరూపత్వాదేవ సకశ్చిద్విరోధః. ఆదిసగ్దేపి హిపదమపురుషఃపూర్వసంస్థానంజగత్పరకాతతైవసృజతి, వెదాం శ్చపూర్వాసుపూర్వీవిశిష్టానావిషకృత్య హిరణ్యగర్భాయదదాతీ, తి. పూర్వసంస్థానమేవజగత్సృజతీతికథమవగమ్యతే (దర్శనాత్ప్ర- తేశ్చ) దర్శనం- శ్రుతిః. అహిమారాత్రాణివిదధద్విశ్వస్యమిష- తోవశీ సూర్యాచష్ట్రమసాధాతాయథాపూర్వమకల్పయత్। దివం చపృథివీంచాస్తరిక్షుమథోసువరితి, *యోబ్రువచ్ఛ్రీణం విదధాతిపూ- ర్వంయోవైవేదాంశ్చప్రహిణోతితస్మాద్దితి, చ. స్మృతిరపి *యథ

ర్తుష్వపుతులిక్తానినానారూపాణిపర్యయోద్యుశ్యనైతానితాన్యేవతథా
భావాయుగాదిషు. ఏతదేవవేదస్యనిత్యత్వం - యత్పూర్వపూర్వో
చ్చారణక్రమవిశేషంస్మృత్వా తేనైవక్రమేణోచ్చార్యత్వం. పరమ
పురుషోపిస్వస్వరూపస్వారాధన తత్ఫలయాథాత్మ్యావబోధివేదం
పూర్వానుపూర్వీవిశిష్టంస్మృత్వావిమల-రూతి- అతోదేవాదీనాంబ్ర
హ్మవిద్యాధికారేనకశ్చిద్విరూధః. *

అ- ౨౫. — $\left\{ \begin{array}{l} \text{మథాద్విష్వసమ్భవా} \\ \text{దనధికారం జైమినిః} \end{array} \right\}$ సూ॥

ఛాన్దోగ్యే *అసావాఆదిత్యోదేవమధ్విత్యుపక్రమ్య *తద్య
త్ప్రథమమమృతంతద్వసవఉపజీవస్తీత్యుక్త్వా *సయఏతదేవమమృ
తంవేదవసూనామేవైకోభూత్వాగ్నినైవముఖనైతదేవామృతందృ
ష్ట్వాత్యప్యతీత్యాదినాఽయుగ్యజుస్సామాదివేదోదిత కర్తృసమ్పాద్యర
సాధారతయామధుమయస్యాదిత్యస్య పూర్వదక్షిణపశ్చిమోత్తర
ద్ధ్వంశాన్వసురుద్రాదిత్యమరుత్సాధ్యనామాం దేవగణానాం భో
గ్యత్వేనాభిధాయజైర్భుజ్యమానాకారేణాదిత్యాంశానుపాస్యానుప
దిశ్యతానేవాదిత్యాంశాంస్తథాభూతాన్ప్రీప్యానుపదిశతి. ఏవమా
దిమాపాసనేషు వస్వాదిత్యాదీనామధికారోస్తి- నేలిసంశయః. నా
స్యధికారఖితిపూర్వఃపక్షః - వస్వాదీనాముపాస్యాన్తర్గతత్వేన క
ర్తృకర్తృభావవిరూఢాత్, ప్రాప్యస్యవసుత్వాదేఃప్రాప్తత్వాచ్చు
రాద్ధాన్తస్తు - బ్రహ్మణివేదవేదవస్థసోపాస్యత్వా ద్వస్వాదీనాంస
తాంస్వావస్థబ్రహ్మనుసన్ధానావిరూఢా, తల్లాన్తరేవసుత్వాదేః
ప్రాప్యత్వావిరూఢా, చ్చవస్వాదీనామధికారస్సమ్భవతీతి. సూత్రా
ర్థస్తు - మధువిద్యాదిషు వస్వాదీనామధికారం జైమిని ర్మన్యతే
(అసమ్భవాత్) వస్వాదీనామేవోపాస్యానాముపాసకత్వా
సమ్భవాత్, వసుత్వాదేః ప్రాప్తత్వాదేవ ప్రాప్యత్వా సమ్భ
వా, చ్చు.

౯౬. సూ॥ జ్యోతిషిభావాచ్చ॥ తం దే
వాజ్యోతిషాంజ్యోతిరాయుర్నాపాసతేమృతమిజ్యోతిషి - పరస్మై
బ్రహ్మణదేవమనుష్యయోరధికారసాధారణ్యేసత్యపిజ్యోతిషాంజ్యో
తిః- పరంబ్రహ్మదేవాఉపాసతఇతివిశేషవచనంవస్వాదీనాం కర్తృ
కర్తృభావవిరోధాత్తేషు తేషామనధికారంద్యోతయతి. * దేవాఇతి
సామాన్యవచనంచవస్వాదివిశేషవిషయమిత్యవగమ్యతే - అన్యేషా
మవిరోధాత్.

౯౭. సూ॥ భావంతుబాదరాయణోస్తిహి॥ తు
శబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి. వస్వాదీనాంమధువిద్యాదిష్వధికారసద్భా
వంభగవాన్బాదరాయణోమన్యతే. అస్తిహివస్వాదీనామేవోపా
స్యత్వంప్రాప్యత్వంచ- ఇదానీంవసూనామేవసతాం కల్పాంతరే
వసుత్వస్యప్రాప్యత్వసమ్భవాత్ప్రాప్యత్వంసమ్భవతి. స్వాత్మనాం
బ్రహ్మభావానుసంధానసమ్భవాదుపాస్యత్వంచసమ్భవతి. * యపి
తామేవం బ్రహ్మపనిషదంవేదేతిహిక్యత్సాయా మధువిద్యా
యాబ్రహ్మవిద్యాత్వమవగమ్యతే. *

అ- ౯౬-— {శుగస్యతదనాదరత్రవణాత్}
౯౮- సూ॥ {దాద్రవణా త్సూచ్యతేహి॥}

బ్రహ్మవిద్యాయాంశూద్రస్యాప్యధికారోస్తి- నేతిసంశయః.
అస్తితీతపూర్వఃపక్షః - అధిత్వసామర్థ్యసమ్భవాత్. శూద్రస్యాన
గ్నివిద్యత్వేపిమనోవృత్తిమాత్రత్వాదుపాసనస్యసమ్భవతిహిసామ
ర్థ్యం. బ్రహ్మస్వరూపతదుపాసనప్రకారజ్ఞానంచేతిహాసపురాణత్ర
వణాదేవనిష్పద్యతే. అస్తిహిశూద్రస్యాపీతిహాసపురాణత్రవణాను
జ్ఞా * శ్రావయచ్చతురోవణ్ణాన్కృత్వాబ్రహ్మణమగ్రతఇతి. త
థాతతైరివమరాదీనాంబ్రహ్మనిష్ఠత్వందృశ్యతే. ఉపనిషత్సర్వపి*ఆ
జహారేమాశ్శుద్రానేనైవ ముఖేనాలాపయిష్యథా ఇతిశూద్రశబ్దే
నామస్త్యిబ్రహ్మవిద్యోపదేశదర్శనాచూచ్రస్యాపీహాసకార సూ
చ్యతే. రాధాస్తమ- ఉపాసనస్యమనోవృత్తిమాత్రత్వేప్యనభీతవ

దస్యశూద్రస్యఉపాసనోపాయభూతజ్ఞానాసమ్భవాత్ ససామర్థ్య
సమ్భవః. కర్మవిధివచుపాసనావిధయోపితైవ్రన్ధికవిషయాభ్యయన
గృహీతస్వాధ్యాయోత్పన్నజ్ఞానమేవోపాసనోపాయతయాస్మీ కు
ర్వతే. ఇతిహాసాదయోపిస్వాధ్యాయసిద్ధమేవ జ్ఞానముపబృంహయ
స్తీతితతోపినాస్యజ్ఞానలాభః. శ్రవణానుజ్ఞాతుపాపక్షయాదిఫలా.
విమరాధీనాంతుభవాన్తరవాసనయాజ్ఞానలాభా ద్భ్రష్టానిష్ఠత్వం.
శూద్రే త్యామస్త్రీణమపినచతుర్థవర్ణత్వేన- అపితుబ్రహ్మవిద్యావై
కల్యాచ్ఛుగస్యసంజాతేతి. అతోనశూద్రస్యాధికారః. సూత్రార్థ
స్తు- బ్రహ్మవిద్యావైకల్యేనహం సోక్తానాదరవాక్యశ్రవణా, తదై
వాచార్యంప్రత్యాద్రవణా, చ్ఛాచార్యేణతస్య శుశ్రూషోర్విద్యా
2లాభకృతాశుక్కుచ్యతే. హిశబ్దోహేతా. యస్మాదస్యశుక్కుచ్య
తే- అతశ్శోచనాచూర్ణప్రతికృత్వా ఆచార్యోరైక్యః జానశ్రుతిం
శూద్రేత్యామస్త్రీయణేనజాతియోగేనేత్యర్థః.

౯౯. సూ॥ శ్రీమత్క్షత్రియత్వగతేశ్చ॥ శ్రీమత్క్షత్రియశు
శ్రూషోఃక్షత్రియత్వావగతేశ్చనజాతియోగేన శూద్రేత్యామస్త్రీ
ణం. ప్రకరణప్రమేహి *బహుదాయిత్యాదినా దానపతిత్వబ
హుతరపక్వాన్నదాయిత్యక్షత్రియప్రపణబహుగ్రామాదిప్రదానై
రస్యజానశ్రుతేశ్శుశ్రూషోఃక్షత్రియత్వంప్రతీతం.

౧౦౦. సూ॥ ఉత్తరత్రయైత్రరథేనలిక్టాత్॥ ఉ
పరిష్టాచ్ఛాస్యాంవిద్యాయాంబ్రహ్మణక్షత్రియ యోరేవాన్వయో
దృశ్యతే *అథహశౌనశంచకాపేయమభిప్రతారిణం చేత్యాదినా.
అభిప్రతారీహిచైత్రరథఃక్షత్రియః. అభిప్రతారిణశ్చైత్రరథత్వం
క్షత్రియత్వంచకాపేయ సాహచర్యాల్లిక్టాదవగమ్యతే- ప్రకరణా
న్తరహికాపేయసహచారిణః చైత్రరథత్వంక్షత్రియత్వంచావగతం
*ఏతేనవైచైత్రరథంచకాపేయాఅయాజయన్నితి, * తస్మాన్చైత్ర
రథోనామైకఃక్షత్రియతరజాయతేతి, చ. అతోస్యాం విద్యాయామ
న్వితౌ బ్రాహ్మణాదితరోజానశ్రుతిరపి క్షత్రియోభవితుమర్హతి.

౧౦౧. సూ॥ శ్లో॥ సంస్తారపరామర్శాత్తదభావాభిలా
పాచ్చ॥ క్షో॥ విద్యోపదేశే * ఉపత్వానేవ్యభివృద్ధిపనయన సం
స్తారపరామర్శా, చూచుద్రస్యతదభావవచనా, చ్చానధికారః. * న
శూద్రైపాతకంకిచ్చిన్నచసంస్తారమర్హతీతిహినిషిధ్యతే.

౧౦౨. సూ॥ శ్లో॥ తదభావనిర్ధారణేచప్రవృత్తైః॥ క్షో॥ * నై
తదబ్రాహ్మణోవివత్తున్నర్హతిసమిధంసామ్యాహరేతి శుశ్రూషోగ్జా
బాలేశ్చూద్రత్వాభావనిశ్చయపహపదేశేప్రవృత్తైఃనాధికారః.

౧౦౩. సూ॥ శ్లో॥ శ్రవణాధ్యయనార్థప్రతిషేధాత్॥ క్షో॥ * శూ
ద్రస్యశ్రవణాధ్యయనాదీనిహిప్రతిషిధ్యనై * తస్మాచ్ఛూద్రసమీపే
నాధ్యేతవ్యమితి. అనుపశ్యన్వతోఽధ్యయనాదిర్నసమ్భవతి.

౧౦౪. సూ॥ శ్లో॥ స్మృతేశ్చ॥ క్షో॥ * స్మర్యతేచశూ
ద్రస్యవేదశ్రవణాదౌదణ్డః * అథహాస్యవేదముపశ్యన్వతః త్రపుజ
తుభ్యాం శ్రోత్రప్రతిపూరణముదాహరణేజిహ్వచ్ఛేదోధారణే శరీ
రభేదభి.

ప్రాసంగికంపరిసమాప్యప్రకృతంపరిసమాపయతి.

౧౦౫. సూ॥ శ్లో॥ కమ్పనాత్॥ క్షో॥ అఙ్గుష్ఠప్రమిత
ప్రకరణమధ్యే * యదిదంకిచ్చజగత్సర్వంప్రాణపజతినిస్సృతం మ
హద్భయంవక్రముద్యతం * భయాదస్యాగ్నిప్రపత్యతాదౌప్రాణ
శబ్దనిర్దిష్టాఙ్గుష్ఠప్రమితజనితభయనిమిత్తాదగ్నివాయు సూర్యప్రభృతి
కృత్సజగత్కమ్పనా చూచ్యమీమాణాదఙ్గుష్ఠప్రమితః పరమాత్మై
వేతినిశ్చీయతే.

౧౦౬. సూ॥ శ్లో॥ జ్యోతిర్దర్శనాత్॥ క్షో॥ అస్మిన్నే
వప్రకరణేతత్సమ్బద్ధితయా * నతత్రసూర్యోభాతీత్యారభ్య * తస్య
భాసాసర్వమిదంవిభాతీతిసర్వేషాంఛాదకస్యానవధికాతిశయస్యభా
శ్చబ్దాభిహితస్యబ్రహ్మభూతస్యపరస్యజ్యోతిషోదర్శనాచ్ఛాఙ్గుష్ఠప్ర
మితః పరమాత్మా. *

అ. ౨౭. — ౧౦౭. సూ॥ శ్లో॥ { ఆకాశోఽథాంతరః } త్వాదివ్యపదేశాత్. ॥

ఛాన్దోగ్యే * ఆకాశోహవై నామరూపయో ర్నిర్వహితాతే
యదంతరాదృశ్యతదమృతంసత్యైత్యత్రాకాశశబ్దనిర్దిష్టఃకింము
క్తాత్వా- ఉతపరమాత్మైతిసంశయః. ముక్తఇతిపూర్వఃపక్షః- * ధూ
త్వాశరీరమకృతంకృతాత్వాబ్రహ్మలోకమభిసంస్థానామీతి ముక్త
స్యానంతరప్రకృతత్వాత్. రాధాంతస్తు- * నామరూపయోర్నిర్వ
హితాతేయదంతరైతిస్వయమస్పృష్టనామరూపతయా నామరూప
యోర్నిర్వోఢ్యత్వేనశ్రూయమాణోయమాకాశోబద్ధముక్తౌ భయా
వస్థాత్ప్రత్యగాత్మనోఽథాంతరత్వాత్పరమాత్మైవ. సూత్రార్థస్తు- ఆకా
శఃపరమాత్మా- తస్యనామరూపయోర్నిర్వోఢ్యత్వతదస్పృశతక్షణా
థాంతరత్వవ్యపదేశాత్. ప్రత్యగాత్మనోఽప్యథాంతరభూతవనామ
రూపయోర్నిర్వోధా- బద్ధావస్థస్తావన్నామరూపాభ్యాంస్పృష్టస్త
త్పరవశశ్చైతిననిర్వోధా, ముక్తస్యాపిజగద్వ్యాపారరహితత్వాన్న
నిర్వోఢ్యత్వం. ఆదిశబ్దేననిరుపాధికబ్రహ్మాత్వామృతత్వాత్మత్వాదీ
నిగృహ్యంతే. తానినిరుపాధికానిముక్తస్యాపిసంస్థాపయి.

* తత్త్వమస్యాదినైక్యవ్యపదేశాత్, * నేహనానాస్తీతిభేద
ప్రతిషేధా, చ్చ సప్రత్యగాత్మనోఽథాంతరభూతః పరమాత్మైత్యా
శక్త్యాహ.

౧౦౮. సూ॥ శ్లో॥ సమప్యుక్తాగ్ర్యోర్భేదనః ॥ త్వైవ్యవ్య
పదేశాదితివర్తతే. * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసమ్పరిష్వక్తః * ప్రాజ్ఞేనా
త్మనాన్వాహితాభితిసమప్యుక్తాగ్ర్యోర్భేదనకలవిశేషవిజ్ఞానాత్ప్ర
త్యగాత్మనస్తదానీమేవసర్వజ్ఞతయాభేదవ్యపదేశాత్ప్రత్యగాత్మనో
ఽథాంతరభూతవపరమాత్మా.

౧౦౯. సూ॥ శ్లో॥ పత్యాదిశబ్దభ్యః ॥ పరిష్వజ్ఞ
కప్రాజ్ఞేశ్రూయమాణేభ్యఃపత్యాదిశబ్దభ్యశ్చయం ప్రత్యగాత్మ
నోఽథాంతరభూతః పరమాత్మా * సర్వస్యాధిపతి స్సర్వస్యవశీస

ర్వస్యేశానథిత్యాదౌ. ఐక్యోపదేశభేదప్రతిషేధాతుప్రహ్లాకార్యత్వ
నిబన్ధనావితితజ్జలానితిసర్వంఖల్విదంబ్రహ్మత్వాదిశ్రుతిభిరెవవ్యక్తా.

—*—*—*—

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే
ప్రథమసాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

అ-౨౮.— ౧౧౦౦.సూ॥ ^{శ్రీమద్రామానుజాయనమః} { ఆనుమానికమప్యేకేషామితిచేన్న శరీ } ^{శ్రీమద్రామానుజాయనమః}
{ రరూపకవిన్యస్తగృహీతే ద్దర్శయతిచ॥ }

కతవల్లిమ * ఇద్రియైభ్యః పరాహ్యథాలభ్యభ్యశ్చ పరంమ
నః। మనసశ్చపరాబుద్ధిర్బుద్ధిరాత్మామహాన్వరః। మహతఃపరమవ్యక్త
మవ్యక్తాత్పురుషఃపరః । పురుషాన్నపరంకించిత్యాకాస్థాసాపరాగతిరి
త్యత్రసాఙ్ఖ్యోక్తం ప్రధానమవ్యక్తశబ్దాభిధేయం-ఉతనేతిసంశయః.
ప్రధానమితిపూర్వఃపక్షః - * మహతఃపరమిత్యాదితత్తన్త్రప్రక్రి
యాప్రత్యభిజ్ఞానాత్, *పురుషాన్నపరంకించితీ పచ్చివింశకపురు
షాతిరిక్తతత్త్వనిషేధా, చ్చ. రాధాస్త్రు - నావ్యక్తశబ్దేనప్రధాన
మిహగృహ్యతే. పూర్వత్ర * ఆత్మానంరథినంవిద్ధిశరీరం రథమేవచే
త్యాదినాఉపాసనానిర్వృత్తియేవశ్యేద్వినియత్వాపాదనాయయే ఆ
త్మశరీరబుద్ధిమనఇద్రియవిషయారథిరథసారథిప్రగ్రహమాయ గోచ
రత్వేనరూపితాః- తేషువశేకార్యత్వేపరాః * ఇద్రియైభ్యః పరా
ఇత్యాదిసోచ్యంతే. తత్రచేద్వినియదయః స్వశబ్దేనైవగృహ్యంతే. ర
థత్వేనరూపితంశరీరమిహావ్యక్తపరిణామత్వేనా వ్యక్తశబ్దేనగృహ్య
తఇతినేహతత్తన్త్రప్రక్రియాప్రత్యభిజ్ఞానగర్భః. * అవ్యక్తాత్పురుషః
పరఇతిచనపచ్చివింశకః - అపితుప్రాప్యఃపరమాత్మైవ. అన్తర్యామి
తయోపాసనస్థ్యా ప్యుపాయభూతఇతిస ఇహవశేకార్యకాస్థాత్వేన
* పురుషాన్నపరంకించితీత్వక్తః. సూత్రార్థస్త్రు - ఏకేషాం - కతా
నాంశౌఖాయామానుమానికం- ప్రధానంజగత్తారణత్వేన * మహ

తఃపరమవ్యక్తమిత్యామాయతథితీతే. తన్న- అవ్యక్తశబ్దేన శరీరాఖ్యరూపకవిన్యస్తస్యగృహీతేః. పూర్వత్రాత్మాదిషు రధిరథాదిరూపకవిన్యస్తైషురథత్వేనరూపితస్యశరీరస్యాత్రావ్యక్తశబ్దేనగృహీతేరిత్యర్థః. అతోవశీకార్యత్వేపరాశాహూచ్యతే. దర్శయతిచైన మర్థంవాక్యశేషఃఇద్రియాదీనాంనియమనప్రకారం ప్రతిపాదయన్ * యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీత్యాదిః.

కథమవ్యక్తశబ్దస్యశరీరంవాచ్యంభవతీత్యాశక్త్యాహ.

౧౧౦. సూ॥ శ్లో॥ సూక్ష్మంతుతద్వత్వాత్ ॥ షోఃశ్లో॥ తుశ్చోఽవధారణే. సూక్ష్మం- అవ్యక్తమేవావస్థాంతరావన్నంశరీరంభవతి- తదవస్థస్యైవకార్యత్వాత్.

యదిరూపకవిన్యస్తాత్రాదయ ఏవవశీకార్యత్వేపరాః * ఇద్రియైభ్యఃపరాశిత్యాదినాగృహ్యతే-తర్హి * అవ్యక్తాత్పురుషఃపరః! పురుషాన్నపరంకించ్చిదితిపురుషగ్రహణం కిమర్థమిత్యతలహ.

౧౧౧. సూ॥ శ్లో॥ తదధీనత్వాదర్థవత్ ॥ షోఃశ్లో॥ అన్తర్యామిరూపేణావస్థిత పురుషాధీనత్వాదాత్మాదికం సర్వంరథిత్యాదినారూపితమర్థవత్ - ప్రయోజనవద్భవతి. అతడపాసననిర్వృత్తేవశీకార్యకాస్తాపరమపురుషఇతితదర్థమిహరూపకవిన్యస్తైషు పరిగృహ్యమాణేషు పరస్యాపిపురుషస్యగ్రహణం. భాష్యప్రక్రియయా వానేయమిదంసూత్రం- పరమపురుషశరీరతయాతదధీనత్వా ద్భూతసూక్ష్మమవ్యాకృతమర్థవదితిహావ్యక్తశబ్దేనగృహ్యతే - నా బ్రహ్మాత్మకంస్వనిష్ఠంతస్త్రసిద్ధమితి.

౧౧౨. సూ॥ శ్లో॥ జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ ॥ షోఃశ్లో॥ యది తస్త్రసిద్ధప్రక్రియేహాభిప్రేతా - తదావ్యక్తస్యాపిజ్ఞేయత్వం వక్తవ్యం- * వ్యక్తావ్యక్తజ్ఞవిజ్ఞానాదితిహితత్ప్రక్రియా. నహ్యవ్యక్తమిహజ్ఞేయత్వేనోక్తం- అతశ్చాత్రనతస్త్రప్రక్రియాగర్భః.

౧౧౩. సూ॥ శ్లో॥ వదతీతి చేన్న ప్రాజ్ఞోహి ప్రకరణాత్ ॥ షోఃశ్లో॥ * అశబ్దమస్పర్శమిత్యపక్రమ్య * మహతః పరం

ద్రు వనిచాయ్యతం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే ఇతిప్రధానస్యజ్ఞే
యత్వమనన్తరమేవవదనీయంశ్రుతిరితిచేత్. తన్న- * అశబ్దమస్మ
ర్మమిత్యాదినాప్రాజ్ఞఃపరమపురుషపవహ్యాత్ప్రచ్యతే- * సోఽథ్వ
నఃపారమాహ్నోతితద్విజ్ఞోఃపరమంపదం * ఏషసర్వేషుభూతేషుగూ
ఢోత్తానప్రకాశత ఇతి ప్రాజ్ఞస్యైవప్రకృతత్వాత్.

౧౧౫. సూ॥ యోగిః శ్రయాణామేవవైవముపన్యాసః ప్ర
శ్నశ్చ॥ ధీః అస్తిన్మృగరణే * యేయంప్రేతేవిదిశితామనుష్య
ఇత్యారభ్యాసమాప్తైః పరమపురుషతమపాసనోపాసకానాం శ్ర
యాణామేవైవం-జ్ఞేయత్వేనోపన్యాసఃప్రశ్నశ్చదృశ్యతే-నప్రధా
నాదేస్తాన్మృగస్యాపి. అతశ్చనప్రధానమిహజ్ఞేయత్వేనోక్తం.

౧౧౬ సూ॥ యోగిః మహద్వచ్చ॥ ధీః * యథాబుద్ధ
రాత్మానుహస్వరఇత్యాత్మశబ్దసామానాధికరణ్యాన్మహచ్చజ్ఞేననతా
న్మృగకంఠమాత్మత్వంగృహ్యతే - ఏవమన్యక్తశబ్దేనాపి నతాన్మృ
గంప్రధానం. *

అ-౨౯. ౧౧౭- సూ॥ యోగిః చమసవదవశేమాత్॥ ధీః

శ్వేతాశ్వతరే * అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణాంబహ్వీంప్ర
జాస్సృజమానాంసరూపాః । అజోహ్యేకోబుషమాణోసుశేతే జ
హాత్యేనాంభుక్తభోగామజోన్య ఇత్యత్రకిమజాశబ్దేన తన్మృసిద్ధా
ప్రకృతిరభిధీయతే - ఉతబ్రహ్మక్తితస్సంశయః. తన్మృసిద్ధతిపూ
ర్వఃపక్షః - * అజామేకామిత్యస్యా త్కార్యత్వప్రతీతేః, బహ్వీ
నాంప్రజానాంస్వాతదైగ్విణకారణత్వశ్రవణా, చ్చ. రాధాస్త్రు-
నతన్మృసిద్ధాయాః ప్రకృతేరత్రగ్రహణం- జనసవిరహశ్రవణమా
త్రైణతన్మృసిద్ధాయాః ప్రతీతినియమాభావాత్. నహియాగికానాం
శబ్దానామర్థప్రకరణాదిభిర్విశేష్యవ్యవస్థాపకైర్విదా విశేషేష్యుర్ని
నియమసమ్భవః. నచాస్యాస్పృతదైగ్విణ సృష్టిహేతుత్వమిహప్ర
తీతం- అపితుసృష్టిహేతుత్వమాత్రం. తద్బ్రహ్మకాయాశ్చనవిరు
ద్ధం. అత్రతుబ్రహ్మకాయావశోభాన్తరసిద్ధాయా ఏతత్సరూప

మన్తోదితాయాః ప్రత్యభిజ్ఞానానైవేతినిశ్చయతే. సూత్రార్థస్తు-
నాయమజాశబ్దస్తన్త్రస్థప్రధానవిషయః. కుతః. (చమసవదవిశే
షాత్) యథా * అర్వాస్యిలశ్చమసఇతి మన్తైరచమనపాథనత్వ
యోగేనప్రవృత్తస్యచమసశబ్దస్యశిరసిప్రవృత్తౌ *యథేదంతచ్చిర
పషహ్యర్వాస్యిలశ్చమస ఇతివాక్యశేషేవిశేషోద్యత్యతే- తథా*అ
జామేకామిత్యజాశబ్దస్యతన్త్రస్థప్రధానేవృత్తౌవిశేషాభావాన్న
తన్త్రహీణంన్యాయ్యం.

అస్తితుబ్రహ్మత్వికాయావగ్రహణేవిశేషఇత్యాహ.

౧౧౮. సూ॥ ॥ శ్లో॥ జ్యోతిరుపక్రమాతు తథాహ్యధీయత
పకే॥ ॥ జ్యోతిః-బ్రహ్మయస్యాఽఽపక్రమఃకారణం. సాజ్యో
తిరుపక్రమా. తుశబ్దోఽవధారణే. బ్రహ్మకారణీకైవైషాఽజా (త
థాహ్యధీయతపకే) యథా రూపోయమజాయాః ప్రతిపాదకోమ
న్త్రః- తథారూపమేవమన్త్రం బ్రహ్మత్వికాయాః తస్యాఃప్రతిపా
దకమధీయతపకేశాఖనః * అణోరణీయాన్తహతోమసీయానిత్యా
దినాబ్రహ్మప్రతిపాద్య * సప్తప్రాణాఃప్రభవన్తి తస్మాత్సప్తార్పి
షస్సమిధస్సప్తజిహ్వః। సప్తేమేలోకాయేషుచరన్తి ప్రాణాగుహ
శయానిహితాస్సప్తసప్త। అతస్సముద్రాగిరయశ్చసర్వఇత్యాదినా
బ్రహ్మాణ్డత్పన్నత్వేన బ్రహ్మత్వకతయా సర్వాసుసద్ధానవిధాన
సమయే * అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణాంబహ్వంప్రజాంజనయ
న్తీంసరూపామితి ప్రతిపాద్యమానాబ్రహ్మత్వకైవేతి తత్ప్రత్యభి
జ్ఞానాదిహాప్యజా బ్రహ్మత్వకైవేతినిశ్చయతే.

అజాత్వంజ్యోతిరుపక్రమాత్వంచకథముపపద్యతేఇత్యతఆహ.

౧౧౯. సూ॥ ॥ శ్లో॥ కల్పనోపదేశాచ్చ మధ్వాదివదవిరో
ధః॥ ॥ కల్పనా- సృష్టిః. *సూర్యాచన్త్రముసాధాతాయథా
పూర్వమకల్పయదిత్యాదిదర్శనాత్. *అస్మాన్నాయాసృజతే విశ్వ
మేతదితిహిసృష్టిరిహూపదిశ్యతే. ప్రళయవేశాయామేషాప్రకృ
తిః పరమపురుషాశ్రయకారణావస్థా ౭ తిసూక్తౌశక్తిరూపేణావ

తిష్ఠతే - తదవస్థాభి ప్రాయశాన్యాలజాత్వం. సృష్టివేళాయాంపు
నస్తచ్చరీరాద్భ్రుక్కుణఃస్థూలావస్థాజాయతే - తదవస్థాజ్యోతిరుపక్ర-
మేతినకశ్చిద్విరోధః. (మధ్యాదివత్) యథాదిత్యస్త్రేకస్త్రేవకా-
ర్యావస్థాయాం * అసావాఅదిత్యోదేవమధ్వితివస్వాదిభోగ్యరసాధా-
రతయామదుత్వం, తస్యైవ * అథతతఙ్మద్వఉదేతానైవోదేతానా-
స్తమేతైకలవమధ్యేస్థాతేత్యాదినా నామయాపప్రహణేనకారణా-
వస్థాయాం సూక్ష్మస్త్రేకస్త్రేవావస్థానం, నవిరుధ్యతే - తద్వత్.

అ- ౩౦. — ^{శ్లో. ౩౦} { నసంఖ్యోపసంగ్రహోదపినా }
౧౨౦. సూ॥ { నాభావాదతిరేకాచ్చ॥ }

వాజసనేయకే * యస్మిన్పశ్చపశ్చజనా ఆకాశశ్చప్రతిష్ఠి-
తః। తమేవంమన్య ఆత్మానంవిద్వాన్ప్రహ్మమృతోమృతమిత్యత్రకిం-
సాఖ్యోక్తానిపశ్చవింశతితత్త్వానిప్రతిపాద్యంతే - ఉత నేతిసంశయః.
తాన్యేవేతిపూర్వఃపక్షః - * పశ్చపశ్చజనాఇతిహి పశ్చసంఖ్యోవిశి-
ష్టాఃపశ్చజనాఃపశ్చవింశతిస్సమ్యద్యంతే. కథం. పశ్చజనాఇతిసమా-
హారవిషయోయంసమాసః - పశ్చపూర్వైశ్చవింశతైః. పశ్చభిష్టనైరా-
రబ్ధస్సమూహాఃపశ్చజనః - పశ్చజనీత్యర్థః. లిక్తవ్యత్యయశ్చాద్యసః. ప-
శ్చజనాఇతిబహువచనాత్సమూహబహుత్వంచావగమ్యతే. తేచక-
తీత్యపేక్షాయాంపశ్చపశ్చజనాఇతిపశ్చశబ్దవిశేషితాః పశ్చజనస-
మూహోఇతిపశ్చవింశతిస్తత్త్వానిభవంతి. మోక్షాధికారాత్తాత్త్రికా-
ణ్యేవేతినిశ్చయంతే. ఏవంనిశ్చితేసతి * తమేవంమన్యఆత్మానంవిద్వా-
న్ప్రహ్మమృతోమృతమితి పశ్చవింశకమాత్మానం బ్రహ్మసూతంబి-
ద్వానమృతోభవతి. రాధాదస్త్రం - * యస్మిన్పశ్చపశ్చజనా ఆకాశ-
శ్చ ప్రతిష్ఠితైశ్చితియచ్చబ్దనిర్దిష్ట బ్రహ్మధారత్వాత్తదా ధేయానాం
తత్త్వానాంబ్రహ్మత్వకత్వమవగమ్యతే. యచ్చబ్దనిర్దిష్టంచ * తమేవం
మన్య ఆత్మానమితితచ్చబ్దేనపరామృత్య * బ్రహ్మమృతమితినిర్దిష్టా-
ద్భ్రుహ్మణినిశ్చయతే - అతోనతాన్త్రికప్రసంగః. సూత్రార్థస్తు -
* పశ్చపశ్చజనాఇత్యత్రపశ్చవింశతిసంఖ్యోపసంగ్రహోదపినతాన్త్రి-

కాణీమానితత్త్వాని- యస్మిన్నితి యచ్ఛబ్దనిర్దిష్ట బ్రహ్మధారకతయా
 తాన్నికేభ్యోనానాభావోత్ - ఏమాంతత్త్వానాంపుథగ్భవాదిత్య
 ధః. (అతిరెకాచ్చ) తాన్నికేభ్యస్తత్త్వాతిరెకప్రతీతేశ్చ. యస్మి
 న్నితినిర్దిష్ట, మతిరిక్తమాకాశ, శ్చ. నసంఖ్యోపసంఖ్యహేదపీత్యపిశబ్దై
 నసంఖ్యోపసంఖ్యహేదాన సమ్భవతీత్యాహ - ఆకాశస్య పృథజ్జిదై
 శ్చాత్. అతఃపశ్చజనాభిసంసమాహరవిషయః- అపితు * దిగ్సంఖ్యే
 సంజ్ఞాయామితిసంజ్ఞావిషయః. పశ్చజనసంజ్ఞతాఃకేచిత్ - తేచప
 జ్ఞైవేతి. సప్తసప్తర్షయభివత్.

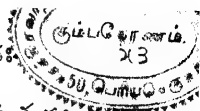
౧౨౦. సూ॥ శ్లో॥ ప్రాణాదయోవాక్యశేషాత్. శ్లో॥ ప
 శ్చజనసంజ్ఞతాఃపశ్చపదాధాః ప్రాణాదయభి వాక్యశేషాదవగ
 మ్యతే * ప్రాణస్యప్రాణముతచతుషశ్చతుఃశ్రోత్రస్యశ్రోత్ర
 మన్నస్యాన్నం మనసోయమనావిమరితి. బ్రహ్మత్వకానీన్ద్రియాణిప
 శ్చపశ్చజనాభినిర్దిష్టాని. జననాచ్చజనాః.

కాణ్యపారైర్నవర్జితానాం చతుర్ణాం నిర్దేశాత్ పశ్చజన
 సంజ్ఞతానీన్ద్రియాణీతికథంజ్ఞాయతభిత్వత్రాహ.

౧౨౧. సూ॥ శ్లో॥ జ్యోతిషేకేషామసత్యనే॥ శ్లో॥ ప
 షాం - కాణ్యానాంవాక్యశేషేఅసత్యన్నశబ్దై వాక్యోపక్రమగతేన
 * తందేవాజ్యోతిషాంజ్యోతిరితిజ్యోతిశ్శబ్దైరపశ్చజనా ఇన్ద్రియాణీ
 తివిజ్ఞాయతై. కథం. జ్యోతిషాంజ్యోతిషి బ్రహ్మణినిర్దిష్టప్రకాశకా
 నాం ప్రకాశకంబ్రహ్మేతిప్రతీయతే. కేతేప్రకాశకా భిత్వపేక్షా
 యాం *పశ్చపశ్చజనాభిత్వనిర్దేశాత్పేషాః పశ్చసంఖ్యోపసంఖ్యతాః
 ప్రకాశకానిపశ్చేన్ద్రియాణీత్యవగమ్యతై. అతః *యస్మిన్నపశ్చపశ్చ
 జనా ఆకాశశ్చప్రతిష్ఠిత ఇతీన్ద్రియాణి భూతానిచ బ్రహ్మణిప్రతి
 స్థితానీతినతాన్నికత్వగఢః. *

అ- ౩౦.—
 ౧౨౩- సూ॥ శ్లో॥ { కారణత్వేనచాకాశాది } శ్లో॥
 { మయథావ్యపదిష్టకైః॥ }

జగత్కారణవాదీనివేదాంతవాక్యాని కింప్రధానకారణతావా

దైకాంతాని- ఉత్తబ్రహ్మకారణతావాదైకాంతానీతిసంశయః. ప్రధాన-
కారణతావాదైకాంతానీతిపూర్వఃపక్షః- * సదేవసోమ్యేదమగ్రతసీది
తిక్వచిత్రత్పుర్వికాసృష్టిరామాయతే, అన్యత్ర*అసదేవేదమగ్ర
తసీత్*అసద్వాఇదమగ్రతసీత్, తథా*తద్దేదంతర్హ్యవ్యాకృతమా
సీత్తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియతేతి. అవ్యాకృతంహ- ప్రధానం.
అతఃప్రధానకారణతావాదనిశ్చయాత్తదేకాంతాన్యేవ. రాధానైస్తు-
*సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మైత్యపత్రమ్య*తస్మాద్వాపతస్మాదాత్మ
న ఆకాశస్సమ్భుతః, *తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతితదైజో
ఽస్సృజతే, త్యాదిషుసర్వజ్ఞస్యపరస్యబ్రహ్మణఃకారణత్వప్రతిపాద
నాత్తస్యైవబ్రహ్మణఃకారణావస్థాయాంనామరూపవిభాగ సమ్బద్ధి
తయాసద్భవాభావాదసదవ్యాకృతాదిశబ్దైవవ్యవదేశ ఇతిబ్రహ్మ
కారణతావాదైకాంతాన్యేవ. సూత్రార్థస్తు-ఆకాశాదిపదచిహ్నితేషు
*తస్మాద్వాపతస్మాదాత్మనఆకాశస్సమ్భుతఇత్యాదిషుసర్వజ్ఞస్యప
రస్యబ్రహ్మణఃకారణత్వప్రతిపాదనాత్ సర్వేషుసృష్టివాక్యేషుయ
థావ్యపదిష్టస్యైవ కారణత్వేనోక్తేః బ్రహ్మకారణతావాదైకాంతా
ని. యథావ్యపదిష్టం- సార్వజ్ఞ్యాదియ క్తతయాస్యాభిర్వ్యపదిష్టం.

తథాసతి*అసద్వాఇదమగ్రతసీదితికింబ్రవీత్తతతహ.

౧౨౪. సూ॥ శ్లో॥ సమాకర్షాత్ ॥ శ్లో॥ * సోఽకామ
యతబహుస్యాంప్రజాయేయేతీతి బహుభవనసజ్జల్పపూర్వకంజగ
త్సృజతోబ్రహ్మణసర్వజ్ఞస్య * అసద్వాఇదమగ్రతసీదిత్యత్ర సమా
కర్షాత్కారణావస్థాయాంనామరూపసమ్బద్ధిత్వాభావేనఅసదితిబ్ర
వీతి. ఏవం *తద్దేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీదిత్యాదిషు *సపషణ్డహ
నుప్రవిష్టఆనఖాగ్రేభ్యః *పశ్యత్యచతురిత్యాది పూర్వాపరపర్యా
లోచనయాతత్రతత్రసర్వజ్ఞస్యసమాకర్షోద్రష్టవ్యః.*

అ-౩౨- ౧౨౫. సూ॥ శ్లో॥ జగద్వాచిత్యాత్ ॥ శ్లో॥

కాపీతకీనాం *బ్రహ్మతేబ్రవాణీత్యపత్రమ్య*యోవైబా
లాకపతేషాంపురుషాణాంకర్తాయస్యచైతత్కర్మసవైవేదితవ్యఇత్య

త్రవేదితవ్యతయోపదిష్టః సాఘ్యత స్త్రాసద్ధిఃపురుషః- ఉతపరమాత్మై
తిసంశయః. పురుషవప్రకృతివియుక్తతీతపూర్వఃపక్షః- * యస్య
చైతత్-త్వేతిపుణ్యపాపరూపకర్మసమ్బంధితయోపలక్షితత్వాత్. రా
ధాన్తస్తు- * యస్యచైతత్-త్వేతికర్మశబ్దస్య క్రియతీతి వ్యుత్పత్త్యా
జగద్వాచిత్యాత్ కృత్సంజగద్యస్యకార్యం - సపరమపురుషవపే
దితవ్యతయోపదిష్టోభవతీతి. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతం.

౧౧౬. సూ॥ శ్లో॥ జీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణోన్నేతిచేతద్యా
ఖ్యాతం॥ శ్లో॥ *మవమేవైషప్రజ్ఞాత్వైతైదాత్మభిర్భుజాఃకర్తాది
భోక్తృత్వరూపజీవలిక్ష్ణోత్, *అథాప్రిన్వాగ్రింపవైకథాభవతీతిము
ఖ్యప్రాణలిక్ష్ణో, చ్చనాయంపరమాత్మేతిచేత్. తస్యపరిహారఃప్రత
ర్దనవిద్యాయామేవవ్యాఖ్యాతః. పూర్వాపరప్రకరణపర్యాలోచన
యాపరమాత్మపరమిదంవాక్యమితినిశ్చితే సత్యన్యలిక్ష్ణానితద్దనుగుణ
తయానేతవ్యాసీత్యర్థః.

నను*తౌహసుప్తంపురుషమాజగత్తురితిప్రాణనామభిరామస్త్రా
త్రవణయష్టిహుతోధాపనాదినాశరీరేద్వియప్రాణాద్యతిరిక్తజీవాత్మ
సద్భావప్రతిపాదనపరమిదంవాక్యమిత్యవగమ్యతత్కర్తృత్వత్తరంపఠతి.

౧౧౭. సూ॥ శ్లో॥ అన్యార్థంతుజైమినిః ప్రశ్నవ్యాఖ్యా
నాభ్యామపిచైవమేకే॥ శ్లో॥ తుశబ్దశ్చైవత్వత్వార్థః. జీవసజ్జీ
ర్దనమన్యార్థం- జీవాతిరిక్తబ్రహ్మసద్భావప్రతిబోధన్యార్థమితి ప్ర
శ్నప్రతివచనాభ్యామవగమ్యతే. ప్రశ్నస్తావజ్జీవప్రతిపాదనానన్త
రం * క్తైషపతద్బలాకేపురుషోఽయిష్టేత్యాదికఃసుషుప్తజీవా
శ్రయివిషయతయాపరమాత్మపరమితినిశ్చితః, ప్రతివచనమపి *అథా
ప్రిన్వాగ్రింపవైకథాభవతీత్యాదికంపరమాత్మవిషయమేవ, సుప్తపు
రుషశ్రయతయాహిప్రాణశబ్దనిర్దిష్టఃపరమాత్మైవ- * సతాసోమ్యత
దాసమ్మనోభవతీత్యాదిభ్యః. జైమినిగ్రహణముక్తస్యార్థస్య పూ
జ్యత్వాదు. (అపిచైవమేకే) ఏక - వాజసనేయినఃఇదమేవ బా
లాక్యజాతశక్రస్సంవాదగతం ప్రశ్నప్రతివచనరూపంవాక్యం పఠ

మాత్మవిషయంస్పష్టమధీయతే * క్షైవపవతదిత్యాది * యపిషోస్త
ర్వృదయతకాశస్తస్మిన్నేతదత్యేతదన్తం. *

అ- 33. — ౧౨౮- సూ॥ శ్లో॥ వాక్యాన్వయాత్ ॥ శ్లో॥

బృహదారణ్యకమైత్రేయీబ్రాహ్మణే * నహలరేపత్యుకా
మాయపతిఃప్రియోభవత్యాత్మనస్తుకామాయేత్యారభ్య * ఆత్మావా
లరేద్రష్టవ్యశ్చోపవోమస్తవోనిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాదౌద్రష్టవ్యత
యానిదిష్టఃపురుషఃతన్త్రసిద్ధః - ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. తన్త్ర
సిద్ధఃపశ్చవింశకపవెతిపూర్వఃపక్షః. పతిజాయా పుత్రవిత్తమిత్రప
శ్వాదిప్రియసమృద్ధ్యాత్మానపరమాత్మాభవతుమర్హతి. సపవహి * ఆ
త్మావాలరేద్రష్టవ్యఇతిప్రతిపాద్యతే. రాధాన్తస్తు - నపత్యాదీనాం
కామాయపత్యాదయఃప్రియోభవన్తి - ఆత్మనస్తుకామాయేత్యుక్త్వా
* ఆత్మావాలరేద్రష్టవ్యఇతినిదిష్టఆత్మాజీవాతిరిక్తసత్త్వసజ్జుల్పస్స
ర్వజ్ఞఃపరమాత్మైవ. యత్సజ్జుల్పయత్తంపత్యాదీనాంస్వసమ్బద్ధినః
ప్రతిప్రియత్వం - సహిసత్త్వసజ్జుల్పఃపరమాత్మా. ఆత్మజ్ఞానైససర్వ
జ్ఞానాదయోపిపత్యమాణాఃపరమాత్మన్యేవసమ్భవన్తి. సూత్రార్థ
స్తు-వాక్యస్యకృత్సస్యపరమాత్మన్యేవాన్వయాద్ద్రష్టవ్యతయానిది
ష్టఆత్మాపరమాత్మైవ. * అమృతత్వస్యతునాశోన్తీవితైన * ఆత్మనిఖల్వ
రేదృష్టేత్రుతేమతేవిజ్ఞాతేఇదంసర్వంవిదితం * ఇదంసర్వంయదయ
మాత్మా * తస్యహవాపతస్యమహతోభూతస్యనిశ్చసితమేతద్యదృ
శ్వదః * యేనైదం సర్వంవిజానాతితంకైనవిజానీయాదితిహిక్యత్స
స్యవాక్యస్యపరమాత్మన్యన్వయోదృశ్యతే.

* పతేభ్యోభూతేభ్యస్సముద్ధాయతాన్యేవానువినశ్యతీతిజీవని
శ్చస్యమతాన్తరేణనిర్వాహమాహ.

౧౨౯. సూ॥ శ్లో॥ ప్రతిజ్ఞాసిద్ధైర్నిశ్చమాత్మరథ్యః॥ శ్లో॥ ఏక
విజ్ఞానైస సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాసిద్ధయేజీవస్య పరమాత్మకార్యతయాప
రమాత్మనోనన్యోజీవఇతిజీవశబ్దైసపరమాత్మనోభిధానమిత్యాత్మర
థ్యమతం.

౧౩౦. సూ॥ శ్లో॥ ఉత్తగ్రమిష్యతపవంభావాదిత్యోడు
లోమిః శ్లో॥ *పరంబోధ్యతిరుపసంబుద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత
ఇతిశరీరాదుత్తగ్రమిష్యతోస్యజీవస్యపరమాత్మభావాజ్జీవశబ్దైన పర
మాత్మనోభిధానమిత్యోడులోమిరాచార్యోమేనె.

౧౩౧. సూ॥ శ్లో॥ అవస్థితేరితికాశకృత్సృజ్ఞః శ్లో॥ *య
ఆత్మనితిస్థనిత్యాదిభిర్జీవాత్మస్యవైరాత్మతయాపరమాత్మనోవస్థితేర్జ్ఞ
వాత్మశబ్దస్యపరమాత్మనిపర్యవసానాజ్జీవాత్మశబ్దైనపరమాత్మనోభిధా
నమితికాశకృత్సృజ్ఞాచార్యోమన్యతే. ఇదమేవసూత్రకారాభిమతమి
త్యవగమ్యతే- త్రయాణామన్యోన్యవిరోధాదితఃపరమవచనా, చ్చ.

అ- ౩౪.— శ్లో॥ { ప్రకృతిశ్చప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్తాసుపరోధాత్ } శ్లో॥
౧౩౨-సూ॥

పరంబ్రహ్మకింజగతోనిమిత్తకారణమాత్రం - ఉత్తాపాదా
నకారణమపీతిసంశయః నిమిత్తమాత్రకారణమితిపూర్వఃపక్షః- మృ
తులాలాదానిమిత్తోపాదానయోర్భేదదర్శనాత్, *అస్మాన్మాయీ
సృజతేవిశ్వమేతదిత్యాదిభిర్భేదప్రతిపాదనా, ద్భ్రష్మాణో వికా
రత్వశ్చుతివిరోధా, చ్చ. రాధావస్తు- *యేనాశ్చుతంశ్చుతమితి
బ్రహ్మజ్ఞానైససర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞానాన్యథానుపపత్త్యా, * యథానో
మ్యైకైసమృత్పిణ్డేనసర్వంమృణ్మయమితిమృత్తతాగ్ర్యదృష్టానైసతదు
పపాదనా, చ్చజగదుపాదానకారణమపిబ్రహ్మైవేతివిజ్ఞాయతే. ప్ర
మాణాంతరావసేతసకలవస్తువిలక్షణస్యశాస్త్రైక సమధిగమ్యస్యపర
స్యబ్రహ్మణససర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తైఃకార్యకారణోభయావస్థాయామ
పిస్వశరీరభూతచిదచిత్ప్రకారతయావస్థితస్యైకస్యైవనిమిత్తత్వము
పాదానత్వంచావిరుద్ధం. శరీరభూతాచిద్వస్తుకావికారాఇతికార్యా
వస్థావస్థితస్యాపిశరీరిణఃపరమాత్మనో వికారత్వంసిద్ధమేవ. చిదచి
ద్వస్తు శరీరస్యబ్రహ్మణసవోపాదానత్వేపి బ్రహ్మణ్య పురుషార్థవి
కారాస్పర్శప్రదర్శనాయసా * అస్మాన్మాయీసృజతే విశ్వమేతత్త

స్తింశ్చన్యోమాయయాసన్నిరుద్ధశితివ్యవదేశః. ప్రతిజ్ఞాదృష్టాన్తాను
పరోధాదుపాదానంచ బ్రహ్మైవేతిసూత్రార్థః.

౧౩౩. సూ॥ శ్లో॥ అభిధ్యోపదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ *సాకా
మయతబహుస్యాం * తదైతతబహుస్యాంప్రజాయేయేతిసప్తర్షి
హ్మణస్సవ్యైవజగదాకారేణబహుభవనవిత్తనోపదేశాచ్చ జగదు
పాదానంనిమిత్తంచబ్రహ్మైవేతినిశ్చయతే.

౧౩౪. సూ॥ శ్లో॥ సాత్మాచోభయామ్నానాత్॥ శ్లో॥ *కిం
స్విద్వనంకడసవృక్షఆసీదిత్యాదినాజగదుపాదాననిమిత్తాదౌ పృష్టే
*బ్రహ్మవనంబ్రహ్మసవృక్షఆసీత్ - బ్రహ్మ్యత్యిష్ఠదిత్తుపాదానంని
మిత్తంచోభయంబ్రహ్మైవేతిహి సాత్మాదామ్నాయతే - అతశ్చోభ
యంబ్రహ్మ.

౧౩౫. సూ॥ శ్లో॥ ఆత్మకృతే॥ శ్లో॥ *తదాత్మానంస్వ
యమమరుతేతిసప్తరాత్తనపవజగదాకారేణకృతిరుపదిశ్యతే - అత
శ్చోభయం. నామరూపభావాభావాభ్యాంఏకస్యకర్తృకర్తృభావోన
విరుద్ధః.

యద్యాత్మానమేవబ్రహ్మజగదాకారంకరోతి - తస్మిన్బ్రహ్మ
ణోఽపహతపాప్తత్వాదికమనవధికాతిశయానందస్వరూపత్వంసర్వ
జ్ఞత్వమిత్యాదిసర్వంవిరుద్ధతే- అజ్ఞత్వాసుఖత్వకర్తృవశ్యత్వాదివి
పరీతరూపత్వాజ్జగదృత్యతడైతరంపఠతి.

౧౩౬. సూ॥ శ్లో॥ పరిణామాత్॥ శ్లో॥ అజ్ఞబ్రహ్మవివ
ర్తవాదేహితద్భవత్యేవ- అజ్ఞానస్యతత్కార్యరూపానంతాపురుషార్థ
స్యచ వెదాంతజన్యజ్ఞాననివర్త్యస్యబ్రహ్మజ్యేవాన్వయాత్. తదా
శాస్త్రస్యభ్రాంతజల్పితత్వాపాతాచ్చ. అవిభక్తనామరూపాతిసూ
క్త్యవిదవిద్వస్తుశరీరస్యబ్రహ్మణోవిభక్తనామరూపవిదవిద్వస్తుశరీర
త్వేనపరిణామోహివేదాంతైఃపదిశ్యతే * తద్దేదంతర్వ్యావ్యాకృత
మాసీత్తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియతేత్యేవమాదిభిః.అపురుషార్థా
శ్చవికారోశ్శరీరభూతవిదవిద్వస్తుగతాః. కారణావస్థాయాంకార్యా

వస్థాయాంచాత్మభూతంబ్రహ్మవహతపాష్టత్వాదిగుణమేవ. స్థూల
సూక్ష్మైవస్థస్యకృత్సృజ్యచిదచిద్వస్తునోబ్రహ్మశరీరత్వం, బ్రహ్మణ
శ్చతదాత్మత్వం, *యఃపృథివ్యాంతిష్ఠ్ * యస్యపృథివీశరీరమిత్యా
రభ్య *యస్యావ్యక్తం శరీరంయస్యాక్షరంశరీరంయస్యమృత్యుశ్చ
రీరంపషసర్వభూతాంతరాత్మాపహతపాష్టాదివ్యోదేవ ఇత్యేవమాది
శ్రుతిశతసమధిగతం. అతస్సర్వమనవద్యం.

౧౩౭. సూ॥ శ్లో॥ యోనిశ్చహిగీయతే॥ ఊ॥ *య
ద్భూతయోనింపరిపశ్యన్తిధీరాః * కర్తారమీశంపురుషంబ్రహ్మయో
నిమిత్యాదిషుసర్వస్యభూతజాతస్య పరమపురుషఃయోనిత్వేనగీయ
తే. హిశబ్దోహేతా. యస్మాద్యోనిరితిగీయతే - తస్మాచ్ఛేపాదాన
మపిబ్రహ్మ. యోనిశ్చబ్రహ్మేపాదానపర్యాయః.....*

అ- ౩౫. — { ఏతేనసర్వేవ్యాఖ్యా }
౧౩౮. సూ॥ శ్లో॥ { తా వ్యాఖ్యాతాః॥ } ఊ॥

*యతోవా ఇమానీత్యాదిషూదాహృతేషువాక్యేషు * జన్మా
ద్యస్యయత ఇత్యాదిసోక్తన్యాయకలాపేన సర్వేవేదాంతాఃబ్రహ్మప
రాఃవ్యాఖ్యాతాః. పదాభ్యాసోఽథ్యాయపరిసమాప్తిద్యోతవార్థః.

— శ్లో॥ —

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే

ప్రథమస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

శ్రీమద్వేదాంతదీపః. ద్వితీయాధ్యాయే - ప్రథమఃపాదః.

అ-౩౬. — ౧౩౯. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతదీపః { స్మృత్యనవకాశదోషప్రసంగితిచెన్నా } ధ్యాయే॥

వేదాంతానాంసమస్తవిదవిద్వస్తు విలక్షణాస్పృష్టహేయగర్భ
సర్వజ్ఞతాద్యనంతకల్యాణగుణాకిరబ్రహ్మైకపరత్వంప్రతిపాదితం
కాపిలస్తృతివిరోధేనచాలయితుంశక్యం-ఉత్తరేతిసంశయః. శక్యమితి
పూర్వఃపక్షః శ్రుతివిరుద్ధాయాఃస్తృతేనాదరణీయత్వేస్థితేపవేదా
ంతవేద్యార్థస్యదుర్గ్రహత్వేనఅల్పశ్రుతైర్నన్తమతిభిరాప్తప్రణీతస్తృ
త్యుపబృంహణేనవినిశ్చయోనోపపద్యతే. కపిలస్తృతిఃకేవలతత్త్వ
పరేతితయేవపర్యుపబృంహణంన్యాయ్యం. అన్యథాతత్ప్రణీతాయాః
కేవలతత్త్వపరాయాఃఅస్యాఅనవకాశప్రసంగితివేదాంతవేద్యంజగ
తాకరణంప్రధానం. రాధాంతస్తు-వేదాంతస్యోపబృంహణాపేక్షత్వే
ప్యాప్తతమమన్వాదిస్తృతిభిర్వేదాంతాపరోధనీభిరేవోపబృంహణం
న్యాయ్యం. అన్యథాతాసాంబహ్వివాదామనవకాశప్రసంగోవాహనయం
దోషస్సాన్యత్. నచతాసాంధర్మ్యప్రతిపాదనాంశోపబృంహణత్వే
నసావకాశత్వం - యతోధర్మశాసనవిస్వరూపంపరబ్రహ్మభూతపర
మపురుషారాధనత్వం- *ఇష్టేపూర్తంబహుధాజాతంజాయమానం
విశ్వంబిభర్తిభువనస్యనాభిః *తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్త
మచంద్రయాః *యజ్ఞైస్త్వమిజ్యసైత్యంసర్వచేవమయామ్యతేత్యా
దిశ్రుతిస్తృతిభిః సూత్రమపివ్యాఖ్యాతం.*

అతీంద్రియాధానాతూతాకరణసర్వస్యకపిలస్యవేదాంతానాం
బ్రహ్మపరత్వానుపగ్ధౌప్రధానపరత్వమేవాశ్రయణీయమిత్యేతఉ
త్తరంపఠతి.

౧౪౦. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతదీపః ఇతరేమాంనానుపలక్ష్యః ధ్యాయే॥
మాం- మన్వాదీనాంవేదీయగ్రసదానాంసర్వాతీంద్రియాధానాతూ

తా-రసమగ్ధానాం ప్రధానపరత్వానుపలభ్యై బ్రహ్మపరత్వోపలభ్యై
బ్రహ్మపరత్వమేవాశ్రయణీయం. వెదాంతప్రతిపన్నార్థవిరుద్ధాయా
స్తకపిలోపలభ్యైర్భ్రాన్తిమూలత్వం కల్పయితవ్యం. *

అ-౩౬- ౧౮౧. సూ॥ శ్లో॥ ఏతేనయోగః ప్రత్యుక్తః॥ శ్లో॥

కింవెదాంతానాంయోగస్త్వత్వోపబృంహణం న్యాయ్యం- ఉత
నేతిసంశయః. న్యాయ్యమితిపూర్వఃపక్షః- కృత్సవేదప్రవర్తనా
ధిక్వతహిరణ్యగర్భప్రణీతత్వాద్యోగస్య, ఈశ్వరసద్భావాభ్యుపగ
మా, చ్యు. అతోయోగస్త్వత్వోపబృంహితత్వేన వెదాంతానామబ్ర
హ్మత్వకప్రధానోపాదానపరత్వం. రాధాంతస్తు- కపిలస్త్వతివద్వే
దవిరుద్ధత్వావిశేషదానాదరణీయః. హిరణ్యగర్భస్యాపితేత్రజ్ఞత్వే
నభ్రమసమ్భవాత్ యోగస్త్వతేరపిభ్రాన్తిమూలకత్వం. సూత్ర
మపి వ్యాఖ్యాతం. *

అ-౩౭.-
౧౮౨. సూ॥ శ్లో॥ {నవిలక్షణత్వాదస్య }
{తథాత్వంచశబ్దాత్॥} శ్లో॥

కింవెదాంతానాం జగత్కారణతయాప్రధానపరత్వం- ఉత
బ్రహ్మపరత్వమితిసంశయః. ప్రధానపరత్వమితిపూర్వఃపక్షః - అ
జ్ఞత్వాదినాజగతోబ్రహ్మవిలక్షణత్వేనబ్రహ్మకార్యత్వప్రతిపాదనా
సమ్భవాత్, సాలక్షణ్యేనప్రధానప్రతిపాదనస్యసమ్భవాత్, రా
ధాంతస్తు- మాక్షికాదిభ్యఃక్రిమ్యాదీనాం విలక్షణానాముత్పత్తిదర్శ
నాత్ బ్రహ్మవిలక్షణస్యజగతఃతత్కార్యత్వంసమ్భవత్వేవేతి. సూ
త్రాంతస్తు- అజ్ఞత్వేనానుభవేననోపలభ్యస్యచాస్య చిదవిచ్ఛిన్నస్య
జగతఃసర్వజ్ఞాధైయప్రత్యసీకాన్నిరతిశయానన్దాద్భ్రహ్మణో విలక్ష
ణత్వేనజగతోబ్రహ్మకార్యత్వప్రతిపాదనంవెదాంతానాంసమ్భవతి.
తథాత్వం- విలక్షణత్వంచశబ్దాదవగమ్యతే - నకేవలం ప్రత్యక్షా
ద్యుపలభ్యా- *విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ *అనీశయాశోచతిముహ్యమా
నః *అనీశశ్చౌత్సాహధ్యతేభోక్తృభావాదిత్యాదెః.

అపావలకామయస్త * తంపృథివ్యబ్రవీదిత్యాదౌ పృథివ్యా
దేరపిజ్ఞానకార్యంవ్యపదిశ్యతే- తస్మాత్ *అవిజ్ఞానంచేత్యే తదన్య
పరమిత్యతఉత్తరంపఠతి.

౧౮౩. సూ॥ శ్లో॥ అభిమానివ్యపదేశస్త విశేషాను గతి
భ్యామ్॥ శ్లో॥ తుశబ్దశోద్యంవ్యావర్తయతి. పృథివ్యాద్యభిమా
నిదేవతానామయంవ్యపదేశః కుతోవగమ్యతే. (విశేషానుగతిభ్యాం)
విశేషః- విశేషణం. * హస్తాహమిమాస్మిస్త్రోదేవతాఇతిపృథివ్యా
దే, దైవతాశబ్దేనవిశేషణందృశ్యతే. *సర్వాహవైదేవతాఅహంశ్రే
యసేవివదమానా ఇతిచవాగాదిప్రాణపర్యస్తస్య, చ. తథానుగ
తిః-అనుస్రవేశః. అగ్న్యోదీనాంవాగాద్యనుప్రవేశోదృశ్యతే * అ
గ్నిర్వాగ్భూత్వాముఖంప్రావిశత్ ఆదిత్యశ్చక్షుర్భూత్వా ఊణీ
ప్రావిశత్ వాయుఃప్రాణోభూత్వానాసికేప్రావిశదిత్యాదౌ.

౧౮౪. సూ॥ శ్లో॥ దృశ్యతేతు॥ శ్లో॥ తుశబ్దఃపక్షంవ్యా
వర్తయతి. నూక్షికాదిభ్యోవిలక్షణానాంక్రిమ్యాదీనా ముత్పన్నదృ
శ్యతే- అతోబ్రహ్మవిలక్షణస్యాపిజగతస్తతా-ర్యత్వంసంఘవతి.

౧౮౫. సూ॥ శ్లో॥ అసదితి చెన్నప్రతిషేధ మాత్ర
త్వాత్॥ శ్లో॥ యదికార్యస్య కారణాద్విలక్షణద్రవ్యత్వమభ్యుప
గమ్యతే- తస్మి కారణేకార్యంసంసద్భవతీత్యసతా-ర్యవాదోభ్యుపగత
స్స్యాత్. తథాసతి *సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మైలిసామానాధికరణ్యం
నఘటతఇతిచేత్. తన్న- కార్యకారణయోస్సావిలక్షణనియమప్రతి
షేధమాత్రత్వాదస్తాభిఃపూర్వమభిహితస్య. కార్యకారణయోరె
కద్రవ్యత్వం స్వీకృతమేవ. ఏకమేవకారణావస్థంద్రవ్యం కార్యావ
స్థాంభజమానంసలక్షణావస్థమపివిలక్షణావస్థమపిభవతీత్యర్థః.

౧౮౬. సూ॥ శ్లో॥ అపీతౌ తద్వత్ప్రసక్తౌద సమజ్ఞా
సం॥ శ్లో॥ యదిబ్రహ్మైవసర్వజ్ఞంసత్యసజ్జల్పంనిరతిశయానన్ద
మపహతపాస్తత్వాదిస్వరూపంతద్విపరీత జగదవస్థాంభజతే- తస్మి
పిణ్డత్వఘటత్వావస్థమృద్ధ్రీవ్యవత్సర్వజ్ఞత్వమపహతపాస్తత్వ, మజ్ఞ

త్వంకర్తువశ్యత్వం, చ బ్రహ్మణః ప్రసజ్యత ఇతి విరుద్ధాభిధానా
ద్వేదాంతవాక్యమసమజ్ఞసంస్థాత్. అపీతావితి- ప్రదర్శనార్థం.
జగతో బ్రహ్మణ్యపీతౌ, బ్రహ్మణ ఉత్పత్తౌ, వపీత్యర్థః. అపీతః- అ
ప్యయః

౧౮౭. సూ॥ శ్లో॥ నతుదృష్టాంతభావాత్ ॥ శ్లో॥ నబ్ర
హ్మణ్యజ్ఞత్వాదయఃప్రసజ్యేరక, అతపవనవేదాంతానామ సామజ్ఞ
స్యం, తుశబ్దఃప్రసక్తస్యాసమ్భవనీయతాంద్యోతయతి. ఏకస్యై
వావస్థాద్వయాన్వయేపిగుణదోషవ్యవస్థాయాం దృష్టాంత సద్భా
వాత్. యథామనుష్యజాతో బాలాయువాథవిరోధవతీత్యత్రమను
ష్యశరీరకస్యచేతనస్యైవసర్వావస్థాన్వయేపిజన్మబాలత్వయువత్వస్థ
విరత్వాదీనినాత్మనిసక్తచ్ఛనై, తథాజ్ఞానసుఖదుఃఖాదయశ్చనశరీరే-ప
వంచితవిద్వస్తుశరీరస్యపరస్యబ్రహ్మణఃకార్యకారణోభయా వస్థా
న్వయేపికర్తువశ్యత్వాజ్ఞత్వాదయః శరీరభూతచిదచిద్వస్తుగతాః, అ
పహతపాస్త్యత్వసర్వజ్ఞత్వాదయః పరమాత్మన్యాత్మభూతే ౭వతిష్ఠ
న్తే. సర్వావస్థస్యచిదచిద్వస్తునోబ్రహ్మశరీరత్వం, బ్రహ్మణశ్చ త
దాత్మత్వం, *యస్యపుణివీశరీరమిత్యాద్యంతర్యామి బ్రహ్మణాచి
ష్టవగతమితిసకృద్విరోధః.

౧౮౮. సూ॥ శ్లో॥ స్వపక్షదోషాచ్చ ॥ శ్లో॥ నకేవలం
బ్రహ్మకారణవాదస్యనిర్దోషతయా తత్సమాశ్రయణం- ప్రధానకా
రణవాదేదోషాచ్చతత్పరిత్యజ్య సేవసమాశ్రయణీయ్యః. ప్రధాన
కారణవాదేహినిర్వికారస్యచిన్మాత్రస్యపురుషస్యప్రకృతీసన్నిధాన
కృతతద్ధర్మధ్యాసమూలాజగత్ప్రవృత్తిరభ్యుపగమ్యతే. తత్రప్రకృ
తీసద్భావమాత్రేసన్నిధానేసతిముక్తస్యాపితద్ధర్మధ్యాసప్రసక్తః.
వికారవిశేషేసతి సన్నిధానైకృత్పృష్ఠస్యవికారస్యాధ్యాస పూర్వక
త్వాభావాన్నసన్నిధానం వికారహేతురితి కృత్పృష్ఠస్యవికారస్యా
ధ్యాసపూర్వకత్వాన్నాధ్యాసస్య వికారోహేతురితి విరుద్ధాభి
ధానాదసామజ్ఞస్యదోషాగతినతత్పక్షసమ్భవగతః.

౧౮౯. సూ॥ శ్లో॥ తర్కాప్రతిష్ఠానాదపి॥ శ్లో॥ కాపి
లతస్త్రస్యతర్క-మూలత్వేనశాక్యాదితర్క-ప్రతిహత తయాస్యత
ర్క-స్యాప్రతిష్ఠితత్వాచ్చనతత్పక్షసమ్భవః.

౧౯౦. సూ॥ శ్లో॥ అన్యథానుమేయమితిచేదేవమప్యనిర్మ
క్షప్రసక్తః॥ శ్లో॥ ఇతఃపూర్వం విద్యమానైస్తరైర-ప్రతిహత
త్వంయథాసమ్భవతి- తథాప్రధానకారణవాదమనుమన్యామహ
తిచేత్. తథాపితర్కాప్రతిష్ఠానదోషాదనిర్మక్షప్రసక్తోదుర్వారః-
త్వదధికకుతర్క-కుశలమాప్యత్వ సమ్భవాత్.*

అ-౩౯.—
౧౯౧. సూ॥ శ్లో॥ { పతేనశిష్టాపరిగ్రహః } శ్లో॥
{ అపి వ్యాఖ్యాతాః॥ }

నపరిగృహ్యన్తేవైదితైరిత్యపరిగ్రహః. శిష్టాశ్చతేలపరిగ్రహః
శ్చశిష్టాపరిగ్రహః. పతేన-తర్కాప్రతిష్ఠాన లక్షణకాపిలస్త్పత్నిరస
నహేతునాపరిశిష్టాఃకణభయోదిస్త్పతయోపినిరస్తావ్యాఖ్యాతాః. ప
రమాణుకారణవాదస్సర్వసన్తుత్యతినతేహం తర్క-స్యాప్రతిష్ఠితత్వ
మిత్యధికాశఙ్కా. తర్క-మూలత్వావిశేషా, త్పరమాణునాం శూ
న్యత్వా ప్రవృత్త్యాదివివాదా, చ్చతర్క-స్యాప్రతిష్ఠితత్వ మేవేతి
పరి హరః.*

అ-౪౦.—
౧౯౨. సూ॥ శ్లో॥ { భోక్తాప్రత్యైరవిభాగ } శ్లో॥
{ శ్చైతన్యైక వత్॥ }

సర్వాత్మభూతస్యపరస్యబ్రహ్మణః స్వశరీరభూతాజ్జీవాన్ని
రతిశయానస్తస్వభావతయాయోవిభాగఉక్తః- సకిం విభాగస్సమ్భ
వతి- ఉతనెతిసంశయః. నసమ్భవతీతిపూర్వఃపక్షః- సర్వవిదదిద్వ
స్తుశరీరతయా శరీరిత్వాద్బ్రహ్మణః, సశరీరస్యచస్సఖ దుఃఖయో
ర్భోక్తృత్వాపత్తేః. తదాపత్తిశ్చ *నహవై సశరీరస్యసతఃప్రియా
ప్రియయోరపహతిర స్తిఅశరీరంవావసంతంనప్రియాప్రియోస్సృశత
ఇతిశ్రుతేః. రాధా నస్తు- స్వాదేవవిభాగోజీవాత్పరస్యా కర్తవశ్య
తయా. నశరీరిత్వప్రయుక్తస్సఖదుఃఖయోగః- అపితుశాస్త్రవశ్య

తయాతదతివృత్తికృతః- *సఏకభావతిప్రభాభవతీత్యాది నా వగత
శరీరస్యము క్తస్యసశరీరస్యాప్యశాస్త్రవశ్యతయానిరస్తనిఖిలదుఃఖ
త్వదర్శనాత్. యథాలోకరాజశాసనవశ్యానాంశరీరిణాంతచ్ఛాస
నాతివృత్తిమి తదుఃఖాన్వయేపిరాజ్యస్యశరీరస్యాపిస్వశాసనావశ్య
తయానతదతివృత్తికృతదుఃఖాన్వయః. విభాగః- వైలక్షణ్యం. సూ
త్రమపివ్యాఖ్యాతం. *

అ-రం. — $\left. \begin{array}{l} \text{తదనన్యత్వ మార} \\ \text{ఘృణ శబ్దాదిభ్యః} \end{array} \right\} \text{సూ॥ ౧౫౩. సూ॥}$

కింబ్రహ్మకార్యం జగద్భ్రహ్మణోన్యత్ - ఉతానన్యదితీసంశ
యః. అన్యదితిపూర్వఃపక్షః - తథోపలభ్యైః. నహిబుద్ధిశబ్దాస్తరాద
యఃకారణాత్కార్యస్యానన్యత్వేకథంచిదుపపద్యతే. కారకవ్యాపా
రవైయధ్యంచానన్యత్వే. అణోవస్తువిరోధాదనన్యత్వస్థితయఃలక్ష
ణయానెయాః. రాధాస్త్రు- *వాచారఘృణంవికారోనామధేయం
మృత్తికేత్యేవసత్యం *సదేవసామ్యేదనుగ్రహీదేకమేవాద్వితీయం
తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయయేతితతైజోఽస్సజత * వితదాత్మ్య
మిదంసర్వంతత్యత్యంస ఆత్మాతత్త్వమసిత్వేతకతో *సర్వంఖల్వి
దంబ్రహ్మతజ్జలానితి * తద్దేదంతన్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నాను యా
పాభ్యాంవ్యాక్రియతేత్యాదిప్రతితసిద్ధంకార్యస్యజగతః కారణా
ద్భ్రహ్మణోన్యత్వం. నచాత్రవస్తువిరోధగర్భః- కారణేభూతమృగాది
వ్రవ్యస్యైవపురుషుభోదరాద్య వస్థాస్తరాపత్యాబుద్ధిశబ్దాస్తరాద
యోప్యపపద్యతే. తతపవకారక వ్యాపారాద్యర్థవత్త్వంచ. కార
ణస్యైవకార్యావస్థాయామపిప్రత్యభిజ్ఞాయ మానస్యావస్థాస్తథాప
త్యేవసర్వేషామపనైషుఅనుపలబ్ధప్రవ్యాస్తర కల్పనానసమ్భవతి.
తస్మాద్భ్రహ్మ కార్యంజగద్భ్రహ్మణోన్యత్వదేవ. సూత్రార్థస్తు (త
దనన్యత్వమారఘృణశబ్దాదిభ్యః) తస్మాత్ - బ్రహ్మణఃఅనన్యత్వం
కార్యస్యజగతఃఅరఘృణశబ్దాదిభ్యోవాక్యభ్యస్తదుపపాదయద్భ్యో

వగమ్యతే. ఆరమ్భణమితీశబ్దఆదిర్యేషాంవాక్యానాం - తాన్యారమ్భణశబ్దాదీని. తాన్యనన్యత్వముపపాదయతి.

౧౫౮. సూ॥ శ్లో॥ భావేచోపలభ్యః॥ ఖటాదికార్యభావేచతదేవదంమృద్వ్యమిథ మవస్థితమితీకారణస్యోపలభ్యేచ్ఛకారణాదనన్యత్వంకార్యస్య- యథాదేవదత్తస్యబాలత్వయువత్వాద్యవస్థావిశిష్టస్యకార్యస్య.

౧౫౯. సూ॥ శ్లో॥ సత్త్వాచ్చాపరస్య॥ అపరస్య- కార్యస్యకారణేసత్త్వాచ్చ కారణాదనన్యతాగ్ర్యం. సర్వమిదంఘటశరావాదికార్యంపూర్వాణ్యైమృదేవాసీదితిహి కారణేకార్యముపలభ్యతే. ఘటశరావాదిసంస్థానసంస్థితమేవమృద్వ్యం పూర్వకాలపిణ్డాకారముపలభ్యమిత్యర్థః.

౧౬౦. సూ॥ శ్లో॥ అసద్వ్యపదేశాన్నేతిచెన్నధర్మాన్తరణవాక్యశేషాన్యత్రైశ్చబ్దాన్తరాచ్చ॥ అసదేవేదమగ్రాసీదిత్యాదిషుకారణావస్థాయాంకార్యస్యసత్త్వవ్యపదేశాతాగ్రణేకార్యంసదిత్యేతన్నోపపద్యతఇతిచెన్న- సదితివ్యపదేశహేతుభూతనామరూపావస్థావిరోధిసూక్ష్మావస్థాఖ్య ధర్మాన్తరణయోగాద సదితివ్యపదిశ్యతే. కథమిదమవగమ్యతే. (వాక్యశేషాన్యత్రైశ్చబ్దాన్తరాచ్చ) వాక్యశేషస్తావత్ *తదసదేవసన్న్యతోమరుతస్యామితి. అసదితివ్యపదిష్టవైవహిక-రప్రతిపాదనైవ అసద్వ్యపదేశోధర్మాన్తరయోగాదిత్యవగమ్యతే. యక్తిశ్చధర్మాన్తరయోగమేవాసద్వ్యపదేశహేతుమవగమయతి- ఘటోస్తీఘటోనాస్తీతిసదసద్వ్యపదేశయోఃఘటత్వకపాలత్వయోఃపరస్పరవిరోధిధర్మయోరేవహేతుత్వేసిద్ధతదతిక్రానుపలబ్ధతుచ్ఛత్వస్య హేతుత్వకల్పనానుపపత్తేః. తథాశబ్దాన్తరంచ * సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీదితిసమానప్రకరణస్థమసచ్ఛబ్దంధర్మాన్తరయోగనిమిత్తమవగమయతి.

౧౬౧. సూ॥ శ్లో॥ పటవచ్చ॥ యథాతన్తవపవవ్యతివ్యవిశేషభాజఃపటఇతినామ రూపాభ్యాంకార్యాన్తరాదికం భజతై- తద్వద్భ్రష్టపి.

౧౫౮. సూ॥ యథాచక్రాణాదిః॥ యథా
చ వాయురేకపవశరీరేవృత్తివిశేషంభజమానః ప్రాణాపానాదినా
మ కూపకార్యాంతరాణిభజతే- తద్వద్భ్రష్టపీతి తదనన్యత్వంజగ
తస్సద్ధం.....*

అ-౪౨. — $\left. \begin{array}{l} \text{యథాచక్రా} \\ \text{యథాచక్రా} \end{array} \right\} \text{ఇతరవ్యపదేశాద్ధితాక} \left. \right\} \text{యథాచక్రా}$
౧౫౯. సూ॥ రణాదిదోషప్రసక్తిః॥

బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వంసమ్యవతి- నెతిసంశయః. నస
మ్యవతీతిపూర్వఃపక్షః- * అయమాత్మాబ్రహ్మ * తత్త్వమసీతిహ
మానాధికరణ్యేన జీవోబ్రహ్మైత్యవగమాత్, జగత్సర్గస్యచజీవదుః
ఖహేతుశ్చ, దాత్తహితాకరణాహితకరణాదిదోషప్రసక్తే సుర్వ
జ్ఞస్యసత్యసజ్జల్పస్యబ్రహ్మణోజగత్కారణత్వానుపపత్తైః. జీవవర
యోర్భేదవాదస్యశ్చుతయోజగద్బ్రహ్మణోరనన్యత్వం వదతాత్వ
యైవపరిత్యక్తః - భేదసత్యనన్యత్వాసిద్ధేః. సౌపాధికభేదవిషయా
భేదశ్రుతయః, స్వాభావికాభేదవిషయాఅభేదశ్రుతయ, ఇతిచేత్.
తత్రైదంవత్తవ్యం- స్వభావతఃస్వస్మాదభిన్నంకిమనుపపితం జగ
త్కారణంబ్రహ్మజానాతి- నవా. నజానాతిచేత్ - సుర్వజ్ఞత్వహీనిః
జానాతిచేత్ - స్వస్మాదభిన్నస్యజీవస్యదుఃఖం స్వదుఃఖమితిజాన
తోబ్రహ్మణఃహితాకరణాహితకరణాదిదోషప్రసక్తీరనివార్యాజీవ
బ్రహ్మణోరజ్ఞానకృతోభేదః- తద్విషయాభేదశ్రుతిరిచేత్. తత్రాపి
జీవాజ్ఞానపక్షేపూర్వోద్వికల్పస్తథలంచతదవస్థమేవ. బ్రహ్మజ్ఞా
నపక్షేస్వప్రకాశస్వరూపస్యబ్రహ్మణఃఅజ్ఞానసాక్షిత్వంతత్రైతజ
గత్పృష్టిశ్చససమ్యవతి. అజ్ఞానెనప్రకాశస్తి రోహితశ్చేత్- తిరో
ధానస్యప్రకాశనివృత్తికరత్వేనప్రకాశవైశ్వస్వరూపత్వాత్స్వరూప
నివృత్తిరెవేతిస్వరూపనాశాదిదోషఃభాష్యేప్రపశ్యితాః. రాధాన్త
స్తు- *అస్మాన్నాయాస్యజతేవిశ్వమేతత్తస్మింశ్చాన్యోమాయయాస
న్నిరుద్ధః *తయోరన్యఃపిఘలంస్వాద్వత్త్వనశ్చన్నన్యోఅభిచాకశీతి
*ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః * పృథగాత్మానంప్రైరితారం చమ

త్వేత్యాదిభిః ప్రత్యగాత్మనోఽథాస్తరభూతం బ్రహ్మైత్యవగమాత్, జీవకాన్తానుగుణతయా జగత్సర్వస్య చ బ్రహ్మణో లీలా ప్రయోజనత్వా, జ్జగత్కారణత్వం సమ్భవత్యేవ. * తత్త్వమస్యాదిసామానాధికరణ్య నిదేశః * యస్యాత్మాశరీరమిత్యాదిప్రతేజీవస్య బ్రహ్మశరీరత్వాత్ చ్చరీరతయా జీవ ప్రకారబ్రహ్మప్రతిపాదనపరః. సూక్ష్మవిదవిద్యస్తుశరీరం బ్రహ్మకారణావస్థం, స్థూలవిదవిద్యస్తుశరీరం బ్రహ్మైవకార్యవస్థ, మితీకార్యకారణయోరనన్యత్వం. ఏవమపి శరీరభూతయోశ్చిదవిద్యస్తునోశరీరణో బ్రహ్మణశ్చదుఃఖత్వ పరిణామిత్వహేయ ప్రత్యసీకత్వకల్యాణగుణాకరత్వస్వభావాః స్వరూపనివేకవిషయ ప్రతిసిద్ధాః తద్భేదవ్యవస్థితా ఇతి బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వం సమ్భవత్యేవ. సూత్రార్థస్తు (ఇతరస్య పదేశాద్ధితాకరణాదీదోషప్రసక్తిః) బ్రహ్మణ ఇతరః జీవః. బ్రహ్మణో జీవతయా వ్యవదేశాత్, జీవస్య చదుఃఖత్వా, ధీరూపజగత్కరణమహితరూపజగత్కారణమిత్యాదిదోషప్రసక్త్యర్హమ్నాః. అతో బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వం సానుభవతీతి. అపరాస్తరం పఠన్.

౧౬౦. సూ॥ యోష్యే అధికం శుభేన నిర్దేశాత్ ॥ యోష్యే తు శబ్దేషు వ్యాప్తిర్దృఢః ప్రత్యగాత్మనోఽధికం లాభాస్తరభూతం బ్రహ్మ. కుతః? (భేదనిర్దేశాత్) * సకారణం కరణాధిపాధిపః * ప్రధానతే త్రజ్జ పతిస్తుజేశః * పృథగాత్మానం ప్రైరితారంచ మత్వేత్యాదిభిః ప్రత్యగాత్మనో జీవాన్ బ్రహ్మణో హి భేదో న ద్విశ్యతే.

౧౬౧. సూ॥ యోష్యే అన్యైశ్చ తదనుపపత్తిః ॥ అన్యైశ్చ తత్కార్యలోప్తత్యణాదేరచేతనస్యేవానస్తమఃఖాకరజీవస్య నిరతిశయానస్తసత్యసజ్జత్వబ్రహ్మభావానుపపత్తిశ్చ. న కవలం భేదప్రత్యాఽథాస్తరతావగమ్యతే-ఇస్తుతోఽభేదానుపపత్త్యైత్యర్థః. జీవసామానాధికరణ్యనిదేశః * యస్యాత్మాశరీరమిత్యాదిప్రతిజీవనిర్దేశీవప్రకారకబ్రహ్మప్రతిపాదనపరఇతి * అన్యతేరితకాశక్యస్స ఇత్యైవ ప్రతిపాదితః. *

అ-౪౩. — ౧౬౨. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతదీపికః { ఉపసంహారదర్శనాన్తరే నైతిచెన్నక్షీరవద్ధి॥ } ధీమతిః

బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వంసమృతత- నవేతిసంశయః. న సమృతతీతిపూర్వఃపక్షః- లోకకార్యజననసమర్థస్యాపివస్తునఃతత్త త్కార్యజననైలనైకకారణోపసంహారదర్శనాద్విచిత్రజగజ్జన్మసమర్థ స్యాపిబ్రహ్మణోఽ సహాయస్యజనయితృత్వానుపపత్తేః. రాధాస్త స్తు- క్షీరస్యదధిభావేనన్యాయపెక్షత్వదర్శనాన్ననేకకారణోపసం హారనియమోదృశ్యతఇతిబ్రహ్మణోఽ నన్యాయపెక్షవైవకారణత్వం సమృతత్యేవ. సూత్రముపివ్యాఖ్యాతం. క్షీరవద్ధిప్రసిద్ధవన్నిదైశః చోద్యమాద్వ్యవరః.

౧౬౩. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతదీపికః { దేవాదివదపిలోకే ధీమతిః యథాదే వాదయఃస్వేస్వేలోకేస్వాపెక్షితానిస్వసజ్జల్పాదేవసృజంతి- త థాబ్రహ్మపి. దేవాదేశ్మాస్తావసేయశక్తితయాబ్రహ్మతుల్యత్వేపి దేవాది గ్రహణంబ్రహ్మణో విచిత్రశక్తిత్వస్యను గ్రహణాయతి మున్దవ్యం.*

అ-౪౪. — ౧౬౪. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతదీపికః { కృత్సప్తసక్తిరిరవ యవత్వ శబ్దకోపోవా॥ } ధీమతిః

బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వంసమృతత- నైతిసంశయః. నస మృతతీతిపూర్వఃపక్షః-నిరవయవస్యబ్రహ్మణోజగదుపాదానత్యేకృ త్సప్తబ్రహ్మణోజగదాకారేణోపయోగప్రసక్తాత్. తత్పరిజిహ్వా ర్షయాసావయవత్వాభ్యుపగమేనదేవసోమ్యేదమగ్రాసీదేకమేవా ద్వితీయమిత్యాదిఃకారణావస్థాయానిరవయవత్వవాచిశబ్దాబాధ్యే త.యద్యపిసూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరంబ్రహ్మకారణం,ఘౌలచిదచిద్వస్తు శరీరంబ్రహ్మకార్యమిత్యభ్యుపగమ్యతే- తథాపిశరీర్యం శస్యాపికా ర్యత్వాభ్యుపగమాత్కృత్సప్తసక్తిరిరవయవత్వశబ్దకోపోవా.రా ధాస్తస్తు- సకలైతరవిసజాతీయం శ్రుత్యేకసమగమ్యం సర్వశక్తి యుక్తంబ్రహ్మనిరవయవమపికారణంకార్యంచభవతీతిపరిమితశక్తివ

స్తుచోద్యంనతత్రప్రసజ్యతే. యథాజాతివాదినోజాతిరైకై వామూర్తాఖణ్డముణ్డాదిష్వత్వన్దిలక్షణేషుఅననైష్వపిపరి సమాప్యైవవర్తతే- నతత్రైతరవస్తుచోద్యమితి. అతోబ్రహ్మజగత్కారణంభవత్యేవ. సూత్రార్థస్తు (కృత్సప్రసక్తిరిరవయవత్వశబ్దకోపోవా) బ్రహ్మకారణత్వేకృత్సప్రసక్తిబ్రహ్మణః కార్యత్వేనోపయోగప్రసక్తః- నిరవయవత్వాత్. సావయవత్వేనిరవయవత్వశబ్దకోపోవా-నిరవయవత్వవాదిశబ్దబాధప్రసక్తశ్చిత్త్యర్థః.

౧౬౫. సూ॥ శ్రుతేస్తుశబ్దమూలత్వాత్ ॥ ఙ్గిః యశబ్జిపక్షవ్యాప్యత్వ్యర్థః. శ్రుతేఃప్రామాణ్యానైవంప్రసజ్యతే. (శబ్దమూలత్వాత్) శబ్దైకమూలత్వేనసకలైతరవిజాతీయత్వాదిత్యర్థః.

౧౬౬. సూ॥ ఆత్మనిచైవంవిచిత్రాశ్చహి ॥ ఙ్గిః (ఆత్మనిచైవం) జీవాత్మన్యచైతనధర్మాప్రసక్తిశ్చైవం- అచైతనవిజాతీయత్వాదైవత్యర్థః. (విచిత్రాశ్చహి) అచైతనేషువిసజాతీయేష్వగ్నిజలాదిషు విచిత్రాశ్చహిశక్తయోదృశ్యనై. ఏవంపరమాత్మనశ్చైతనాచైతనవిసజాతీయస్యవిచిత్రాశ్చక్తయూహపపద్యనై.

౧౬౭. సూ॥ స్వపక్షదోషాచ్చ ॥ ప్రధానాదికారణపక్షేదోషాచ్చబ్రహ్మవజగత్కారణం. తత్రహిలోకికవస్తుసజాతీయత్వేనప్రధానాదెరుక్తదోషోఽప్యేచప్రసజ్యేరకా.

౧౬౮. సూ॥ సర్వోపేతాచతద్దర్శనాత్ ॥ నకవలంసకలైతరవిసజాతీయత్వేనసర్వశక్త్యుపేతాపరాదేవతేష్యుచ్యతే (తద్దర్శనాచ్చ) సర్వశక్తియోగశ్రుతేరిత్యర్థః. దశ్మయతిచ శ్రుతి సర్వశక్తియోగం * పరాస్యశక్తిర్విచితైవశ్రూయత ఇత్యాదితా.

౧౬౯. సూ॥ వికరణత్వాన్నైతిచైతదుక్తం ॥ ఉక్తస్యార్థస్యద్రుశీమైచోద్య పూర్వకంపూర్వోక్తంస్మారయతి. వికరణత్వాత్ - కరణవిరహితత్వాద్భిన్నానకారణమితిచేత్ - * నతస్యకార్యంకరణంచదిద్యతఇతిహిశ్రూయతే. (తదుక్తం) తత్రయ

ద్వైతవ్యం- తత్పూర్వమేవోక్తం *శబ్దమూలత్వాత్ *విచిత్రాశ్చ
హీతి. అయమేవపరిహారః- శబ్దకమూలత్వేనసకలతరవిసజాతీయ
త్వాద్భిన్నాణః, విసజాతీయానాంచశక్తివైచిత్ర్యస్య లోకదృష్ట
త్వా, త్వర్వముపపన్నమిత్యర్థః:*

అ-౪౫- ౧౭౦. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతాంత్యే నప్రయోజనవత్త్వాత్ ॥ శ్రీమద్వేదాంతాంత్యే

బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వంసమ్భవతి- నేతిసంశయః. నస
మ్భవతీతిపూర్వపక్షః- బుద్ధిపూర్వారమ్భాణాంసప్రయోజనత్వా,
దీశ్వరస్యచస్వత ఏవావాస్తసమస్తకామస్యజగత్సృష్ట్యైరమ్భేప్ర
యోజనాభావాత్, గర్భవాసాదిదుఃఖరూపత్వాత్సృష్టేః పరాసు
గ్రహేణాపినసప్రయోజనత్వమితి. రాధాస్తమ - పరిపూర్ణస్యాపీ
శ్వరస్యకేవలీలాప్రయోజనాయ జగత్సృష్ట్యైరమ్భేసమ్భవతి-య
థాలోకేసప్రదీపవతీంమెదినీమధితిష్ఠతో మహారాజస్య పరిపూర్ణ
స్యాపీకేవలీలైకఫలాః కస్తుకాద్యారమ్భాదృశ్యతై - తద్వదీశ్వర
స్యాపీజగత్కారణత్వంసమ్భవతి. సూత్రార్థస్తు (నప్రయోజనవ
త్త్వాత్) ప్రయోజనవత్త్వాత్సృష్టేః, ఈశ్వరస్యస్వతః పరిపూర్ణ
స్యప్రయోజనాభావా, నప్రదీపత్వం.

౧౭౧. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతాంత్యే లోకవత్తులీలాకైవల్యం॥ శ్రీమద్వేదాంతాంత్యే (లీ
లాకైవల్యం) లీలాయాఃప్రయోజనత్వేకైవల్యంసమ్భవతి. కైవలా
యాలీలయాస్సృష్ట్యైరమ్భేప్రయోజనత్వంసమ్భవతీత్యర్థః. (లో
కవత్) యథాలోకరాజ్ఞఃకస్తుకాద్యారమ్భే.

ననుఈశ్వరస్యలీలైకఫలాజగత్సృష్టిర్నసమ్భవతి- దేవమను
ష్యాదివిషమసృష్ట్యైపక్షపాతప్రసక్తాత్. దుర్విషహదుఃఖగర్భత్వేన
నైర్ఘృణ్యప్రసక్తాచ్చపరమకారుణికస్య పరమపురుషస్య పరిపూర్ణ
స్యలీలార్థమపిజగత్సర్గోనసమ్భవతీత్యాశ్చక్లావహ.

౧౭౨. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతాంత్యే వైషమ్యనైర్ఘృణ్యేన సాపేక్షత్వాత్
థాహిదర్శయతి॥ శ్రీమద్వేదాంతాంత్యే ఈశ్వరస్యవిచిత్రజగత్సృష్ట్యాదేవాదివైష
మ్యప్రయక్తపక్షపాతో, దుఃఖప్రదజగత్సర్గైర్నైర్ఘృణ్యం, చ నసమ్భ

వతః- వైషమ్యాదావీశ్వరస్యత్రైత్రజ్ఞకర్తృసాపేక్షత్వాత్. తేత్రజ్ఞానాం పూర్వపూర్వ కర్తృపర్యాలోచ్యతత్కర్తానుగుణం విషమం జగత్సృజతీతత్కర్తృవైషమ్యాదిహేతురిత్యర్థః. తథాదేహాదియోగంత్రైత్రజ్ఞానాంతత్తత్కర్తృసాపేక్షందర్శయతిహి శ్రుతిః * సాధుకారీసాధుర్భవతిపాపకారీపాపాభవతీతి.

౧౭౩. సూ॥ శ్లో॥ నకర్తావిభాగాదితిచేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతేచాపుష్పలభ్యతేచ॥ శ్లో॥ సృష్టేః ప్రాకర్తృన విద్యతే-త్రైత్రజ్ఞభావాత్. తదభావశ్చ*సదేవసామ్యేదమిత్యవధారణావగతాదివిభాగాదితిచేత్. తన్న-అనాదిత్వాత్రైత్రజ్ఞానాంతత్తత్కర్తృప్రవాహాణంచ*తద్దేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నానురూపాభ్యాం వ్యాక్రియతేతినానురూపవ్యాకరణమాత్రశ్రవణా త్రైత్రజ్ఞానాం స్వరూపానాదిత్వంసిద్ధం. ఉపపద్యతేత్రైత్రజ్ఞస్వరూపానాదిత్వేపినానురూపవిభాగాభావాదివిభాగశ్రుతిః- అన్యథాఅకృతాభ్యాగమకృతవిప్రణాశప్రసక్తాత్. ఉపలభ్యతేచశ్రుతిస్మృత్యోః త్రైత్రజ్ఞానానునాదిత్వం *జ్ఞాజ్ఞాద్వావజావీశసేతౌ *నిత్యోనిత్యానాం *ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్యనాదీఉభావపి * సజాయిత్యిత్యాదిభిః.

౧౭౪. సూ॥ శ్లో॥ సర్వధర్మోపపత్తేశ్చ॥ శ్లో॥ ప్రధానపరమాణ్వాదివ్యనుపపన్నానాం *స్వపక్షదోషాదిత్యాదిషాక్తానాం సర్వేషాంధర్మాణాం కారణత్వోపపాదకానాంబ్రహ్మణ్యుపపత్తేశ్చబ్రహ్మైవకారణం. ప్రధానపరమాణ్వాదీనాంపరిమితశక్తిత్వాణ్ణాకదృష్టవస్తుసజాతీయత్వాచ్చ అనుపపత్తయస్సహస్రశస్సన్తి. బ్రహ్మకారణత్వేనైకసమధిగమ్యస్యబ్రహ్మణస్సుకలేతరవిసజాతీయత్వేనాచిన్యశక్తిత్వాత్సర్వశక్తిత్వశ్చ సర్వముపపన్నమిత్యర్థః.

— శ్లో॥ *శ్లో॥ —

ఇతి శ్రీభగవద్్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే
ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

ద్వితీయాధ్యాయః— ద్వితీయఃపాదః.

— శ్లోకములు —

అ- ౧౬— సూ॥ ౧౭౫ శ్లో॥ { రచనానుపపత్తేష్చ నా }
 { సుమానం ప్రవృత్తేష్చ॥ } శ్లో॥

సాంఖ్యేతత్త్వస్థిః ప్రధానకారణవాదః కింసమీచీనయుక్తి
మూలః- ఉత నేతిసంశయః. సమీచీనయుక్తిమూలత్వతిపూర్వఃపక్షః.
ఘటాదివద్విచిత్రసన్నివేశంజగత్సార్యం, తద్వదేవస్వసరూపకారణ
విశేషారబ్ధం, సుఖదుఃఖమోహాద్యాత్మకతయా సత్త్వాద్యాత్మకంజ
గత్సత్త్వరజస్తమోమూలకం. తత్త్రయమనాదిపృథివ్యంతానాంఘటా
దివత్పరిణామిత్యేన కారణాపేక్షత్వావిశేషాత్ తేజగదుత్పత్తౌకా
రణకాష్టానభవంతి. తేషాంపరిమితత్వేనాపరిమిత జగదుత్పాదనాశ
క్తైఃఅన్యూనానతిరిక్తానిసామ్యావస్థాన్యపరిమితానిసత్త్వరజస్తమాం
స్యవ్యక్తప్రధానశబ్దాభిధేయానిజగత్సారణం. రాధాస్త్రు- రథప్రా
సాదాది హేతుభూతదార్వాదివదచేతనం ప్రధానం స్వస్వభావా
ద్యభిజ్ఞచేతనానధిష్ఠితం విచిత్రజగత్త్రచనాసమర్థమితిసకలంప్ర
ధానంకారణం. సూత్రార్థస్తు (రచనానుపపత్తేష్చనాసుమానం)
అనుమీయత ఇత్యనుమానం-ప్రధానం. తస్యాచేతనస్యప్రాజ్ఞానధిష్ఠి
తస్య విచిత్రసన్నివేశజగత్త్రచనానుపపత్తేఃతన్నకారణం. చకారా
త్సత్త్వాదీనాంప్రవృగుణత్వేనశౌక్ల్యాదెరివోపాదాన కారణత్వాస
మ్భవంసముచ్చినోతి. సత్త్వాదయోహికార్యగతలాఘవప్రకాశాది
హేతుభూతాఃకారణభూత పృథివ్యాదిగతాస్తత్త్వభావవిశేషాః.
(ప్రవృత్తేష్చ) అనుపపత్తేరితివర్తతే. ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితస్యప్రధాన
స్య విచిత్రజగత్త్రచనానుగుణస్పష్టరూపప్రవృత్త్యనుపపత్తేష్చనప్ర
ధానంకారణం.

౧౭౬-సూ॥ శ్లో॥ పయోఽమృతచైత్రాపి॥ శ్లో॥ ప
యసోఽమృతశ్చ యథాప్రాజ్ఞానధిష్ఠితస్యైవదధిభావేన నారికేళ
చూతాదివిచిత్రరసరూపేణచపరిణామోదృశ్యతే - తద్వత్ప్రధాన

స్వాపికేవలస్యైవజగదాకారేణపరిణామఉపపద్యతఇతిచేత్. పరిహ
రతి (తత్రాపీతి) తదపిపక్షీకృతమిత్యర్థః. యత్ర రథాదిష్యచేత
సస్యప్రాజ్ఞానిస్థితత్వందృష్టం- తద్వ్యతిరిక్తంహిసర్వంపక్షీకృతమే
వ. *యోపుతీష్ఠన్నిత్యాదిన్రుతేతదపిప్రాజ్ఞానిస్థితం.

౧౭౭. సూ॥ వ్యతిరేకా నవస్థితోచ్చ నపెక్ష
త్వాత్ ॥ సర్గవ్యతిరేకేణ ప్రతీసగ్గావస్థయా నవస్థితప్రస
క్తాచ్చ కేవలం ప్రధానం నకారణం. అన్యాయపెక్షత్వాత్ప్రధానస్య స
ర్వదైవహిస్సృష్టిః ప్రసజ్యతే.

౧౭౮. సూ॥ శ్లో॥ అన్యగ్రాభావాచ్చనతృణాదివత్ ॥ ష్టఃశ్చిధే
న్వాదినోపయుక్తంహితృణోదకాదిస్వయమెవక్షీరాకారేణపరిణమ
తే- తద్వత్ప్రధానమపీతిచవక్తుంనశక్యతే- డేన్వాదినోపయుక్తస్యా
పితృణాదేక్షీరాకారేణ పరిణామఃప్రాజ్ఞాధిస్థితత్వాదేవభవతీత్య
భ్యుపేతవ్యం. కుతః. (అన్యగ్రాభావాత్) అనమహామ్యపయు
క్తస్యప్రమాణస్యవాతృణాదేక్షీరాకారేణపరిణామాభావాత్

౧౭౯. సూ॥ శ్లో॥ పురుషాత్మవదితిచేత్రథాపి॥ శ్లో॥ ప్రా
జ్ఞానస్థితమపి ప్రధానంచైతన్యమాత్రవపురిషిగ్రయః పురుషస్స
సన్నిధిమాత్రేణ సగ్రాహ్యప్రవర్తయతి- యథాదృక్చక్షుః క్షీయంతే గమన
శక్తివికలః పగ్గుః పురుషోృక్చక్షుః క్షీవికలం ప్రవృత్తిశక్తియంతం పురుషం
స్వసన్నిధావాత్ప్రవర్తయతి, యథాచాయసాగ్రాహ్యః స్వసన్నిధా
వాదయః ప్రవర్తయతి, తద్వదితిచేత్. పరిహరతి (తథాపీతి) త
ద్వదపి ప్రధానస్య ప్రవృత్తిర్నాపవద్యతే- తత్రహిషగ్లోః పురుషస్య
గమనశక్తివికలస్యాపి మాగ్నాపదేశాదివ్యాపారః కాదాచిత్కోదృశ్య
తే, అన్ధస్య చాత్ముషవ్యాపారవిరహేపి పజ్జూపదేశగ్రహణాదిశ్చే
తనధర్మోఽస్తి, అయసాగ్రాహ్యమణేరవ్యయః ప్రవృత్తౌ కాదాచిత్కోదృ
యసన్నిధానంవిద్యతే. ఇహతుసన్నిధిమాత్రాతిరేకీతాదృశః కశ్చి
ద్విశేషః ఉభయత్రాపి నవిద్యతే. పురుషసన్నిధానస్య నిత్యత్వేనని
త్యసర్గప్రసక్తిః తథాసతి ప్రతిసగ్రాభావో౭పవర్తాభావప్రసజ్జత్వం.

౧౦౦. సూ॥ శ్లో॥ తద్వైతస్త్వానుపపత్తైశ్చ॥ శ్లో॥ ఇతశ్చ. గు
ణానాముత్సన్నాపకర్షరూపాన్దాగ్నిభావేనజగత్ప్రివృత్తిః ప్రతిసర్గావ
స్థాయాంసామ్యవస్థానామెకస్యోత్పన్నరూపాగ్నిత్వానుపపత్తైశ్చన
సమ్భవతి. తత్త్రాప్యుత్సన్నాస్తీచేత్-సర్వదాసర్గప్రసక్తః.

౧౮౧. సూ॥ శ్లో॥ అన్యథానుమితౌచజ్జశక్తి వియో
గాత్ ॥ శ్లో॥ ఉక్తప్రకారాద్వ్యతిక్తప్రకారాన్తరేణప్రధానా
నుమితౌచప్రధానస్య జ్ఞాత్వత్వశక్తివియోగాద్రచనానుపపత్త్యాద
యోదోషఃతదవస్థాః.

౧౮౨. సూ॥ శ్లో॥ భ్యుపగమేవ్యర్థాభావాత్ ॥ ప్రధానానుమానాభ్యుపగమేపి ప్రధానైనప్రయోజనాభావాన్నతదనుమేయం. పురుషస్యభోగాపవగ్రాథతయాహిప్రధానప్రవృత్తైస్సప్రయోజనత్వం-చైతన్యమాత్రవపుష్కానిష్ఠియస్యనిత్యనిర్వికారస్య పురుషస్యకృతరేతరాధ్యాసకృతప్రకృతిదర్శనరూపభోగ, స్తద్వివేచనరూపాపవర్గ, శ్చనసమ్భవతి. నిర్వికారవ్యైవప్రకృతిసన్నిధానైనభోగసమ్భవతిచేత్ ఉభయోర్నిత్యత్వేన సర్వగతత్వేనచ సన్నిధానస్య నిత్యత్వాదపవగ్రాసిద్ధిః. తథావిధసన్నిధే రేవాపవర్గహేతుత్వే భోగాసిద్ధిశ్చ.

గూ. 3. సూ॥ విప్రతిషేధాచ్చ సమజ్ఞ స॥ విప్రతిషేధంచేదంసాఘ్యదర్శనం - ప్రకృతేఃపరాధతయాపురుషోన్ర
ప్రాభోక్తాఅధిస్తాతే, త్యాహుః- ప్రకృతేశ్చపురుషస్యభోగావగ్గా
ధతయాసప్రయోజనత్వం, చ- ప్రకృత్యేవసాధనభూతయాపురుషో
భోగమవవర్గంచాశ్నుత ఇతిచోక్తేః. పురుషశ్చైతన్యమాత్రవపుర్ని
త్యోనిర్వికారోనన్రప్రానభోక్తానకరైతిచ. అతఏవపురుషోనబధ్యతే, న
చమోక్ష సాధనమనుతిష్ఠతి, నచముచ్యత, ఇతిచవదన్తి. ప్రకృతిరచే
తనభూతైవపురుషస్సనిధానాత్పురుషధర్మంచైతన్యంస్వస్తి, స్వధ
ర్మంకర్తృత్వంపురుషే, చానుసద్ధాయబధ్యతే- మోక్షసాధనమను
తిష్ఠతి- ముచ్యతఇతిచాహుః- అధ్యాసరూపమనుసద్ధానంహి చేతన

ధర్మః తథా ప్రకృతిరనుపకారిణః పురుషస్యభోగావవర్గస్వరూపం ప్రయోజనం సాధయతీత్యుపకారిణీతిచాహుః - అధ్యాసరూప బద్ధాదయః పురుషస్యనసనీతిచేత్ - కస్తస్యోపకారః. ఏవమన్యోన్య విరుద్ధభాషణాదసమాజ్ఞానం.*

అ-౪౭...
౧౦౪-సూ॥ శ్లో॥ మహద్దీర్ఘవద్వాహుః స్వపరిమణ్డలాభ్యాం॥ శ్లో॥

కింకారణాదాభ్యుపగతఃపరమాణుకారణవాదఃసమీచీనయుక్తి మూలః- ఉతనెతిసంశయః. సమీచీనయుక్తిమూలఇతిపూర్వఃపక్షః- అవయవ సంయోగా దవయవ్యుత్పత్తైర్దర్శనాత్, అవయవాల్యుత్ప ప్రాచుర్యాభ్యాం సర్వపరమీధరవైషమ్యదర్శనా, చ్చ అవయవాల్యుత్పకాస్తా ౨వశ్యాభ్యుపగమనీయేతిపరమాణుసिద్ధిః. తేచతుర్విధాః పరమాణవోవిపాకదశాపన్నయేత్రజ్ఞాదృష్టసదివాః. పరమేశ్వరాధిష్ఠితాఃద్వ్యణుకాదిక్రమేణజగదారంభకాకృతి. రాధాస్త్రస్తు - అవయవాస్త్వకీయైషక్షిఃపార్శ్వైస్సంయుజ్యమానాస్త్వస్మాన్మహాస్త మవయవినముత్పాదయన్తీతిపరమాణువ్యపేతజైవోత్పాదకత్వమభ్యుపేతవ్యం. తథాసతిపరమాణవోపిసాంశాస్త్వకీయైరవయవై, స్తేచస్త్వకీయై, రితిసత్త్వవిత్తారణస్యవ్యవస్థితిః. సూత్రార్థస్తు (మహద్దీర్ఘవద్వాహుస్వపరిమణ్డలాభ్యాం) అసమాజ్ఞాసమితివర్తతే. వాశబ్దిశ్చౌఢే. హ్రస్వపరిమణ్డలాభ్యాం- ద్వ్యణుకపరమాణుభ్యాంమహద్దీర్ఘవత్-త్ర్యణుకద్వ్యణుకోత్పత్తివదస్యచ్చతదభ్యుపగతం సర్వమసమాజ్ఞానం.

ద్వ్యణుకాదిక్రమేణారంభకత్వం కారణానవస్థితే రసమాజ్ఞానం- కేనుత్రాన్యదసమాజ్ఞాసమిత్యత్రాహ.

౧౦౫-సూ॥ శ్లో॥ ఉభయధాపినకగ్నాతస్తదభావః॥ శ్లో॥ పరమాణునామాద్యం కర్మఅదృష్టకారితమిశ్యభ్యుపగమ్యతే. తదదృష్టంకిమణుగతం- ఉతయేత్రజ్ఞగతం. ఉభయధావ్యదృష్టస్యా కాదాచిత్రత్వేన సదోత్పాదకత్వప్రసక్తా తాదాచిత్రంకర్మనసమ్భవతే. అతఃకిర్మణాపరమాణుసంయోగాభావః. విపాకాపేక్షత్వేనా

నావిధానస్తాద్యష్టావామెకదైవైకరూప విపాకశ్చనసమ్భవతి. ఆను
మానికేశ్వరాసిద్ధరీశ్వరైశ్చయాపినియమోనసమ్భవతి.

౧౮౬. సూ॥ శ్లో॥ సమవాయాభ్యుపగమాచ్చసామ్యాద
నవస్థితేః॥ శ్లో॥ సమవాయాభ్యుపగమాచ్చసమజ్ఞసం. సమవా
యోహిజాతిగుణాదీనాంప్రవ్య విశేషాపృథక్సిద్ధి హేతుతయా భ్యు
పగమ్యతే. సమవాయస్యాపితథాభావేహేత్వ పెతూసామ్యాదనవ
స్థితేః. సమవాయస్యతథాభావస్వాభావికఇతిచేత్ - జాతిగుణాదీ
నామేవైషస్వభావఇతియుక్తం.

౧౮౭. సూ॥ శ్లో॥ నిత్యమేవచభావాత్॥ శ్లో॥ ఇత
శ్చ. సమవాయసమ్బద్ధస్య నిత్యత్వాభ్యుపగమా, త్సమ్బద్ధనిత్యత్వ
మస్తరణితదనుపపత్తై, రవయవావయవినోరుభయోరపి నిత్యమేవ
భావాత్ కార్యకారణభావవసనసంధ్యతి.

౧౮౮. సూ॥ శ్లో॥ రూపాదిమత్త్వాచ్చవిపర్యయో దర్శ
నాత్॥ శ్లో॥ పరమాణూనాంనిత్యత్వనిరవయవత్వాది విపర్యయ
శ్చస్యాత్ - రూపాదిమత్త్వాత్తైషాం. ఘటాదిమరూపాదిమత్సుత
థాదర్శనాత్. దర్శనాదేవహిత్యదభిమతంపరికల్ప్యతే.

౧౮౯. సూ॥ శ్లో॥ ఉభయథాచదోషాత్॥ శ్లో॥ అ
నిత్యత్వాదిభయాత్పరమాణూనాంరూపాదిశూన్యత్వే కార్యగుణస్య
కారణగుణ పూర్వకత్వాసిద్ధిః, తస్మిన్ధయే రూపాదిమత్త్వేచానిత్య
త్వాదిదోషప్రసక్తి, రిత్యుభయథాచదోషాదసమజ్ఞసమేవ.

౧౯౦. సూ॥ శ్లో॥ అపరిగ్రహోచ్చాత్యస్తమనపెతూ॥ శ్లో॥ కా
పిలపతేహిశ్రుతిన్యాయవిరుద్ధపి సతాకర్యవాదాదికిచ్చివైదితైః
పరిగృహ్యతే. కాణాదెతుకస్యవిదంశస్యవైదితైఃపరిగ్రహభావాద
నుపపన్నత్వాచ్చనిశ్రేయసార్థిభిరత్యస్తమనపెతూకార్యా.....*

అ-౮౮. — ౧౯౧. సూ॥ శ్లో॥ { సముదాయఉభయహే }
{ తుకేపితదప్రాప్తిః॥ } శ్లో॥

సోగతాశ్చతుర్విధాః- ప్రత్యక్షసిద్ధిస్థూలద్రవ్యవాదినఃకేచి

ద్వైఖాషికాః, అన్యే పృథివ్యాదివిజ్ఞానానుమేయ ఘోలద్రవ్యవాది
 నః-తేచ సామ్రాజ్ఞికాః, అపరేనిరాలవ్యనవిజ్ఞానమాత్రసద్భావం
 దత్తియోగాచారాః, త్రయోపైతేస్వాభ్యుపగతవస్తునఃకుణికత్వం
 వదత్తి. అన్యేశు సర్వశూన్యవాదినోమాధ్యమికాః, తత్రాద్యయో
 ర్బహ్యసద్భావనఃభ్యుపగచ్ఛతోజగదుత్పత్తిప్రకారోలోకవ్యవహా
 రశ్చసూపపాదః-ఉతిదురుపపాద ఇతిసంశయః. సూపపాద ఇతి
 పూర్వఃపక్షః. తథాహ - పార్థివాప్యత్రైజసవాయపీయా గన్ధాది
 యుక్తేఃపరమాణవోహిపృథివ్యాది రూపేణసంహతాభవత్తి. ఇహతే
 భ్యశ్చకరీరెద్భీయవిషయలక్షణసంఘాతాః. తత్రాస్తరజ్ఞానసత్తా
 నోగ్రాహకాభిమానాదూహఃఆత్మత్వేనావేశ్యతే. ఏషకుణికేష్వపి
 స్థిరత్వాదిగోచరబుద్ధ్యాభ్యావిద్యయాసర్వముపపద్యత ఇతిజగదుత్ప
 త్తిగోకవ్యవహారశ్చయుజ్యతే. రాధాస్త్రు-కుణధ్వంసినః పరమా
 ణవఃకదా సంహతోవ్యాప్రియనై-కదాసంహన్యనై. సంహతోవ్యా
 పృతాఃతస్మిన్నేవకుణేవిసప్తాశ్చైత్ - కేళునస్సంహన్యనై. కశ్చవిజ్ఞా
 నాత్మాకదాకం విషయంస్మృశత్తి, కశ్చకదాకంజానాతి, కశ్చకదా
 కమర్థముపాధ్యతే, స్మృష్టానస్తతి, స్మృష్టంచనస్తం, వేదితానస్తః, వే
 ద్యంచనస్తం, కథమన్యేనస్మృష్టమన్యోపజానాతి, కథంవాన్యేన
 విదితమన్యఉపాదత్తి. సంతానైకత్వేసిద్ధపి సంతానిభ్యసంతానస్యప
 రమార్థతోవస్త్యస్తరత్వానభ్యుపగమాత్సంతానైక్యమపారమార్థికమ
 కిజ్ఞితగ్రం. స్థిరత్వాద్యవిద్యయాపిసంఘాతోన్మత్తిర్నసచ్ఛవతి- న
 హిశుక్తికాదిషు రజతావిద్యయా శుక్తికాద్యశ్చస్తేసచ్ఛవః. విదు
 షశ్చసూర్వస్యనస్తత్వేనోత్తరేణావిదుషా పూర్వవినష్టేనవిదుషాను
 సంహితాఘోషాదానం నసచ్ఛవతి. సంసారాశ్రయత్వేననైకో
 ర్థఃస్థిరోనాభ్యుపగన్యతే. అత్రజగదుత్పత్తిగోకవ్యవహారశ్చదురుప
 పాదపవ. సూత్రార్థస్తు (సముదాయఉభయహేతుకేపితదప్రా
 ప్తిః) ఉభయహేతుకేపి సముదాయేసముదాయత్వాప్రాప్తిః. ప
 రమాణుహేతుకఃపృథివ్యాది సముదాయః, పృథివ్యాదిహేతుకశ్చరీ

రెన్ద్రీయసముదాయ, ఇత్యుభయహేతుకోపి సముదాయః క్షణిక
త్వాభ్యుపగమాదుక్తేనన్యాయేనసంధ్యతీత్యర్థః.

౧౯౨. సూ॥ శ్లో॥ ఇతరైతరస్రత్యయత్వాదుపపన్నమితి
చెన్నసఙ్ఖాతభావానిమిత్రత్వాత్ ॥ ష్టిఃశ్టిః యద్యపిక్షణికా సుర్వై
భావాః- తథాప్యవిద్యాదీనామితరైతరహేతుకత్వాదుపపన్నంలోక
వ్యవహారాదికం. అస్థిరేష్ఠస్థిరత్వబుద్ధిరూపయాఅవిద్యయాతత్రతత్ర
రాగద్వేషాదయోజాయనై - ఇత్యేవమాదిపరమ్పరయాపునరవ్యవి
ద్యుచితక్రవత్పరివర్తతఇతిచేత్. నైతదుపపద్యతే- సఙ్ఖాతభావాని
మిత్రత్వాదవిద్యాయాః. యద్యప్యవిద్యాభ్యావిపరీతబుద్ధిఃక్షణికంస్థి
రత్వేనవిషయీకరోతి- తథాపితన్నవస్తుతఃస్థిరంభవతీతి వస్తుతస్థిర
కార్యంనకరోతి. అతస్సఙ్ఖాతభావోన సంధ్యతీత్యర్థః. అస్థిరైస్థిరబుద్ధి
యుక్తస్యవిజ్ఞానాత్సనస్తదైవనప్తత్వాత్- స్యరాగద్వేషాదయోజా
యస్తఇతిరాగద్వేషాదిపరమ్పరాచనసంధ్యతీత్యభిప్రాయః.

౧౯౩. సూ॥ శ్లో॥ ఉత్తరోత్పాదేచ పూర్వ నిరౌ
ధాత్ ॥ ష్టిఃశ్టిః ఇతశ్చ. ఉత్తరఘటోత్పత్తివేళాయాంపూర్వస్య
వినష్టత్వాదభావవ్యయహేతుత్వేనావిశేషాత్సర్వైషాం సర్వదోష్ప
త్తిఃప్రసజ్యతే. పూర్వక్షణవర్తివోహేతుత్వోపగమేపి దేశాదెర్వి
శేషకస్యస్థిరస్థైకస్యా నభ్యుపగమాదవిశేషేణోత్తరక్షణవర్తినస్స
ర్వస్యహేతుస్సన్యత్.

౧౯౪. సూ॥ శ్లో॥ అసతి ప్రతిజ్ఞాపరోధోయాగవద్యమ
న్యథా ష్టిఃశ్టిః అసతఉత్పత్తౌ ప్రతిజ్ఞావిరోధశ్చభవతాం- అధిపతి
సహకార్యాదీనాంజ్ఞానోత్పత్తిహేతుత్వప్రతిజ్ఞానాత్. అదైతత్పరి
జిహీర్షయాపూర్వోఽఘటక్షణస్థితీత్యుచ్యేత- తదాయుగవద్ఘటక్షణ
ద్వయోపలబ్ధిప్రసక్తః. నచోపలభ్యతే. ఉపరోధః-విరోధః.

సతోనిరన్వయవినాశోపనసమ్భవతీత్యాహ.

౧౯౫. సూ॥ శ్లో॥ ప్రతిసఙ్ఖ్యాప్రతిసఙ్ఖ్యానిరౌధాప్రాప్తిరవి
చ్ఛేదాత్ ॥ ష్టిఃశ్టిః ప్రతిసఙ్ఖ్యాప్రతిసఙ్ఖ్యానిరౌధాప్రాప్తిః-స్థూలసూక్ష్మ

వినాశయోరప్రాప్తిరిత్యర్థః. స్థూలవినాశః - ముగ్ధరాభిఘాతాద్య నస్తరభావ్యుపలభియోగ్యః. సూక్ష్మస్తు - ప్రతిక్షణభావ్యుపలభ్యన ర్హః. తౌనిరన్వయానభవతః-ఉత్పత్తివినాశధర్మభాగినోద్రవ్యస్యా విచ్ఛేదాత్. * తదనన్వత్వమితిసత్కార్యవాదస్యోపపాదితత్వాది త్యభిప్రాయః. ఘటాదౌకపాలాదిరూపావస్థయానిరన్వయవినాశా దర్శనాత్ ప్రదీపనిర్వాణేపిసూక్ష్మావస్థాప్రాప్తిరిత్యవిరోధః.

౧౯౬. సూ॥ శ్లో॥ ఉభయథాచదోమాత్ ॥ క్షిప్రం ఉత్పన్నస్యతుచ్ఛత్వాపత్తౌ, తుచ్ఛాదుత్పత్తౌ, చెత్యుభయప్రకారేచదో మాపత్తేపైససమ్భవతః. ఉత్పన్నస్యతుచ్ఛతాపత్తౌసాపశ్చాత్తుచ్ఛా దుత్పద్యమానంజగత్తుచ్ఛాత్తకమేవస్యాత్ - మృత్యువన్ధాదెరుత్పద్య మానమృత్యువన్ధాద్యాత్తక. ఘటమకుటాదివత్. అతస్తుచ్ఛాదుత్పత్తి స్తుచ్ఛతాపత్తిశ్చససమ్భవతః.

౧౯౭. సూ॥ శ్లో॥ ఆకాశేచావిశేషాత్ ॥ క్షిప్రం ఆకాశే తుచ్ఛస్వరూపతానసమ్భవతి-అబాధితప్రతీతిసిద్ధపుధివ్యాదివదాకా శేష్యబాధితప్రతీతేరవిశేషాత్. ప్రతీయతేహ్యకాశోత్రశ్యేనఃపతత్య త్రగృత్రగతిశ్యేనాదేఃపతనదేశత్వేన.

౧౯౮. సూ॥ శ్లో॥ అనుప్యతేశ్చ ॥ క్షిప్రం ప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చనఘటాదేఃక్షణికత్వం. తదేవేదమితిహిప్రత్యభిజ్ఞాయతే. ప్ర త్యభిజ్ఞానంహినామ-అతీతవర్తమానకాలవర్త్యైకవస్తువిషయమేకం ప్రత్యక్షజ్ఞానం. తస్యకాలద్వయసమ్బద్ధమేవవస్తువిషయః. నచతది త్యంశస్త్పరణం-ఇదమిత్యంశశ్చగ్రహణం - అతీతకాలసమ్బద్ధినిశ్చి యసమ్ప్రియోగాభావాదితివాచ్యం-తదిదమితిసామానాధికరణ్యేన గ్రహవ్యైకత్వస్త్పరణాత్. పూర్వకాలానుభవజనితసంసారసహ కృతేద్వియసమ్ప్రియోగయుక్తస్యపురుషస్యతథాగ్రహణముపపద్య తేషవ. అన్వయవ్యతిరేకాధీనంహిసామగ్రీపరికల్పనం. నచజ్వాలాది వత్సాదృశ్యనిబద్ధనాప్రత్యభిజ్ఞేతిత్వయావత్తుంశక్యం-కాలద్వయవర్తి నోర్ద్వయోసాదృశ్యస్యానుసంధాతుర్హతురేకస్యానభ్యుపగమాత్.

నెఱోపలభ్యతే. ఏవం ఛేదనా దెరప్యాకారోద్విధాభావనాదిహేతుత
యైవకర్తృగతస్యోపలభ్యతే. నహ్యమూర్తానాంక్రియాదీనాంకర్తృ
కర్తృనిరూపణీయస్వాకారాణాంకర్తృకారత్వమాశ్రీయతే. సూత్రా
ర్థస్తు (నాభావఉపలభ్యః) జ్ఞానవ్యతిరిక్తాధాభావో నశక్యతేవక్తుం-
(ఉపలభ్యః) ఘటమహం జానామీతిజానాతేః కర్తృతయాకర్తృత
యాచోపలభ్యః.

౨౦౨. సూ॥ శ్లో॥ వైధర్మ్యచృనస్వపాదివత్ ॥ శ్లో॥ స్వ
ప్రజ్ఞానాది వచ్చజాగరి తజ్ఞానానాంనమిథ్యాగర్హత్వం - తద్వైధర్మ
గ్మ్యత్. నిద్రాదికరణదోషబాధకప్రత్యయరహితత్వాదిత్యర్థః. చ
కారాత్తాన్యపియథాగ్ధాసీత్యభిప్రాయః.

౨౦౩. సూ॥ శ్లో॥ నభావోనుపలభ్యః ॥ శ్లో॥ నకవల
స్యార్థశూన్యస్యజ్ఞానస్యభావస్సమ్భవతి- క్వచిదప్యనుపలభ్యః. అబా
ధితప్రతీతిసిద్ధస్యాసద్భావేనతిజ్ఞానమాత్రస్యాప్యసద్భావోనశక్యతే
చారయిశు మిత్యభిప్రాయః. *

౨౦౪-౨౦౫. సూ॥ శ్లో॥ సర్వథానుపపత్తైశ్చ ॥ శ్లో॥

మాధ్యమికోక్తసర్వశూన్యవాదస్సమ్భవతి- నెతిసంశయః.
సమ్భవతీతిపూర్వఃపక్షః- విజ్ఞానంఘటాదయశ్చసర్వైభావానసంతి.
కుతః ఉత్పత్త్యనిరూపణాత్. ఘటాదిభావానాంభావాత్తావదుత్ప
త్తిర్నసమ్భవతి- నహిఘటాదిరుత్పద్యమానోఽసమ్బుదితేనమ్బుత్ప
త్తాదితోత్పద్యతే. నాప్యభావాత్ - పశ్చాదభావాదుత్పద్యమానోఘ
టాదిరభావాత్తుక ఏవస్యాదితిసర్వ శూన్యత్వమేవయుక్తిమత్. రా
ధాన్తస్తు- లోకేభావాభావశబ్దయోస్తద్బుద్ధ్యోశ్చప్రమాణేనోపల
భ్యమానస్యైవవస్తునోఽవస్థావిశేష ఏవభావరూపోవిషయః. వర్తమా
నతయోపలభ్యమానావస్థావిశేషోభావబుద్ధివిషయః. తద్విరోధ్యవస్థా
విశేషోభావబుద్ధివిషయః. అతోనకుతశ్చిత్తదభిప్రేతం తుచ్ఛత్వం
సిద్ధ్యతి. సూత్రార్థస్తు (సర్వథానుపపత్తైశ్చ) సర్వశూన్యవాదీ
సర్వంసదితిప్రతిజ్ఞాయస్వాభిప్రేతంసాధయతి - ఉతాసదితిప్రతి

జ్ఞాయ - అశ్వప్రకారాంతరేణప్రతిజ్ఞాయ. సర్వభాషి సర్వభూస్య
త్వానుపపత్తైస్సాన్విభిమతాసిద్ధిః- సదసద్భావయోర్విద్యమానవస్తు
ధర్మత్వోపపాదనాత్.*

అ-౫౧- ౨౦౫. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతేనైకస్మిన్మస్తుసమ్భవాత్ ॥ శ్లో॥

జైనమతంయుక్తిమత్ - ఉత నెతిసంశయః. యుక్తిమదితిపూ
ర్వఃపక్షః- జీవాజీవశబ్దాభిలపనీయభోక్తృభోగ్యాత్మకస్యజగతస్స
త్వాసత్త్వనిత్యత్వానిత్యత్వభిన్నత్వాభిన్నత్వైరనైకాంత్యం- ష
డ్వీవ్యతత్పర్యాయాత్తనావస్థితత్వాత్కృత్సస్య జగతోద్రవ్యాత్త
నాసత్త్వైకత్వనిత్యత్వా, న్యుపపన్నాని- పర్యాయాత్తనాచ విపరీ
తాని. పర్యాయాశ్చ - ఘటత్వ పటత్వాద్యవస్థావిశేషాః. ద్రవ్య
స్వరూపస్యైకత్వాత్ స్థిరత్వాత్ సద్బుద్ధిబోధ్యత్వాత్ తేనరూపేణై
కత్వాదియుక్తం, పర్యాయశబ్దాభిధేయావస్థావిశేషాణామనైకత్వా
దస్థిరత్వాద సద్బుద్ధిబోధ్యత్వాత్తేనరూపేణాసత్త్వానిత్యత్వనానా
త్వానియుక్తాని. ప్రతీతివ్యవస్థాప్యత్వాత్ సర్వస్యవస్తున ఉభయా
కారప్రతీతేరుభయముపపన్నం. రాధాంతస్తు - ఏకస్యాస్తిత్వనా
స్తిత్వాదిభిరనైకాన్తికత్వమయుక్తం - ఏకస్మిన్మస్తుస్యస్తిత్వనాస్తి
త్వాదెర్విరుద్ధస్యఛాయాతపవద్యుగపదసమ్భవాత్. తథాహి- ద్ర
వ్యస్య, తద్విశేషణ భూతపర్యాయస్యేథం శబ్దాభిధేయావస్థావిశే
షస్య, చెదమిథమితి ప్రతీతేః ప్రకారప్రకారితయా పృథక్పదార్థ
త్వానైకస్మిన్విరుద్ధప్రకారభూత సత్త్వాసత్త్వరూపధర్మసమావే
శోయుగవత్సమ్భవతి. ఉత్పత్తివినాశాఖ్యపరిణామవిశేషా స్పదత్వం
చద్రవ్యస్యానిత్యత్వం, తద్విపరీతంచనిత్యత్వం, తస్మిన్-థంసమవై
తి. విరోధిధర్మాశ్రయత్వంచభిన్నత్వం, తద్విపరీతంచాభిన్నత్వం, క
థంవాతస్మిన్మవైతి. యథాశ్వత్వమహిషత్వయోఃయుగవదేకస్మి
న్మస్తుసమ్భవః. ఏకస్యపృథివీద్రవ్యస్యఘటత్వంశరావత్వంచప్రదేశభే
దేన- నత్వేకేనప్రదేశేనోభయాశ్రయత్వం. యథైకస్యదేవదత్త
స్యోత్పత్తివినాశయోగిత్వంకాలభేదేననప్యేతావతావస్తునోద్వ్యా

శ్చకత్వం- అపితుపరిణామశక్తియోగమాత్రం. అతోనయుక్తిమజ్జై నమతం. సూత్రార్థస్తు (నైకస్త్రిన్నసమ్భవాత్) నజైనమతం యుక్తం. కుతః. ఏకస్త్రిన్నక్తరీత్యా యుగపద్విరుద్ధ ధర్మసమావేశాసమ్భవాత్.

౨౦౬. సూ॥ శ్లో॥ ఏవంచాత్మాకార్తస్యం॥ శ్లో॥ ఏవమాత్మాకార్తస్యచ్ఛాను పపన్నం. శరీరపరిమాణత్వేహ్యత్మనోబృహత్శరీరాదప్రీయసి శరీరేవిశతోఽకార్తస్యం- అపరిపూర్ణత్వం ప్రసజ్యతే- తదానీమల్పపరిమాణత్వాత్.

౨౦౭. సూ॥ శ్లో॥ నచపర్యాయాదప్యవిరోధో వికారాదిభ్యః॥ శ్లో॥ తథావిధాల్పత్వావస్థాయోగేనాప్యవిరోధోన సమ్భవతి- ఘటపటాదెరివవికారతత్ప్రియుక్తదోషా స్పదత్వప్రసక్త్యాత్.

౨౦౮. సూ॥ శ్లో॥ అన్త్యావస్థితేచ్ఛభయనిత్యత్వాదవిశేషః॥ శ్లో॥ జీవస్యయదన్త్యం పరిమాణంమోక్షావస్థం- తస్యపశ్చాదేకరూపేణావస్థితేస్తదేవస్వాభావికంపరిమాణమితి ఆత్మనశ్చతత్పరిమాణస్యచోభయోర్నిత్యత్వాత్పూర్వమపినశరీరపరిమాణత్వసిద్ధితిపూర్వావస్థాయాంనవిశేషః. అతోఽస్యతమేవజై నమతం.

అ-౫౨- ౨౦౯. సూ॥ శ్లో॥ పత్యురసామజ్ఞస్యాత్॥ శ్లో॥

పశుపతిమతంనిశ్రేయసాద్ధిభిరాదరణీయం - ఉత నెతిసంశయః. ఆదరణీయమితిపూర్వఃపక్షః- పరమపురుషార్థసాధనావబోధితేననిఖిలవస్తుసాక్షాత్కారసమర్థపశుపతిప్రణీతత్వాత్. రాధాస్తస్తు- అనాదినిధనావిచ్ఛిన్నపాతసమ్ప్రదాయనిరస్తప్రమాదాదినిఖిలదోషగన్ధవేదసిద్ధపరావరతత్వవ్యత్యయప్రతిపాదనాత్, నిమిత్తాపాదానభేదాభిధానాత్, సురాకుమ్భస్థాపనతత్ఫదేవతార్చనముద్రికాపటకవిజ్ఞానతద్ధారణాదివేదవిరుద్ధాచారప్రతిపాదనపరత్వాత్, చ్ఛాసామజ్ఞస్యాదనాదరణీయమితి. సూత్రార్థస్తు (పత్యురసామజ్ఞస్యాత్)*నైకస్త్రిన్నసమ్భవాదిత్యతోనైత్యనువర్తతే. పత్యుః- పశుపతేఃమతంనాదరణీయం. కుతః- వేదవిరుద్ధత్వాచారావబోధితేనాసామజ్ఞస్యాత్.

౨౦౦. సూ॥ శ్రీః శ్రీః అధిష్టానానుపపత్తైశ్చ॥ శ్రీః శ్రీః అను
మెయేశ్వరాభ్యుపగమేనహిప్రధానస్యాధిష్టానమీశ్వరస్యోచ్యతే- స
శరీరస్యైవకులాలాదెరధిష్టానదర్శనాదశరీరస్యేశ్వరస్యప్రధానాధి
ష్టానానుపపత్తైశ్చ సామజ్ఞస్యం. సశరీరత్వాభ్యుపగమేపితచ్ఛరీరస్య
సావయవస్యనిత్యత్వే నిత్యత్వే చ నో షః పూర్వోక్త ఇత్యభిప్రాయః.

౨౦౧. సూ॥ శ్రీః శ్రీః కరణవచ్చెన్నభోగాదిభ్యః॥ శ్రీః శ్రీః తే
త్రజ్ఞస్యస్వకరణకేబరాద్యధిష్టానవసు పపద్యత ఇతిచెన్న- పుణ్యా
పుణ్యరూపకర్మనిమిత్తత్వాత్ తే త్రజ్ఞాధిష్టానస్య ఈశ్వరస్యాపితద్వ
త్తయాతత్ఫలభోగాదినిఖిలతత్స్వభావప్రసక్తేః.

౨౦౨. సూ॥ శ్రీః శ్రీః అస్తవత్త్వమసర్వజ్ఞతావా॥ శ్రీః శ్రీః వా
శబ్దశ్చార్థే. తథాపుణ్యాపుణ్యవత్త్వైత్వస్తవత్త్వం- సృష్టిసంహారా
స్మదత్వం అసర్వజ్ఞతాచ ప్రసజ్యత ఇత్యసమజ్ఞసమేవేదం. *

అ-౫౩- ౨౦౩. సూ॥ శ్రీః శ్రీః ఉత్పత్త్యసమ్భవాత్॥ శ్రీః శ్రీః

సాక్ష్యాదితన్త్రీవత్పాశ్చరాత్రతన్త్రీమవ్యప్రమాణం-ఉతనే
తిసంశయః. అప్రమాణమితిపూర్వఃపక్షః- *వాసుదేవాత్పజగద్వణో
నామజీవోజాయత ఇతి శ్రుతివిరుద్ధజీవోత్పత్త్యాదిప్రతిపాదనాత్,
*చతుర్మువేదేషుపురుషార్థమలభమానఇతివేదగణానాదరవచనా, చ్చ.
రాధాన్తస్తు-సజగద్వణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధానాంపరబ్రహ్మభావానాం
*అజాయమానోబహుధావిజాయతఇతిశ్రుతిప్రసిద్ధస్వచ్ఛావతారప్ర
తిపాదనాన్నక్వచిచ్ఛ్రుతివిరోధః. జీవాహజాగరమనశ్చబ్దాశ్చతత్త
చ్ఛరీరకాణాంసజగద్వణాదీనామేవాభిధాయకాః-తేజఃప్రభృతిశబ్ద
వత్. *చతుర్మువేదేషుపురుషార్థమలభమానఇతిచానుదితహిమని
ద్దావత్. యథా *యిగ్వేదంభగవోధ్యేమీత్యారభ్యచతుర్మువేదేషు
*ఇతిహాసపురాణంపశ్చమమిత్యాదినాసర్వేషువిద్యాస్థానైషుచాత్మ
నోవేదనాభావవచనంవక్ష్యమాణప్రశంసార్థం. తన్త్రైస్త్రిన్వేదాన్తా
దితబ్రహ్మహిమిహాసనవిధానాద్వేదావిరుద్ధతదర్శనాదివిధానాచ్ఛా
వగమ్యతఇతిప్రమాణమేవ. సూత్రార్థస్తు (ఉత్పత్త్యసమ్భవాత్)

*నజాయ తేమ్రయ తేవేత్యాదిశ్రుతేః జీవస్యోత్పత్త్యసమ్భవాజ్జీవో
త్పత్తివచనాచ్చనప్రమాణం.

౨౧౮. సూ॥ శ్లో॥ నచకర్తుఃకరణం॥ శ్లో॥ *సజగ్న్
ణాత్పరిమ్యమ్నసంజ్ఞంమన ఉత్పద్యతఇతిమనసః కరణస్యకర్తుర్జీవా
దుత్పత్తిశ్చశ్రుతివిరుద్ధత్వాన్నసమ్భవతి- *ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణో
మనస్సర్వేన్ద్రియాణిచేతిమనసాబ్రహ్మణఉత్పత్తిశ్చూరియతే.

౨౧౯. సూ॥ శ్లో॥ విజ్ఞానాదిభావేచాతదప్రతిషేధః॥ శ్లో॥ వా
శద్దాత్పత్తోవివర్తతే. విజ్ఞానంచాదిచవిజ్ఞానాది - బ్రహ్మసజగ్న్
ణాదీనాంబ్రహ్మభావేసతి*అజాయమానోబహుధావిజాయతఇతిశ్రు
తిసిద్ధస్యేచ్ఛావతారస్యైవాత్రాభిధానాత్తదప్రతిషేధః-ప్రామా
ణ్యాప్రతిషేధః. సజగ్న్ణాదీనాంజీవాదిసమానాధికరణ తయాని
దైశస్తేషామధిస్తాత్పతయోపపద్యతే.

౨౧౯. సూ॥ శ్లో॥ విప్రతిషేధాచ్చ॥ శ్లో॥ అస్మిన్నపి
తనైజీవోత్పత్తివిప్రతిషేధాచ్ఛావిరుద్ధమిదంతన్త్రం- *వ్యాప్తిరూ
పేణసమ్బంధఃతస్యాశ్చపురుషస్యహి । సహ్యానాదిరనంతశ్చపరమాధై
రనిశ్చితఇతిహిపురుషస్యోత్పత్తిఃప్రతిషేధ్యతే. *

— శ్లో॥ —

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే
ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

ద్వితీయాధ్యాయ — తృతీయఃపాదః.

అ- ౫౮- ౨౧౯. సూ॥ శ్లో॥ నవియదశ్రుతేః॥ శ్లో॥

వియదుత్పద్యతే- నెతిసంశయః. 'నోత్పద్యతఇతిపూర్వఃపక్షః-
నిరవయవస్యసర్వగతస్యాత్మనశ్చివోత్పత్త్యసమ్భవాత్. అసమ్భవ
సీయస్యశ్రవణంచనసమ్భవతి. అతఉత్పత్తిశ్రుతిర్గోణీతి. రాధాస్త

స్తు- వియమత్పద్యతపవ- ఉత్పత్తిశ్రుతైః అతీంద్రియార్థవిషయయా
శ్రుత్యాభిహితేర్థనిరవయవత్వాదిహేతుకం నానుత్పత్త్యనుమానము
దేతుమలం. ఆత్మనోవ్యనుత్పత్తిశ్రుతైరెవనిత్యత్వం- సనిరవయవత్వా
దినా. సూత్రార్థస్తు (నవియదశ్రుతైః) వియనోత్పద్యతే. కుతః.
(అశ్రుతైః) అశ్రవణాత్. అసమ్భవసీయస్యశ్రవణాసమ్భవాత్.

౨౧౮. సూ॥ శ్రీః శ్రీః అస్తితు॥ శ్రీః శ్రీః అస్తితువియతఉత్ప
త్తిః- *ఆత్మనకాశ సమమ్భతఇతిశ్రుతైః అతీంద్రియార్థవిషయ
యాశ్రుత్యాప్రమాణాంతరాప్రతిపన్నవియమత్పత్తిప్రతిపాదనంస
మ్భవత్యేవ. నాగ్నినాసిజ్జేదితవదయోగ్యమిత్యర్థః.

౨౧౯. సూ॥ శ్రీః శ్రీః గౌణ్యసమ్భవాచ్ఛబ్దాచ్ఛ॥ శ్రీః శ్రీః *తతై
జోఽస్మజతేతిప్రతిపన్నతేజఃప్రాథమ్యవిరోధాన్తథ్యేవియమత్పత్తి
ర్నసమ్భవతీత్యుత్పత్తిశ్రుతిర్గోణీ- * వాయుశ్చాంతరక్షంఛైతదమృత
మిత్యమృతత్వశ్రవణాచ్ఛ.

౨౨౦. సూ॥ శ్రీః శ్రీః స్యాన్యైకస్యబ్రహ్మశబ్దవత్॥ శ్రీః శ్రీః *ఆ
కాశసమమ్భతఃఆకాశాద్వాయుఃవాయోరగ్నిరిత్యాదిమసర్వత్రా
నుషక్త్యైకస్యసమమ్భతశబ్దస్య ఆకాశేగౌణత్వం వాయ్వాదిమము
ఖ్యత్వంచసమ్భవతి. (బ్రహ్మశబ్దవత్) యతైకస్యబ్రహ్మశబ్దస్యై
కప్రకరణేత్రాయమాణస్య *తస్మాదేతద్భ్రహ్మనామరూపమన్నం
చజాయతఇతిప్రధానెగౌణత్వం, *తపసాచీయతేబ్రహ్మేతిబ్రహ్మణీ
ముఖ్యత్వం, చ. శ్రవణావృత్తావివానుషక్త్యేవ్యభిధానా వృత్తైరనుష
క్తోపితత్తుల్యఇత్యభిప్రాయః.

పరిహరతి.

౨౨౧. సూ॥ శ్రీః శ్రీః ప్రతిజ్ఞాఽహనిరవ్యతిరేకాత్॥ శ్రీః శ్రీః *యే
నాశ్రుతంశ్రుతమితిబ్రహ్మవిజ్ఞానేనాకాశాది సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞా
యాఅహనిరాకాశస్యాపిబ్రహ్మణఉత్పత్త్యాతదవ్యతిరేకాదేవభవతి.

౨౨౨. సూ॥ శ్రీః శ్రీః శబ్దైభ్యః॥ శ్రీః శ్రీః ఇతశ్చ. *సదేవసో
మ్యేదమగ్రతీసీత్ *వితదాత్మ్యమిదం సర్వమిత్వాదిభ్యోబ్రహ్మణః

ప్రా క్సృష్టై రేకత్వావధారణ సర్వాత్మత్వాదివాదిభ్యశ్చబైభ్యశ్చవి
యదుత్పత్తిఃప్రతీయతే. *తతైజోఽస్మజతేత్యేతస్మిన్వాక్యే ఆ కాశో
త్పత్త్యవచనాత్ ప్రతీయమానం తేజః ప్రాధమ్యం సమానప్రకరణ
స్థేఃప్రకరణాంతరభేదే శబ్దైః ప్రతీయమానాంవియదుత్పత్తింసనివా
రయతీత్యభిప్రాయః.

౨౦౩. సూ॥ శ్లో॥ యావద్ద్వి కారంతువిభాగో లోక
వత్॥ శ్లో॥ యద్యపిచ్ఛాన్దోగ్యే *తతైజోఽస్మజతేతి వదాకాశో
త్పత్తిస్సర్వరూపేణనాభిధీయతే- తథాపితస్మిన్నైవ *వితదాత్మ్యమి
దంసర్వమిత్యాదినాకాశాదే సుర్వస్యవస్తువోబ్రహ్మవికారత్వవచ
నాద్యావద్ద్వికారంవిభాగః- ఉత్పత్తిరుక్తైవేతిగమ్యతే. (లోకవత్)
యథాలోకే సర్వపతేదేవదత్తపుత్రా ఇత్యభిధాయతేషాం కేషాంచి
దేవదత్తాదుత్పత్తివచనంసర్వేషాంతతఉత్పత్తిప్రతిపాదనార్థ మితిగ
మ్యతే. ఆకాశస్యామృతత్వవచనంసురాదివచ్చిరకాలస్థాయిత్వ విష
యమిత్యభిప్రాయః.

౨౦౪. సూ॥ శ్లో॥ ఏతేనమాతరిశ్వావ్యాఖ్యాతః॥ శ్లో॥ అ
నైనైవన్యాయేనమాతరిశ్వవోప్యుత్పత్తిరుక్తా. నాయంన్యాయాతిదే
శః- అధికాశబ్దాఽభావాత్. * తేజోఽతస్తథాహ్యహేతివాయో
స్తైజసఉత్పత్తింవస్తుంప్రథగుపాదానం.

౨౦౫. సూ॥ శ్లో॥ అసమ్భవస్తుసతోఽనుపపత్తేః॥ శ్లో॥ తు
శబ్దోఽవధారణార్థః. సతః- పరమకారణస్యపరస్యైవబ్రహ్మణఃఅస
మ్భవః- ఉత్పత్త్యసమ్భవః. తద్వ్యతిరిక్తస్యకృత్సంస్యైవేకవిజ్ఞాన
ససర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాద్యనుపపత్తైస్సమ్భవఉక్త ఇత్యభిప్రాయః.

అ-౫౫- ౨౦౬. సూ॥ శ్లో॥ తేజోఽతస్తథాహ్యహేతి॥ శ్లో॥

*ఆకాశాద్వాయురిత్యాదివ్యవహితకార్యాణికింస్వానంతరా
దాకాశాదేకేవలాదుత్పద్యంతే- ఉతతత్తచ్చరీరాత్పరస్యాద్బ్రహ్మ
ణఇతిసంశయః. స్వానంతరాదేవేతిపూర్వఃపక్షః - * ఆకాశాద్వా
యుఃవాయోరగ్నిరితితస్మాత్కేవలా దేవోత్పత్తిశ్రవణాత్. *ఏత

మాత్ విపర్యయేణ * ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణోమనస్సర్వద్వియాణి
చ । ఖంవాయుర్జ్యోతిరాపఃపృథివీతి సర్వేషాంబ్రహ్మీనస్తర్యరూపా
యఃక్రమః- సచాతపవ- తతచ్ఛరీరాద్భ్రుహ్మణస్సృష్టేరుపపద్యతే.

౨౩౨. సూ॥ అస్తరావిజ్ఞానమనసీక్రమేణతల్లిక్ష్ణాది
తిచెన్నావిశేషాత్ ॥ విజ్ఞాన సాధనత్వాద్విద్వియాణి ప్రాణ
శ్చవిజ్ఞానమిత్యుచ్యతే. *ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణఇత్యేతద్వాక్యమా
కాశతన్మాత్రపళ్ళికయోరస్తరాధే విజ్ఞానమనసీక్రమేణోత్పద్యతే
ఇత్యేతత్పరం- *పృథివ్యపులీయతఇత్యారభ్య *వాయురాకాశేలీయ
తే ఆకాశమద్వియేషుద్వియాణితన్మాత్రేషుతన్మాత్రాణి ఘాతా
దాలీయస్తఇతిప్రళయక్రమస్తత్యభిజ్ఞానాత్తల్లిక్ష్ణాత్. అతోనశ్చత్య
స్తరవిరుద్ధత్వాత్సత్తాద్భ్రుహ్మణస్సర్వేషాంసృష్టిపరమిదంవాక్యం.
అపితుశ్చత్యస్తరసిద్ధపారవ్యర్థక్రమపరమితిచేత్. పరిహరతి (నా
విశేషాత్) ఘాతతన్మాత్రాస్తరాధే విజ్ఞానమనసోరుత్పత్తావపితత్త
చ్ఛరీరకబ్రహ్మభిధాయిత్యాహ్నతేద్వియమనః ప్రాణశబ్దానాంస
ర్వేషాంసాత్మాదుత్పత్త్యవిశేషాత్తత్పరమేవేవంవాక్యం.

లోకేతత్తద్వస్తువాచితయాసిద్ధస్యశబ్దజాతస్య బ్రహ్మణివృ
త్తిరముఖ్యేత్యాశంకాగ్రహ.

౨౩౩. సూ॥ చనాచరవ్యపాత్రయస్తుస్యాత్తద్వ్య
పదేశో భాక్తస్తద్భావభావిత్వాత్ ॥ తుశబ్దశ్శబ్దానివృ
త్త్యర్థః. ఘాతరజ్యమవస్తువ్యపాత్రయస్తద్వ్యపదేశః-తద్వాచిశబ్దా
బ్రహ్మణ్యభాక్తః-ముఖ్యపవ. కుతః. (తద్భావభావిత్వాత్) ఆత్మత
యాబ్రహ్మభావభావిత్యేనసర్వస్యవస్తునస్తచ్ఛరీరతయాతత్ప్రకార
త్వాత్తద్వద్వాచినాంశబ్దానాంతత్రైవపర్యవసానాత్. ప్రకారవాచి
నాం శబ్దానాంప్రకారిపర్యవసాయిత్వేనాభాక్తత్వంగవాదిశబ్దేషుసి

అ-౫౬. — { నాత్మాశుతేర్నిత్య } ధం.
౨౩౪. సూ॥ { త్వాచ్చతాభ్యః ॥ }

కిమాత్కాత్పద్యతే- నవేతిసంశయః. ఉత్పద్యత ఇతిపూర్వః

పక్షః- ఏకవిజ్ఞానైకసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాదః, *తోయనజీవాన్విసస
ర్జభూమ్యాం *ప్రజాపతిః ప్రజాలస్సజతేత్యాదిసృష్టివచనా, చ్చ
నిత్యతాదిశ్రుతిరాకాశాద్యమృతత్వవచనవన్నయా. రాధాస్త్ర-
నాత్మోత్పద్యతే- అనుత్పత్తిశ్రుతేః. *సజాయతేమియతేవావిప
శ్చిదితిజీవోత్పత్తిర్నిషిధ్యతే. అతోనిత్యః - *నిత్యోనిత్యానామిత్యా
దిశ్రుతిభ్యోనిత్యత్వావగమాత్. జీవోత్పత్తివత్కృతాభ్యాగమకృ
తవిప్రణాశాదిప్రసక్తాత్, వైషమ్యనైర్ఘృణ్యప్రసక్తా, చ్చ జీవ
స్యసృష్టివచనంభోక్తృత్వానుగుణజ్ఞానవికాసాభిప్రాయం. ప్రా
కృప్తేరేకత్వావధారణాదవిభాగవచనంనామ రూపవిభాగాభావా
భిప్రాయం. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతం.*

అ-౫౭- ౨౩౫. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతదీపః॥

కింజీవఃచైతన్యమాత్రవపుః- ఉతజడస్వరూపపవాగస్తుకచై
తన్యగుణః- అథజ్ఞాత్యత్వైకస్వరూపఇతిసంశయః. చైతన్యమాత్ర
వపురితిప్రథమఃపక్షః- *విజ్ఞానంయజ్ఞంతసుతే *యోవిజ్ఞానైతిష్ట
*జ్ఞానస్వరూపమత్యంతర్మలమిత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభ్యః. ద్వితీయస్త్ర-
సుషుప్తిమూర్ఛాదిషు సతోప్యాశ్చనశ్చైతన్యానుపలభ్యై, జాగ్రతో
పీడ్వియవ్యాపారాన్వయవ్యతిరేకానువిధాయత్వాచైతన్యస్య, *న
ప్రైత్యసంజ్ఞాస్తీతిముక్తస్యచైతన్యప్రతిషేధా, చ్చ పాషాణకల్పప
వాగస్తుకచైతన్యగుణః. సర్వత్రకార్యోపలభ్యైసర్వత్రసన్నిధానా,
చ్ఛరీరగమనైవకార్యసమ్భవేగతికల్పనాయోగాత్, సర్వగతశ్చై
తి. రాధాస్త్ర - *అథయోవేదేదంజిహ్వాణీతిసత్యా *మనసై
తానామాన్మశ్యత్రమతే *సపశ్యోమృత్యుంపశ్యతి- సర్వంహప
శ్యఃపశ్యతి *ద్రష్టాశ్రోతాహ్రతారసయితేత్యాదిశ్రుతిభ్యోబద్ధము
క్తిభయావరోజ్ఞాతైవాత్మా. జ్ఞానమాత్రవ్యవచేశస్త్రజ్ఞానస్యప్రధా
నగుణత్వాత్ - స్వరూపానుబద్ధిత్యేనస్వరూపనిరూపకగుణత్వాత్,
ఆత్మస్వరూపస్యజ్ఞానవత్స్వప్రకాశత్వా, దోషపవద్యతే. సుషుప్తి
మూర్ఛాదౌసదేవజ్ఞానంకర్మణాసంఘాచితమనభివ్యక్తమపిజాగరాదౌ

వికసితమభివ్యజ్యత ఇతి నవిరోధః. * నప్రత్యసంజ్ఞాస్తీతిసాంసారిక
దేహాద్యస్తరణవిషయం- * నోపజనంస్తరన్నిదంశరీరమిత్యాదినైకా
ధ్యాత్. సర్వగతత్వంచాణుత్వగత్యాదిశ్రుతివిరుద్ధం. సూత్రార్థస్తు
(జ్ఞోతపవ) అతః- శ్రుతేర్జ్ఞాతైవ.

౨౩౬. సూ॥ శ్రుతాగ్రైగత్యాగతీనాం॥ జ్ఞోతః శ్రు
తేరితివర్తతే. * తేనప్రద్యోతేనైవఆత్మానిమాగ్రమతి * యేవైకేచా
స్యాన్లూకాత్ప్రియైచన్వరిసుసమేవతేనర్వేగచ్ఛన్తి * తస్యాన్లూకా
త్పునరేత్యస్తైలోకాయకర్మణ ఇత్యాద్యుత్పాగ్రైగత్యాగతీనాంశ్రు
వణాదణుర్జ్జీవః.

౨౩౭. సూ॥ స్వాత్మనాచోత్తరయోః॥ చ
శబ్దోఽవధారణార్థః. యద్యప్యతాగ్రైప్రాప్తితస్యశరీరవిల్లేషేణకథం
చిత్తమృద్యత్వమస్తి- ఉత్తరయోః- గమనాగమనయోస్తుస్వాత్మ
నైవసమాద్యత్వమవశ్యేభ్యుపేయం.

౨౩౮. సూ॥ నాణురతచ్ఛ్రుతేరితిచెన్నేతరాధికా
రాత్॥ యోయంవిజ్ఞానమయఇతిజీవంప్రస్తుత్య*సవాపషమ
హాసజఆత్మేతిమహాత్వశ్రుతేర్నాణుర్జ్జీవఇతిచెన్న-ఇతరాధికారాత్-
*యస్యానువిత్తఃప్రతిబుద్ధ ఆత్మేతిహిమధ్యేసరమాన్తాప్రస్తుతః.

౨౩౯. సూ॥ స్వశబ్దోన్మానాభ్యాంచ॥ * ఏవో
ణురాన్తాచేతసావేదితవ్యః యస్మిన్నానిః పశ్చాధాసంవివేశేతిసా
త్మాదణుశబ్దాదణురేవాయం. ఉన్మానాచ్ఛాణురేవ. ఉన్మానం-ఉద్భృ
త్యమానం. * ఆరాగ్రమాత్ప్రహ్యవరోపిదృష్టఇత్యారాగముద్భృత్య
తన్మానత్వంహిజీవస్యశ్రూయతే.

ఆత్మనోఽణుపరిమాణత్వేనకలదేహవ్యాపసుఖాద్యనుభవః
థమిత్యేత్రనుతాంతరేణపరిహారమాహ.

౨౪౦. సూ॥ అవిరోధశ్చన్దనవత్॥ యథా
హరిచన్దనవిద్దుఃదైన్యోకదేశవర్త్యపి సకలదేహవర్తినమాన్లోదంజన
యతి- తదదపిరోధః.

౨౪౧. సూ॥ అపస్థితివైశేష్యాదితినాభ్యుపగమా
ద్భూదిహి॥ ఊహితో చందనవిద్వోద్దేహదేశవిశేషస్థిత్యపేక్షస్తథాభావః-
అత్తనోసతథేతిచెన్న - అత్తనోపితథాభావాభ్యుపగమాత్. హృది
హ్యయమాత్పాస్థిత్యతిశ్రూయతే *యోయంవిజ్ఞానమయఃప్రాణే
మహృద్యస్తస్థితీరిత్యాదౌ.

స్వమతేనాహ.

౨౪౨. సూ॥ అపిచ్ఛ గుణాద్వాలోకవత్॥ ఊహితో వాశ
బ్దోమతాంతరవ్యాప్త్యర్థః. అత్తాస్వగుణేనజ్ఞానేన సకలదేహం
వ్యాప్యపాస్థితః-యథాద్యమణిమణిప్రభృతీనామేకదేశవర్తినామా
లోకఃతద్గుణోనైకదేశవ్యాపీదృశ్యతే.

*విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతత్తత్వాదోవిజ్ఞానమేవాత్మైవివ్యవదిశ్యత
ఇతిచేత్. తత్ప్రామా.

౨౪౩. సూ॥ అపిచ్ఛ వ్యతిరేకో గన్ధవత్తథావదర్శ
యతి॥ ఊహితో జానామీర్వాత్మగుణత్వేనప్రతీతేఃవ్యతిరేకోభ్యుపగ
మనీయః- యథాగన్ధవలీపుధివీత్యుపలభ్యాగన్ధస్తస్థితస్తద్వ్యతిరేకః.
దర్శయతిచశ్రుతిః *జానాత్యేవాయంపురుషఇతి.

౨౪౪. సూ॥ అపిచ్ఛ పృథగుపదేశాత్॥ ఊహితో నకేవలం
జానామీతి పృథగుపలభిమాత్రం- అత్తనఃపృథక్త్వేనోపదిశ్యతేచజ్ఞా
నం *నవిజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్విపరీలోపోవిద్యతఇతి.

విజ్ఞానమాత్మైవివ్యవదేశఃకథముపపద్యతఇత్యుక్తాహ.

౨౪౫. సూ॥ అపిచ్ఛ తద్గుణసారత్వాత్తుతద్వ్యవదేశఃప్రా
జ్ఞవత్॥ ఊహితో జ్ఞానసారత్వాదాత్తనోజ్ఞానమితివ్యవదేశః- యథా
ప్రాజ్ఞః *బ్రహ్మణావిపశ్చితా *యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదితిసర్వజ్ఞవప
జ్ఞానగుణసారత్వాత్ *సత్యంజ్ఞానమితివ్యవదిశ్యతే.

౨౪౬. సూ॥ అపిచ్ఛ యావదాత్మభావిత్యాచ్యనదోషస్తద్ద
ర్శనాత్॥ ఊహితో జ్ఞానస్యయాశదాత్మస్వరూపభావిత్యాచ్యతేనత

ద్వ్యపదేశోనదోషః- ఖణ్డాదిమతథాదర్శనాత్. ఖణ్డాదిమహియావత్స్వరూపభావిధర్మత్వేనగోత్వస్యగౌరితివ్యపదేశోదృశ్యతే.

సుషుప్త్యాదిమజ్ఞానస్యాను పలభ్యేనయావదాత్మ భావిత్వమిత్యాశక్త్యామా.

౨౪౭. సూ॥ శ్లో॥ పుంస్త్యాదివత్త్వస్యసతాభివ్యక్తియోగాత్ ॥ శ్లో॥ తుశబ్దశృంఖలానివృత్త్యర్థః. సుషుప్త్యాదిష్వపిసతోజ్ఞానస్యానభివ్యక్తస్యజాగరాదిష్వభివ్యక్తి సమ్భవాత్ యావదాత్మ భావ్యేవజ్ఞానం. (పుంస్త్యాదివత్) పుంస్త్యమితి- పురుషసాధారణధాతురుచ్యతే. యథాసప్తధాతుమయత్వేన శరీరస్యపుంస్త్యస్య బాల్యేపిసతోనభివ్యక్తస్యయవత్వేభివ్యక్తిః.

ఏవమాత్మనోజ్ఞాతృత్వమునుత్వంచోక్త్యాపత్యౌ నైరదోషమాహ.

౨౪౮. సూ॥ శ్లో॥ నిత్యోపలభ్యనుపలభీప్రసక్తోన్యతరనియమోవాన్యథా॥ శ్లో॥ అన్యథా- జ్ఞానాత్మవాదేసర్వగతాత్మవాదేవ ఉపలభ్యనుపలభీనిత్యవత్ప్రసక్త్యేయాతాం. ఉపలభ్యనుపలభ్యోరన్యతరనియమోవా. జ్ఞానాత్మపత్యౌ లాపజ్ఞానస్యప్రకాశస్వభావత్వాత్ప్రకాశపర్యాయోపలభ్యేర్నిత్యవత్ప్రసక్తిరనివార్యా. జ్ఞానే విద్యమానేసతిహేత్వై నైరణానుపలభిజననాయోగాత్ జ్ఞానమేవానుపలభ్యేరపిహేతురిత్యాఘోషేయం. జ్ఞానస్యసర్వదావర్తమానత్వాత్సర్వదోభయప్రసక్తిః. అథ యుగపద్విదుర్ధికార్యజననాయోగాజ్ఞానముపలభ్యనుపలభ్యోరన్యతరహేతురాఘోషేయతే-తదాన్యతరనియమస్సోత్. సర్వగతత్వపత్యేయథాజ్ఞానాత్మవాదిनाం- తతైవహేతుజన్యజ్ఞానవాదినోపిసర్వేషామాత్మనాంసర్వగతత్వేనసర్వస్యాత్మమనస్సంయోగాదేః హేతోస్సర్వేషాం సాధారణత్వాదదృష్టోత్పత్తిహేతోరపిసర్వస్యసాధారణత్వాదదృష్టేనాపిసవ్యవస్థా..... *

అ-౧౮- ౨౪౯. సూ॥ శ్లో॥ కర్తృశాస్త్రార్థవత్త్వేత్ ॥ శ్లో॥

ఆత్మనోజ్ఞాతృత్వవత్కర్తృత్వమప్యస్తి- నైతిసంశయః. ప్రధానమైవకర్తృత్వాదాత్మనోనకర్తృత్వమస్తీతిపూర్వఃపక్షః- *అహ

జ్ఞానవిమూఢాత్మాకర్తాహమితిమన్యతే * నాన్యంగుణేభ్యఃకర్తార
మిత్యాదిమగుణానామెవకర్తృత్వవచనాత్. రాధాస్తస్తు- స్వగౌ
పవర్గసాధనానుష్ఠానవిధానశాస్త్రాణామర్థవత్త్వాయకర్తైవాత్మాబో
ద్ధురెవహిశాసనం- నాచేతనస్యప్రధానస్య *యజేత *ఉపాసీతే
తికర్తరిలకారః. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతం.

౨౫౦. సూ॥ శ్లో॥ ఉపాదానాద్విహారోపదేశాచ్చ॥ శ్లో॥ *ప
వమవైషమతాన్ప్రాణాన్సృహీత్వాస్వేశరీరేయథాకామంపరివర్తత
ఇతిఉపాదానవిహారయోఃకర్తృత్వోపదేశాచ్చకర్తా.

౨౫౧. సూ॥ శ్లో॥ వ్యపదేశాచ్చక్రియాయాంనచెన్నిదై
శవిపర్యయః శ్లో॥ * విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతేకర్తాణితనుతేపితేతి
యజ్ఞాదికర్మస్వాత్మనఃకర్తృత్వోపదేశాచ్చకర్తా. విజ్ఞానశబ్దేననాత్మ
నోవ్యపదేశః- అపిత్వంతఃకరణరూపబుద్ధైరవేతిచేత్. తథాసతివిజ్ఞా
నెనైతికరణవిభక్తినిదైశస్స్యాత్.

౨౫౨. సూ॥ శ్లో॥ ఉపలబ్ధివదనియమః॥ శ్లో॥ ప్రధా
నస్యకర్తృత్వేనకర్తృనోభోక్తృత్వమితివత్. పూర్వోక్తపలభ్యనియ
మవత్ప్రధానస్యసర్వ సాధారణత్వాత్భోక్తృత్వానియమః. అ
ంతఃకరణభేదపి సర్వేషామాత్మనాం సర్వగతత్వేన సాధారణ్యమ
నివార్యం.

౨౫౩. సూ॥ శ్లో॥ శక్తివిపర్యయాత్॥ శ్లో॥ బుద్ధైక
కర్తృత్వేకర్తురన్యస్యభోక్తృత్వాయోగాత్భోక్తృత్వశక్తిరపిబుద్ధై
రేవేతికర్తృనోభోక్తృత్వశక్తివిపర్యయః-హానిరిత్యర్థః.

౨౫౪. సూ॥ శ్లో॥ సమాధ్యభావాచ్చ॥ శ్లో॥ ప్రకృ
తేకర్తృత్వేమోక్షసాధనసూత్రసమాధ్యభావశ్చస్యాత్- ప్రకృతే
రన్యోస్తీతిసమాధానైప్రకృతేకర్తృత్వాయోగాత్.

౨౫౫. సూ॥ శ్లో॥ యథాచతత్తోభయథా॥ శ్లో॥ అ
త్మనఃకర్తృత్వేహిభోగవాఙ్మాయాంకరొతి- అన్యదానకరోతీత్యుభ
యప్రకారవ్యవస్థోపపద్యతే. యథాతత్సాన్వకార్యేఇచ్ఛయావ్యవస్థి

తః. బుద్ధైక ర్మ త్వేలచేతనత్వేనస్వచ్ఛాయాలభానాద్వ్యవస్థాన
సిద్ధతీత్యభిప్రాయః. *

అ-౫౯- ౨౫౬. సూ॥ శ్లో॥ పరాత్మతచ్చురైః॥ శ్లో॥

౨౫౭. సూ॥ శ్లో॥ కృతప్రయత్నాపేక్షస్తువిహితప్రతిషే
ధావైయథ్యాదిభ్యః॥ శ్లో॥ ఇదంజీవస్యక ర్మత్వంకింపరమాత్మా
యత్తం- ఉతస్వాయత్తమితివిశయః. స్వాయత్తమితిపూర్వఃపక్షః.
విధినిషేధశాస్త్రానిర్ధక్యావత్తైః. యస్వబుద్ధేవప్రవృత్తినివృత్తిశ
క్తః- సవహనియోజ్యోనిగ్రహేనుగ్రహేన్నదంచభవతీతి. రాధా
నస్తు- *అన్తఃప్రవిష్టశాస్త్రజనానాంసర్వాత్మా* యత్యా నమన్త
రాయమయతీత్యాదిశ్రుతేఃపరమాత్మాయత్తమేవక ర్మత్వం. తచ్చ
జీవేనస్వబుద్ధ్యాకృతంప్రయత్నమపేక్ష్య తదనుమతిదానెనెతి విధిని
షేధావైయర్థ్యం. సూత్రద్వయమపివ్యాఖ్యాతం. *

అ-౬౦. — శ్లో॥ { అంశోనానావ్యవధేశాదన్యథాచా } శ్లో॥
౨౫౮. సూ॥ { పిదాశకిత వాదిత్వమధీయతపక॥ } శ్లో॥

కింజీవఃపరమాత్మనోఽత్యన్తభిన్నః- ఉతపరమాత్మైవాజ్ఞః-అ
థపరమాత్మైవోపాధిసమ్బంధః- పరమాత్మాంశోవేతిసంశయః. అత్య
న్తభిన్న ఇతిప్రథమఃపక్షః- * పృథగాత్మానంప్రేరితారంచమత్వా
*తయోరన్యఃపిష్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్చన్నవ్యోఅభిచాకశీతి * అనీశ
శ్చాత్మాబధ్యతేభోక్తృభావాత్*సర్వస్యవశీనర్వస్యేశానశిత్యాది
భేదశ్రుతేఃజీవపరమాత్మనోఃకర్తృపరతన్త్రితాతద్విపరీతత్వశ్రుతేః. అ
భేదశ్రుతయోనరపతిరెవసర్వలోకఇతివదౌపచారికృతి. భేదశ్రుతీనా
మవిద్యావిషయతయావాఉపాధిసమ్బంధవిషయతయావాఽముఖ్యవృ
త్తిసమ్మపాదభేదశ్రుతిముఖ్యత్వాయాజ్ఞఃపరమాత్మా- ఉపాధిసమ్మ
ద్ధోవాజీవఇతియత్తం. రాధానస్తు- పరమాత్మనస్సత్యసజుల్పత్వ
సర్వజ్ఞత్వనిరవద్యత్వశ్రుతేరజ్ఞత్వోపాధి సమ్బంధాద్యనుపపత్తే, ర్జీవ
శబ్దస్యజీవశరీరకపరమాత్మవాచిత్యేన *తత్త్వమసి *అయమాత్మా
బ్రహ్మైతిసామానాధికరణ్యస్యముఖ్యత్వా, చ్ఛరీరశరీరిణోర్విశేష

ణవిశేష్యభూతయోఃస్వరూపస్వభావభేదేనచభేదశ్రుతేశ్చ ముఖ్యత్వా, ద్విశిష్టవస్త్వైకదేశతయాచవిశేషణంపరమాత్మాంశోజీవః. జీవశరీరత్వంచపరమాత్మనః *యస్యాత్మాశరీరమిత్యాదిమసిద్ధం. సూత్రార్థస్తు-అంశః-పరమాత్మాంశోజీవః (నానావ్యపదేశాత్) భేదవ్యపదేశాత్, (అన్యథాచ) అభేదవ్యపదేశా, చ్చ. ఉక్తస్యిత్వాఉభయముఖ్యత్వాయైత్యభిప్రాయః. (దాశకితవాదిత్వమధీయతపకే) *బ్రహ్మదాశాబ్రహ్మదాసాత్విర్యాదినాదాశకితవాదిత్వమప్యధీయతపకేశాఖనః. సర్వజీవవ్యాపిత్యాదభేదోపదేశస్యతత్రాత్మాదరఃప్రతీయతభిత్వర్థః.

౨౪౯. సూ॥ శ్రిశిషి మన్త్రవగ్దాత్ ॥ శ్రిశిషి మన్త్రవగ్దాచ్ఛాంశపవజీవః * పాదోఽస్యవిశ్వాభూతానీతి పాదశబ్దోఽంశవాచీ.

౨౬౦. సూ॥ శ్రిశిషి అపిస్తర్యలే ॥ శ్రిశిషి *మమైవాంశోజీవలోకజీవభూతస్సనాతనభిజీవస్యపరమాత్మాంశత్వంస్తర్యతేచ.

ఏకరవైకదేశత్వంహ్యంశత్వం- లతోజీవస్యబ్రహ్మైకదేశత్వేనజీవదోషాబ్రహ్మణస్యరిత్యాశ్చదాగ్రహ

౨౬౧ సూ॥ శ్రిశిషి ప్రకాశాదివత్తునైవంపరః ॥ శ్రిశిషి తుశబ్దశ్చజానివృత్త్యర్థః ప్రకాశవరాం సాణియమణిప్రభృతీనాం ప్రకాశోవిశేషణభూతఃయథాంగః-తద్వత్సరీరతయాజీవవిశిష్టస్యబ్రహ్మణోఽంశోజీవః విశిష్టవస్త్వైకదేశతయాచవిశేషణంవిశిష్టస్యాంశః ఆదిశబ్దాద్ద్రవ్యవిశేషణలైకస్వభావజాతిగుణశరీరాణిగృహ్యతే. విశేషణవిశేష్యయోఃస్వరూపస్వభావభేదాద్విశేషణ భూతోజీవఃయత్స్వరూపాయస్వభావశ్చ- నైవంపరః - సర్వజ్ఞస్సత్యసజ్జలాస్సనిత్యనిరవద్యశ్చేత్యర్థః.

౨౬౨. సూ॥ శ్రిశిషి స్మరంతిచ ॥ శ్రిశిషి ప్రకాశాదివజ్జీవస్యాంశత్వంపరాశరాదయస్తరంతి* ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేజ్ఞోతాన్మవిస్తానిణీయథా పరస్యబ్రహ్మణశ్శక్తిస్తథేదమఖిలంజగత్. తథాప

రంప్రతిశరీరత్వంచ *యతిఃశ్చైత్యజ్యతేయేనసత్త్వజాతేనవైద్వి
జాతస్యసృజ్యస్యసమ్భూతౌతత్సర్వంవైహరెస్తనురితి.

బ్రహ్మాంశత్వేనసర్వేషామాత్మనాంసమత్వాద్వేదాధ్యయనాదౌ
కేహంచదనుజ్ఞా, కేహంచత్పరిహర, శ్చ కథముపపద్యతే. తత్రాహ.

౨౬౩. సూ॥ శ్లో॥ అనుజ్ఞాపరిహరౌదేహసమ్బంధజ్యోతి
రాదివత్ ॥ బ్రాహ్మణాదిశుచ్యశుచిదేహసమ్బంధాదనుజ్ఞాప
రిహారావుపపద్యతే (జ్యోతిరాదివత్) జ్యోతిః- అగ్నిః. యథా
శ్రోత్రియాగారాద్గిరాప్రాయతే- శ్చశానాదెస్తుపరిప్రాయతే,
యథాచాన్నాదిశ్రోత్రియాదెరనుజ్ఞాయతే- అభిశస్తాదెశ్చపరిప్ర
యతే,- తద్వత్.

౨౬౪. సూ॥ శ్లో॥ అసత్తతేశ్చవ్యతికరః॥ జీవాః జీ
వానాంప్రతిశరీరంభిన్నత్వా, యత్వేనతత్రతత్రావచ్ఛిన్నత్వా,
చ్ఛనభోగవ్యతికరశ్చ. అజ్ఞబ్రహ్మజీవవాదేహోపహితబ్రహ్మజీవవా
దేచాజ్ఞానసమ్బంధోపాధి సమ్బంధిచబ్రహ్మైవేతిభోగవ్యవస్థానసిద్ధ్య
తీత్యభిప్రాయః.

౨౬౫. సూ॥ శ్లో॥ ఆభాసాపవచ॥ జీవాః అజ్ఞబ్రహ్మ
జీవవాదేసర్వజ్ఞస్యబ్రహ్మణోజ్ఞానకల్పనస్వరూపతిరోధానకల్ప
నాహేతవఃఆభాసాపవ. చకారాన్నిరవద్యత్వాదిశ్రుతివిరోధశ్చ.

పారమార్థికోపాధి సమ్బంధిబ్రహ్మజీవవాదేఅనాద్యదృష్టప్ర
వాహేణోపాధిప్రవాహేనాదిత్వాత్తత్సమ్బంధినియదోహః- నతేప్ర
హ్మణిప్రసజ్యస్తథిత్యత్రాహ.

౨౬౬. సూ॥ శ్లో॥ అదృష్టేనియమాత్ ॥ జీవాః అదృ
ష్టైస్తత్కృతౌపాధిభిశ్చ బ్రహ్మణశ్చేదా సమ్భవాత్తత్కృతాదో
హోబ్రహ్మణ్యేవసమ్భవేయః.

౨౬౭. సూ॥ శ్లో॥ అభిసన్ధ్యాదిష్వపిపైవం॥ జీవాః అ
దృష్టహేతు భూతాభిసన్ధ్యాదిష్వపుష్పాధిబ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్త్యస్త
రాభావాత్సర్వోపాధియుక్తంబ్రహ్మైవేతిసకశ్చిద్విశేషః.

శ్రీమద్వేదాంతదీపః.

౨౬౮. సూ॥ శ్లో॥ ప్రదేశ భేదాదివిచేన్నాంతర్భావాత్ ॥ శ్లో॥ ఉపాధిసమ్మిదిబ్రహ్మప్రదేశాదనుపహితబ్రహ్మప్రదేశోభిద్యతే- అతావ్యవస్థాతిచేన్న - ఉపాధిషుగచ్ఛత్సుపూర్వమనుపహితబ్రహ్మప్రదేశస్యాప్యంతర్భావాత్. *

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే
ద్వితీయస్యాధ్యాయస్యతృతీయఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః

ద్వితీయాధ్యాయః- చతుర్థఃపాదః.

— శ్లో॥ —

౨- ౬౧- ౨౬౯. సూ॥ శ్లో॥ తథాప్రాణాః శ్లో॥

కింజీవవద్ద్వియాణ్యపి నోత్పద్యంతే- ఉత్పత్తివియదాదివచుత్పద్యంతిసంశయః. నోత్పద్యంతిసంశయః- ప్రశయకాలేఅవస్థానశ్రుతేః ఉత్పత్తివాదాఃజీవోత్పత్తివాదవన్నయాః. * అసద్వాదదమగ్రాసీత్ - ఋషయోవావతేగ్రాసదాసీత్ - కతేఋషయ ఇతిప్రాణావావఋషయ ఇతీద్వియాణాంతదానీంస్థితిష్కూరియతే. రాధావస్తు- ప్రాకృతైరేకత్వావధారణా, ద్వియాణాం * పతస్సాజ్ఞాయత ఇత్యుత్పత్తివాదా, దుష్పత్తినిషేధనిత్యత్వవచనాభావా, చ్చవియదాదివచుత్పద్యంతే. * ప్రాణావావఋషయ ఇతిప్రాణశబ్దనిర్దిష్టఃపరమాత్మా-ఋషయ ఇతితస్యైవరప్రప్రత్వసమ్మవాత్. బహుత్వాసమ్మవాద్యహువచనశ్రుతిర్గాణీత్యాహ.

౨౭౦. సూ॥ శ్లో॥ గౌణ్య సమ్మవాత్తత్ప్రకృత్తేశ్చ ॥ శ్లో॥ * ప్రాణావా ఇతిబహువచనశ్రుతిర్గాణీ- తదానీంబహుత్వాసమ్మవాత్. తస్య- పరమాత్మనఃప్రాగవస్థానశ్రుతేశ్చ.

౨౭౧. సూ॥ శ్లో॥ తత్పూర్వకత్వాద్వాచః ॥ శ్లో॥ ఇతశ్చ. వాచః-పరమాత్మవ్యతిరిక్తనామధేయస్యతత్పూర్వకత్వాత్- వియదాదిసృష్టిపూర్వకత్వాదిత్యర్థః. * తద్ధేదంతర్వ్యాకృతమా

సీ త్తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియతేత్యాదిశ్రుతేః. అతఃపరమాత్మైవ ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టః. *

అ-౬౨.— ౨౭౨. సూ॥ శ్లో॥ { సప్తగతేర్విశేషి } తత్త్వాచ్చ॥

కిమిద్వియాణిసప్తైవ - ఉత్తైకాదశేతిసంశయః. సప్తైవేతి పూర్వఃపక్షః- *సప్తప్రాణాఃప్రభవన్తీత్యాదిషుసప్తానామేవజీవేనసహసంభూతశ్రవణాత్, *యదాపభూవతిస్తదైజ్ఞానానిమనసాసహ| బుద్ధిశ్చైతిసప్తానామేవయోగకాలైజ్ఞానానీతివిశేషితత్వా, చ్చ శ్రోత్రాదీనిజ్ఞానైర్వియాణిమనో బుద్ధిశ్చైతిసప్తైవ. రాధాస్త్ర- శ్రోత్రాదీనిజ్ఞానైర్వియాణి, వాగాదీనిచకర్తృన్వియాణి, మన, ఇత్యేకాదశ- వాగువస్థాదీనామపిశ్రోత్రాదివత్కార్యభేదేనజీవోపకరణత్వావిశేషాత్, *దశమేపురుషేప్రాణాఃత్యేకాదశః *ఇద్వియాణిదశైకంచేత్యాదిశ్రుతిస్త్పరిభ్యః. వాగాదీనాంజీవేనసహగమనాభావాత్ సప్తానామేవప్రయాణకాలగతిశ్రవణం. యోగకాలే విశేషితత్వంచజ్ఞానైర్వియాణాంమనసశ్చప్రాధాన్యాత్. సూత్రార్థస్తు (సప్తగతేర్విశేషితత్వాచ్చ) సప్తానామేవగతిశ్రవణాత్, జ్ఞానానిపశ్చమనోబుద్ధిశ్చైతివిశేషితత్వా, చ్చతానిసప్తైవ.

౨౭౩. సూ॥ శ్లో॥ హస్తాదయస్తస్థితేతానైవం॥ నైవం - ససప్తైవైర్వియాణీత్యర్థః. శ్రోత్రాదీనిజ్ఞానైర్వియాణిపశ్చ, వాగువస్థాదీనికర్తృన్వియాణిపశ్చ, మన, శ్చైత్యేకాదశ. తత్రశ్రోత్రాదీనిజీవేనసహశరీరాంతరగమనేపిగచ్ఛన్తి. వాగువస్థాదీనికర్తృన్వియాణితుస్థితేశరీరేశరీరణసహైవోత్పత్తివినాశయోగీన్యూపకారకాణి. అతోనైవమిత్యన్వయః. ఉపకారకత్వావిశేషాత్, *దశమేపురుషేప్రాణాఃత్యేకాదశఇత్యాదివచనా, చ్చైత్యభిప్రాయః..... *

అ-౬౩- ౨౭౪. సూ॥ శ్లో॥ లింగవశ్యం॥

ఇద్వియాణికింసర్వగతాని-ఉత్తాణుపరిమాణానీతిసంశయః. సర్వగతానీతిపూర్వఃపక్షః - *తపతేసర్వపవనమాన్సుర్వైసన్తాఇతి

ప్రాణానామానన్త్యశ్రవణాత్. రాధా న్తస్తు- * ప్రాణమనూతాగ్రము
 వంసస్యప్రాణానూతాగ్రము స్తీతి శ్రవణాత్ పరిమితత్వే సత్యప్ర
 త్యక్షత్వాదణవః. ఆనన్త్యశ్రుతిస్తుత్యర్థతయా * అథయో హైతానన
 స్తానుపాస్తఇత్యుపాసనవిధానాత్ ఉపాసనఫలబాహుళ్యవిషయా.

౨౭౫. సూ॥ శ్రేష్ఠశ్చ॥ శ్రేష్ఠః ప్రాణశ్చే
 త్పద్యతే. నాత్రన్యాయాతిదేశః-అధికాశఙ్కా-౭ భావాత్. పృథగ్యో
 గకరణము త్తరచివార్థం. శ్రేష్ఠః- పశ్చిమవృత్తిః ప్రాణః. ప్రాణశ్చే
 త్యంత్యుప్రాణసంవాదతస్యశ్రేష్ఠ్యాభిధానాత్. *

అ-౬౪. — శ్రేష్ఠః { నవాయక్రియేషు }
 ౨౭౬. సూ॥ { ధగుపదేశాత్ }

కిమయంశ్రేష్ఠప్రాణో వాయుమాత్రం- ఉతతత్త్రియా- అ
 ధవాయురైవకంచనవిశేషమాపన్నఇతిసంశయః. వాయుమాత్రమితి
 ప్రథమఃపక్షః- * యః ప్రాణస్సవాయురితివ్యపదేశాత్. వాయుమాత్రే
 ప్రాణప్రసిద్ధ్యభావా, దుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసరూపవాయు క్రియాయాం
 ప్రాణప్రసిద్ధే, ర్వాయోః క్రియావిశేషపవప్రాణఇతిద్వితీయః. రా
 ధా న్తస్తు-నవాయుమాత్రం-తత్త్రియావాప్రాణః-అమితదేహధా
 రణయోగ్యతాదిరూపవిశేషమాపన్నో వాయుః- * ఏతస్మాజ్జాయతే
 ప్రాణోమనస్సర్వేద్ద్రియాణిచ. ఖం వాయురితివాయుప్రాణయోః
 పృథగుత్పత్త్యవదేశాత్. క్రియాయాశ్చపృథగుపదేశోనసమ్భవతి-
 తేజఃప్రభృతిష్వదర్శనాత్, చతురాదికరణై స్సహజేవోపకరణత
 యోపదేశాత్, దేహేద్ద్రియధారణరూపాపకారాధిక్యాచ్చతురా
 దిభ్యః ప్రాధాన్యవచనా, చ్చ. సూత్రార్థస్తు (నవాయక్రియే
 పృథగుపదేశాత్) వాయుమాత్రంతత్త్రియావానప్రాణః-పృథగుప
 దేశాత్-ప్రాణోజాయతే ఖం వాయురితిహి పృథగుత్పత్తిరుపదిశ్యతే.

వాయోఃపృథగుపదిష్టతయా తస్మాదన్యాయంప్రాణః కిమ
 గౌర్యదివచ్ఛూతా న్తరమిత్యాశక్త్యాహ.

౨౭౭. సూ॥ చతురాదివత్తుతత్సహశిష్ట్యాదిభ్యః॥ తు

శబ్దశబ్దానివృత్త్యర్థః. ప్రాణోనాకాశాదివన్నాతాస్తరం- అపితు
వాయురేవావస్థాస్తరమావన్నశ్చతురాదివజ్జీవావకరణం. తచ్ఛోప
కరణత్వముపకరణభూతైరిద్వియైస్సహశిష్ట్యాదిభ్యోఽవగమ్యతే. శి
ష్టిః- శాసనం. ఉపదేశః. ఉపదిశ్యతేహ్యయం ప్రాణశ్చతురాదిభి
స్సహప్రాణ సంవాదాదిషు. తత్సజాతీయత్వేహ్యే తదుపపద్యతే.
ప్రాణశబ్దగృహీతేషుకరణేవ్యస్య * అథయోయంముఖ్యఃప్రాణఇ
తివిశిష్ట్యాభిధానమాదిశబ్దేనోక్తం. తదపితత్సజాతీయత్వేభవతి.

౨౭౮. సూ॥ +శ్చిః+శ్చిః అకరణత్వాచ్చ నదోషస్తథాహిదర్శ
యతి॥ శ్చిః+శ్చిః (అకరణత్వాత్) కరణం- క్రియా. అకరణత్వం-
క్రియారహితత్వం. అక్రియత్వాదస్య-ప్రాణస్యజీవంప్రత్యుపకార
విశేషరూపక్రియారహితత్వాచ్చయోదోషఉద్భవ్యతే- సనాస్తి-
యతఉపకారవిశేషరూపం శరీరేద్వైయధారణాత్మకక్రియాందర్శ
యతిశ్రుతిః *యస్మిన్నస్త్రాస్త్రాస్త్రాదంశరీరం పాపిష్ఠతరమివదృశ్యతే
సవశ్యేష్ఠిత్వత్వత్వానాగాది ముఖ్యప్రాణవర్యన్తా న్యుపకరణానిప్ర
త్యేకమభిధాయప్రాణోత్త్రమణేశరీరేద్వైయైదిల్యాభిధానాత్.

ప్రాణాపానాదిభేదేన పశ్చాధావస్థితపకవప్రాణఇత్యాహ.

౨౭౯. సూ॥ +శ్చిః+శ్చిః పశ్చాద్విర్క్యనోవద్వ్యపదిశ్యతే॥ శ్చిః+శ్చిః ప్రా
ణాపానాది వృత్తిభేదాత్ప్రాణవ పశ్చాధాన్యపదిశ్యతే. (మనో
వత్) యతైకమేవ మనఃకామాదివృత్తిభేదేనతై శ్చైరభిధీయతఇ
తిశ్రుతిరాహ *కామస్సజు-ల్పఇత్యారభ్య*ప్రీధీర్భిరీత్యేతత్సర్వం
మనవవేతి - ఏవమపానాదిసమానవర్యన్తంవ్యపదిశ్య *ఏతత్సర్వం
ప్రాణవవేతివ్యపదేశాత్ప్రాణవపశ్చాద్విర్క్యవగమ్యతే. *

అ- ౬౫- ౨౮౦. సూ॥ +శ్చిః+శ్చిః అణశ్చ॥ శ్చిః+శ్చిః

కిమయంప్రాణస్సర్వగతః- ఉతాణురితిసంశయః. సర్వగత
ఇతిపూర్వఃపక్షః- *సమపభిస్త్రిభిర్లోకైస్సమిత్త్యాదినా ప్రాణ
స్యానస్త్యవ్యపదేశాత్. రాధాన్తస్తు- *తముత్థామిన్తం ప్రాణో
౨నూత్థామిన్తీత్యుత్థాన్తివచనాదిద్వైయవత్ప్రాణశ్చాణుః. ఏవమ

ఋత్వేనిశ్చితే సతి సర్వస్య ప్రాణాయ తస్మి తిత్వేన నై భవవాదః. సూ
త్రమపి వ్యాఖ్యాతం.....*

అ - ౬౬-
అ.సూ॥ శ్లో॥ జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానం తదా }
మననాత్పాణవతాశద్ధాత్ ॥

అగ్న్యదీనాం జీవస్య చెద్వియోధిష్ఠానం పరమాత్మాయ త్తమి
తి * పరాత్తుతచ్ఛ్రుతేరిత్యుక్త మేవ స్మారయతి విషయవ్యాప్తిజ్ఞాప
నాయ. ప్రాణవతా- జీవేన సహజ్యోతిరాదేః- అగ్న్యదేర్వాగా
ద్యధిష్ఠానంతదామననాత్ - పరమాత్మామననాద్భవతి. ఆమననం-ఆ
భిముఖ్యేన మననం. తత్సజ్జల్పాదేవ భవతీత్యర్థః. *యోగోతిష్ఠ-
యోగ్నిమస్తరోయమయతీత్యాదిశద్ధాత్.

అ.సూ॥ శ్లో॥ తస్య చ నిత్యత్వాత్ ॥ సర్వే
షామాత్మతయానుప్రవిశ్య సర్వనియమనస్య నిత్యత్వాత్పరమాత్మ
నః. అవర్జనీయత్వాదిత్యర్థః. *తత్సప్తప్వతదేవానుప్రవిశదితి శ్రుతేః.

అ - ౬౭-
అ.సూ॥ శ్లో॥ తద్వియోగి తద్వ్యవ }
దేశాదన్యత్ర శ్రేష్ఠాత్ ॥

కిం ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టా సుర్వేచ్ఛేద్వియోగి - ఉత శ్రేష్ఠవ్యతిరిక్తః
ప్రాణా ఇతి సంశయః. సర్వపవతిపూర్వః పక్షః- సర్వేషామవిశేష
ణప్రాణశబ్దనిర్దేశాత్ కరణత్వాచ్చ. రాధానస్తు - శ్రేష్ఠవ్యతిరిక్తః
ప్రాణా ఇద్వియోగి- తేష్యేవేద్వియోగినిర్దేశాత్ * ఇద్వియోగిద
శైకం చ * ఏకాదశం మనశ్చాప్రేతి. ఏషామపి ప్రాణశబ్దనిర్దేశః ప్రా
ణాధీనవృత్తిత్వేన. తథాచ శ్రుతిః * తపతస్యైవ సర్వే రూపమభవత్
తస్మాదేతపతేనాఖ్యాయ నైతి. రూపమభవత్- శరీరమభవత్. త
దధీనవృత్తియోభవన్నిత్యర్థః. సూత్రార్థస్తు- శ్రేష్ఠాదన్యత్రయేప్రా
ణాః-తద్వియోగి-తేష్యేవ తద్వ్యవదేశాత్-ఇద్వియోగివ్యవదేశాత్.

అ.సూ॥ శ్లో॥ భేదశ్రుతేర్వైలక్షణ్యాచ్చ ॥ పత
స్సజ్ఞాయతే ప్రాణోమన సుర్వేచ్ఛేద్వియోగిచేతి సమనస్తేద్వియోభ్యో
భేదేన ప్రాణస్యాత్పత్తిశ్రుతేః, ఇద్వియోమాపరతేష్యపి ప్రాణవృత్తి
ర్వృత్తివైలక్షణ్యాచ్చ.....*

అ - ౬౦-
 ౨౦౫. సూ॥ ^{శ్లో॥} { సంజ్ఞామూర్తిక్ష్మప్తిస్తుత్రి } ^{శ్లో॥}
 వృత్తుర్వతఉపదేశాత్॥

కింప్రపచ్చవ్యప్తిస్సృప్తిః జీవభూతచతుర్ముఖాత్ - ఉతతచ్చరీర
 కాత్పరమాత్మనపవెతిసంశయః. కేవలాచ్చతుర్ముఖాదితి ఘోరవ్యఃప
 తుః- * అనెనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతి వ్య
 తిరేకశ్రుతేః. జీవస్యపరమాత్మాంశత్వేనవ్యాకరవాణీత్యుత్తమపు
 రుషనిదైశోపికథంచిమపపద్యతే. రాధానస్తు- * నామరూపేవ్యాక
 రవాణీతాసాంత్రివృతం త్రివృతమేకైకాం కరవాణీతిత్రివృతగర
 ణంకుర్వతపవనామరూపవ్యాకరణోపదేశాత్ పరమాత్మనపవనామ
 రూపవ్యాకరణరూపవ్యప్తిస్సృప్తిః. త్రివృతగరణంతునచతుర్ముఖేనక
 ర్తుంశక్యం- అణ్ణస్సృష్టుత్తరకాలభావిత్వాచ్చతుర్ముఖోత్పత్తేః, త్రి
 వృత్తులై రెవతేజోబలై రణ్ణస్సృష్టిసంభవా, చ్చ- * తదణ్ణమభవ
 దైమంసదాస్రాంశుసమప్రభం । తస్మిణ్ణజ్ఞైస్వయంబ్రహ్మసర్వణో
 కపితామహ ఇతిహిస్తర్యతే. * నానావీర్యాః పృథగ్భూతాస్తతస్మై
 సంహతించినా । నాశకువక్ ప్రజాస్సృష్టుమసమాగమ్య కృత్వ౨
 శః । సమేత్యావ్యోన్యసంయోగంపరస్పరసమాశ్రయాః । మహదా
 దయోవిశేషాన్తాహ్యణ్ణముత్పాదయంతిత్తథితచ. అతశ్చతుర్ముఖశరీరా
 త్పరమాత్మనపవవ్యప్తిస్సృప్తిః. పవంసతి * వ్యాకరవాణీత్యుత్తమపురు
 షనిదైశస్సమజ్ఞాసః. * అనెనజీవేనెతివ్యతిరేకనిదైశోపిజీవశరీరకణా
 త్మనెత్యన్వయాత్సమజ్ఞాసః. జీవశబ్దస్తైజఃప్రభృతిశబ్దవజ్జీవశరీరకబ్ర
 హ్మవాచీతిహ్యుక్తం. అనెనజీవేనాత్మనెతిసామానాధికరణ్యంచము
 ఖ్యం, * అనుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణీతిసమానకర్తృకత్వని
 దైశ, శ్చ- సూత్రార్థస్తు (సంజ్ఞామూర్తిక్ష్మప్తిస్తు) తుశబ్దశ్చజ్ఞా
 వ్యావృత్త్యర్థః. నామరూపక్ష్మప్తిఃపరమాత్మనపవ. కుతః. (త్రివృ
 త్తుర్వతఉపదేశాత్) త్రివృతగరణంకుర్వతపవనామరూపవ్యాక
 రణోపదేశాత్. త్రివృతగరణంతుపరమాత్మనపవకర్తృత్వక్తం.

* అగ్నమశితంత్రై ధావిధీయతథిత్యాదినాచతుర్ముఖస్సప్తవస్తు

మృత్యువు-రణప్రకారం ప్రదర్శితే-అతశ్చతుర్ముఖేన కైవలనతచ్చ
 క్షమిత్యాశఙ్కాహ.

౨౦౬. సూ॥ శ్లో॥ మంసాదిభౌమంయథా శబ్దమిశర
యోశ్చ॥ * తాసాంప్రివృతంప్రివృతమైకైకాంకరవాణీతి
నిద్దిప్తంప్రివృత-రణం * అన్నమశితం త్రైధావిధీయత్యత్యాదినానో
పదిశ్యతే- * తస్యయస్థవిష్టోధాతుస్తత్పురీషంయోమధ్యమస్తన్మాం
సంయోఽనిష్ఠస్తన్మనశ్చతిమాంసాద్యపిహిభౌమమేవోపదిశ్యతే- * అ
న్నమశితం త్రైధేప్రక్రమాత్, * అన్నమయంహిసోమ్యమనశ్చతివా
క్యశేషా, చ్చ. తేజోఽబన్నానాంప్రివృత-రణప్రకారేహ్యుపదిశ్య
మానెమాంసమనసోఃపురీషాద్భిన్నాదణుత్వేనాణీయస్త్వేనాప్యత్వం
త్రైజనత్వంచప్రసజ్యతే. తథేతరయోరప్యప్తైజఃపర్యాయయోః * ఆ
పఃపీతాః * తేజోశితమితిత్రయాణాంత్రయాణాంభాగానాంయథాశ
బ్దమాప్యత్వంత్రైజనత్వమేవోపదిశ్యతే-తత్రాపిహి*ఆపఃపీతాః*తే
జోఽశితమితుపక్రమః, వాక్యశేషశ్చ * ఆహోమయఃప్రాణః తేజోమ
యీవాగితి. ప్రాగుక్తప్రివృత-రణప్రకారేహిమూత్రప్రాణయో
స్థవిష్ఠత్వాణీయస్తాభ్యాంభౌమత్వత్రైజనత్వప్రసక్తిః, * తేజోఽశి
తమిత్యత్రాపిపూర్వయోర్భౌమత్వాప్యత్వప్రసక్తిః. అతోత్రప్రాగే
వప్రివృతృతస్యాన్నాదేస్త్వైకస్యత్రైధాపరిణామఉపదిశ్యతే.

ప్రాగైవత్ప్రకృతంచేత్ - కథంకెవలాన్నాదిశబ్దైరుచ్య
తథ్యత్రాహ.

అ. ౭. సూ॥ శ్రీశైవ్యై వై శేష్యాత్తుతద్వాదప్రద్వాదః॥ శ్లో॥
 శేష్యం- విశేషభావః. ప్రకృత్యంతేష్యైకైకస్మిన్ప్రకృతత్రాన్న
 ద్యాధిక్యరూపవిశేషభావాదన్నాదివాదః. ద్వితీయార్థాయపరిస
 మాప్తింద్యోతయతి.....*

ఇతి శ్రీభగవద్్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

శ్రీమతే రామానుజానమః.

శ్రీమతే రామానుజానమః.

శ్రీమద్వేదాంతదీపికా తృతీయాధ్యాయే - ప్రథమఃపాదః.

అ-౬౯. — ౨౦౮. సూ॥ శ్లో॥ { తదన్తరప్రతిపత్తౌరంహతిసమ్మరి } వ్యక్తః ప్రశ్ననిరూపణాభ్యాం॥ శ్లో॥

దేహీదేహాన్తరగమనై దేహకారణభూతైర్భూతసూక్ష్మైస్సమ్మరిష్వక్తోగచ్ఛతి - నెతిసంశయః. నసంయుక్తోగచ్ఛతీతిపూర్వఃపక్షః - దేహారమ్భాయతత్రతత్రభూతసూక్ష్మైశాంసులభత్వాత్. రాధాస్తస్తు-పశ్చాద్విద్యాయాం*వెళ్ళయథాపశ్చమ్యామాహుతావాపఃపురుషవచసోభవతి *ఇతితుపశ్చమ్యామాహుతావాపఃపురుషవచసోభవస్తీతిప్రశ్నప్రతిపత్తౌరంహతిసమ్మరిష్వక్తోగచ్ఛతి. తదన్తరమితికావ్యస్త్యివృత్తరణేనభూతాన్తరసంస్పృష్టాః ద్యులోకవర్జస్యపృథివీపురుషరూపాగ్నిషుజీవేనసహప్రవిష్టాఃపశ్చమ్యామాహుతాయోషిదగ్నిప్రవేశవేశాయాంపురుషశబ్దాభిలపనీయాభవస్తీతిప్రతీయతే. పురుషకారణాంభజస్తత్తత్తద్ధః అతీభూతసూక్ష్మైస్సమ్మరిష్వక్తోగచ్ఛతీతి. సూత్రార్థస్తు (తదన్తరప్రతిపత్తౌ) * సంజ్ఞామూర్తిప్రతిత్వత్రమూర్తిశబ్దేనదేహాఃప్రస్తుతస్తద్భజేనపరామృత్యతే. దేహాన్తరప్రతిపత్తౌ. (రంహతిసమ్మరిష్వక్తః) జీవోభూతసూక్ష్మైస్సమ్మరిష్వక్తోగచ్ఛతి. కుతః. (ప్రశ్ననిరూపణాభ్యాం) పశ్చాద్విద్యాన్తర్గతప్రశ్నప్రతిపత్తౌనాభ్యాంతథావగమ్యతత్తద్ధః.

కథమవిశేషాప్నోతేన సర్వేషామభిధానమిత్యాశంకాహ.

౨౦౯. సూ॥ శ్లో॥ త్రాన్త్యకత్వాత్తు భూయస్త్యాత్॥ శ్లో॥ తుశబ్దశ్శక్త్యానివృత్త్యర్థః. అపాంత్రివృత్తరణేనత్రాన్త్యకత్వాదాపశ్చిభూతాన్తరసంస్పృష్టాఃపాంభిధీయంతే. అపాంభూయస్త్యాత్ - ఆధిక్యాదప్నోతేనాభిధానం.

౨౧౦. సూ॥ శ్లో॥ ప్రాణగతేశ్చ॥ శ్లో॥ ఇతశ్చభూతసూక్ష్మైస్సంయుక్తియాతి. * తముతాగ్రమున్తం ప్రాణోఽనూ

తామ్రమతిప్రాణమనూతామ్రమంతం సర్వప్రాణానూతామ్రమంతిప్రాణానాం-ఇద్వియాణాంజీవనసహగమనశ్రుతేఃఇద్వియాణాందేహశ్రయత్వేనదేహ్యాపిభూతసూక్ష్మరూపేణగచ్ఛతీగవ్యతే. స్వర్యతేచ * మనష్ఠస్థానీద్వియాణిప్రకృతిస్థానికక్షతీత్యాదినా.

౨౯౧. సూ॥ శ్లో॥ అగ్న్యదిగతిశ్రుతేరితిచెన్నభాక్తత్వాత్ ॥ శ్లో॥ *యత్రాస్యపురుషస్యమృతస్యాగ్నింవాగప్యతివాతంప్రాణశ్చక్షురాదిత్యమితి మరణవేదోయాంవాగాదీనామగ్న్యదిష్వప్యయశ్రుతే నీవనసహగమనశ్రుతిరన్యథానేయేతిచెన్న. (భాక్తత్వాత్) తత్రవాగాదిశబ్దానాంవాగాద్యభిమానిదేవతావాచిత్యాత్. తత్రవాగాదీనాం *ఓషధీన్ద్రామానివనస్పతీనౌశాశిత్యనపియద్భిగ్లోమాదిభిస్సహపాతాత్.

౨౯౨. సూ॥ శ్లో॥ ప్రథమైశ్రవణాదితిచెన్నతాపవహ్నియపత్యైః ॥ శ్లో॥ ప్రథమే - ద్యులోకాగ్నిహూమేలిపామశ్రవణాత్ ఆపాభూతాంతరసంస్పృష్టాగచ్ఛనీతివక్తుంనశక్యతే. తత్రహి *తస్మిన్నైతస్మిన్నగ్నౌదేవాశ్శ్రద్ధాం జహ్వాతీతిశ్రద్ధేవ హూమ్యత్వేనశ్రూయతఇతిచెన్న- తాః- ఆపవహిశ్రద్ధాశబ్దేనోచ్యతే- ప్రతివచనస్యప్రశ్నానుగుణ్యోపపత్యైః *వెధయథాపఞ్చమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసోభవనీత్యపాంపురుషవచస్తప్రకారేపృష్టే సపవహిప్రతివక్తవ్యః అతశ్శ్రద్ధాశబ్దేనతా ఆపవహోచ్యతే- *శ్రద్ధావా ఆపఇతిహిశ్రూయతే.

౨౯౩. సూ॥ శ్లో॥ అశ్రుతత్వాదితిచెన్నైష్టాదికారిణాం ప్రతీతైః ॥ శ్లో॥ *ఆపఃపురుషవచసోభవన్తి *శ్రద్ధాం జహ్వాతీతి ద్యులోకాదిష్వాపవహిగచ్ఛనీతిశ్రూయతే- నతత్పరిష్వక్తోజీవః. అతః-ప్రశ్నప్రతివచనయోర్జీవస్యాశ్రుతత్వాత్తత్పరిష్వక్తోజీవోగచ్ఛతీతినశక్యతేవక్తుమితిచెత్. తన్న (ఇష్టాదికారిణాం ప్రతీతైః) ఉత్తరత్ర * అథయఇమేగ్రామఇష్టాపూర్తేదత్తమిత్యపాసతేతేధామమభిసమ్భవనీత్యాదౌఇష్టాదికారిణాంజీవానాంద్యులోకాదిగమనపు

నరావృత్తిప్రకారవచనెద్యులోకాగ్ని సమబృథస్యాపృథ్వివాచ్యస్యసో
మమాపన్నస్యప్రత్యభిజ్ఞానాదత్రాపభితితత్సంయుక్తోజీవపవోచ్యతే.

* ఆకాశాచ్చస్త్రీమ సమేషసోమోరాజాదేవానామన్నంతం
దేవాభత్యయస్తీతి ధూమాదినాగతస్య దేవైర్భుక్యుమాణత్వ శ్రవ
ణాత్, జీవస్యానదనీయత్వా, చ్చ నజీవస్తత్రొక్తభిత్వాశబ్దాహ.

౨౯౮. సూ॥ శ్లో॥ భాక్తంవానాత్మవిత్త్వాత్తథాహిదర్శ
యతి॥ శ్లో॥ వాశబ్దశ్శబ్దావ్యావృత్త్యర్థః * తందేవాభత్యయ
స్తీతిభుక్యుత్వవచనంభాక్తం - కేవలస్థాదికారిణామనాత్మవిత్త్వాదే
వోపకారకత్వాభిప్రాయం. అనాత్మవిదఃకేవలస్థాదిదేవయాజినో
హిదేవాన్ప్రప్యతమపకరణంభవతి. తథాహిదర్శయతిశ్రుతిః *య
థాపశురేవంసదేవానామితి. అతోభూతసూక్ష్మస్పర్శురివ్వక్తోజీవో
రంహతి. *

అ-౭౦.—
౨౯౯. సూ॥ శ్లో॥ { కృతాత్యయేనుశయవాదృష్ట } శ్లో॥
{ స్మృతిభ్యాంయథేతమనేవంచ॥ }

ధూమాదినాగతొనివర్తమానోజీవఃసానుశయోనివర్తతే - ఉ
తనెతిసంశయః. నెతి పూర్వఃపక్షః- * యావత్సమ్పాతముపిత్వా
* ప్రాప్యస్తంకర్మణ్యత్వాది శ్రుతిభ్యః కృత్సన్యకర్మణోను
భూతతాప్రతీతేః నానుశయవాన్నివర్తతే. రాధాస్త్రు- * తద్యధిహ
రమణీయచరణాలభ్యాశోహయతైరమణీయాం యోనిమాపద్యైర్క
ప్రాప్త్యాణయోనిం క్షుప్రియయోనింవైశ్యయోనింవా అథయధిహక
పూయచరణాలభ్యాశోహయతైకపూయాంయోనిమాపద్యైర్క శ్వ
యోనింవాసూకరయోనింవా చణ్డాలయోనింవెతి రమణీయచరణా
ప్రాప్త్యాణాదియోనిం, కపూయచరణాః- కున్సితకర్మాణఃశ్వసూక
రాదియోనిం, ప్రతిపద్యస్తఇతిశ్రుతేః * ప్రాప్యస్తంకర్మణ్యత్వా
దిశ్రుతిఃఫలదానప్రవృత్తకర్మవిషయేతిసానుశయోనివర్తతే. సూత్ర
గ్రంథస్త (కృతాత్యయే) కృతస్య-పూర్వకర్మణోత్యయే. అనుశయః-
భుక్తశిష్టంకర్మ. తద్వాన్నివర్తతే. కుతః. దృష్టస్మృతిభ్యాం- శ్రుతి

స్మృతిభ్యా మవగమ్యతే. తద్యధిహరమణీయచరణా ఇత్యాదిశ్రుతిః.
 * తతః పరివృత్తౌ కర్తృఫలశేషేణజాతిం చూషమిత్యాదికాస్మృతిః.
 (యథేతమనెవంచ) ఆరొహణప్రకారేణప్రకారాంతరేణచ నివర్త
 నై. చన్ద్రిమసస్థానాదాకాశమిత్యారొహణ క్రమేణావరోహంతి,
 వాయుధూమాభ్రాదినాప్రకారాంతరేణ, చ.

౨౯౬. సూ॥ శ్లో॥ చరణాదితిచెన్నతదుపలక్షణార్థైకా
 ర్థాజినః॥ శ్లో॥ * రమణీయచరణాఇతిరమణీయాచారస్యస్మృతివి
 హితస్యబ్రాహ్మణ్యాదిప్రాప్తిసాధనత్వశ్రవణాత్ నసకర్తాప్రత్యవ
 రొహణీతిచెత్. తన్న- చరణశ్రుతిఃకర్తృఫలక్షణార్థైకార్థాజినరా
 చార్యోమన్యతే- పుణ్యవైకర్తృణస్సుఖప్రాప్తిసాధనత్వాత్.

౨౯౭. సూ॥ శ్లో॥ ఆనర్థక్యమితిచెన్నతదపెక్ష
 త్వాత్॥ శ్లో॥ స్మృతివిహితస్యాచారస్యాకించితరత్వేనానర్థ
 క్యంప్రసజ్యతఇతిచెత్. న- తదపెక్షత్వాత్-ఆచారాపెక్షత్వాత్సు
 ఖసాధనభూతపుణ్యకర్తృణః * సన్ధ్యాహీనోఽశుచిర్నిత్యమనర్హస్సర్వ
 కర్తృస్వీతిసర్వంహిపుణ్యకర్తాచారాపెక్షమవేతికార్థాజినైర్వతం.

౨౯౮. సూ॥ శ్లో॥ సుకృతదుష్టుతేపవేతితుబాదరిః॥ శ్లో॥ తు
 శబ్దఃపూర్వమతవ్యావృత్త్యర్థః * రమణీయచరణాః * కపూయచర
 ణాఇతిచరణశబ్దేనసుకృతదుష్కృతేపవకర్తృణీప్రతిపాద్యతే-పుణ్యం
 కర్తాచరతీతిచరతేః కర్తృణీప్రసిద్ధేనలక్షణాన్యాయ్యేతిబాదరిర్వన్య
 తే. ఇదమేవసూత్రకారాభిప్రేతం- తుశబ్దేనపూర్వమతాద్యావృ
 త్తేః సుకృతదుష్కృతేపవేతివ్యావర్తనాత్ * ఆనర్థక్యమితిచెన్నత
 దపెక్షత్వాదితుస్వీకృతం. *

అ-౭౧.-
 ౨౯౯. సూ॥ శ్లో॥ { అనిష్టాదికారిణామ }
 { పిచశ్రుతం॥ } శ్లో॥

అవిహితకర్తృణఃప్రతిషిద్ధసేవారతాః- పాపకర్తృణోపిధూ
 మాదినాచన్ద్రిమసంగత్వానివర్తనై - ఉతనెతిసంశయః. గత్వైవ
 నివర్తనైతిపూర్వపక్షః * యేవైకచాస్మాగ్లాకాత్ప్రయన్తిచన్ద్రిమ

సమేవ తే సర్వే గచ్ఛంతీతి సర్వేషామవిశేషేణ చంద్రగ్రహనశ్రుతేః రా
ధాన్తస్తు- *అథ య ఇమే గ్రామ ఇష్టా పూర్తైదన్తమిత్యుపాసతే తే ధూ
మమభిసంఖ్యవంతీతి ధూమాదినా చంద్రగ్రహనస్య పుణ్యకర్మ ఫలత్వశ్రవ
ణాత్తద్రహితాః పాపకర్మాణో న గచ్ఛంతీతి *యే వై కేచేతి వచనం స
ర్వేషాం పుణ్యకర్మణాం చంద్రగ్రహనవిషయం. సూత్రార్థస్తు (అనిష్టాది
కారిణామపి చ శ్రుతం) అనిష్టాదికారిణామపి - ఇష్టాపూర్తాద్యకుర్వ
తాం పాపినామపి చంద్రగ్రహనమస్తి- *యే వై కేచాన్యోకాత్పత్తీయ
ంతీతి యతో విశేషేణ శ్రుతం.

ఏవం తస్మాన్ సుకృతమగ్రతః కారిణో రవిశిష్టా గతిస్సన్యత్. నైత్యాహ.

౩౦౦. సూ॥ శ్లో॥ సంయమ నైత్వనుభూయేత రేషామా
రోహవరోహౌ తద్గతిదర్శనాత్ ॥ శ్లో॥ తుశ బ్జిష్టాన్తవ్యావర్తయతి.
ఇతరేషాం- అనిష్టాదికారిణాం చంద్రగ్రహవరోహౌ సంయమ నై-య
మశాసనైయాతనామనుభూయైవ. కుతః. తద్గతిదర్శనాత్-పాపినాం
యమసదగతిదర్శనాత్ *వైవస్వతం సజ్జమనంజనానామిత్యాదౌ.

౩౦౧. సూ॥ శ్లో॥ స్మరన్తి చ ॥ శ్లో॥ *సర్వే వై తేవ
శంయాన్తి యమస్య భగవన్ని-లేత్యాదిషు పరాశరాదయస్మరన్తి చ.

౩౦౨. సూ॥ శ్లో॥ అపి సప్త ॥ శ్లో॥ సప్తాపి- పాపక
ర్మణాం గన్తవ్యత్వేన సప్తాపి రౌరవాది నరకాన్ స్మరన్తి.

నను సప్తసులోకేషు గచ్ఛతాం కథం యమసదనప్రాప్తిః తత్రాహ.

౩౦౩. సూ॥ శ్లో॥ తత్రాపితద్వ్యాపారాదవిరోధః ॥ శ్లో॥ తే
ష్వపి సప్తసురౌరవాదిలోకేషు తద్వ్యాపారాత్-యమాజ్ఞయైవ గ
మనాదవిరోధః. అతో నిష్టాదికారిణామపి యమలోకం ప్రాప్య యా
తనాశ్చానుభూయపశ్చాచ్ఛంద్రగ్రహవరోహౌ భవతః.

ఇతి ప్రాప్త ఉచ్యతే.

౩౦౪. సూ॥ శ్లో॥ విద్యా కర్మణో రితి తు ప్రకృత
త్వాత్ ॥ శ్లో॥ తుశ బ్జిష్టాన్తవ్యావృత్త్యర్థః. నచ పాపకర్మణామ
ర్చిరాదినా బ్రహ్మగమనం, ధూమాదినా చంద్రగ్రహనం, చ సంఖ్యవతి-

తయోర్విద్యాకర్తృణోఃఫలత్వాత్. కథమిదమవగమ్యతేతత్ఫలత్వం.
(ఇతిప్రకృతత్వాత్) ఇన్ధంప్రకృతత్వాత్. విద్యాకర్తృణోహిప్ర
కృత్యతత్ఫలత్వేనగతిద్వయోప్రతిపాద్యతే*తద్యఇన్ధంవిదుర్యచేమ
౨రణ్యేశ్రద్ధాతపఇత్యుపాసతేతే౨ర్చిషమభిసమ్భవస్తీతి, *అథయఇ
మెగ్రామిఇష్టాపూర్తైదత్తమిత్యుపాసతేతేధామమభి సమ్భవస్తీతి,
చ. పాపినాంవిద్యారహితత్వేనబ్రహ్మగమనాభావవత్ పుణ్యకర్తృర
హితత్వేనచన్ద్రగమనమపినసమ్భవతీత్యర్థః.

*పశ్చిమ్మామాహుతావాపఃపురుషవచసో భవస్తీతిపశ్చిమ్మా
హుత్యాదెహోరమ్భశ్రవణాత్ తస్యాశ్చన్ద్రగమన పూర్వకత్వేనపా
పినామపిదెహోరమ్భాయచన్ద్రగమనమవశ్యమ్భవీత్యతః.

౩౦౪. సూ॥ శ్రీతత్పతీయతథోపలభ్యః॥ శ్రీతత్పతీయతథోపలభ్యః॥ కేవ
లపాపకర్తృణః-తృతీయస్థానం. నతృతీయస్థానెదెహోరమ్భాయపశ్చి
మ్మాహుత్యపెక్షాస్తీ (తథోపలభ్యః) *వెత్తయథాకేనాసాలోకొ
నసమ్పూర్వతా౩ఇతి- ద్యులోకస్యాప్రాప్తకఇతిప్రశ్నస్యప్రతివ
చనె *అథేతయోఃపథోర్నకతరేణచతానీమానియుద్రాణ్యసకృదా
వర్తేని భూతానిభవన్తిజాయస్వమియస్వేత్యేతత్తృతీయంస్థానం
తేనాసాలోకోసమ్పూర్వత ఇతితృతీయస్యస్థానస్యద్యులోకాప్రాప్తి
శ్రవణాత్తస్యదెహోరమ్మేపశ్చిమ్మాహుత్యనపెక్షత్వంహ్యుపలభ్యతే.

౩౦౬. సూ॥ శ్రీతత్పతీయతథోపలభ్యః॥ శ్రీతత్పతీయతథోపలభ్యః॥ పుణ్యక
ర్తృణామపికేహంచద్రోపద్యాదీనాంచెహోరమ్మేపశ్చిమ్మాహుత్యనపె
క్షత్వంశిష్టలోకేపిచస్మర్యతే.

౩౦౭. సూ॥ శ్రీతత్పతీయతథోపలభ్యః॥ శ్రీతత్పతీయతథోపలభ్యః॥ శ్రుతావపిదృ
శ్యతేకేహంచదెహోరమ్మేపశ్చిమ్మాహుత్యనపెక్షత్వం *తేహంఖల్వై
హంభూతానాంశ్రీణ్యేవబీజానిభవన్త్యాణ్ణజంజీవజముద్భిజ్జమితిస్వేద
జోద్భిజ్జయోద్దెహోరమ్మేపశ్చిమ్మాహుత్యనపెక్షత్వం.

ఆణ్ణజంజీవజముద్భిజ్జమిత్యత్రస్వేదజస్యగ్రహణంనదృశ్యతఇ
త్యాశక్త్యాహ.

౩౦౮. సూ॥ తృతీయ శబ్దావరోధస్సంశోక జస్య॥ * ఆణ్డజంజీవజముద్భిజ్జమిత్యత్రతృతీయోనోద్భిజ్జశబ్దేన సంశోకజస్య- స్వేదజస్యావరోధః- సజ్గ్రహిత్యర్థః. అతఃకెవల పాపకర్మణాంచద్వారోహోవరోహౌనసమ్భవతః. *

అ-౨౨.— ౩౦౯. సూ॥ { తత్సత్త్వాభ్యాపత్తి రుపపత్తేః॥ }

ధూమాదినాచన్ద్రమిసుం ప్రాప్తస్యప్రత్యవరోహప్రకారఅమ్నాయ తే * యథేతమాకాశమాకాశాద్వాయం వాయుర్భూత్వాధూమో భవతిధూమోభూత్వా భ్రంభవతిఅభ్రంభూత్వా మేఘాభవతిమేఘాభూత్వాప్రవర్షతీతి. అత్రాకాశాదిభావఃకించేవమనుష్యాదిభావ వదాకాశాదిశరీరత్వం- ఉతతత్సద్భూత్యపత్తిరేవేతిసంశయః. ఆ కాశాదిశరీరత్వమితిపూర్వఃపక్షః- శ్రద్ధాయాసోమరాజభావవత్. తత్రహితచ్ఛరీరత్వమేవోచ్యతే. రాధాన్తస్తు- ఆకాశాదిప్రాప్తాసు ఖదుఃఖానుభవాభావాత్ తత్సద్భూత్యపత్తిరేవ. సుఖదుఃఖానుభవా యహిసోమాదిశరీరత్వం. సూత్రార్థస్తు- తత్సత్త్వాభ్యాపత్తిః- ఆ కాశాదిసాద్భూత్యపత్తిః ఉపపత్తేః-సుఖదుఃఖానుభవాభావోపపత్తేః.

అ౨౩-౩౧౦- సూ॥ నాతిచిరేణవిశేషాత్॥

ఆకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షప్రాప్తా కింతత్రతత్రనా తిచిరంతిష్ఠతి - ఉతానియమితిసంశయః. అనియమితిపూర్వఃపక్షః- నాతిచిరేణేతివిశేషవచనాభావాత్. రాధాన్తస్తు- ఉత్తరత్ర ప్రీహ్యదిభావే * అతోవైఖలు దుర్నిష్ప్రసతరమితివిశిష్యచిరేణగమ నవచనంతతః ప్రాచీనేష్వచిరగమనం ద్యోతయతీత్యాకాశాదియా వద్వీహ్యదిభావప్రాప్తినాతిచిరంతిష్ఠతీతి. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతం.

అ-౨౪.— ౩౧౧- సూ॥ { అన్యధిష్ఠితే పూ ర్వవదభిలాషాత్॥ }

అవరోహస్తోజీవాఃప్రీహ్యదిభావేనజాయన్త ఇతిశ్రూయతే * మేఘాభూత్వా ప్రవర్షతితథిహప్రీహియవా ఓషధివనస్సతయ

స్థిలమాషా ఇతిజాయంత్యితి. తెకింప్రీహ్యదిశరీతాజాయంతే- ఉతా
వ్యైఃతేత్రజ్ఞైర్విహ్యదిశరీరైరధిష్ఠితాన్విహ్యదీనాన్విహ్యంతీతిసం
శయః *జాయంత్యితివచనాద్విహ్యదిశరీరభోక్తారోజాయంత్యితి
పూర్వఃపక్షః. రాధాంతస్తు- ప్రీహ్యదిజన్మహేతుభూతకర్మవిశేషా
శ్రవణాద్విహ్యదిసంశ్లేషమాత్రమేవ. *జాయంత్యితిజన్మవచన
మాపచారికం. బ్రహ్మణాదిశరీరభావేహి *రమణీయచరణాః *క
పూయచరణాఇతిజన్మహేతుభూతం పుణ్యపాపరూపం కర్మశ్రూయ
తే. సూత్రార్థస్తు-అన్యధిష్ఠితే-అన్యతేత్రజ్ఞాధిష్ఠితేప్రీహ్యదాసం
శ్లేషమాత్రం. కుతః పూర్వవదభిలాషాత్-ఆకాశాదిభావవత్సేవల
ప్రీహ్యదిభావాభిలాషాత్. జన్మహేతుభూతకర్మానభిలాషాదిత్యర్థః.

౩౧౨- సూ॥ శ్లో॥ అశుద్ధమితిచేన్నశబ్దాత్ ॥ శ్లో॥ య
ద్యపిప్రీహ్యదిభావేనజాయంత్యితిత్రజన్మహేతుభూతం కర్మనశ్రు
తం - తథాపిపూర్వశ్రుతమిష్టాదికర్మాగ్నిహోమీయాదిహింసా గర్భ
త్వేనాశుద్ధం- హింసాత్వేనాశుచిప్రీహ్యదిజన్మహేతుభూతవత్తీ
చేత్. న-అహింసాత్వశబ్దాత్. పశోర్హిసంజ్ఞపనస్య స గ్రావాప్తి
సాధనభావవాదిశబ్దఃశ్రూయతే *హిరణ్యశరీరఉద్భవస్వర్గంలా
కమేతి *నవాఉపతన్త్రియసేనరిష్యసీత్యాదిః.

౩౧౩- సూ॥ శ్లో॥ రేతస్సిగ్యోగోఽథ ॥ శ్లో॥ ఇతశ్చప్రీ
హ్యదిసంశ్లేషమాత్రం- ప్రీహ్యదిభావానంతరం రేతస్సిగ్యోగశ్చూ
యతే *యోయోహ్యన్నమత్తియోయోరేతస్సిగ్చ్ఛతి తత్కూయవవ
భవతీతి. అన్రహిపురుషసంశ్లేషమాత్రమేవశ్రుతం-ఏవమేవప్రీహ్య
దిభావేత్యర్థః.

౩౧౪- సూ॥ శ్లో॥ యోనేశ్వరీరం ॥ శ్లో॥ యోనిప్రాప్తైః
పశ్చాదేవావరోహతోజీవస్యశరీరప్రాప్తిః-తత్రైవసుఖదుఃఖోపభో
గాత్. అతః ప్రాగాకాశాదిషుతత్సంశ్లేషమాత్రమేవేత్యభిప్రాయః.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపికే
తృతీయస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

అ-౨౫.— ౩౧౫-సూ॥ శ్లో॥ సద్వైస్సృష్టిరామాహి॥ శ్లో॥

స్వప్నమధికృత్యమ్రాయతే * సతత్రథానరథయోగానవ
థానోభవన్త్యథరథానరథయోగాన్వథస్సృజతత్తత్సారభ్య * అథవే
శాన్తాన్వపగ్గరిణ్యస్సృజన్త్యస్సృజతేసహికరైతి. కింస్వాప్నానా
మథానాన్త్రష్టాజీవపవ-ఉతపరమాత్మైతిసంశయః. స్వప్నదృశోజీవ
స్యసన్నిధానాత్ * సహికరైతిసపవరామృత్యతే. జీవస్యాపిసత్య
సజగల్పత్వంప్రజాపతివాక్యోదితమితిసపవరాప్రప్టేతిపూర్వఃపక్షః. రా
ధాన్తస్తు - జీవస్యసత్యసజగల్పత్వంస్వాభావికమపి సంసారదశా
యాంపరమపురుషసజగల్పాత్తిరోహితమితిసజీవస్య సజగల్పమా
త్రైణప్రప్తృత్వముపపద్యతే. అతఃపరమపురుషవపసకలెతరపురుషా
నుభవావిషయాంస్తత్తత్పురుషమాత్రానుభావ్యాత్తత్తత్తాలావసా
నాన్ స్వాప్నానర్థాన్సృజతి. సూత్రార్థస్తు- సద్వైస్సృష్టేషామ్రా
యమాణారథాదిసృష్టిః స్వప్నదృశాజీవేనకృతా. కుతః. ఆహహి-
* సహికరైతిప్రకృతస్యతస్యైవపరామర్శాదిత్యర్థః.

౩౧౬- సూ॥ శ్లో॥ నిర్మాతారంచైకేపుత్రాదయశ్చ॥ శ్లో॥ ఏ
నమేవజీవంనిర్మాతారంస్వాప్నానార్థానామేకేశాఖినోధీయతే *య
ఏవనుప్తైషుజాగర్తికామంకామంపురుషోన్న్యమాణఇతి. అత్రకామ
శబ్దనిర్దిష్టాఃకామ్యమానతయాపుత్రాదయః. చశబ్దోవధారణే. అ
త్రహి * సర్వాస్తామానితికామశబ్దేనప్రస్తుతాన్ * శతాయుషఃపు
త్రపౌత్రాన్స్వప్నోష్వేతివివక్షి.

౩౧౭- సూ॥ శ్లో॥ మాయామాత్రంతుకారైస్సృజానభి
వ్యక్తస్వరూపత్వాత్ ॥ శ్లో॥ తుశబ్దాత్ప్రయోగవిపరీతతే. నజీవే
నసృష్టంస్వాప్నమర్థజాతం- అపిత్వీశ్వరమాయామాత్రం- సకలెత
రపురుషానుభవావిషయంతదేకానుభావ్యం తత్కాలావసానమాశ్చ
ర్యరూపమర్థజాతమీశ్వరస్సృజతీత్యర్థః. జీవస్యసత్యసజగల్పత్వా
దేకృత్యస్యసంసారదశాయానుభవ్యక్తస్వరూపత్వాత్ తస్య

సజ్జగల్పమాత్రేణ స్రష్టృత్వం నోపపద్యతే. *కామం కామంపురుషో నిర్మమాణ ఇతి చ పరమపురుషమేవ నిర్మాతారమాహ- *యపషసుపై మజాగర్తి * తస్మిన్లోకాశ్చిత్తాస్సర్వే తమనా త్యేతి కశ్చ నేత్యుపక్ర మోపసంహారయోః పరమపురుషసాధారణధర్మప్రతీతేః *సహిక ర్తైచితేనై కాధ్యాత్ పరమపురుషమేవాహ.

స్వాభావికంచేజ్జీవస్య సత్యసజ్జగల్పత్వాదికం-కథంనాభివ్య జ్యత ఇత్యత్రాహ.

౩౧౮- సూ॥ శ్లో॥ పరాభిధ్యానాత్తుతిరోహితంతతోహ్య స్యబద్ధవిపర్యయా॥ శ్లో॥ తుశబద్ధశ్చక్షాన్వత్త్యర్థః పరమపురుషా భిధ్యానాదస్యస్వాభావికంరూపమనాదికర్మప్రవాహేణకృతాపరా ధతయాతిరోహితం. (తతోహ్యస్యబద్ధవిపర్యయా) తతః- పరమ పురుషసజ్జగల్పదేవహ్యస్య- జీవస్యబద్ధవిపర్యయా- సంసారమో యోశ్రుయేతే *కోహ్యేవాన్యాతః సాన్యాద్యదేష ఆకాశఆన న్దోనస్యాత్ ఏష హ్యేవానన్దయాలి *పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్యస్వేన యాపేణాభినిష్పద్యత ఇత్యాదౌ.

తిరోధానప్రకారమాహ.

౩౧౯- సూ॥ శ్లో॥ దేహయోగాద్వాసోపి శ్లో॥ సోపి-తి రోభావఃదేహయోగాద్వాభవతి. వాశబ్దోవికల్పార్థః వ్యవస్థితశ్చవిక ల్పః. దేవమనుష్యాదిదేహాకారపరిణతాచిద్యోగాత్సృష్టివేళాయాం, నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మదశాపన్నాచిద్యోగేనప్రళయకాలే.

౩౨౦- సూ॥ శ్లో॥ సూచకశ్చహిశ్రుతేరాచక్షుతేచతద్వి దః॥ శ్లో॥ ఇతశ్చస్వాపూర్ణధావయోనజీవసజ్జగల్పకృతాః- య తస్యస్వశ్శుభాశుభయోస్సూచకఇతిశ్రుతైరవగమ్యతే *యదాక ర్మసుకామ్యేషు స్త్రియంస్వప్నేషుపశ్యతి సమృద్ధింత్రజానీయా త్తస్మింతస్వస్వనిదర్మనే*అథస్వప్నేపురుషంకృష్ణంకృష్ణదంతమిత్వా దిషు. స్వపూర్ణాయవిదశ్చచక్షుతే. జీవసజ్జగల్పకృతత్వేహిసూ చకత్వంనసమ్భవతి - స్వసజ్జగల్పకృతత్వేహి శుభానామేవసూచ

కానన్ధాః సృష్ట్యాపశ్యేత్. అతస్సౌప్నాన్నామన్ధానాం పరమపురు
షవప్రప్తే.....*

అ - ౭౬,—
3౨౧ - సూ॥ తదభావోనాదీషుత
చుక్రితే రాత్ననిచ॥

నాడ్యః పురీతద్భ్రహ్మచసుషు ప్రిస్థానత్వేనశ్రుయంతే. కిమే
షాంవికల్పః - ఉతసముచ్చయఇతిసంశయః. వికల్పఇతి పూర్వఃప
క్షః - అనుతదానాదీషుసప్తభవతి *తాభిఃప్రత్యవసృష్య పురీతతి
శేతే *సతాసామ్యతదాసమ్పన్నోభవతీతిత్రయాణాం నైరపేక్ష్య
ప్రతీతేః. రాధాస్త్రు - ప్రాసాదభట్యావర్యజగవత్ కార్యభేదేన
సముచ్చయేసమ్భవతిపాక్షికబాధసహవికల్పానయ క్తఇతి సముచ్చ
యోన్వాయ్యః. తత్రవర్యజగధేనీయంబ్రహ్మ - యతఃపర్యజగవ
త్సాత్మాద్భ్రహ్మసుషు ప్రిస్థానం. సూత్రార్థస్త్రు - తదభావఃస్వప్నా
భావః. సుషుప్తిరిత్యర్థః. సుషుప్తిరాదీష్వత్ననిచ. చకారాత్పురీతతి
చ. తచ్చుక్రితే - త్రయాణాంసుషు ప్రిస్థానత్వశ్రుతేః. ఉక్తేనన్యా
యేనసముచ్చయోన్వాయ్యితిత్యభిప్రాయః.

3౨౨ - సూ॥ అతఃప్రబోధోస్తాత్॥ అ
స్తాత్ - బ్రహ్మణఃప్రబోధశ్రుతిరతవవోపపద్యతే *సతతగమ్యనవి
దుస్సతతగచ్ఛానుహఇతి. *

అ - ౭౭,—
3౨3 - సూ॥ సవవతు కర్మాను
స్మృతిశబ్దవిధిభ్యః॥

కింసుషుప్తవప్రబోధకాలేఉత్థితి - ఉతసవా అన్యోవే
త్యనియమఇతిసంశయః. సుషుప్తస్యసర్వోపాధినిర్ముక్తస్యబ్రహ్మ
ణీసమ్పన్నస్యముక్తాదవిలక్షణత్వేనప్రాచీన శరీరసమ్బద్ధా భావా
త్సవవెతినియమోనసమ్భవతీతిపూర్వఃపక్షః. సుషుప్తస్యబ్రహ్మజ్ఞా
నాభావేనపూర్వకృతస్యకర్మణః తేనైవోపభోక్తవ్యత్వా, తోహ
మితిప్రత్యభిజ్ఞానాత్, *తఇహవ్యాఘ్రోవా సింహూవేత్యాగ
భ్య *యద్యచ్ఛవప్తితథాభవన్తీతిశబ్దాత్, మోక్షసాధనవిధ్యానర్థ

శ్వా, చ్చ సపవాత్తిష్ఠతిరాధాంతః. నచాసాశరీరేద్రియ సమ్మన్ధవిని
న్మక్తః- అపితుకరణక శేఖరప్రవర్తనాయాసాదాశ్వాసాయబ్రహ్మ
ణ్యపీతఃపునరాశ్వస్తఃప్రవర్తనాయోత్తిష్ఠతి-సూత్రమపివ్యాఖ్యాతం.

అ- ౭౮.— $\left\{ \begin{array}{l} \text{ముగ్ధేర్ధ సమ్మ} \\ \text{త్తిఃపరిశేషాత్} \end{array} \right\}$ $\left\{ \begin{array}{l} \text{క్షోభః} \\ \text{క్షోభః} \end{array} \right\}$
3౨౮-సూ॥

కింమూర్ఛామరణాదర్థాంతరం - ఉతమరణమేవేతిసంశయః.
సర్వేద్రియప్రాణవ్యాపారోపరతేఃమరణమేవేతిపూర్వఃపక్షః. ఆ
కారావైరూప్యేణ సూక్ష్మప్రాణాస్తీత్యావగమాత్ మరణేర్ధస
మ్మత్తిరితిసిద్ధాంతః. సూత్రార్థస్తు-ముగ్ధే-మూర్ఛితేవీరుషేయావ
స్థా-సామరణాయార్థసమ్మత్తిః. కుతః. (పరిశేషాత్) ప్రాణాదిస
ర్వవ్యాపారోపరతేఃసజాగరాద్యవస్థా. నచగతప్రాణా- ఆకారవై
లక్షణ్యేనసూక్ష్మప్రాణాస్తీత్యావగతేః. మూర్ఛితస్యైవకస్యచిత్తు
నర్జీవన దర్శనాచ్చనమరణమితి పరిశేషాన్తరణాయార్థసమ్మత్తిరిత్య
వగమ్యతే. *

అ-౭౯.— $\left\{ \begin{array}{l} \text{నస్థానతాపిపరస్యోభ} \\ \text{యలిగ్ధంసర్వత్రహి} \end{array} \right\}$ $\left\{ \begin{array}{l} \text{క్షోభః} \\ \text{క్షోభః} \end{array} \right\}$
3౨౯-సూ॥

కింజీవస్యేవతదంతర్యామిణఃపరస్యబ్రహ్మణోపిజాగరాదిప్ర
యుక్తదోషాస్సమ్భవంతి- ఉతనెతిసంశయః. *యఃపృథివ్యాంతిష్ఠః
*యశ్చక్షుషింతిష్ఠః *యోరెతసింతిష్ఠన్నిత్యాదినాజీవస్యేవసర్వావ
స్థాస్వవస్థితివచనాత్. ఛందతాపిపూయశోణితాదిమజ్జనమపురుషార్థ
ఏవేతిసర్వదోషాస్సమ్భవంతితిపూర్వఃపక్షః. రాధాంతస్తు- *అపహ
తపాప్తావిజరః * నిరవద్యంనిరజ్ఞానం * సత్యకామసత్యసజుల్బః
*యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ *యోమామజమనాదించవెత్తిలోకమహే
శ్వరం * పరఃపరాణాంసకలానయత్రక్షేశాదయస్సన్తిపరావరేశజ
త్యాదిశ్రుతిస్త్రుతిభ్యోనిరస్తనిఖిలదోషగన్ధతాపార్వజ్ఞ్యసత్యసజు
ల్బత్వాద్యభయలక్షణస్వరూపావగతేః పరస్యబ్రహ్మణస్సర్వాంత
ర్యామితయావస్థితస్యాపినదోషగన్ధస్సమ్భవంతి- అపితుసర్వనియమ

నరూపలీలారసావహత్వమేవ. సూత్రార్థస్తు (నస్థానతోపిపరస్య)
 పృథివ్యాదిష్వంత్రామితయావస్థితస్యాపి పరస్యబ్రహ్మణస్తత్తత
 త్రావస్థానైవ జీవస్యైవయదోషాఉక్తాః - తేనసమ్భవన్తి. కుతః.
 (ఉభయలింగసర్వత్రహి) హిర్లైతౌ. యతస్సర్వత్రశ్రుతిస్మృతి
 మునిరస్తనిఖల దోషత్వసమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వ రూపోభయలి
 గ్గం- ఉభయలక్షణంపరంబ్రహ్మేవగతం.

౩౨౬. సూ॥ శ్లో॥ భేదాదితీచేన్న ప్రత్యేకమతద్వచ
 నాత్ ॥ శ్లో॥ యథాజీవస్యస్వతోఽపహతపాష్టత్వాదిగుణకస్యా
 పిదేవాదిశరీరసమ్బద్ధితయావస్థానభేదామక్తదోషసమ్బద్ధిత్వం- ఏ
 వంపరస్యాపి *యస్యపృథివీశరీరమితశరీరసమ్బద్ధిత్వావస్థాభేదాత్తై
 దోషాస్సృతితీచేన్న- ప్రత్యేకం- ప్రతిపర్యాయంతద్వచనాత్.-
 దోషాసమ్బద్ధిత్వచనాత్. *యస్యపృథివీశరీరమిత్యాదిమ *సతత
 త్తాన్తర్యామ్యమృతశ్చితిన్తర్యామిణోనిర్దోషత్వముచ్యతే. జీవస్య
 తుపరాభిధ్యానాత్స్వరూపంతిరోహితమిత్యుక్తం. అతశ్శరీరసమ్బద్ధి
 త్వేపిపరస్యైతేనదోషః.

౩౨౭. సూ॥ శ్లో॥ అపిచైవమేకే ॥ శ్లో॥ అపిచ- య
 దిదంజీవపరయోరేకస్త్విచ్ఛరీరే శరీరీత్వేనావస్థితయోర్దోషసమ్బద్ధి
 త్వం తద్విపరీతత్వంచోక్తం - ఏవమేకే శాఖనస్సృశబ్దేనాధీయతే
 * ద్వాసుపగ్ధాసయుజాసఖాయాసమానంవృక్షంపరిషస్వజాతే త
 యోరన్యఃపిష్టలంస్వాద్వత్త్యనశ్చన్నన్యోలభిచాకశీతీతి.

మనుష్యాదిశరీరేషుశరీరీత్వమేవజీవస్య నామరూపభాత్వైన
 కర్తవశ్యతాహేతుః- తత్పరస్యాప్యవిశిష్టంచేత్ - కథంపరస్యబ్రహ్మ
 ñోఽకర్తవశ్యత్వైనకర్తృఫలానశనముచ్యతఇత్యతఆహ.

౩౨౮-సూ॥ శ్లో॥ అరూపవదేవహితత్ప్రధానత్వాత్ ॥ శ్లో॥ మ
 నుష్యాదిశరీరేషుశరీరీత్వేప్యరూపవదేవహితత్ - పరంబ్రహ్మ. కు
 తః. ప్రధానత్వాత్-నిర్వాహకత్వాత్. జీవస్యనామరూపభాత్వై
 నకర్తృఫలాశననిర్వోధుం పరస్య తత్తచ్ఛరీరేశరీరీత్వేనావస్థానం.

యథాహ *యస్యపృథివీశరీరం *యస్యాత్మాశరీరం- యత్యానమ
స్తరోయమయతి *అంతః ప్రవిష్టశ్చస్తాజనానాంసర్వాత్మా *అకా
శోహవై నామరూపయోర్నిర్వహితా తేయదంతరాతద్భ్రష్టాతి. అ
తఉభయలిక్తమేవపరంబ్రహ్మ.

* సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మైతి ప్రకాశైకస్వరూపతాబ్ర
హ్మణఉచ్యతే- కథముభయలిక్తమిత్యతహ.

౩౨౯- సూ॥ శ్లో॥ ప్రకాశవచ్ఛావైయథ్యాత్ ॥ శ్లో॥ య
థా *సత్యంజ్ఞానమితివాక్యావైయథ్యాత్ప్రకాశో బ్రహ్మణస్వరూ
పమిత్యవగమ్యతే-తథా *యస్సర్వజ్ఞఃసర్వవిత్ *పరాస్యశక్తిర్వి
విధై వశ్రూయతఇత్యాదివాక్యావైయథ్యాత్కల్యాణగుణాకరత్వం
చబ్రహ్మణస్వరూపమిత్యవగమ్యతే. అతఉభయలిక్తమేవ.

౩౩౦- సూ॥ శ్లో॥ ఆహచతన్మాత్రం॥ శ్లో॥ *సత్యం
జ్ఞానమితివాక్యంబ్రహ్మజ్ఞానస్వరూపమిత్యేతావన్మాత్రమాహ- నపు
నఃకల్యాణగుణాకరత్వంనిషేధతి.

౩౩౧- సూ॥ శ్లో॥ దర్శయతిచాధోఅపిస్త్యతే॥ శ్లో॥ ద
ర్శయతిచవేదాంతవాక్యగణోనిరస్తనిఖిలదోషత్వంకల్యాణగుణాకర
త్వంచ *నిఘోషంనిషిగ్రియంశాంతనిరవద్యంనిరజ్ఞానం *తమీశ్వ
రాణాంపరమం మహేశ్వరంతందేవతానాంపరమంచదైవతమిత్యా
దికః స్మర్యతేచ *యోమామజమనాదించవేత్తిలోకమహేశ్వరం
* అహంకృత్సస్యజగతఃప్రభవఃప్రళయస్తథా మంత్రోపరతరంనా
న్యదిత్యాదిషు.

౩౩౨. సూ॥ శ్లో॥ అతపవచోపమాసూర్యకాదివత్ ॥ శ్లో॥ య
తోబ్రహ్మణోనిరస్తనిఖిలదోషత్వేనకల్యాణగుణాకరత్వేనోభయలి
క్తత్వాత్పృథివ్యాదిస్థానతోపితత్ప్రయుక్తదోషగన్ధసమ్భవః- అతప
వశాస్త్రేషుజలసూర్యకాద్యుపమాక్రియతే *అకాశ-మెకంసాయథా
ఘటాదిషుపుగ్ధవత్ । తథాత్మైకోవ్యనెకస్థోజలాధారేష్వివాంశు
నూనిత్యాదిషు.

౩౩౩. సూ॥ శ్లో॥ అమృతవదగ్రహణాత్తునతథాత్వం॥ శ్లో॥ తు
శబ్దశ్చోద్యంద్యోతయతి. అమృతసీవాగ్రహణాత్. యథాఽమృతసూ
ర్యఃతత్రానవస్థితపవభాన్యాతత్రస్థితశవగృహ్యతే- నతథాపరమా
త్మపృథివ్యాదౌగృహ్యతే *యఃపృథివ్యాంతిస్థపృథివ్యాఅన్తరగతి
పరమార్థతస్మిత్గృహ్యతే. అతోనతథాత్వం- నసూర్యస్యవతత్ప్ర
యుక్తదోషగన్ధాభావఃపరమాత్మనః- పరమార్థతస్మితత్వాత్.

పరిహరతి.

౩౩౪. సూ॥ శ్లో॥ వృద్ధిహ్రస్వభాత్త్వమన్తర్భావాదుభ
యసామజ్ఞాన్యదెవందర్శనాచ్చ॥ శ్లో॥ వృద్ధివ్యాదిషువిషమేషు
స్థానైస్థితస్యాపిపరమాత్మనః తదన్తర్భావాత్- తత్రావస్థానతః
తత్ప్రయుక్తవృద్ధిహ్రస్వభాత్త్వం *జలాధారేష్వవాంశుమానితిదృ
ష్టానైననివర్త్యతే. కుతోవగతమేతన్నాత్రమితి. (ఉభయసామజ్ఞా
న్యదెవం) ఉభయదృష్టాన్తోపాదానసామజ్ఞాన్యదెవమవగమ్యతే.
*ఆకాశమేకంహియథాఘటాదిషు పృథగ్భవేదితిఘటకరకాదిషువిష
మేష్వవస్థితమాకాశం, *జలాధారేష్వవాంశుమానితిచాంశుమన్తంప
రమార్థతోనవస్థితంచోభయందృష్టాన్తతయోపాదాయ *తథాత్మేకో
వ్యనెకస్థితినిగమనాత్ తత్తత్త్వానప్రయుక్తవృద్ధిహ్రస్వభాత్త్వనివ
ర్తనమాత్రంవివక్షితమిత్యవగమ్యతే. అన్యత్రాపిదృష్టాన్తదాగ్న్యై
కయోస్సర్వసామ్యాభావేపిసింహశవమాణవక ఇత్యాదిషుదృష్టాన్తో
పాదానదర్శనాచైవమవగమ్యతే.

*అథాతతదేశోనెతి నెతీత్యాది నాపూర్వప్రకృతస్యమూర్తామూర్త
ప్రపञ్చస్యబ్రహ్మణోరూపత్వప్రతిషేధాన్నిష్ప్రపञ్చంసన్నాత్రమేవ
బ్రహ్మ-నపునరుక్తస్వరూపముభయల్గమిత్యాశక్యహ.

౩౩౫. సూ॥ శ్లో॥ ప్రకృతైతావత్త్వంహిప్రతిషేధతిత
తోబ్రవీతిచక్షూయః॥ శ్లో॥ హీతి- హేతౌ. *ద్వేవావబ్రహ్మణో
రూపేమూర్తంచామూర్తమేవచెత్యాది నాస్థూలస్య సూక్ష్మస్యచప్ర
పञ్చస్యబ్రహ్మణోరూపతయా ప్రమాణాన్తరాప్రజ్ఞాతస్యలత్రైవ

రూపతయోపదిష్టస్యనిషేధాసమ్భవాత్ ప్రకృతైతావత్త్వంహిబ్ర
హ్మణఃప్రతిషేధతః- పూర్వప్రకృతైతావత్త్వంసంభవతిబ్రహ్మేతి
సి * అథాతతదేవో నేతి నేతీత్యత్రప్రతిపాద్యత ఇత్యర్థః. (తతోబ్ర
వీతిచభూయః) తతః- పూర్వోక్తాద్భూయస్త్వంబ్రవీతిచవాక్యశే
షః * నహ్యేతస్మాదితినైత్యన్యత్పరమ స్తిలభనామధేయంసత్యస్యస
త్యమితి ప్రాణావైసత్యం తేషామేషసత్యమితి. ఇతినైతినిర్దిష్టాదేతస్మా
ద్భ్రహ్మణోఽన్యన్నహ్యస్తి. పరబ్రహ్మణోఽన్యత్స్వరూపతాగుణత
శ్చోత్కృష్టంసహ్యస్తీత్యర్థః. సత్యస్యసత్యమితి బ్రహ్మణోనామధే
యం. తస్యనిర్వచనం- ప్రాణావైసత్యం తేషామేషసత్యమితి. ప్రాణ
సాహచర్యాజ్ఞేవాణ్మనః-ప్రాణః. తెహివియదాదివదనుత్పాద్యత్వే
నసత్యం. తేభ్యోప్యేషసత్యం. తేహికర్మానుగుణదేహయోగేనజన్మ
వన్తః. తదవ్యస్యనాస్తీతితేషామేషసత్యం- జ్ఞానసంన్వితచరాపవికార
స్యావ్యసమ్భవాత్. అతఃప్రమాణాన్తరాప్రజ్ఞాతస్వరూపస్యబ్రహ్మ
ణోమూర్తామూర్తప్రపంచప్రకారతయోపదేశాత్పనరపిప్రకారవి
శేషోపదేశాత్, చ్చ * అథాతతదేవో నేతి నేతీతిపూర్వప్రకృతైయత్రాబ్ర
హ్మణఃప్రతిషేధ్యత ఇత్యర్థః.

ననువస్తుతఃప్రత్యక్షేణనిర్వశేషసత్త్వం మేవగృహ్యతే- తద
తిరిక్తం భ్రావ్యాప్రతీయమానంవిశేషమనూద్య * నేతి నేతీతినిషేధ్య
త ఇత్యత్రాహ.

౩౩౬. సూ॥ శ్లో॥ తదవ్యక్తమాహహి॥ శ్లో॥ తత్-
బ్రహ్మనకేనాపిప్రమాణేనవ్యక్తం. తథాహహి శ్రుతిః * నసంద్యశే
తిష్ఠతిరూపమస్యేత్యాదికా.

౩౩౭. సూ॥ శ్లో॥ అపిసంరాధనైప్రత్యక్షానుమానా
భ్యాం॥ శ్లో॥ అపిచ- సంరాధనవవోపలభ్యతే. సంరాధనం- స
మ్యక్ప్రీతియుక్తంభజనం. ఉపాసనమితియావత్. ఉపాసనరూప
తత్ప్రీతి నైనవినాకేనాపిసంపలభ్యత ఇతి శ్రుతిస్త్పతిభ్యామవగమ్యతే.
* నాయమాత్మాప్రపంచనేనలభ్యోనమేధయానబహునా శ్రుతేన॥ య

మైవైషవృణుతేతేనలభ్యః *నాహంవైదైర్నతపసానదానెనచేజ్య
యా- భక్త్యాత్వనన్యయాశక్యతా. అతఃకేనాపిప్రమాణేనావ్యక్త
రూపత్వాద్భ్రష్మాణః *ద్వైవావప్రమ్మణోరూపేతత్వాదినాబ్రమ్మ
ణఃప్రకారతయోపదిష్టంజగదైశ్వర్యం *నెతి నెతీతిననిషిధ్యతే-కింతు
ప్రకృతేయత్తామాత్రంతునిషిధ్యతే.

౩౩౮. సూ॥ శ్లో॥ ప్రకాశాదివచ్ఛావై శెష్యంప్రకాశశ్చక
ర్మణ్యభ్యాసాత్ ॥ శ్లో॥ ఇతశ్చజ్ఞానానద్వైవజ్జగదైశ్వర్యమపిబ్రమ్మ
ణోరూపం. యేషాంవామదేవాదీనాంసంసారాధనరూపకర్మణ్యభ్యాసా
త్ప్రకాశశ్చసంజాతః- దర్శనంసంజాతం. తేషాందర్శనెప్రకాశాది
వత్-జ్ఞానాదెరివజగదైశ్వర్యస్యాప్యవై శెష్యంప్రతీయతే*తద్దైతత్వ
శ్యస్సృషీర్వామదేవఃప్రతిపెదెఅహంమనురభవం సూర్యశ్చాహం
కక్షీవానిత్యాదౌ.

౩౩౯. సూ॥ శ్లో॥ అతోననైనతథాహిలిగ్గం॥ శ్లో॥ అ
తోననైనకల్యాణగుణగణేనయోగోబ్రమ్మణస్సిద్ధః. తథాసత్యభ
యలిగ్గమేవబ్రమ్మ. *

అ-౮౦.—
౩౪౦. సూ॥ శ్లో॥ { ఉభయవ్యపదేశాత్త్వ } శ్లో॥
హికుణ్డలవత్ ॥

ద్వైవావ బ్రమ్మణోరూపేతత్వాదిన్వదిష్టమచిద్వస్తునోబ్ర
హ్మరూపత్వంకింబ్రమ్మస్వరూపస్యైవాచిన్త్రాపెణపరిణామాద్భవ
తి- ఉతపరస్మిన్బ్రమ్మణ్యచిద్వస్తునిచైకజాతియోగాత్ - అథజీవవ
ద్భ్రష్మాశరీరతయాబ్రమ్మవిశేషణత్వేనెతిసంశయః. భిన్నత్వాభి
న్నత్వ రూపాభయవ్యపదేశోపపత్తయైబ్రహ్మైవాచిన్త్రాపెణపరిణ
మతత్తతిప్రథమఃపక్షః. తథాతుసతిబ్రమ్మణోనిర్దోషత్వాదికంబాధ్యే
తేత్యేకజాతియోగేనెతిద్వితీయః. ఏవంసతి * ఆత్మైవేదంసర్వం
*బ్రహ్మైవేదంసర్వమితిబ్రహ్మస్వరూపస్యైవసర్వశబ్దవాచ్యత్వవ్య
పదేశబాధస్సాన్విత - నహ్యేకఏవకాఃఖణ్డోముణ్డఃపూర్ణశృంగోగౌరి
త్యాదిసర్వగోవ్యక్తివాచకశబ్దైరభిధీయతే. అతోజీవస్యైవబ్రమ్మశ

రీరతయా బ్రహ్మ విశేషణత్వేనాచిద్వస్తునో బ్రహ్మంశత్వమితిరాధ్ధా
స్తతిః సూత్రార్థస్తు - తుశబ్దోఽవధారణే. అహేమణ్డలభావాదివ
ద్బ్రహ్మస్వరూపస్యైవాచిన్త్రాపెణావస్థానం. కుతః. నానాత్వైక
త్వోభయవ్యపదేశాత్.

౩౪౧. సూ॥ శ్రీకృష్ణప్రకాశాశ్రయవద్వాతేజస్తాత్ ॥ శ్రీవా
శబ్దోఽనంతరొక్తవ్యావృత్త్యర్థః. యథాప్రకాశతదాశ్రయయోః
తేజస్త్యైకైకజాతియోగాదభిన్నత్వంభిన్నత్వంచ - ఏవమచిద్బ్ర
హ్మణోరపి.

౩౪౨. సూ॥ పూర్వవద్వా ॥ శ్రీవాశబ్దఃప
క్షద్వయవ్యావృత్త్యర్థః. (పూర్వవత్) యథాపూర్వత్ర*అంశో
నానావ్యపదేశాత్ *ప్రకాశాదివస్తునైవంపరభిత్వభయవ్యపదేశో
పపత్తయే, బ్రహ్మణోనిర్దోషత్వసిద్ధయే, చ ప్రకాశజాతిగుణశరీరవత్
పుథగ్సిద్ధ్యనర్థవిశేషణతయాజీవస్య బ్రహ్మంశత్వముక్తం- ఏవమచి
ద్వస్తునోపి. అచిద్వాచిశబ్దేనాప్యచిద్వస్తు విశేష్టంబ్రహ్మవాభిధేయ
మితి *ఆత్మైవేదంసర్వం *బ్రహ్మైవేదంసర్వమిత్యభేదవ్యపదేశోపప
త్తిః. విశేషణవిశేష్యయోస్వరూపస్వభావభేదజ్ఞాపనాయ విశేష
ణవిశేష్యయోర్నిమగ్నవ్యభేదనవ్యపదేశశ్చోపపద్యతే *క్షరంత్యవి
ద్యాహ్యమృతంతువిద్యావిద్యావిద్యేకుశలేయస్తుసోన్యగతి. బ్రహ్మ
ణోనిర్దోషత్వంచ.

౩౪౩. సూ॥ ప్రతిషేధాచ్చ ॥ శ్రీవా *సవాపష
మహాసజటత్కౌఽజరోఽమరః * నాస్యజరయైతజ్జీర్ణతి * విజరోవి
మృత్యురిత్యాదినా బ్రహ్మణోఽచిద్ధర్మప్రతిషేధాచ్చవిశేషణవిశేష్య
భావేనైవాంశాంశిభావభిత్వార్థః. *

అ-౮౧.— { పరమత సైతూన్యానస }
౩౪౪. సూ॥ { మృత్యుభేదవ్యపదేశభ్యః ॥ } శ్రీవా

*యతోవా ఇమాసీత్యాదినా జగజ్జన్మాదికారణతయాన్నిష్టే
త్పరస్యాద్బ్రహ్మణోపిపరంత త్వంకిచ్ఛిదస్తి- నేతిసంశయః. ఇతో

పిపరమస్తీతిపూర్వఃపక్షః. * అథయతత్త్వాససేతురిత్యస్యసేతుత్వ
వ్యవదేశాత్, *ఏతంసేతుంతీర్వైత్యస్యతర్తవ్యతయోపదేశా, చ్చా
తోన్యదవ్యస్తీతిగమ్యతే. *చతుష్పద్భిహ్వాహడశకలమితిపరిమితత్వ
వ్యవదేశాచ్ఛాపరిమితమన్యదస్తీతిప్రతీయతే. *అమృతస్యైషసేతు
రితిప్రాపకత్వశ్చుతేశ్చానెనప్రాప్యమన్యదవ్యస్తీతిప్రాప్యప్రాప
కరూపసమృద్ధాత్ప్రతీయతే. తథా*తేనెదంపూర్ణంపురుషేణసర్వం
తతాయదుత్తరతరమితిపురుషశబ్దనిర్దిష్టాద్భిహ్వాణఁ త్తరతరత్వేనభే
దవ్యవదేశాచ్ఛాన్యత్పరమస్తి. రాధాన్తస్తు- *నహ్యేతస్మాదితినైత్య
న్యత్పరమస్తీతి- నెతినిర్దిష్టాత్ మూర్తామూర్తరూపాద్భిహ్వాణోన్య
త్పరంనాస్తీతిపరతత్వనిషేధాత్కారణాద్భిహ్వాణోన్యత్పరంనా
స్తి. సేతుత్వవ్యవదేశస్తు*ఏషాంలంకానామసమ్మేదాయేతిసర్వలం
కాసంజగరకరత్వకృతః. *ఏతంసేతుంతీర్వైతితరతిరపిచేదాన్తంతర
తీతివత్ప్రాప్తివచనః *చతుష్పద్భిహ్వాహడశకలమిత్యన్తానవ్యవదే
శోపి *వాక్పదశ్చయఃపాదఇతివచుపాసనార్థః. సమృద్ధివతిచాపరి
మితస్యాపితత్వదేశసమృద్ధితయోన్మితత్వాసుసద్ధానం. *అమృతస్యై
షసేతురితిస్వస్యైవామృతస్యస్వయమేవప్రాపకముచ్యతే- *య
మేవైషవృణుతేనేనలభ్యఇత్యాదిశ్చుతేః. *తతాయదుత్తరతరమి
త్యపి *తేనెదంపూర్ణమినిర్దిష్టాత్పురుషాదన్యస్యసపరత్వమాహ- అ
పితు *తమేవంవిద్వానమృతఇహభవతినాన్యఃపథావిద్యతేయనాయె
తిపూర్వప్రతిజ్ఞాతంపురుషవేదనస్యామృతత్వహేతుత్వమన్యస్యచా
పథత్వంసహేతుకముపసంహరతి. *యస్మాత్పరంనాపరమస్తీతిశ్చి
దిత్యారభ్య *తేనెదంపూర్ణంపురుషేణసర్వమితి పురుషస్యసర్వ
స్మాత్పరత్వంజ్యాయత్వమన్యస్యపరత్వాభావంచప్రతిపాద్య - త
తోహేతోఃయదుత్తరతరంపురుషతత్త్వం - తదేవాహుపమామ
యం. యవతద్విదుః- అమృతాస్తైభవక్తృభేతరేమఃఖమేవాపీయ
స్తీతిపూర్వప్రతిజ్ఞాతమేవోపసంహృతం. సూత్రార్థస్తు (పరమ
తః) *జన్మాద్యస్యముతఇత్యేరభ్య *అతోనైతేనతథాహిక్యమి

త్యజైన ప్రతిపాదితాన్నిఖలజగదేక కారణాత్పర్వాంతరాత్మనోనిర
స్తనిఖలనోషగన్ధానవధికాతిశయానంత కల్యాణగుణాకరాత్పరస్తా
ద్బ్రహ్మణఃపరమపిశిష్ఠిదస్తీతికశ్చిన్నన్యతే. కుతః. (సేతున్మాన
సమ్బంధభేదవ్యవదేశభ్యః) వ్యాఖ్యాతాశ్చైతే.

౩౪౫. సూ॥ శ్లో॥ సామాన్యాత్తు॥ శ్లో॥ తుశబ్దఃపక్షం
వ్యావర్తయతి. సేతుత్వవ్యవదేశస్తావత్తస్తాత్పరం. నావగమయతి- సే
తుసామాన్యాత్ - సాదృశ్యాజ్జగద్విప్రతిరూపాత్ బ్రహ్మణస్తథావ్య
వదేశఇతిశ్రుతిరేవ సేతుశబ్దం వ్యాచక్షేః*అథయతత్సాసేతుర్విధృ
తిరేషాం లోకానామసమ్మేదాయేతి. యద్యత్స్వభావాలోకాస్సు
ప్రాస్తత్తత్స్వభావాసజురాయ సర్వాణ్లాకానయమేవ సేతువద్విభ
క్తితి సేతురిత్యర్థః.

౩౪౬. సూ॥ శ్లో॥ బుద్ధ్యర్థఃపాదవత్॥ శ్లో॥ *చతు
ష్పద్బ్రహ్మ * పాదోస్యవిశ్వాభూతానీత్యన్మానవ్యవదేశస్తథాను
సన్ధానార్థః. వాక్పాదశ్చక్షుఃపాదఇతివత్.

అపరిమితస్వరూపస్యానుసన్ధానార్థతయాపి కథంపరిమితత్వ
మిత్యతలహ.

౩౪౭. సూ॥ శ్లో॥ స్థానవిశేషాత్ప్రకాశాదివత్॥ శ్లో॥ ప్రతిపన్నవా
గోదిస్థానవిశేషసమ్బంధాత్తత్థానసమ్బంధిత్వేనావచ్ఛిద్యానుసన్ధానం
యుజ్యతే-యథాప్రకాశాకాశాదెర్వితతస్యాపివాతాయనఘటాదా.

౩౪౮. సూ॥ శ్లో॥ ఉపపత్తేశ్చ॥ శ్లో॥ *అమృతస్యై
షసేతురిత్యమృతస్యస్వస్యస్వయమేవప్రాపకఇతి సేతుత్వవ్యవదే
శోపపత్తేశ్చాన్యత్పరమస్తీతికల్పనంనయుజ్యతే. *నాయమాత్మాప్ర
వచనెనలభ్యోనమేధయానబహునాశ్రుతేన. యమేవైషవృణతేతే
నలభ్యస్తస్యైషతత్త్వావివృణతేతనూంస్వామితిహిశ్రూయతే.

౩౪౯. సూ॥ శ్లో॥ తథాన్యప్రతిషేధాత్॥ శ్లో॥ *తే
నెదంపూర్ణంపురుషేణసర్వంతతాయదుత్తరతరమితిపురుషాదన్యస్య
నపరత్వమాహ- *నతస్యైకేశ్చన*నహ్యేతస్మాదితినైత్యన్యత్పరమ

స్త్రీ * యస్మాత్పరంనాపరమస్త్రీకిశ్చిద్యస్మాన్నాణీయోనజ్యాయో
స్త్రీకశ్చిత్ - యస్మాదపరంపరంనాస్త్రీత్యర్థః. ఏవమాదిషుపురుషాద
న్యస్యపరత్వప్రతిషేధాత్. *తతోయదుత్తరతరమితితు - యతఃపు
రుషతత్త్వమేవోత్తరతరం - తతోహేతూఃయదుత్తరతరంపురుషత
త్త్వం - తదేవారూపమనామయమిత్యాది నావ్యాఖ్యాతం. యపత
ద్విదురమృతాస్తైభవస్త్రీతి - *తమేవంవిదిత్వాతిమృత్యుమెతినాన్యః
పథాలయనాయవిద్యతఇతిప్రతిజ్ఞాతమేవోపసంహృతం. *నతస్యేశే
కశ్చనతస్యనామమహద్యతఇతిచపురుషతత్త్వమేవవదతి - అనంతరం
*అధ్యుస్సమ్భూతోహిరణ్యగర్భఇత్యష్టావితిపురుషతత్త్వవాచినైక
వాక్యత్వావగమాత్, *అమృతస్యపారే *యమస్తస్యముద్రైకవయో
౨వయస్త్రీతిచప్రక్రమాత్.

౩౫౦. సూ॥ అనెనసర్వగతత్వమాయామశబ్దా
దిభ్యః॥ అనెన - బ్రహ్మణాసర్వస్యవ్యాప్తత్వం *తేనెదం
పూర్ణంపురుషేణసర్వం *అన్తర్బహిశ్చతత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణ
స్థితః *నిత్యంవిభుంసర్వగతంసుసూక్ష్మంతదవ్యయంయద్భూతయో
నింపరిపశ్యన్దిగీరాఇత్యాయామశబ్దభ్యః - సర్వవ్యాప్తివాచిశబ్దభ్యో
౨వగమ్యమానమేతస్మాత్పరంవారయతీత్యర్థః. ఆదిశబ్దాత్ *అత్యై
వేదంసర్వమిత్యాదయోగ్యవ్యాప్తై. అతః *యతోవాఇమానీత్యాది నా
వగతజగన్నిమిత్తోపాదానకారణాద్బ్రహ్మణో౨న్యత్పరంనవిద్యతే.

అ-౮౨- ౩౫౧. సూ॥ అనెన ఫలమతఉపపత్తైః॥

కింవేదోదితం యాగదానహోమాదికముపాసనాఖ్యంచ
*యజేతఉపాసీతేతికామినోముముతోశ్చకర్తవ్యతయాశ్రూయమా
ణంకర్తాశ్రూర్వాద్వారేణభోగాపవర్గఫలదం - ఉతతత్తదారాధనైఃప్రీ
తఃపరమపురుషపవఫలదఇతిసంశయః. కర్తృవేతిపూర్వఃపక్షః - లోకేమ
ద్దనాదెఃకృష్యాదేశ్చకర్తృణవపాతూత్పరమృతయావాఫలప్రదత్వ
దర్శనాత్వేదేచ - యజేతస్వర్గకామః *అత్తానమేవలోకముపాసీతే
తికామినోముముతోశ్చకర్తవ్యతయాశ్రూయమాణంకర్తృతత్తత్ఫల

సాధనతయావగతంతక్షణికమప్య పూర్వద్వారణభోగావవర్గరూపస
ర్వఫలప్రదం. రాధాస్తస్తు- కర్తవ్యతయావగతస్యయాగాదెరుపా
సనస్యచ *యజదేవప్రాజాయామిత్యాదినావగతధాత్వర్థస్వాభా
వ్యాత్, *వాయుమేవస్వినభాగభేయనోపధావతినపవైసంభూతిం
గమయతీతివాక్యశేషా, చ్చ*ఇష్టాపూర్తంబహుధాజాతంజాయమా
నంవిశ్వంబిభర్తిభువనస్యనాభిః *తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్య
స్తమచంద్రమాః *సతయాశ్రద్ధయాయుక్తస్తస్యారాధనమీహతే।ల
భతేచతతఃకామాన్తయైవవిహితాన్విత్తాః *అహంహిసర్వయజ్ఞా
నాంభోక్తాచప్రభురేవచ *స్వకర్మణాతమభ్యర్చ్యసిద్ధింవిద్వతిమాన
వః *మత్ప్రసాదాత్పురాంశౌక్తింస్థానంప్రాప్యసిశాశ్వతమిత్యా
దిశ్రుతిస్మృతిభ్య, శ్చపరమపురుషవీవకర్మభిరుపాసనెనచారాధితో
భోగావవర్గరూపఫలప్రదః।లోకేచకృష్యాదికర్మభిస్సస్యాదికముత్పా
ద్య- తేనభృత్యద్వారణసామోద్వాదాజానమభ్యర్చ్యతతపవాపే
క్షితానిలభన్తే. అతఃపరమపురుషవీవఫలప్రదః. సూత్రార్థస్తు (ఫ
లమతఉపపత్తైః) అతః- పరస్మాద్భ్రష్మాణంవకర్మభిరుపాసనెనచా
రాధితాత్భోగావవర్గరూపఫలం. కుతః. ఉపపత్తైః- కర్మహిక్షణ
ధ్వంసినకాలాంతరభావిఫలాయాలం. సహిసర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిఃపర
మకారుణికోమహిమాదారఃఅనాదిరనంతశ్చ సర్వైశ్వరఃస్వారాధన
రూపేణకర్మణారాధితఃఫలప్రదఇత్యుపపత్త్యతే.

౩౫౨. సూ॥ శ్రుతత్వాచ్చ॥ శ్రీః *సవాపష
మహానజాత్యాన్నాదోవసుదానః *పషహ్యేవానర్దయాతీతిభోగా
వవర్గరూపంఫలమయమేవదదాతీతిహిస్మ్రాయతే.

౩౫౩. సూ॥ ధర్మంజైమినిరతప॥ శ్రీః యా
గాదికముపాసనాత్మకంచధర్మమేవఫలప్రదంజైమినిరాచార్యోమన్య
తే. అశవవ- ఉపపత్తైశ్శ్రుతత్వాచ్యైత్యర్థః।లోకకృష్యాదెర్తర్గనా
దేశ్యకర్మణంపసామోత్పరస్పరయావాఫలదాయత్వదర్శనాత్వేదే
పితథైవయుక్తమిత్యుపపత్త్యతే. ఉపపత్త్యతేచాపూర్వద్వారణసాధన

త్వం. యజేతస్వర్గకామః *బ్రహ్మవిదాహోపరిమితకామినఃకర్త
వ్యతయా కర్మవిధానాన్యథానువపత్త్యాకర్తైవాపూర్వద్వారేణఫల
సాధనమిత్యవగమ్యతే.

౩౫౪. సూ॥ శ్రీః శ్రీః పూర్వంతుబాదరాయణోహేతువ్య
పదేశాత్ ॥ శ్రీః శ్రీః తుశబ్దఃపక్షవ్యాప్త్యర్థః. పూర్వోక్తంపరమ
పురుషస్యైవఫలప్రదత్వంభగవాన్బాదరాయణోమన్యతే. కుతః. హే
తువ్యపదేశాత్ - *వాయుమేవస్వినభాగధేయోవోపధావతిసపవై నం
భూతింగమయతీతి వాయ్వాద్యాన్మనావస్థిత పరమపురుషస్యైవఫల
ప్రదత్వవ్యపదేశాత్. *యోవా. యాతిస్థన్నితి, చ వాయ్వాద్యాన్మ
నాసపవవ్యవస్థితఃస్మాయతే *తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తతూర్వస్త
దుచన్ద్రమాఇతి, చ. తత్పరిత్యాగేనాపూర్వస్యఫలసాధనత్వకల్పనై
శ్చ తహానమశ్చ తకల్పనంచ. విధ్యపెక్షితఫలసాధనత్వప్రకారేవా
క్యశేషేణావగతే సతిఫలసాధనత్వప్రకారకల్పనం న్యాయ్యం- య
థైవహిరాత్రిసత్రాదిష్వధికారకల్పనమిత్యర్థః. *

ఇతి శ్రీభగవద్గ్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే

తృతీయాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

శ్రీమద్వేదాంతదీపః. తృతీయాధ్యాయే - తృతీయఃపాదః.

అ-౮౩. — శ్రీః శ్రీః { సర్వవేదాంతప్రత్యయం } శ్రీః శ్రీః
౩౫౫. సూ॥ శ్రీః శ్రీః { చోదనాద్యవిశేషాత్ ॥ }

కింసర్వేషువేదాంతేషుశ్రూయమాణాదహరాదివిద్యాపక్షేవ.
ఉతవిద్యాంతరమితిసంశయః. అవిశేషపునశ్శ్రవణస్యప్రకరణాంతర
స్యచవిద్యాభేదహేతుత్వాత్ విద్యాంతరమితిపూర్వఃపక్షః. చోదనా
ఫలసంయోగరూపాఖ్యానామవిశేషాత్, ప్రతిపత్త్యభేదేనపునశ్శ్ర
వణోపపత్తేః, తతపవప్రకరణాంతరత్వాభావా, చ్చ విద్యైక్యమితి

రాధాస్తాః విద్యాసుగుణోపసంహారాదిచింతార్థం శాఖాంతరాధికరణోక్తన్యాయసిద్ధంఫలంస్థిరీకృతం. సూత్రార్థస్తు- సర్వవేదాంతప్రత్యయమేకందహారాద్యుపాసనం. కుతః. చోదనాన్యవిశేషాత్.

౩౫౬. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతాద్విద్యాభేదావగమాన్నవిద్యైక్యమితిచేత్. ఏకస్యామపివిద్యాయాంశాఖాంతరప్రతిపత్తృభేదాత్పునశ్చైవణమర్థవదితనివిద్యాభేదః.

*తేషామేవైతాంబ్రహ్మ విద్యాంవదేతశిరోవ్రతంవిధివద్యైస్తుచీర్ణమిత్యాభర్వణికానాంశిరోవ్రతస్యవిద్యోపదేశాగ్త్యనియమదర్శనంవిద్యాభేదందర్శయతి - విద్యైక్యవ్యభిచారికానామేవేతినియమోనోపపద్యతఇత్యాశంకాహ.

౩౫౭. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతాద్విద్యాభేదావగమాన్నవిద్యైక్యమితిచేత్. ఏకస్యామపివిద్యాయాంశాఖాంతరప్రతిపత్తృభేదాత్పునశ్చైవణమర్థవదితనివిద్యాభేదః. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతాద్విద్యాభేదావగమాన్నవిద్యైక్యమితిచేత్. ఏకస్యామపివిద్యాయాంశాఖాంతరప్రతిపత్తృభేదాత్పునశ్చైవణమర్థవదితనివిద్యాభేదః. *నైతదచీర్ణవ్రతాధీయాతేత్యభ్యుపగమనసమ్మేధాత్, సమాచారాభ్యుపగమన *ఇదమపివేదప్రతీనవ్యాఖ్యాతమితివేదవ్రతత్వావగమా, చ్చ. *బ్రహ్మవిద్యాం-వేదవిద్యామిత్యర్థః. (సవవచ్చతన్నియమః) యథాహిసవచామాస్మత్తసూర్యాదయః శతౌదనపర్యంతా ఆభర్వణికైకాగ్నిసమ్మేధినఃతత్రైవ భవతి- తథేదమప్యాభర్వణవేదసమ్మేధిత్యేనతత్రైవభవతి.

౩౫౮. సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతాద్విద్యాభేదావగమాన్నవిద్యైక్యమితిచేత్. ఏకస్యామపివిద్యాయాంశాఖాంతరప్రతిపత్తృభేదాత్పునశ్చైవణమర్థవదితనివిద్యాభేదః. తిరుపాసనస్య సర్వవేదాంతప్రత్యయత్వం. ఛాన్దోగ్యదహరవిద్యాయాం * తస్మిన్యదంతరివిహితమపహతపాస్తత్వాదిగుణాష్టకంతైత్తిరీయకైవలం *తస్మిన్యదంతస్తుపాసితవ్యమిత్యేవోక్తం- తదుభయప్రవిద్యైకత్యేనసమ్మేధాత్.

౩౫౯- సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతాద్విద్యాభేదావగమాన్నవిద్యైక్యమితిచేత్. ఏకస్యామపివిద్యాయాంశాఖాంతరప్రతిపత్తృభేదాత్పునశ్చైవణమర్థవదితనివిద్యాభేదః. తదేవంసర్వవేదాంతేషుదహరాద్యుపాసనేస

మానేఘతి తత్తదుపాసనవేదాంతాంతరేవిహితస్యగుణస్య వేదాంతాంతరేచోపసంహారఃకర్తవ్యః. కుతః. అథాభేదాత్ - తద్విద్యాగ్నేన తదుపకారాభేదాత్. (విధిశేషవత్) యథేకస్మిన్వేదాంతేవైశ్వానరవిద్యాదివిధిశేషతయావిహితస్యగుణస్యతదుపకారా యోపసంహారః - తథావేదాంతాంతరేపితద్విద్యాగ్నేత్వాదిశేషాదు పసంహారోన్యాయ్యః. *

అ-౮౮....
 ౩౬౦.సూ॥ ^{శ్లో॥} { అన్యథాత్వంశబ్దాదితి } ^{శ్లో॥} { చెన్నావిశేషాత్ ॥ }

అస్తిహ్యుద్గీధవిద్యావాజినాంఛన్దోగానాంచ. వాజినాంతావత్ *హస్తాసురాన్యజ్ఞ ఉద్గీధేనాత్యయామెత్వారభ్యఉద్గీధేప్రాణదృష్ట్యోపాసనంశత్రుపరిభవఫలంవిహితం. ఛన్దోగానామపి *తద్ధరేనాఉద్గీధమాజప్రూరనెనైనానభిహనిష్యామ ఇత్యారభ్యఉద్గీధేప్రాణదృష్ట్యోపాసనమేవ శత్రుపరిభవఫలముక్తం. కిముభయత్రవిద్యైక్యం- ఉతవిద్యాభేదఇతిసంశయః. చోదనాద్యవిశేషాద్విద్యైక్యమితిపూర్వపక్షః. రాధాస్త్రు - యద్యపుభయత్రోద్గీధేప్రాణదృష్ట్యోపాసనమవిశిష్టముక్తం - తథాపిచ్ఛన్దోగానాం * ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీధముపాసీతేతిప్రకృత్య *ఉద్గీధమాజప్రూరనెనైనానభిహనిష్యామ ఇత్యుద్గీధావయవేప్రణవేప్రాణదృష్ట్యోపాసనముక్తం. వాజినాంతు *హస్తాసురాన్యజ్ఞ ఉద్గీధేనాత్యయామెత్వపక్రమాదవిశేషేణకృతస్సోద్గీధేప్రాణదృష్ట్యోపాసనముక్తం.*అథహయవవాయంముఖ్యఃప్రాణస్తముద్గీధముపాసాశ్చక్రిర ఇతిఛన్దోగానాముగ్ధానకర్మణ్యుద్గీధావయవేప్రణవేప్రాణదృష్టివిధానాత్, వాజినాంతు *అథహేమమాసన్యంప్రాణమూచు స్త్వంన ఉద్గాయేతితథేతితేభ్యపషప్రాణ ఉదగాయదితికృతస్సోద్గీధస్య కర్తరిప్రాణదృష్టివిధానా, చోభయత్రరూపభేదాద్విద్యాభేదఇతి. సూత్రార్థస్తు - అన్యథాత్వంశబ్దాదితిచెదితిసిద్ధాంతాచ్చాయయా సరిచోద్యనావిశేషాదిపూర్వపక్షీపరిహరతి. * అథహయవవాయంముఖ్యః ప్రాణస్తముద్గీధ

ముపాసాశ్చక్రిరే *అథహేమమాసస్యంప్రాణమూచుస్త్యంనఉ
గ్గాయెతితథేతితేభ్య ఏషప్రాణఉదగాయదిత్యేక త్రోద్గీథేప్రాణదృ
ష్టిశబ్దా, దితరత్రోగ్గాతరిప్రాణదృష్టిశబ్దా, చ్చరూపాస్యథాత్వ
మితిచేత్. నరూపభేదః. కుతః. (అవిశేషాత్) ఉపక్రమేహ్యవిశే
షేణ *ఉద్గీథేనాత్యయాను * ఉద్గీథమాజహూరనైనైనానభిహూని
ష్యాను ఇత్యుద్గీథస్యేవోపాస్యత్వప్రతీతేః * త్వంనఉగ్గాయెతిత
థేతితేభ్యఏషప్రాణ ఉదగాయదితికర్తృణ్యేవోద్గీథేకర్తృత్వముపచ
ర్యతఇతియుక్తం. అన్యథోపక్రమవిరూఢస్యాత్.

౩౬౦. సూ॥ త్వింశతీ నవాప్రకరణభేదాత్పరీవరీయస్త్యా
దివత్॥ త్వింశతీ నవైతదస్తి- యదుపాన్యైక్యాద్విద్యైక్యమితి. కు
తః. (ప్రకరణభేదాత్) ఛాన్దోగ్యహి * ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీథ.
ముపాసీతేత్యుద్గీథావయవభూతంప్రణవముపాస్యంప్రకృత్య *ఉద్గీ
థమాజహూరితివచనాదుద్గీథావయవభూతః ప్రణవఏవోద్గీథశబ్దేనో
చ్యతఇత్యవగమ్యతే. వాజసనైయకెత్వవిశేషేణ * ఉద్గీథేనాత్య
యామెత్యుపక్రమాత్కృత్సోద్గీథఉపాస్యఃప్రకృతః. తతఉద్గీథే
ప్రాణదృష్ట్యవిశేషేపిరూపభేదాద్విద్యాభేదః. (పరీవరీయస్త్యా
దివత్) యదైకస్యామపిశాఖాయాం ఉద్గీథావయవభూతేప్రణవ
ఏవపరమాత్మదృష్టి విధానసామ్యేపిసారణ్యయపుగుపదృష్టిధానాత్ప
రీవరీయస్త్యాదిగుణవిశిష్టదృష్టివిధానమగ్ధాంతరమితిరూపభేదః - త
ద్వదత్రాపి. ఏవంప్రకరణభేదేనోపక్రమ ఏనైకత్రోద్గీథావయవవి
షయత్వేనాస్యత్రకృత్సోద్గీథవిషయత్వేనోపాసనభేదఇతి సిద్ధాస
త్యుపసంహారస్థంకర్తృవిషయంకర్తృవిషయంచప్రాణదృష్టివిధానం
యథాశ్రుతమవస్థితఇత్యభిప్రాయః.

౩౬౧. సూ॥ త్వింశతీ సంజ్ఞాతశ్చైతదుక్తమస్తితుతదపి॥ త్వింశతీఉ
ద్గీథవిద్యైకసంజ్ఞైక్యాత్తత్- విధేయవిద్యైక్యముక్తంచేత్. తత్ - సం
జ్ఞైక్యం విధేయభేదేష్యస్తితు - అస్యైవైత్యర్థః. యథానిత్యాగ్ని
హూతైకుణ్డపాయినామయనాగ్నిహూతైచ, యథాచచ్ఛా

ద్యోగ్యప్రథమప్రపాఠకేవిహితానుబంధాదువిద్యా సూక్తిథవిద్యతి సంజ్ఞైక్యం.

౩౬౩. సూ॥ వ్యాప్తైశ్చ సహజైశ్చ॥ వ్యాప్తిః ప్రథమప్రపాఠకేఉపక్రమవచనైరాస్వప్ర్యుక్తిథవిద్యాసూక్తిథావయవస్యప్రణవ్యైవోపాస్యత్వవ్యాప్తైర్నగతస్య * తద్ధదేవాఉక్తిథమాజహురిత్యుక్తిథశబ్దస్యాపిప్రణవవిషయత్వమేవసహజైశ్చ॥...*

అ-౮౫- ౩౬౪. సూ॥ సర్వాభేదాదన్యత్రైమే॥

*యోహవైజ్యైశ్చంచత్రైశ్చంచవేదజ్యైశ్చహవైత్రైశ్చభవతిప్రాణోవావజ్యైశ్చత్రైశ్చశ్చైలిభద్దోగానాంవాజినాంకౌషీతకీనాంచప్రాణవిద్యామూతా. తస్మాద్ధ్యోగ్యవాజసనైకచసర్వవ్యైవసాహుప్యాత్పరాణవిద్యాయావిశ్యమేవ. కౌషీతకీప్రాణవిద్యాయాత్సాస్యభేదోస్తి. ఉతనాస్తితిసంశయః. అస్తిభేదఇతి పూర్వఃపక్షః. యద్యపిసర్వత్రజ్యైశ్చత్రైశ్చగుణఃప్రాణవివోపాస్యః- తథాపిచ్యద్దోగానాంవాజసనైకనాంచజ్యైశ్చత్రైశ్చగుణకస్యప్రాణస్యవాగాదిగతవసిష్టత్వాదిగుణసమృద్ధిత్వమపిశబ్దాదేవప్రతీయతే. కౌషీతకీనాంశునతథేతిహంపభేదాద్విద్యాభేదః. రాధానైస్తు- యద్యపికౌషీతకీప్రాణవిద్యాయాంవాగాదిగతవసిష్టత్వాదిసమృద్ధిత్వమపిప్రాణస్యశబ్దాన్నాభిహితం- తథాపితత్రాపిప్రాణస్యజ్యైశ్చత్రైశ్చోపపాదనంవాగాదీనాంస్థితేస్తత్త తాకార్యస్యచప్రాణాననత్వేనైత్యేతదవిశిష్టమితివాగాదిగతవసిష్టత్వాదెరపిప్రాణహేతుకత్వానుసంధానెనవివాదప్రాణస్యజ్యైశ్చత్రైశ్చోపపాదనమనుపపన్నమితికౌషీతకీప్రాణవిద్యాయామపివాగాదిగతవసిష్టత్వాదిసమృద్ధిత్వప్రాణఉపాస్యఇతిహంపభేదాద్విద్యైక్యం. సూత్రార్థస్తు (సర్వాభేదాదన్యత్రైమే) అన్యత్ర-కౌషీతకీప్రాణవిద్యాయామపిమే- వసిష్టత్వాదయస్సద్యైవ. కుతః. సర్వాభేదాత్- ప్రాణజ్యైశ్చత్రైశ్చోపపాదనప్రకారస్యసర్వస్యతత్రాప్యభేదాత్. వాగాదీనాంస్థితేకార్యస్యచ ప్రాణహేతుకత్వేనహి ప్రాణస్యజ్యైశ్చ

శ్రేయ్యంచాప్యపపాదితం. అతావాగాదిగతకార్యసామర్థ్యరూపవ
సిద్ధత్వాదిసమ్బద్ధిత్వం ప్రాణస్యాత్మాప్యక్తమేవేత్యర్థః. *

౨-౮౬- ౩౬౫. సూ॥ శ్రీః శ్రీః ఆనందాయః ప్రధానస్య॥ శ్రీః శ్రీః

జ్ఞానానందామలత్వానంతత్వరూపాః బ్రహ్మస్వరూపనిరూపక
గుణాః సర్వానుపరవిద్యాసూపసంహర్తవ్యాః - ఉత నెతి సంశయః.
నోపసంహర్తవ్యా ఇతి పూర్వః పక్షః - అప్రకరణాధీతానాముపసం
హారే ప్రమాణాభావా, ద్బ్రహ్మగుణానామసంఖ్యేయత్వేనోపసంహ
రాశ్చై, శ్చ. రాధాస్తమ - జ్ఞానానందాదీనాం బ్రహ్మస్వరూపనిరూ
పకగుణత్వేన తైర్విద్యానా బ్రహ్మస్వరూపాను సద్ధానానుపపత్తేః సర్వా
సూపసంహర్తవ్యా ఇతి. సూత్రార్థస్త - *సర్వాభేదాదిత్యతోఽభే
దాదివర్తతే. ఆనందాయోగుణాః సర్వాసూపసంహర్తవ్యాః - ప్ర
ధానస్య - గుణినో బ్రహ్మణస్సర్వానువిద్యాస్వభేదాత్. సర్వానుప
రవిద్యానుబ్రహ్మైకమేవానుసంధేయం - యైర్గుణైర్విద్యానా బ్రహ్మస్వరూ
పాను సద్ధానమశక్యం - తేచజ్ఞానానందాయోఽనుసంధేయా ఇత్యర్థః.

౩౬౬. సూ॥ శ్రీః శ్రీః ప్రీయశిరస్త్యాదిప్రాప్తిరుపచయాపచ
యాహి భేదః॥ శ్రీః శ్రీః ఆనందాదీనాం ప్రాప్తావపి తస్య ప్రీయమేవ శిరః
మోదోదక్షిణః పక్ష ఇతి ప్రీయశిరస్త్యాదీనామప్రాప్తిః - బ్రహ్మస్వ
రూపగుణత్వాభావతైషాం. బ్రహ్మణశ్శిరఃపక్షాదిభేదే స్వరూపే సతి
బ్రహ్మణ ఉపచయాపచయాప్రసజ్యేయాతాం. తతశ్చ *సత్యంజ్ఞా
నమనంతం బ్రహ్మ *ఆనందోఽజర ఇత్యాదిర్విరుధ్యతే.

ప్రీయశిరస్త్యాదిభ్య ఆనందాదీనాం విశేషమాహ.

౩౬౭. సూ॥ శ్రీః శ్రీః ఇతరైత్యర్థసామాన్యాత్॥ శ్రీః శ్రీః ఇ
తరే - ఆనందాయః అర్థసామాన్యాత్ - బ్రహ్మస్వరూపసామాన్యా
త్సర్వాస్వనువర్తతే. బ్రహ్మస్వరూపనిరూపణధర్మత్వేన బ్రహ్మస్వ
రూపసమానాహితే.

ప్రీయశిరస్త్యాదయో బ్రహ్మస్వరూపధర్మానభవంతిచేత్ - త
దభిధానం కిమర్థమిత్యత ఆహ.

౩౬౮. సూ॥ శ్లో॥ ఆధ్యానాయ ప్రయోజనాభా
వాత్ ॥ శ్లో॥ అనుచింతనార్థంతదభిధానం- ప్రయోజనాంతరా
భావాత్. *బ్రహ్మవిదాపోతిపరఘితివేదితవ్యతయోపదిష్టంబ్రహ్మ
నందమయంప్రియమోదాదిరూపేణవిభజ్యశిరః పతాదిత్వేనరూపయి
త్వాబుధావారోప్యతశ్చత్యర్థః.

౩౬౯. సూ॥ శ్లో॥ ఆత్మశబ్దాచ్చ ॥ శ్లో॥ *అన్యోస్తర
ఆత్మానందమయశ్చత్యశబ్దాచ్చప్రియశిరస్త్యాదయోన బ్రహ్మస్వ
రూపధర్మాః. శిరఃపతాదయోహినాత్మధర్మాః.

౩౭౦. సూ॥ శ్లో॥ ఆత్మగృహీతిరితరవచుత్తరాత్ ॥ శ్లో॥ *అ
న్యోస్తరఆత్మత్యాత్మశబ్దేనపరమాత్మనవగృహీతిః - గ్రహణంశతర
వత్ - *ఆత్మావాగ్దమెకపనాగ్రహీతిత్యాత్మశబ్దేనయథాపరమాత్మ
నోగ్రహణం-తద్వత్. కథమిదమవగమ్యతే. తదేకాగ్రాదుత్తరాత్ -
*సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయెయేతివాక్యాత్.

౩౭౧. సూ॥ శ్లో॥ అన్వయాదితిచెత్స్యాదవధార
ణాత్ ॥ శ్లో॥ పూర్వేషు *అన్యోస్తరఆత్మాప్రాణమయిశ్చత్యా
దివాక్యేషునాత్మస్వాత్మశబ్దాన్వయాత్-ధముత్తరవాక్యాన్నిర్ణయ
యితిచేత్. *తస్మాద్వాపతస్మాదాత్మనఆకాశస్సమ్భూతయితప్రకృత
స్వాత్మనవప్రాణమయాదిష్వానందమయపర్యవైషు ఆత్మశబ్దేనావ
ధారణాత్ స్యాదేవనిర్ణయః. అతఃప్రియశిరస్త్యాదీనామనాత్మధర్మ
త్వాత్, జ్ఞానానందాదీనామాత్మస్వరూపనిరూపణధర్మత్వా, చ్చతే
షామేవసర్వత్రోపసంహారః. *

అ-౮-౭- ౩౭౨. సూ॥ శ్లో॥ కార్యాఖ్యానాదపూర్వం ॥ శ్లో॥

ఛాన్దోగ్యవాజసనేయకయోఃజ్యేష్ఠంచ శ్రేష్ఠంచప్రాణము
పాస్యంవిధాయ *సహూవాచకింమేవాసోభవిష్యతీత్యాప ఇతి
హూచురిత్యపాంప్రాణస్యవాసస్త్యముక్త్యా *తస్మాద్వాపతద
శిష్యస్తఃపురస్తాచ్ఛోపరిష్టాచ్ఛాద్భిఃపరిదధతిలమ్భుకోహవాసోభవత్య
నగోభవతీతిఛాన్దోగ్యే, వాజసనేయకేచాపాంప్రాణవాసస్త్య

ముక్త్యా*తస్మాదేవంవిదశిష్యన్నాచామేదశిత్వాచాచామేదేతమేవత
దనమనగ్నంకురుత ఇతి, ఆచమసేన ప్రాణమనగ్నంకురుత ఇత్యర్థః. అ
త్రాశనాత్పురస్తాదుపరిష్టాచ్చకిమాచనం ప్రాణవిద్యాజ్ఞంవిధీయతేఉ
తాచమనీయానామపాం ప్రాణవాసస్త్యాసుసద్ధానంవిధీయత ఇతిసం
శయః. ఆచామేదిత్యాచమసేవిధిప్రత్యయశ్రవణాత్ స్మృత్యాచార
ప్రాప్తాదాచమనాచాచమనాత్తరం ప్రాణవిద్యాజ్ఞంవిధీయత ఇతిపూ
ర్వఃపక్షః. రాధాస్త్రు *అశిత్వాచామేదిత్యాచమనంచాత్మప్రతీ
యతే, ఆచమనీయానామపాం ప్రాణవాసస్త్యాసుసద్ధానంచ *ఆహా
వాసః*అద్భిఃపరిపథతి *ఏత మేవతదనమనగ్నంకురుత ఇతిప్రతీయతే,
తత్రాచమనంతావత్ స్మృత్యాచారప్రాప్తం. అపాం ప్రాణవాసస్త్యా
సుసద్ధానమప్రాప్తం *అనగ్నంపర్వర్తోహన్యదై*అనగ్నంకురుత ఇత్య
నువాదసకూపంప్రతీయతే. తత్రాచమనాత్తరంప్రసాదాచమనమనూ
ద్యాచమనీయానామపాం ప్రాణవాసస్త్యాసుసద్ధానమప్రాప్తం విధీ
యత ఇతియుక్తం. * తదనమనగ్నంకురుత ఇతి * నచనానిత్వపూర్వ
త్వాత్ *విధిర్వాప్యవహూర్వత్వాదిసన్యాసేనవిధిపచనమేవభవతి.
సూత్రార్థస్త్రు-అపూర్వం - అప్రాప్తమపాం ప్రాణవాసస్త్యాసుసద్ధా
నంవిధేయం. నపునఃప్రాప్తమాచమనం. కుతః. (కార్యఖ్యానాత్)
కార్యస్య-అప్రాప్తార్థస్యాఖ్యానస్య భావత్వాచ్ఛాస్త్రస్యైత్యర్థః. *

అ-౮౮-౩౨౩. సూ॥ అపూర్వం సమానపవంచాభేదాత్ ॥ ॥

వాజసనైయకే అగ్నిరహస్యేబృహదారణ్యకే చ శాణ్డీల్యవి
ద్యామ్నాతా. అగ్నిరహస్యేతావత్ *సలత్త్వనముపాసీతమహీమ
యంప్రాణశరీరంభానూపంసత్యసజ్జల్పమాకాశాత్కానమితి. బృహ
దారణ్యకేచ *మనోమయోయంపురుషోభాస్సత్యంతప్రిన్నన్నన్నద
యేయథాప్రీహిర్వాయవోవాసపషసర్వస్యేవశీసర్వస్యేశానసర్వ
స్యాధిపతిస్సర్వమిదంప్రశాస్తీతి. కిమత్రవిద్యాభేదః- ఉత నెతిసంశ
యః. ఏకత్రసత్యసజ్జల్పత్వమధికం శ్రుతం. ఇతరత్రవశిత్వాదయో
ఽధికా ఇతిహపభేదాద్విద్యాభేద ఇతిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్త్రు - ఉ

భయత్రమనోమయత్వాదిక సమానెసతివశిత్యాదేస్సత్యసజ్జల్ప
త్వవితతిరూపతయా తేనాభేదాన్నరూపభేదఇతివిద్యైక్యం. సూత్రార్థ
స్తు- మనోమయత్వాదికసమానెసతివిద్యైక్యం. ఏవంచాభేదాత్ -
వశిత్యాదిగుణేనాప్యభేదాత్. వశిత్యాద్విస్సృత్యసజ్జల్పత్వవితతిః.

అ-౮౯- ౩౨౪. సూ॥ శ్చిచ్ఛే సమన్తాదేవమన్యత్రాపి॥ శ్చిచ్ఛే

బృహదారణ్యకే *యపషపతస్త్రిన్ద్రజితేపురుషోయశ్చాయంద
క్షితేక్షిన్నిత్యపత్రమృతదిత్యవజ్జితేక్షిచ సత్యస్యబ్రహ్మణోవ్యా
హృతిశరీరత్వేనోపాస్యత్వముక్త్యా *తస్యోపనిషదహరిత్యధిదైవతం
*తస్యోపనిషదహమిత్యధ్యాత్వమితీద్వైరహస్యనామనీ ఉపాసనశేష
తయామూయతే. తేకింయథాగ్ర తస్థాననియతే - ఉతోభయత్రా
భేదానిసంశయః. ఉభయోస్థానయోరేకరూపస్యైవోపాస్యత్వాద్వి
ద్యైక్యమిత్యనియతేనామనీఇతిపూర్వఃపక్షః. అత్యుచిత్యస్థానసమన్త
స్థిత్వరూపాకారభేదాన్రూపభేద ఇతివిద్యాభేదాద్విద్యానామనీనియతే
ఇతిరాధ్యాత్వః. సూత్రార్థస్తు- యథామనోమయత్వాదిగుణవిశిష్టస్యై
క్యస్యైవోపాస్యత్వేనోభయత్రవిద్యైక్యం - ఏవమన్యత్రాత్యుచిత
త్యాధారస్యైక్యస్యైవసత్యస్యబ్రహ్మణస్థానద్వయసమన్తాన్నరూప
భేదఇతివిద్యైక్యైద్యైవామనీఅనియతే.

౩౨౫. సూ॥ శ్చిచ్ఛే ననావిశేషాత్॥ శ్చిచ్ఛే నచైతదస్తి-
యద్విద్యైక్యమభయత్రాభేదామనీఅనియతేఇతి. కుతః. విశేషాత్ -
ఉభయత్రహిరూపంపిశిష్యతే. ఏకత్రాదిత్యస్థానసమన్తస్థి- ఇతరత్రా
క్షిప్తానసమన్తస్థిబ్రహ్మణిరూపభేదాద్విద్యాభేదఇతినియతేనామనీ.

౩౨౬- సూ॥ శ్చిచ్ఛే దర్శయతిచ॥ శ్చిచ్ఛే దర్శయతిచ వి
ద్యాభేదేనగుణానుపసంహారం *తస్యైతస్యతదేవరూపం యదము
ష్యరూపమిత్యాదినారూపాద్యతిదేశేన. స్వతోహ్యప్రాప్తావతిదేశే
నప్రాప్త్యపేక్షా. *

అ-౯౦- ౩౨౭-సూ॥ శ్చిచ్ఛే సమన్తాదేవమన్యత్రాపి॥ శ్చిచ్ఛే

తైత్తిరీయకేనారాయణీయానాంఖలేషుచ * బ్రహ్మజ్యేష్ఠా

పీర్యాసమ్భుతాని బ్రహ్మగ్రజ్యేష్ఠందివమాతతాన బ్రహ్మభూతా
నాం ప్రథమోతజజ్ఞేతేనార్హతి బ్రహ్మణాస్పర్ధితుంక ఇతి బ్రహ్మణిజ్యే
ష్ఠానాంగుణానాం సమ్భుతిద్యువ్యాప్తిశ్చేత్యాది గుణజాతమామ్నా
తం. కిమేషాంసర్వాసువిద్యాసూపసంహారః- ఉతస్థానవిశేషోపాస
నెషునియమ ఇతిసంశయః. అనారభ్యాధీతత్వాత్తైషాం సర్వాసూప
సంహారఇతిపూర్వఃపక్షః. రాధానస్తు - యద్యపిసస్థానవిశేషసమ్భ
వ్యుపాసనమారభ్యాధీతావతే - తథాపిద్యువ్యాప్తిసామధ్యాయత్తస్య
హృదయాద్యల్పస్థానేషూపసంహారయోగాత్తత్సహచర్యాచ్యేత
రేషామల్పస్థానవిహితాసువిద్యాసునోపసంహారఇతి. సూత్రార్థస్తు-
సమ్భుతిద్యువ్యాప్తి-సమాహారద్వయైకవద్భావః. సమ్భుతిప్రభు
తిగుణజాతమప్యతపవ- స్థానవిశేషసమ్భవనియమాన్నియతం-నసర్వ
త్రోపసంహార్యం. ద్యువ్యాప్తిర్ని స్వసామధ్యాయల్పస్థానానర్హత
యాతదితరస్థాననియతా. సమ్భుత్యాద్యపితత్సహచర్యాత్తతైవ.

అ- ౯౧-—
౩౭౮-సూ॥ $\left. \begin{array}{l} \text{పురుషవిద్యాయా మపిచే} \\ \text{తరేషామనామ్నానాత్} \end{array} \right\} \text{జ్ఞః}$

తైత్తిరీయకే పురుషవిద్యానూతా * తస్యైవంవిదుషోయ
జ్ఞస్యాత్తాయజమానశ్శ్రీధావత్పీశరీరమిత్యాదికా. ఛాన్దోగ్యేపి*పు
రుషోనావయజ్ఞస్తస్యయానిచతుర్వింశతి వద్వాణీత్యారభ్యశ్రూయ
తే. కిమత్రవిద్యాభేదః - ఉతనేతిసంశయః. పురుషవిద్యేతిసంజ్ఞై
క్యా, తైత్తిరీయకేఫలసమ్బద్ధానామ్నానాత్ ఛాన్దోగ్యే * శతంజీవ
తీత్యనేనైకఫలత్వా, చ్చవిద్యైక్యమితిపూర్వఃపక్షః. రాధానస్తు-పు
రుషవిద్యేతిసంజ్ఞై క్యేపిసవనత్రయకల్పనాప్రకారభేదాద్యజమానప
త్నైదికల్పనాప్రకారభేదాచ్చరూపభేదా, తైత్తిరీయకే పూర్వా
నువాకగతస్య * బ్రహ్మణోమహిమానమాప్నోతీతి బ్రహ్మవిద్యాఫ
లస్యైవసన్నిధానాత్ అఫలస్యాస్యతదగతయాతత్ఫలత్వాత్ ఫలభే
దా, చ్చవిద్యాభేదః. సూత్రార్థస్తు-పురుషవిద్యాయాముభయత్రరూ
పభేదాద్విద్యాభేదః. కుతః. ఇతరేషామనామ్నానాత్ - ఇతరశాఖో

దితానాంతదితరశౌఖాయామనామ్నానాత్. ఛాన్దోగ్యతైత్తిరీయ
కామ్నాతానాం యజమానపత్న్యాదీనాం సవనానాంచానామ్నా
నాత్, తైత్తిరీయకచచ్ఛాన్దోగ్యమ్నాతానాం యజ్ఞావయవానా
మనామ్నానా, దిత్యర్థః. తైత్తిరీయకహి *ఆత్మాయజమానశ్శ్రద్ధా
వత్ప్రియజమానాదికల్పనం, *యత్సాయంప్రాతర్నృధ్యద్వినంచతాని
సవనానీతిచ సవనత్రయకల్పనం, ఛాన్దోగ్యచాశిషాదీనాందీతౌత్వా
దికల్పనం, పురుషాయుషస్త్రైధావిభజ్యసవనత్రయకల్పనం, చేతియ
జ్ఞావయవకల్పనప్రకారభేదాన్రూపభేదస్పష్టః. ఫలమపితతై వెతి.
ఇతరేషామితిఫలస్యాపిగ్రహణం.

అ-౯౨.— ౩౭౯-సూ॥ శాన్దోగ్యే వెధాద్యర్థభేదాత్ ॥

ఆధర్వణికాస్తైత్తిరీయకా వితరయిణఇత్యేవమాదయ ఉపని
షదారమ్భేషు * శుక్రంప్రవిధ్యహృదయంప్రవిధ్య * శంసోమిత్ర
శ్శంవరుణః * సహనావవత్విత్యాదిమంత్రాన్తహవ్రతాదీనిచకర్మాణ్య
ధీయతే. కిమేషాంవిద్యాగత్వం - ఉత నేతిసంశయః. సన్నిధిసమా
మ్నానా ద్విద్యాగత్వమితి పూర్వఃపక్షః. రాధాన్తస్తు * శుక్రం
ప్రవిధ్యహృదయంప్రవిధ్యేత్యాది మంత్రసామగ్ధ్యా, త్తహవ్రతాదీ
నాంచకర్మణాంశ్రుత్యాదిభిశ్చాభిచారద్వాదశాహాదిషు వినియోగ
వత్ * శంసోమిత్రశ్శంవరుణః * సహనావవత్విత్యాదేర్మంత్రస్యచ
* యుతంవదిష్యామిసత్యంవదిష్యామి * తేజస్వినావధీతమస్త్వితిమ
ంత్రసామగ్ధ్యాదధ్యయనేవినియోగ ఇతిసవిద్యాగత్వం. సూత్రార్థ
స్తు (వెధాద్యర్థభేదాత్) వెధాద్యర్థభేదవత్ * సత్యంవదిష్యామి
* తేజస్వినావధీతమస్త్వితి * శంసోమిత్రఇత్యాదేర్మంత్రస్యాప్యధ్య
యనసమృద్ధరూపార్థభేదాన్నవిద్యాగత్వమిత్యభిప్రాయః. అతః * శం
సోమిత్రాదిమంత్రానిపవాధికరణస్యవిషయః.....*

అ-౯౩.— { హానాతూపాయనశబ్దశేషత్వాత్ }
౩౮౦- సూ॥ { శాచ్ఛన్దస్తుత్తుపగానవత్తదుక్తం ॥ }

విమషోబ్రహ్మప్రాప్నువతః పుణ్యపాపయోర్విమోచనంద్య

యోగ్యోఽయోగ్యతం. విముక్తయోఃపుణ్యపాపయోరస్య త్రప్రవే
శపకస్యాంశాఖాయాంశ్రుతః. విమోచనంప్రవేశశోభయ మేక
స్యాం. *తదావిద్వాన్పుణ్యపాపవిధూయనిర్జనఃపరమంసామ్యము
వైతి *అశ్వత్థవరోమాణివిధూయపాపంచన్ద్ర ఇవరామోఽన్యఖా
త్పృముచ్య. ధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్మాబ్రహ్మలోకమభిసన్ముఖా
వాసీతికెవలమోచనం. *తస్యపుత్రాదాయముపయంతిసుహృదస్సా
ధుకృత్యాంద్విషన్దః పాపకృత్యామితికెవలప్రవేశః* తత్సకృతమ
ష్కృతేవిధూనుతే తస్యప్రియాజ్ఞాతయ సుకృతముపయన్తి అప్రి
యాదుష్కృతమిత్సుభయం. కింకెవలహానిదిన్దనంకెవలోపాయన
చిన్దనముభయచిన్దనంచసర్వాసువిద్యాసువికల్పేనానుష్ఠేయం- ఉ
తసముచ్చయేనేతిసంశయః. తథాతథామూతస్యార్థవత్త్వా యవిక
ల్పశ్చిత్పూర్వఃపక్షః. రాధాన్ద్రు- పుణ్యపాపప్రవేశస్యవిమోచనా
పేక్షత్వేన శాఖాన్ద్రస్థస్యాపిప్రవేశవాక్యస్య శాఖాన్ద్రస్థ విమో
చనవాక్యశేషత్వాత్ వాక్యవ్యయేనైకార్థవిధానాత్సముచ్చయః. ఏక
స్యాంశాఖాయాముభయవిధానంప్రతిపత్త్యభేదేనపరిస్రాయతే. సూ
త్రార్థస్తు (హానౌత్పత్తి) తుశబ్దఃపక్షవ్యాప్త్యర్థః. హానావితిప్ర
దర్శనార్థం. కెవలవిమోచనే కెవలెచోపాయనే శ్రూయమాణేత
యోరితరేతరసముచ్చయో ౨వశ్యమ్భవీ. కుతః. ఉపాయనశబ్దశే
షత్వాత్ - ఉపాయనశబ్దస్యహానివాక్యశేషత్వాదిత్యర్థః. త్యక్త
యోఃపుణ్యపాపయోఃప్రవేశస్థానవాచిత్యాదుపాయనవాక్యస్యహా
నివాక్యశేషత్వమవగమ్యతే. ప్రదేశాన్దరామూతవాక్యస్య ప్రదేశా
న్దరామూత వాక్యశేషత్వేవృష్టాన్తానాహ (కుశాచ్ఛన్దస్త్యుత్యు
పగానవదితి) యథా *వానస్పత్యాఃకుశాశ్చిత్ప్రదేశాన్దరామూత
వాక్యస్య *బేదుమృగ్యఃకుశాశ్చిత్తద్విశేషవాచిప్రదేశాన్ద్రస్థం,
యథాచ *దేవాసురాణాంఛన్దోభిరితిపామాన్యతః ప్రకరణాన్దరా
మూతస్య *దేవచ్ఛదాంసిపూర్వమితి తత్కర్మవిశేషవాచిప్రదేశా
న్ద్రస్థం, యథాచ *హిరణ్యేనఘోడశినస్సోత్తముపాకరోతీతిప్రదేశా

శాస్త్రరస్థస్యతత్తాలవిశేషవాచి *సమయావిషితేసూర్యే షోడశిన
స్తోత్రముపాకరోతీతిప్రదేశాస్తరస్థం, యథాచ *యుత్విజ ఉపగా
యస్తీతిప్రదేశాస్తరస్థస్య *నాధ్వర్యురుపగాయెదితి తత్పర్యదాస
రూపంప్రదేశాస్తరస్థం, - ఏవముపాయనవాక్యస్యహానివాక్యశేషత
యాసమ్భవన్త్యాంగతౌనవికల్పాయే త్తిః తదుక్తంపూర్వకాణ్డై *అ
పితువాక్యశేషస్యాదనాన్యాయ్యాద్వికల్పస్యైత్యాదివా. *

ఆ- ౯౪.— $\left\{ \begin{array}{l} \text{సామ్యరాయేతర్తవ్యా} \\ \text{భావాత్తథాహ్యన్యే} \end{array} \right\}$ జ్ఞేయః

కిమిదం సుకృతమష్కృతయోగ్ధానిచిత్తనందేహవియోగకా
లపకదేశఃక్షీయతే, అధ్వనిశిష్ట, మిత్యుభయత్రకర్తవ్యం-ఉతదేహవి
యోగకాలపవసర్వంక్షీయతఇతీతిసంశయః. ఉభయత్రశ్రుతే, దైవ
యానేనపథాగమనాన్యథానుపపత్త్యా, చోభయత్రైతిపూర్వఃపక్షః.
*అశ్వత్థవరోమాణివిధూయపాపంచన్ద్రశివరాహబాన్ధుశాత్ప్రము
చ్యధాత్వాశరీరమకృతంకృతాత్మాబ్రహ్మలోకమితి దేహవియోగ
కాలే, *సఆగచ్ఛతివిరజాంనదీంతన్ముకృతమష్కృతేవిధూనుతే ఇ
త్యధ్వన్యపి, హానిశ్రుతేః. దేహవియోగకాలేసర్వకర్తృతయేహిదేవ
యానేనగమనసాధనంకర్తృనసమ్భవతి. రాధాన్తస్తు *తస్యతావదే
వచిరంయావన్నవిమోక్ష్యే అథసమ్మత్య ఇతిదేహవియోగాదూ
ర్ధ్వంబ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరేకేణానుభావ్యపుణ్యపాప ఫలాభావాత్,
*అశ్వత్థవరోమాణివిధూయపాపమిత్యాదివైకాధ్యాత్, అధ్వన్యా
మ్నాతమపి *తత్సుకృతమష్కృతేవిధూనుతఇతివాక్యందేహవియో
గకాలేసగమయితవ్యమితిదేహవియోగకాలపవహానిచిత్తనం. సర్వక
ర్తృతయేపిహివిద్యాసామర్థ్యాదేవదేవయానేనపథాగమనంచోపపద్య
తే. విద్యాహిస్వయంసూక్ష్మశరీరస్యావారమ్భికాపి ప్రకృతసుఖదుః
ఖోపభోగసాధన స్థూలశరీరస్యసర్వకర్తృణాంచ నిరవశేషతయేపిస్వ
ఫలభూతబ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిపాదనాయదేవయానేనపక్షై నంగమయి
తుంసూక్ష్మశరీరంస్థాపయతి. సూత్రార్థస్తు- సామ్యరాయే- దేహవి

యోగకాలపవచిస్తనీయం. కుతః. తర్తవ్యాభావాత్ - దేహవియోగాదూర్ధ్వంబ్రహ్మ ప్రాప్తివ్యతిరేకేణ తర్తవ్యభోగాభావాత్. తథా హ్యస్యేఽధీయతే * తస్య తావదేవచిరం యావన్నవిమోక్ష్యే అథ సమప్త్యైతి * అశరీరం వావసంతం ప్రయాప్రియే స్పృశత ఇతిచ.

౩౮౨- సూ॥ శ్లో॥ ఛన్దత ఉభయావిరోధాత్ ॥ ఛన్దోః పవమర్థస్వాభావ్యాదైహవియోగకాలపవనిరవశేష కర్తృక్షయవధృతే సతి * తత్సక్రతదుష్కృతే విధానుత ఇతివాక్యఖణ్డః ఉభయావిరోధాత్ - ఉభయశ్రుత్యవిరోధాచ్చన్దతోనైయః * అశ్వత్థవరోమాణి విధూయపాపం - ధూత్వాశరీరమకృతం * తస్య తావదేవచిరమిత్యుభయశ్రుత్యవిరోధాచ్చరమశ్రుతోపి * తత్సక్రతదుష్కృతే విధానుత ఇతివాక్యఖణ్డః * ఏతం దేవయానం పథానమితి ప్రథమశ్రుతఖణ్డాత్ ప్రాగనుగమయితవ్యైత్యర్థః.

అత్ర చోదయతి.

౩౮౩. సూ॥ శ్లో॥ గతే రర్థవత్త్వముభయధాన్యథాహివిరోధః॥ ఛన్దోః దేవయానైసగతిశ్రుతే రర్థవత్త్వం దేహవియోగకాలేఽధ్వనిచెత్యుభయధాకర్తృక్షయసత్యేవ. అన్యథా - దేహవియోగకాలే సర్వకర్తృక్షయసతి సూక్ష్మశరీరస్యాప్యారమ్భకనాశేనస్థిత్యనుపపత్తేః దేవయానగతిశ్రుతిర్హివిరుధ్యతే.

పరిహరతి.

౩౮౪. సూ॥ శ్లో॥ ఉపపన్నస్తలక్షణార్థోపలభ్యైర్లోకవత్ ॥ ఛన్దోః భగవంతముపాసీనానాం దేహవియోగకాలే సర్వకర్తృక్షయపుష్పవనో దేవయానః పథాః. కుతః. (తలక్షణార్థోపలభ్యైః) తలక్షణార్థః - తజ్జాతీయార్థః. అకర్తృలభ్యార్థోపలభ్యైర్త్యర్థః. ఉపలభ్యతే హ్యకర్తృలభ్యార్థోబ్రహ్మపాసీనానాం * సస్వరాడ్భవతి తస్య సర్వేషు లోకేషు కామచారోభవతీత్యాదిషు. (లోకవత్) యాథాలోకే రాజానముపాసీనానాం ప్రాకృతపురుషసాధారణా

తిరమణీయానైకార్థసిద్ధిః- తద్వత్సర్వజ్ఞంసత్యసజ్జ-ల్పంమహేహ
దారంపరంబ్రహ్మపాసీనానాంసర్వముపపన్నమిత్యర్థః.

పరంబ్రహ్మపాసీనానాందేహపాతసమయోసర్వకర్మక్ష-
యాత్ దేహపాతాదూర్ధ్వం కర్మఫలానుభవోనవిద్యతఇత్యేతన్నోప-
పద్యతే - వసిష్ఠాదీనాంజ్ఞానినామపికర్మఫలదాపదేహోన్తరసంయో-
గః, పుత్రజన్మవిపత్త్యాదిషుసుఖదుఃఖానుభవో, ౭పీదృశ్యతఇత్యా-
శఙ్కాహ.

౩౮౫. సూ॥ యావదధికారమవస్థితీరాధికారి
కాణాం॥ యేహం జ్ఞానినాందేహపాతాదనన్తరమర్చిరాది-
కాగతిః ప్రాప్తా- తేహందేహపాతాదూర్ధ్వంతరితవ్యకర్మఫలభోగా-
భావాదేహపాతసమయవససర్వకర్మక్షయఉక్తః. వసిష్ఠాదీనాంత్యా-
ధికారికాణాంయావదధికారసమాప్తినార్చిరాదికాగతిరస్తి- అపిత్వ-
ధికారైవస్థితీరేవ - అధికారహేతుభూతకర్మణఃఫలదానాయారబ్ధ-
త్వాత్. జ్ఞానినోప్యారబ్ధంహికర్మఫలానుభవేనైవక్షీయతే.*

అ-౪౫.— { అనియమస్సర్వేషామవిరో }
౩౮౬. సూ॥ { ధశ్శబ్దానుమానాభ్యాం॥ }

యేషాపాసనేషాప కోసలాదిష్వర్చిరాదికాగతి రామ్న-
తా - కింతన్నిష్ఠానామేవతయాబ్రహ్మప్రాప్తిః-ఉతసర్వేషాంబ్ర-
హ్మపాసననిష్ఠానామితిసంశయః. తన్నిష్ఠానామేవేతిపూర్వఃప-
క్షః- ఇతరేషాంతయాబ్రహ్మప్రాప్తౌప్రమాణాభావాత్. యత్తుప-
జ్ఞాగ్నివిద్యాయాంసాధారణంవచనం - తదపుష్పకోసలాదివిషయ-
మితినిశ్చీయతే. అన్యథోపకొసలాదిష్వామ్నానానర్థక్యంస్యాత్. రా-
ధాన్తస్తు- పజ్ఞాగ్నివిద్యాయాం *యవవమేతద్విదుఃయెచెమెరణ్యే-
శ్రద్ధాంసత్యముపాసతేతే ౭ర్చిషమభిసమ్భవస్తీతిసామాన్యేనసర్వ-
విషయంగతిశ్రవణముపకొసలాదిష్వామ్నానంనబాధితుంక్షమం, స-
జోచకంచనభవతి,- విద్యాస్తుత్యర్థతయానువాదేనాపుష్పపక్షైః.
అతస్సర్వేషాంతయైవబ్రహ్మప్రాప్తిః సూత్రార్థస్తు (అనియమ

స్వర్వేషాం) సర్వేషామవిశేషేణతయైవప్రాప్తిః కుతః. (అవిరో
ధశ్శబ్దానుమానాభ్యాం) తథాసత్యేవశ్రుతిస్త్రుతిభ్యా మవిరోధః
శ్రుతిశ్చ *యచేమెరణ్యిత్యాదికాపశ్చాగ్నివిద్యాయాంసదర్శితా
స్త్రుతిః *అగ్నిర్జ్యోతిరహశ్శుక్లత్యాదికా..... *

అ-F-౬.— { అక్షరధియాంత్యవరోధస్సమాన్యత }
3౮౭.సూ॥ { ద్భావాభ్యామాపసదవత్తమత్తం॥ }

బృహదారణ్యకే *ఏతదైవతదక్షరంగాగ్నిప్రాప్త్యాణాఅభివ
దన్త్యస్థూలమనన్త్యస్థూస్వ మిర్వాదిస్థూయతే. తథాఅభర్వణేవ
*అభవరాయయాతదక్షరమధిగమ్యతేయత్తదద్రైశ్యమగ్రాహ్యమి
త్యాది.కిమేషామస్థూలత్వాదీనాంసర్వబ్రహ్మవిద్యాసూపసంహారః-
ఉతయత్రశ్రుతాఃతత్రైవేతిసంశయః. విద్యావిశేషరూపతయాశ్రు
తానాంసర్వవిద్యాసాధారణత్వాభావాన్యత్రశ్రుతాస్తత్రైవనియ
తాఇతిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్త్రు- అస్థూలత్వాదీనామపానన్దాదివ
ద్భ్రష్టస్వరూపానుసంధానాన్తర్భావాత్సర్వత్రోపసంహారః. నకేవ
లమానన్దాదిభిర్భ్రష్టస్వరూపంప్రత్యగాత్తనోవ్యాప్యత్తం- తస్యా
పిహితదేవస్వరూపం. అస్థూలత్వాదివిశేషితానన్దాదిబ్రహ్మణఃప్ర
త్యగాత్తవ్యాప్యతాకారః. యద్యపిప్రత్యగాత్కాస్వభావతఃస్థూల
త్వాద్యచేతనధర్మాసమ్బంధీ - తథాపితత్సమ్బంధాన్తతాస్యైవ. తద
న్తతయాహిసూర్వత్రతత్సమ్బంధస్సంజాతః. అతాబ్రహ్మణోఽతద
న్తస్వరూపానుసంధానాన్తతయాఽస్థూలత్వాదయ సర్వత్రానుస
ంధేయాః. సూత్రార్థస్త్ర- అక్షరధియాం- అక్షరసమ్బంధినామస్థూ
లత్వాదిధియాంసర్వవిద్యాస్వవరోధః- సన్ద్రహణం. కుతః. (సా
మాన్యతద్భావాభ్యాం) బ్రహ్మణస్సర్వత్రసమానత్వాత్, బ్రహ్మ
నుసంధానాన్తర్భావాచ్చతాసాం. గుణానాంప్రధానానువర్తిత్వం
స్వభావః (కేవలసదవత్) యథాజామదగ్న్యచతూర్మాత్రపు
రోడాశోపసన్ధానకూతః *అగ్నిర్జ్యోత్రంవేత్తితిమన్తగ్రీసామవేదప
ఠితత్వేనసామవేదస్వరనియతాపిప్రధానకూతాపసదనువర్తితయా,

యాజుర్వేదిక త్యాచ్యోపసదో, యాజుర్వేదికోపాంశుత్వ సమ్ప
 ఛీ- తద్వదక్షరవిద్యాసమ్బద్ధితయాఽథీతత్వేనతద్విద్యానియతాలపి
 ప్రధానానుసర్దిత్వస్వాభావ్యాత్సర్వవిద్యాసమ్బద్ధినః. తదుక్తంప్ర
 థమకాణ్డే *గురుముఖ్యవ్యతిక్రమేతదగ్ధత్యాదిత్యాదినా.

ఏవంతర్ని * సర్వకర్మా సర్వగర్భత్యాదీనామపి సర్వేషాం
బ్రహ్మగుణత్వాన్నకస్య చిద్వ్యవస్థేత్యత్రాహ.

3౮౮. సూ॥ ఇతి ధర్మశాస్త్రే ఇయదామననాత్ ॥ ఇతి ధర్మశాస్త్రే ఇయత్ -
అస్థూలత్వాదివిశేషితమానస్తాద్యేవసర్వత్రానుసంధేయం. కుతః. ఆ
మననాద్ధేతోః. ఆమననం - ఆభిముఖ్యేనమననం. బ్రహ్మేనుసంధానం.
బ్రహ్మస్వరూపానుసంధానంయేనవివానోపపద్యతే - తదేవసర్వత్రా
నుసంధేయం - అన్యత్తుతత్రతప్యవస్థితమిత్యర్థః. *

అ. ౭. — { అన్తరా భూత గ్రాసువత్స్వత్సనోన్య }
 ౩౦౯. సూ॥ { ధాభేదానుపప్లవరితచెనోపదేశవత్ ॥ }

బృహదారణ్యక ఉప స్తిప్ర శ్చప్రతివచనం * యః ప్రాణేన
 ప్రాణితీసతతత్వా సర్వాస్తరాయోపా నేనాపానితీసతతత్వైత్యాది
 * అతోన్యదార్తమిత్యన్తమాహ్నుతం. తథాతదన్తరంక హహాశప్ర
 శ్చప్రతివచనం * యోశనాయాపిపాసేశోకం మోహంజరాంమృత్యు
 మత్యేతివతం హైతమాత్మానంవిదిత్యైత్యాది * అతోన్యదార్తమిత్యన్తం. కిముభయత్రవిద్యైక్యం- ఉతవిద్యాభేదఇతిసంశయః. పూర్వ
 త్రప్రాణనాదిహేతుః ప్రత్యగాత్మా, ఉత్తరత్రాశనాయాద్యతీతఃపర
 మాత్యైత్యుపాస్యభేదాద్విద్యాభేదఇతిపూర్వఃపక్షః. రాధాన్తస్తు-
 * యత్సాత్మాదపరాత్మాద్భిన్నయతత్వాసర్వాస్తరఃతన్నేవ్యాచక్ష్యే
 తిఉభయత్రప్రశ్చస్యపరమోత్సవిషయత్వాదేకరూపత్వాచ్చ, సర్వ
 ప్రాణిప్రాణనాపాననాదిహేతుత్వస్యఅశనాయాద్యతీతత్వస్యచప్ర
 తివచనద్వయావగతస్యపరమాత్మస్యైకస్మిన్నైవోపాస్యే సమ్భవా,
 చ్చనవిద్యాభేదః. సూత్రార్థస్తు-అన్తరా- * యతత్వాసర్వాస్తరఇత్యు
 ప్స్తిప్రశ్చోభూతగ్రామవత్స్వత్వనః - ప్రత్యగాత్మనఇత్యుపగన్త

వ్యః. అన్యథాప్రతివచనభేదానుపపత్తిరితిచెత్. నాత్రప్రత్యగాత్మ
 పరమాత్మవిషయంప్రశ్నద్వయం. ప్రతివచనద్వయంచపరమాత్మస్య
 కస్మిన్నైవోపాస్యసమ్భవతీత్యర్థః. (ఉపదేశవత్) *స్తబ్ధాస్య
 తతమాదేశమప్రాప్త్య ఇతిప్రకానాయామేకస్యామేవసద్విద్యా
 యాం *భగవాంస్త్యైవమేతద్భ్రవీత్వీతి *భూయపవమాభగవాన్వి
 జ్ఞాపయత్విత్యాదికాప్రశ్నాపృథ్విః ప్రతివచనభేదశ్చోపాస్యస్యమా
 హాత్మ్యవిశేషప్రతిపాదనపరత్వేనదృశ్యతే- తద్వత్.

ప్రప్త్యభేదపూర్వకప్రతివచనప్రకారభేదాద్విద్యాభేదోఽవ
 ర్జనీయపవేత్యాశఙ్కాహ.

౩౯౦. సూ॥ శ్లో॥ వ్యతిహరోవిశింషస్తహితరవత్ ॥ శ్లో॥ *య
 దేవసాత్మాదపరాత్మా ద్భ్రహ్మయతాసర్వాస్తరగతిద్వయోఃప్ర
 జ్ఞోగిఃప్రశ్నస్యైకరూపత్వేనైకవిషయత్వేనిశ్చితేసత్కుషస్తికహూ
 శయోఃప్రతివచనగతబుద్ధివ్యతిహరఃకార్యః. ప్రాణనాదిహేతుత్వ
 బుద్ధిస్సర్వాస్తరవిషయాకహూతేనాపికార్య, అశనాయాద్యతీ
 తత్వబుద్ధిరుషస్తి నాపికార్య, విశింషస్తహ్యభయత్రాపియాజ్ఞవ
 ల్కవచనాన్యైకంసర్వాస్తరమేవోపాస్యం. (ఇతరవత్) య
 భేతరశ్రసద్విద్యాయాంసర్వాణిప్రతివచనానిపరమకారణపరబ్ర
 హ్మవిషయాణి. తద్వత్.

సద్విద్యాయామప్యపాస్యైక్యంప్రశ్న ప్రతివచనావృత్తాస
 త్యాంకథమవగమ్యతఇత్యత్రాహ.

౩౯౧. సూ॥ శ్లో॥ సైవహిసత్యాదయః శ్లో॥ *సె
 యందేవతైక్షతేత్యాదిషుసర్వత్రసైవపరాదేవతైకానువర్తతే- *వి
 తదాత్మ్యమిదం సర్వంతత్యైకం సతతైతత్త్వమసీతితపవసత్యాద
 యఃసర్వేషు ప్రతివచనేషూపసంహియన్తే. *

అ-౯౮. — శ్లో॥ { కామాదీతరత్రతత్ర }
 ౩౯౨. సూ॥ శ్లో॥ { చా యతనాదిభ్యః॥ } శ్లో॥

ఛాన్దోగ్యశ్రూయతే *అథయదిదమప్రిస్ఫ్రహ్మపురేదహరం

పుణ్డరీకం వెళ్ళదహరొస్తిన్నస్తర ఆకాశస్తస్మిన్యదస్తస్త దన్వేష్టవ్య
మిత్యాదిప్రక్రమ్య * తద్యథిహత్మానమనువిద్యవ్రజస్త్యేతాంశ్చ సత్యానాగ్రమాంస్తేషాం సర్వేషులోకేషు కామచారోభవతీతి. వా
జసనేయకేచ * యపషో వ్రహ్మదయఆకాశస్తస్మిన్ఞ్చాతే సర్వస్య
వశీసర్వస్యేశానభిత్వాది. కిముభయత్రవిద్యైక్యం - ఉతవిద్యా
భేదభిసంశయః. యపభేదాద్విద్యాభేద ఇతిపూర్వఃపక్షః. య
ద్యప్యభయత్రపరమాత్మైవోపాస్యః - తథాప్యేకత్రాకాశశబ్దాభి
ధేయఃపరమాత్మైవోపాస్యః, ఇతరత్రాకాశేశయానఃపరమాత్మై, తి
హిరూపంభిద్యతే. రాధాస్తస్త - హృదయాయతనత్వసత్యసజ్జల్ప
త్వసత్యకామత్వాదేరభేదాదుభయత్రతద్విశిష్టః పరమాత్మైవోపా
స్యఇతిరూపాభేదాద్విద్యైక్యం. ఛాన్దోగ్యేహి * దహరొస్తిన్నస్తర
ఆకాశస్తస్మిన్యదస్తస్తదన్వేష్టవ్యమిత్యారభ్య * కింతదత్రవిద్యత ఇ
త్యాదినాపరిచోద్య * తస్మి నాగ్రమాస్సమాహితాః * ఏషఆత్మాపహ
తపాప్తావిజరోవిమృత్యురిత్యారభ్య * సత్యకామస్సత్యసజ్జల్ప
త్వక్త్వా * తద్యథిహత్మానమనువిద్యవ్రజస్త్యేతాంశ్చ సత్యానాగ్ర
మానిత్యాకాశశబ్దనిర్దిష్టఃపరమాత్మా, తదస్త్రతాశ్చసత్యకామత్వస
త్యసజ్జల్పత్వాపహతపాప్తత్వాదయోగుణాః, అతః పరమాత్మా
హృదయాయతనఃసత్యకామత్వాదివిశిష్టఉపాస్యఇతివాక్యైవైవని
ర్ణీతం. వాజసనేయకేచ * యపషో వ్రహ్మదయఆకాశస్తస్మిన్ఞ్చాతే
సర్వస్యవశీత్వక్తేసతి వశిత్వాదే సుత్యసజ్జల్పత్వ యపవిశేషత
యాసపవపరమాత్మాహృదయాయతనస్సత్యసజ్జల్పత్వవిశిష్టఉపా
స్యఇతిప్రతీయతే. అతోదహరవిద్యాప్రత్యభిజ్ఞానాత్సపవపరమాత్మా
సత్యసజ్జల్పత్వాదిగుణాష్టకవిశిష్టఉపాస్యఇతినిర్ణీయతే. ఏవంనిర్ణీ
తేసత్యాకాశేశయానభిత్వాకాశశబ్దో హృదయపుణ్డరీకవర్త్యాకాశ
వాచితీరూపాభేదాద్విద్యైక్యమేవ. సూత్రార్థస్తు (కామాదీతరత్ర
తత్రచ) * వాజసనేయకేచ్ఛాన్దోగ్యేచ సత్యకామత్వా ద్యేవరూ
పం. కుతః. ఆయతనాదిభ్యః- హృదయాయతనత్వసత్యసజ్జల్పత్వ

విశేషరూపవశిత్యాదిభ్యస్తత్సహచారిణ సృత్యకామతాదః ప్రత్యభిజ్ఞానాత్. * పరంజ్యోతి రుపసమ్పద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే * అభయంవైబ్రహ్మభవతీతి బ్రహ్మప్రాప్తిరూపంఫలంచైకమితి విద్యైకం.

* మనసైవానుద్రష్టవ్యం నేహనానాస్తికించ నేత్యాదేఃపూర్వప్రకృతత్వాత్, * సపష నేతి నేత్యాత్మైతిచవక్ష్యమాణత్వాత్, * సర్వస్యవశే సర్వస్యేకానశిత్యాదివిశేషాణాంబ్రహ్మస్వరూపత్వాసమ్భవాత్ కథంసత్యకామత్వాదేర్లోకు సాధనోపాసనరూపత్వమిత్యతః.

౩౯౩. సూ॥ శ్లో॥ అదరాదలోపః॥ శ్లో॥ విశిత్యాదేః ప్రమాణాంతరావిదితరూపస్యశ్రుత్యేక సమధిగమ్యస్యాదరేణప్రతిపాదనాదలోపః- అప్రతిషేధః తస్యపిబ్రహ్మగుణత్వమవశ్యశ్రయణీయం. అవిశేషనిషేధాస్తు సకలేతరప్రాకృతవిశేషవిషయాః. నానాత్వనిషేధస్తుసర్వస్య బ్రహ్మకార్యతయాబ్రహ్మత్వకత్వాభిప్రాయః.

సగుణోపాసనస్య * సయదిపితృలోక కామోభవతీతిసాంపారికఫలత్వేన నమోక్షఫలత్వమిత్యశక్త్యాహ.

౩౯౪. సూ॥ శ్లో॥ ఉపస్థితేతస్తద్వచనాత్॥ శ్లో॥ ఉపస్థితిః- ఉపస్థానం. బ్రహ్మోపసమ్పత్తిః. ఉపస్థితే-బ్రహ్మోపసమ్మన్నేతితః-బ్రహ్మోపసమ్మత్తైరేవహేతోః తద్వచనాత్- పితృలోకాదిప్రాప్తివచనాత్ నతత్సంసారికంఫలం- అపితుసాక్షాత్ప్రక్షయైవ. * అస్మాచ్ఛరీరాత్సముక్తాయపరంజ్యోతి రుపసమ్పద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే సఉత్తమఃపురుషః సతత్రవర్యేతిజక్షతీ- ౧౬ | నమమాణః స్త్రీభిర్వాయానైర్వాజ్ఞాతిభిర్వానోపజనంస్తరన్నిదంశరీరమితి * సస్వరాద్భవతి తస్యసర్వేషులోకేషు కామచారోభవతీతిచనివృత్తాదిద్యస్యహిస్వేనరూపేణాభినిష్పన్నమైవోచ్యతే - అతోబ్రహ్మసమ్పత్తిహేతుకత్వంక్రీడాదేరవగమ్యతే.....*

అ- ౯౯.— { తన్నిధారణా నియమస్తద్వి }
 ౩౯౫-సూ॥ { ష్టేఃపృథక్స్యప్రతిబంధఃఫలం॥ }

ఛాన్దోగ్యే * ఓమిత్యేతి మక్షరముగ్రీథ ముపాసీతేతి కర్మాక్షాత్ర
 యముగ్రీథాద్యుపాసనంబ్రూయతే. తత్కాంతస్మిన్నర్కణి పర్ణతాది
 వన్నియమేనోపాదేయం - ఉతగోదోహనాదివదనియమేనేతి సంశ
 యః. కర్మాక్షాత్రయత్వేనపర్ణతాదివత్తద్వా రేణనిరూఢకార్యతయా
 * యదేవవిద్యయాకరోతిత్రద్ధయోపనిషదాతదేవవీర్యవత్తరం భవతీ
 తివర్తమాననిర్దేశస్య పృథక్ఫలప్రతిపాదకత్వాయోగాత్ క్రత్వర్థత
 యానియమేనోపాదేయమితిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్తస్తు- * తేనోభౌ
 రుతోయశ్చైతదేవంవేదయశ్చనవేదేత్యుగ్రీథోపాసనమవిదుషః క్ర
 త్వసుష్టానదర్శనాత్కృతుఫలాత్పద్మాదేః పృథక్సూతవీర్యవత్తరత్వ
 ఫలమిదముపాసనమితి గోదోహనాదివదనియమః. వర్తమాననిర్దేశే
 వ్యధికారాంతరనిశ్చయసతిరాత్రిసత్రవత్ క్రతోర్వీర్యవత్తరత్వ మ
 సోపాసనస్యఫలమితికల్పనీయం. సూత్రార్థస్తు (తన్నిధారణాని
 యమః) నిధారణం- నిశ్చయేనచేతపోధారణం. ఉపాసనమిత్యర్థః.
 తస్య- ఉగ్రీథస్యోపాసనస్యానియమః. కుతః. తద్వైషేః- * తేనోభౌ
 కురుత ఇత్యనియమదృష్టేః. పృథక్సూతంహ్యస్యఫలం. తచ్చాప్రతిబంధ
 రూపవీర్యవత్తరత్వంనామ- ప్రబలకర్మాంతరఫలైవైతస్యకర్మణఃఫ
 లస్యాప్రతిబంధః. అవిలంబితత్వమిత్యర్థః.....*

అ- ౧౦౦.— { ప్రదానవదే }
 ౩౯౬-సూ॥ { వతదుక్తం॥ }

దహరవిద్యాయాం * తద్యథహోత్తానమనువిద్యప్రజన్యేతాం
 శ్చసత్యాస్తామానిత్యపహతపాష్టత్వాదిగుణానామపి పరమాత్మస్వ
 రూపవిస్తనవత్పృథక్చిస్తనంవిహితం. కింగుణవిస్తనే తత్తద్గుణవిశి
 స్టతయాపరమాత్మవిస్తనమావర్తనీయం- ఉతనేతిసంశయః. పరమా
 త్వనపకస్యైవసర్వేషాంగుణానాం గుణిత్వేనసకృదేవవిస్తనోపపత్తే
 రావర్తనీయమితిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్తస్తు-గుణిసస్సరూపైశ్చ

పితృత్వదుణివిశిష్టాకారభేదాదావర్తనీయమితి. సూత్రార్థస్తు- ప్రదానపదావర్తనీయమేవ- యథా * ఇన్ద్రాయరాజ్ఞేపురోడాశమేకాదశకపాలం * ఇన్ద్రాయాధిరాజాయ * ఇన్ద్రాయస్వరాజ్ఞ ఇతీన్ద్రస్యైకత్వేపిరాజత్వాదివిశిష్టాకారభేదాద్దేవతాభేదఇతి ప్రదానావృత్తిః- తద్వదేవ. తదుక్తంసజుర్దే * నానావాదేవతాపుథక్త్వాదితి. ... *

అ- ౧౦౧-—
3౯౭- సూ॥ $\left\{ \begin{array}{l} \text{లింగభూయస్త్యైత్త} \\ \text{ద్ధిబలీయస్తదపి} \end{array} \right\}$

తైత్తిరీయాఆధీయతే * సహస్రశీర్షం దేవంవిశ్వాక్షంవిశ్వశమ్భువం॥ విశ్వంనారాయణం దేవమిత్యారభ్య*సోఽక్షరఃపరమస్వరాడిత్యంతం. అస్మిన్ననువాకేనోపాసనంవిధీయతే. కినుయంపూర్వానువాకోదితదహరవిద్యోపాస్య విశేషనిధారణార్థః - ఉతసర్వవేదాన్తోదితసర్వపరవిద్యోపాస్య విశేషనిధారణార్థఇతిసంశయః. దహరవిద్యాయా ఆనంతర్యాత్తదుపాస్యవిశేషనిధారణార్థ ఇతిపూర్వఃపక్షః- * సహస్రశీర్షం దేవమితిద్వితీయానిదైశస్యా నస్తరోదితోపాసినాసమ్బుధ్యైవయ్యుక్తత్వాచ్చ. రాధాస్తస్తు-పరబ్రహ్మపరతత్త్వపరజ్యోతిఃపరమాత్మాక్షరశివశమ్భుశబ్దైస్సర్వ పరవిద్యోపాస్యాననూద్యవాక్యేనైవతేషాంనారాయణత్వవిధానాత్తస్యచ ప్రకరణాద్భూతీయస్తేనసర్వవిద్యోపాస్యనిధారణార్థఇతినిశ్చీయతే. నచ * సహస్రశీర్షమితిద్వితీయానిదైశఃపూర్వేణోపాసినాసమ్బుధ్యతే- * తస్మిన్యదస్తస్తదుపాసితవ్యమితికృత్ప్రత్యయేనకర్తాభిహితమితితత్రద్వితీయానిదైశాయోగాత్. * నారాయణఃపరః * వ్యాప్యనారాయణస్థితః * పరమాత్మావ్యవస్థితఇత్యాదిభిరైకాధ్యాత్మీయమాధేద్వితీయా. సూత్రార్థస్తు- సర్వపరవిద్యోపాస్యనిధారణేలింగభూయస్త్యైత్ - తచ్చిహ్నభూతవాక్యభూయస్త్యైదిత్యర్థః. తద్ధి- వాక్యంప్రకరణాద్భూతీయః. తదపిపూర్వస్తిన్నాజ్ఞై * శ్రుతిలింగవాక్యప్రకరణస్థాన సమాఖ్యానాంసమవాయే పరదౌర్బల్యమర్థవిప్రకక్షాదిత్యాదినోక్తం. ఏవంసర్వోపాస్యనిధారణేనిశ్చితేసతిదహరవిద్యాయా మప్యయమేవోపా

స్వభితి *వర్తకోశప్రతీకాశమిత్యాది నా హృదయాద్యభిధానంచయు
జ్యతభిత్వభిప్రాయః. *

అ- ౧౦౨.— ^{శ్లో॥} {పూర్వవికల్పఃప్రకరణాత్పూర్వ} ^{శ్లో॥}
౩౯౮- సూ॥ {తిగ్రియా మానస వత్॥}

వాజసనేయకైగ్నిరహస్యే *మనశ్చి తోవాక్చితఃప్రాణచి
తశ్చక్షుశ్చితభిత్వాది నామనశ్చి తాదయోగ్నియో విద్యారూపాః
శ్రూయంతే. కిమేతేక్రియామయక్రత్వజ్ఞభూతాః - ఉతవిద్యామయ
క్రత్వజ్ఞభూతాభితిసంశయః. అస్మిన్ప్రకరణేవిద్యామయక్రత్వను
బద్ధిగ్రహస్తోత్రాదిదర్శనేపిత్రతోర్విధానాభావా, త్ఫలాంతరాప్ర
తీతే, శ్చ పూర్వత్ర * అసద్వాగ్దమగ్రతీసీదిత్యాది నేష్టకచితస్యా
గ్నేఃప్రకృతత్వాన్తనశ్చితాదిమచ * తేషామేకైకపతావాన్యావా
నసాపూర్వభిత్వజ్ఞాద్యాదిదేశాదిష్టకచితేనైషాంవికల్పప్రతీతే, శ్చే
ష్టకచితాగ్నిశేషిభూతక్రియామయక్రత్వనుప్రవేశేనతదజ్ఞభూతాభి
తిపూర్వఃపక్షః. రాధాన్తస్తు * తేహైతేవిద్యాచితపవవిద్యయాహై
వైతపవవిదశ్చితాభవస్తీతిమనశ్చితాదీనాంసామృదికాగ్నిత్వేనవి
ద్యారూపత్వేసిద్ధేపి * తేహైతేవిద్యాచితపవేత్యవధారణ శ్రుతిర్వి
ద్యామయక్రత్వజ్ఞత్వేనైషాంవిద్యారూపతావగత్యధేతినిశ్చయాత్.
సన్నిహితైర్కానసైః గ్రహస్తోత్రాదిభిఃక్రత్వనుబద్ధై రనువాదస
రూపవాక్యప్రతిపాదితైఃక్రతుదర్శనేసతి *వచనానిత్వపూర్వత్వా
దితిన్యాయేనమనశ్చితాదీనాం శేషిభూతవిద్యామయక్రతోర్విధిఃపరి
కల్ప్యతే. * తేషామేకైకపతావాన్యావానసాపూర్వభిత్వజ్ఞాదీదేశేనే
ష్టకచితాగ్నేస్వశేషిభూతక్రతుద్వారేణయత్ఫలం - తదేవైషాం
స్వశేషిభూతవిద్యామయక్రతుద్వారేణఫలమితిశ్చీయతభితివిద్యా
మయక్రత్వజ్ఞభూతాపవమనశ్చితాదయః. సూత్రార్థస్తు- మనశ్చి
తాదిఃక్రియాస్యాత్. క్రియామయక్రత్వజ్ఞభూతభిత్వార్థః. కుతః. ప్ర
కరణాత్ పూర్వప్రకృతేనేష్టకచితే వ్యభిచరితక్రతుసమ్బుద్ధినోపస్థి

తక్రతుగృహీతత్వేన తదజ్ఞభూతానామేషాంచాగ్నిత్వాత్తేనేష్టకవి
తేనవికల్పః. విద్యారూపాణామప్యేషాంక్రియామయక్రత్వజ్ఞభావో
నవిరుద్ధ్యతే- ద్వాదశాహంజ్ఞభూతమానసగ్రహవత్.

౩౯౯. సూ. శ్రీః శ్రీః అతిదేశాశ్చ॥ శ్రీః శ్రీః * తేహమేకైకప
వతావాన్యావానసాపూర్వభితితేషు పూర్వేష్టకచితకార్యాతి దేశా
చ్చతేనైషాంవికల్పఃప్రతీయతే. తేనసవికల్పాభిహితస్తద్భేషభూత
క్రత్వజ్ఞత్వేనవిదైహాంసోపపద్యతే. అతశ్చతదజ్ఞభూతాః.

౪౦౦. సూ. శ్రీః శ్రీః విద్యైవతునిర్ధారణార్థంనాచ్చ॥ శ్రీః శ్రీః తు
శబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి. మనశ్చితాదిర్విద్యైవ-విద్యామయక్రత్వజ్ఞ
భూతపవేత్యర్థః. కుతః. నిర్ధారణాత్ - తేహంవిద్యారూపత్వేసిద్ధిపి
* తేహైతేవిద్యాచితపవేతినీర్ధారణంవిద్యామయక్రత్వజ్ఞతయైహంవి
ద్యామయత్వఖ్యాపనార్థం. అత్రైవవిద్యామయక్రతుదర్శనాచ్చతద
జ్ఞత్వమేవైహం. దృశ్యతేచాత్రవిద్యామయఃక్రతుః * మనసైషు
గ్రహాంగుహ్యస్తమనసాఽస్తువస్తమనసాశంసన్నిత్యాదౌ.

అత్రవిద్యామయక్రతౌవిధిపదాశ్రవణాత్, ఫలసమ్ముద్ధాప్ర
తీతే, శ్చప్రకరణేనేష్టకచితాగ్నివస్థాపిత క్రత్వజ్ఞతాప్రతీతే, శ్చ
విద్యామయక్రత్వస్వయోబాధ్యతభిత్వాశక్త్యాహ.

౪౦౧. సూ. శ్రీః శ్రీః శ్రుత్యాదిబలీయస్తాచ్చనబాధః॥ శ్రీః శ్రీః
శ్రుత్యాదేఃప్రకరణాద్భలీయస్తైస్సశ్రుత్యాద్యవగతస్య విద్యామయ
క్రత్వస్వయస్యప్రకరణేననబాధః. శ్రుతిస్తావత్ * తేహైతేవిద్యా
చితపవేతి. తాంవివృణోతి * విద్యయాహైవైతపవంవిదశ్చితాభవ
స్తీతి. లిక్తవాక్యచభాష్యేదర్శితేపవంవిదః - మనశ్చయురాదివ్యా
పారెష్వగ్నిత్వంసమ్పాదయతు రేతే-మనశ్చితాదయోవిద్యయా- ప్ర
ధానభూతయాచితా భవస్తీత్యర్థః.

* మనసైషుగ్రహాంగుహ్యస్తైత్యాదౌవిధిపదాశ్రవణా ద్విద్యా
మయక్రతువిధిర్నసమ్మవతీతదసమ్మవాచ్చ తదస్వయోనసమ్మవ
తీత్యాశక్త్యాహ.

౪౦౨ - సూ॥ శ్లో॥ అనుబంధాదిభ్యః ప్రజ్ఞా నైరపృథక్త్వవ
దృష్టశ్చ తమక్తం॥ శ్లో॥ గ్రహస్తోత్రశస్త్రైర్భ్యోయజ్ఞానుబధైభ్యః
ప్రకచితాన్వయిత్రతోరత్రవిధీయమానవిద్యామయక్రతుపుథక్త్వమ
వగమ్యతే. (ప్రజ్ఞా నైరపృథక్త్వవత్) యథాప్రజ్ఞా నైరాణాం-దహ
రవిద్యాదీనాం పృథక్త్వహేతుభ్యః పృథక్త్వం. ఆదిశబ్దాత్ పూర్వో
క్తశ్చుత్వాదిర్గ్రహ్యతే. శ్రుత్యాదినానుబధైశ్చవిద్యామయక్రతువిధిః
కల్ప్యత ఇత్యర్థః. దృష్టశ్చానువాదసరూపేషికల్ప్యమానోవిధిః *య
దేవవిద్యయాకరోతీత్యాదా. తమక్తం *వచనానిత్వపూర్వత్వాదితి.

యత్తూక్తమతిదేశాచ్చేష్టకచితశేషిభూత క్రత్వన్వయోవగ
మ్యత ఇతి- తత్రాహ.

౪౦౩ - సూ॥ శ్లో॥ నసామాన్యాదప్యవలభైర్మృత్యువన్న
హిలోకాపత్తిః॥ శ్లో॥ నావశ్యమతిదేశేనేష్టకచితాగ్నితుల్యదేశ
త్వమప్యాశ్రయణీయం-యెనకేనచిత్సామాన్యేనాతిదేశోపలభ్యః*స
ఏవఏవమృత్యుర్యపవసత్స్త్రిన్మణ్డలెపురుషఇతివత్ఫలసామాన్యేనభవి
ష్యత్యతిదేశః. నహితత్రమణ్డలపురుషేమృత్యులోకాపత్తిరప్యతిది
శ్యతే- అపితుమృత్యువత్సంహర్తృత్వమేవ.

౪౦౪ - సూ॥ శ్లో॥ పరేణవశజ్జన్యతాద్విధ్యంభూయస్తా
త్త్వనుబంధః॥ శ్లో॥ పరేణవబ్రాహ్మణేనాస్యమనశ్చితాద్యభిధాయి
నశ్శబ్దస్యతాద్విధ్యం- తద్విధత్వంవిద్యామయప్రతిపాదకత్వ మవ
గమ్యతే. పరేణహి బ్రాహ్మణేన *అయంవావలోకపక్షోగ్నిచితస్త
స్యాపవవేత్యాదినా పృథక్ఫలావిద్యైవవిధీయతే. అగ్నిరహస్యక్రి
యామయాపవవిధీయంత ఇతినాస్తినియమఇత్యర్థః. క్రియాప్రకర
ణేత్వేషాంమనశ్చితాదీనామనుబంధఃసమాదనీయానామగ్నౌజ్ఞానా
మత్రభూయస్తాత్త్వమితియతే. అతోవిద్యామయక్రత్వజ్జభూతాపవ
మనశ్చితాదయోగ్నయః. *

అ-౧౦౩-౪౦౫-సూ॥ శ్లో॥ ఏకఆత్మనశ్శరీరేభావాత్॥ శ్లో॥

ప్రత్యగాత్మనఆత్మతయాహిమాత్మపాస్యఇతివత్త్వతే *అ

త్రేతితూపగచ్ఛస్తీతి. తత్రకింప్రత్యగాత్మనశ్శరీరైవర్తమానస్యకర్తృత్వభోక్తృత్వాదివిశిష్టంరూపమనుసద్ధేయం-ఉతప్రజాపతివాక్యోదితాపహతపాప్తత్వాదిగుణకంయథావస్థితంరూపమితిసంశయః. శరీరేవర్తమానస్యయాదృశంరూపం- తదేవానుసద్ధేయమితిపూర్వఃపక్షః-కర్తృవిధిష్టినోపాసనవిధిష్టపి తావత్తైవసాధనానుష్ఠానఫలానుభవయోగ్యమృవాత్. *యథాక్రతురస్మిన్లోకపురుషోభవతీతితు *తంయథాయథోపాసతఇత్యనేనైకార్థ్యాత్పరమాత్మవిషయం. రాధాన్తస్తు- *తత్త్వమసి *సతతత్తాన్తర్యామ్యమృతఇతిప్రత్యగాత్మనసత్యతయైవపరమాత్మోపాస్యఇతిప్రత్యగాత్మనస్వరూపమపాస్యాన్తగ్తం. *పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్యస్తేనరూపేణాభినిష్పద్యతఇతియథావస్థితాత్మస్వరూపస్యైవబ్రహ్మనుభవఃఫలమిత్యతః *యథాక్రతురస్మిన్లోకపురుషోభవతీతినపరమాత్మమాత్రవిషయం-అపితుప్రత్యగాత్మాత్మభూతోపాస్యవిషయమితిప్రజాపతివాక్యోదితంయథావస్థితస్వరూపమేవానుసద్ధేయం. అన్యథాప్రాప్యోపాస్యయోః ప్రకారభేదాత్ *యథాక్రతురస్మిన్నితివిరుధ్యతే. *యజేతస్వర్గ కామఇత్యాదికర్తృవిధౌ కర్తృస్వరూపానుసద్ధానంనసాధనాన్తగ్తమితివిశేషః. సూత్రార్థస్తు-కర్తృత్వాదివిశిష్టమేవాత్మనస్వరూపమను సద్ధేయమిత్యేకమన్యదై. కుతః. శరీరవర్తమానస్యోపాసితరాత్మనస్తథాభావాత్.

౪౦౬- సూ॥ శ్లో॥ వ్యతిరేకస్తద్భావభావిత్యాన్నతూపలభివత్ ॥ శ్లో॥ నకర్తృత్వాదివిశిష్టమనుసద్ధేయం-అపితుసాంసారికస్వరూపాన్తుక్తస్వరూపస్యయోవ్యతిరేకః-సోఽనుసద్ధేయః. కుతః. తథోపాసనభావభావిత్యాద్వ్యతిరీక్తస్వరూపస్తాదైః. *యథాక్రతురస్మిన్లోకపురుషోభవతీతిహ్యహ. (ఉపలభివత్) యథాబ్రహ్మోపలభిర్యథావస్థితబ్రహ్మనుసద్ధానయ్యుక్తస్యైవ- తథాత్మోపలభిరపి. *

అ- ౧౦౪-— శ్లో॥ { అక్టావబద్ధాస్తున శా } శ్లో॥
౪౦౭- సూ॥ శ్లో॥ { ఖానుహిప్రతివేదం॥ }

*ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీర్ణముపాసీతేత్యుద్గీర్ణాది క్రత్యక్తోత్ర

యాఉపాసనాశ్శూక్రియ నై. తాఃకింయాసు శాఖాసుశ్రూయ నై-
తాస్వేవవ్యవస్థితాః- ఉతసర్వాసుశాఖాసుసమృద్ధా ఇతిసంశయః.
శాఖాసుస్వరభేదాత్ప్రతిశాఖముద్గీతభేదేనయత్రశ్రూయ నై- తత్ర
స్థోదీధాదే సున్నిధానాత్తేనైవాన్వితావ్యవస్థితా ఇతిపూర్వపక్షః.
రాధాస్తస్తు- యద్యప్యదీగద్యక్తిభేదోవిద్యతే- తథాపితత్రతత్రచో
దీగద్యజాతీయత్వేన సమృద్ధాత్సర్వేషాం చోదీగద్యజాతీయత్వావిశేషాత్.
*ఉదీగద్యముపాసితేతి శ్రుత్యైవసర్వసమృద్ధఇతి సర్వశాఖాసుసమృ
ద్ధ్యనై. సూత్రార్థస్తు- సత్వజ్ఞావబద్ధాఉపాసనాస్తాసుశాఖా సువ్య
వస్థితాః- అపితు ప్రతివేదంసర్వశాఖాసుసమృద్ధ్యస్తఇత్యర్థః. హిర్దై
తా.యస్తామదీగద్యజాతీయత్వావిశేషేణసర్వసమృద్ధః-తస్మాదిత్యర్థః.

౪౦౮- సూ॥ శ్రీమత్సామంతాకవిరోధః॥ శ్రీమత్సామంతాకవి
శబ్దశ్చార్థే. యథామన్తాదీనాం క్రత్వజ్ఞభూతానామేకైకశాఖాభి
హితానాం సర్వశాఖాసుక్రతోరేకత్వేన సర్వత్రసమృద్ధోనవిరు
ద్ధ్యతే-తద్వచ్చావిరోధః.....*

అ- ౧౦౫.— శ్రీమత్సామంతాకవిరోధః॥ శ్రీమత్సామంతాకవి
౪౦౯- సూ॥ శ్రీమత్సామంతాకవిరోధః॥ శ్రీమత్సామంతాకవి

వైశ్వానరవిద్యాయాంస్వగ్గోకాదిత్యవాయ్వాకాశపృథివ్యవ
యవోవైశ్వానర ఆత్మోవాస్యఃశ్రుతః. తత్రవ్యస్తస్యైవోపాసనం
కార్యం-ఉతవ్యస్తస్యసమస్తస్యచేతి-అథసమస్తస్యైవేతిసంశయః.
* ఔపమన్యవకంత్వమాత్మానముపాస్య ఇతిదివమేవభగవోరాజస్మి
త్యాదినాస్వగ్గోకాదిపృథివ్యనానాం వైశ్వానరాత్మనోమూర్ధాదిపా
దాస్తావయవత్వమభిధాయ తత్రతత్రవ్యస్తస్యైవోపాసనంఫలంచ
విహితమితిపశ్యత్ *యస్త్యేతమేవం ప్రాచేశమాత్రమభి విమాన
మాత్మానంవైశ్వానరముపాస్త ఇతిపూర్వోక్తస్యసమాసేనోపసం
హారఇతియుక్తం. అతావ్యస్తస్యైవోపాసనం కార్యమితిప్రథమఃప
క్షః. సమస్తోపాసనస్య *సర్వేషులోకేషు సర్వేషుభూతేషు స
ర్వేషామత్మస్వన్నమస్తీతి వ్యస్తోపాసనఫలభ్యః ఫలాంతరవిధానా

ద్వ్యస్తస్యసమస్తస్యచోపాసనంకార్యమితిద్వితీయఃపక్షః. రాధా
 స్తస్తు * ఆత్మానంవైశ్వానరంసమృత్యుధ్యేషితమేవనోబ్రూహీ
 త్యారభ్యవైశ్వానరాత్మనస్వగ్లోకాదిపృథివ్యంతానాం మూర్ధాదిపా
 దాంతావయవత్వమభిధాయ *యస్త్వైతమేవంప్రాచేశమాత్రమభి
 విమానమాత్మానం వైశ్వానరముపాస్తే సర్వేషులోకేష్యిత్తుపసం
 హారాదేకస్యైవ వైశ్వానరాత్మనస్త్రిలోక్యశరీరస్య పరబ్రహ్మణః
 ఉపాసనంవిధాయఫలంచ *సర్వేషామత్మస్వన్నమస్తీతి, * తద్యథే
 షీకతూలమగ్నోస్తాతం ప్రమాయేతైవంహాస్య సర్వపాప్తానఃప్ర
 దూయంతఇతి, చసర్వేషామాత్మనామ విశేషేణభోగ్యభూతంపరం
 బ్రహ్మేనుభవతి, తద్విరోధినశ్చసర్వపాప్తనః దహతీ, త్యుక్తమితిగ
 మ్యతే. అతఏకవాక్యత్వాత్సమస్తస్యైవోపాసనంకార్యం. వ్యస్త
 వాదస్తుస్వగ్లోకాదీనాం మూర్ధాద్యవయవత్వజ్ఞాపనార్థః. తత్రతత్ర
 చఫలవాదః *వైశ్వానరంద్వాదశకపాలంనిర్వపేత్పుత్రైశ్చాతేయ
 దప్తాకపాలోభవతీత్యాదివద్ద్రష్టవ్యః. సూత్రార్థస్తు-భూమోజ్యో
 యస్త్యం-సమస్తోపాసనస్యశ్రేష్ఠ్యం. ప్రామాణికత్వమిత్యర్థః. ఏక
 వాక్యత్వావగతేః. వ్యస్తవాదఃక్రతువద్ద్రష్టవ్యః. *వైశ్వానరంద్వా
 దశకపాలంనిర్వపేద్యదప్తాకపాల ఇత్యాదిఃక్రతావివేచ్యర్థః. తథా
 హిదర్మయతి - సమస్తోపాసనస్యజాయస్త్యమేవ దర్మయతి శ్రుతిః
 * మూర్ధాతేవ్యపతిష్యద్యన్తాంనాగమిష్య ఇత్యాదినావ్యస్తోపాసనే
 ౭నర్థంబ్రువంతీ.*

అ-౧౦౬. ౪౧౦-సూ. శ్లోకాద్వై నానాశబ్దాదిభేదాత్ ॥

సద్విద్యాదహరవిద్యాశృణ్వీల్యవిద్యా భూమవిద్యాదికాః బ్ర
 హ్మోపాసనరూపాఃబ్రహ్మప్రాప్తిఫలాఃకిమేకవిద్యా-ఉతనానేతి
 సంశయః.ఉపాస్యస్యబ్రహ్మణఃఫలస్యచైకత్వాత్,*వేద *ఉపాసీ
 తేతిచపర్యాయత్వాదేకవిద్యేతిపూర్వఃపక్షః.బ్రహ్మణఏకత్వేపిజగదే
 కకారణత్వాపహతపాస్తత్వాద్యనుబద్ధభేదహేతుభిః పూర్వకాంతో
 దితానుబద్ధభేదహేతుభి శృబ్దాంతరాదిభిరేవానుబద్ధభేదాన్నానాభూ

తా ఇతిరాధాస్తః. శబ్దాంతరాదిభిస్త్రోదితైరేవవిద్యాభేదసిద్ధావసీ
హపునర్వచనంబ్రహ్మప్రాప్తిహేతుభూతంవేదాంతోదితంజ్ఞానమవిధేయ
మితికుదృష్టినిరాసార్థం. సూత్రార్థస్తు-సద్విద్యాభూమవిద్యాదికానా
నాభూతః-బ్రహ్మణపకత్వేపిసద్భూమావహతపాప్తాదిశబ్దభేదాత్.
ఆదిశబ్దాత్ అభ్యాససంఖ్యాగుణప్రక్రియానామధేయానిగృహ్యంతే.*

అ- ౧౦౭.—
౪౦౧ - సూ॥ $\left. \begin{array}{l} \text{వికల్పా ౭విశి} \\ \text{ప్రఫలత్వాత్} \end{array} \right\} \text{జ్ఞానాః}$

సద్విద్యాభూమవిద్యాదికానాం బ్రహ్మప్రాప్తి ఫలకానా
మేకస్మిన్నురుషే సముచ్చయోపిభవతి- నేతిసంశయః. ఆగ్నిఃపాహ
త్రదర్శనాన్త మాసంజ్యోతిష్తోమాదీనాం స్వరైకఫలానాంతత్రభూ
యస్త్యైవేతుయాయతైకస్మిన్నురుషే సముచ్చయోదృశ్యతే-తథా
త్రాపిబ్రహ్మేనుభవభూయస్త్యైవేతుయైకస్మిన్నురుషే సముచ్చయ
స్సన్భవతీతిపూర్వఃపక్షః. దేశతఃకాలతస్త్వరూపతశ్చైవసంభిన్నా
నన్తస్వరూప బ్రహ్మేనుభవస్సర్వాసాం పరవిద్యానాంఫలం. తస్మై
కయావిద్యయావాప్తమిత్యేకస్మిన్నురుషే విద్యాన్తర సముచ్చయః
ప్రయోజనాభావాన్నసంభవతీతిసర్వాసాం వికల్పఇతిరాధాస్తః.
సూత్రమపివ్యాఖ్యాతం.

౪౦౨- సూ॥ $\left. \begin{array}{l} \text{కామ్యాస్తుయథాకామం సముచ్చయే} \\ \text{రన్నవాపూర్వహేత్వభావాత్} \end{array} \right\} \text{జ్ఞానాః}$ బ్రహ్మప్రాప్తి వ్యతిరిక్త
ఫలావిద్యాః- కామ్యాః. తాస్తుయథాకామంసముచ్చయైక- విక
ల్పైరన్వా - పూర్వహేత్వభావాత్. తత్ఫలస్యపరిమితత్వాభా
వాత్ భూయస్త్యైవేతుయాసముచ్చయస్సన్భవతీత్యర్థః..... *

అ-౧౦౮- ౪౦౩-సూ॥ $\left. \begin{array}{l} \text{అజ్ఞేషుయథాశ్రయభావః} \\ \text{జ్ఞేషుః} \end{array} \right\} \text{జ్ఞానాః}$

కర్మాజ్ఞాత్రయాణాముద్గీతామ్యపాసనానాం గోదోహనాది
వదధికారాన్తరత్వేనోపాదానానియమః పూర్వోక్తస్సన్భవతి- నే
తిసంశయః. ససంభవతీతిపూర్వఃపక్షః- *ఉద్దిగముపాసేతేత్యపా

సనావిధౌఘలాంతరాశ్రవణాత్ ఉద్గీఢసమ్బద్ధావగతశ్రవ్యజ్ఞభావా
విరోధాత్. ఏవంవిధివాక్యేనైవశ్రవ్యజ్ఞభావైవగతశ్రేణితి * యదే
వవిద్యయాకరోతిశ్రద్ధయోపనిషదాతదేవ వీర్యవత్తరంభవతి * తే
నోభౌకురుత ఇతిచ వర్తమాననిదైశః * ససపాపంశ్లోకంశృణోతీతివ
దర్థవాదమాత్రంస్యాత్. రాధాస్త్రు * యదేవవిద్యయాకరోతి- త
దేవవీర్యవత్తరమితి విద్యాయాః క్రతువీర్యవత్తరత్వం ప్రతిపాత్నా
త్సాధనభావోవగమ్యతే. ఏవంఫలసాధనతయావగతావిద్యాకిమా
శ్రేత్యఫలంకరోతీత్యపేక్షయాం * ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీఢముపాసీ
తేత్యుద్గీఢమాశ్రేత్య కుర్యాదితిశ్రవ్యజ్ఞ భూతోద్గీఢాశ్రయత్వమా
త్రంప్రతీయతే. అతఃఫలాంతరసాధనతయావగతస్యశ్రవ్యజ్ఞభావో
నోపపద్యత ఇతిగోదోహనాదితుల్యతయోపాదానానియమస్సిధ్యత్యే
వ. * యస్యపర్ణమయీజుహూర్భవతినసపాపంశ్లోకంశృణోతీత్యత్ర
తుపర్ణతాయా జుహూసమ్బద్ధాత్ప్రగపాపశ్లోకశ్రవణం ప్రతిపా
త్నాత్సాధనభావోనశ్రుయతే. పర్ణతాసమ్బద్ధిపురుష సమ్బద్ధమా
త్రంశ్రుతం. తత్తు * పర్ణమయీజుహూరితిశ్రుత్యైవప్రథమావగ
తశ్రవ్యజ్ఞభావంసనిరుద్ధీత్యర్థవాదమాత్రమితివిశేషః. సూత్రార్థస్తు-
అక్లేషు- ఉద్గీఢాదిష్వాశ్రేతానాముపాసనానాం యథాశ్రయభా
వః- ఉద్గీఢాదివద్యజ్ఞభావః. గోదోహనాదివత్తస్మిన్వాక్యే ఫలసమ్బ
ద్ధాశ్రవణాద్యజ్ఞభావోనవిరుధ్యత ఇత్యర్థః.

౪౧౪- సూ॥ శ్లో॥ శిష్టేశ్వ॥ శ్లో॥ శిష్టిః- శాసనం. వి
ధానం. * ఉద్గీఢముపాసీతేతివిధానాచ్చవర్తమాననిదైశావగతఫలస
మ్బద్ధాత్ప్రగేవోద్గీఢసమ్బద్ధోవగతఇతి తద్యజ్ఞభావోనవిరుధ్యతే.
అతఉపాదాననియమః.

౪౧౫- సూ॥ శ్లో॥ సమాహారాత్॥ శ్లో॥ ఇతశ్చ. * హేహ
త్యుపదనాదై వాపిదురుద్గీఢమనుసమాహరతీత్యుద్గీఢవేదనహానావన్యే
నసమాధానంబ్రువత్ వేదనస్యోపాదాననియమందర్శయతి. దురు
ద్గీఢం- వేదనహానముద్గీఢం.

౪౧౬- సూ॥ శ్లో॥ గుణసాధారణ్యశ్రుతేశ్చ॥ శ్లో॥ ఇ
తశ్చోపాదాననియమోఽవగమ్యతే. ప్రణవగుణత్వేనావగతస్యోపా
సనస్యసాధారణ్యంహి శ్రూయతే * తేనేయం త్ర యీవిద్యావర్త
తే ఓమిత్యాశ్రావయతోమితీశం సజ్యోమిత్యుద్గాయతీతి. తేనేతి
ప్రకృతపరమర్మాత్సోపాసనపవప్రణవస్సర్వత్రసంఘరతి. అతఃప్ర
ణవసహభావనియమదర్శనాదుపాదాననియమోనిచ్చియతే. ... *

౪౧౭- సూ॥ శ్లో॥ నవాతత్సహభావాశ్రుతేః॥ శ్లో॥ న
వోపాదాననియమః. తత్సహభావాశ్రుతేః- క్రత్వక్లభావాశ్రుతే
రిత్యర్థః. క్రత్వక్లభావోహి- సహభావః. * యదేవవిద్యయాకరో
తి- తదేవవీర్యవత్తరమితివీర్యవత్తరత్వసాధనతయా వగతాయావి
ద్యాయాః క్రత్వక్లతయావినియోగాసమ్భవాత్ తదక్లభావోహిన
శ్రూయతే. యత్ర సాక్షాత్ఫలసాధనత్వంప్రతిపాద్యతే- తత్రఫల
సాధనత్వంప్రథమంప్రతీయతఇతితస్యక్రత్వక్లతయా వినియోగోన
సమ్భవతీత్యభిప్రాయః.

౪౧౮- సూ॥ శ్లో॥ దర్శనాచ్చ॥ శ్లో॥ *పవంవిధవైబ్ర
హ్మేయజ్ఞంయజమానంసర్వాంశ్చర్విజోఽభిరక్షతీతిబ్రహ్మణోవేద
నేనయజ్ఞస్యయజమానస్య ఋత్విజాంచరక్షణంబ్రవన్త్యన్యేషాం
వేదనాభావందర్శయతి. తచ్చోద్గీఢోపాసనస్యానన్తత్వేసత్యేవోపప
ద్యతే. అతశ్చోపాదాననియమః. *

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే
తృతీయాధ్యాయస్యతృతీయఃపాదః.

శ్రీమద్వేదాంతదీపః. తృతీయాధ్యాయే- చతుర్థఃపాదః.

అ- ౧౦౯- — శ్లో॥ { పురుషార్థోతశ్చబ్దౌ } శ్లో॥
౧౦౯- సూ॥ { దితిబాదరాయణః॥ }

కింవిద్యాతఃపురుషార్థః- ఉతకర్మణఇతిసంశయః. కర్మణఇతి
పూర్వఃపక్షః- కర్మాగ్నత్వాద్విద్యావ్యాపారః. కర్మసుకర్తృభూతప్రత్య

హ్మణఃకర్మసుకర్తృస్వరూపత్వా వగమాద్విద్యాయాః కర్తృసంసాగరద్వారేణకర్మశేషత్వాత్తత్ర పురుషార్థవాదోర్థవాదమాత్రం. యథాన్యేషు ద్రవ్యసంసాగరాదిష్వితీజై మినిరాచార్యోమన్యతే.

౪౨౦ - సూ॥ శ్లో॥ ఆచారదర్శనాత్ ॥ శ్లో॥ ఇతశ్చవిద్యాకర్మాగ్గం. బ్రహ్మవిదామాచారోహికర్మప్రధానోదృశ్యతే- యథాశ్వపతిః కేకయో బ్రహ్మవిదగ్ర సరః *యత్యుమాణోహవైభవవంతోహమస్తీత్యాహ. *కర్మజ్ఞే వహిసంసిద్ధిమాస్థితా జనకానయ ఇతిచస్త్యతే.

లింగమిదం- స్రాప్తిరుచ్యతామిత్యత్రాహ.

౪౨౧ - సూ॥ శ్లో॥ తచ్చుక్తేః ॥ శ్లో॥ *యదేవవిద్యయాకరోతీత్యాదికాయాశ్శ్రుతేర్విద్యాయాః కర్మాగ్గత్వమవగమ్యతే. నచదుర్బలైనప్రకరణేన శ్రుతిర్విద్యావిశేషోద్గ్రీభవిషయోపాసనే వ్యవస్థాప్యతే.

౪౨౨ - సూ॥ శ్లో॥ సమాన్వారస్ఫుటాత్ ॥ శ్లో॥ *తం విద్యాకర్మణీసమాన్వారభేతేఇతివిద్యాకర్మణోరేకస్మిన్పురుషేసాహిత్యంచవిద్యాయాఃకర్మాగ్గత్వేహిభవతి.

౪౨౩ - సూ॥ శ్లో॥ తద్వతోవిధానాత్ ॥ శ్లో॥ విద్యావతఃకర్మవిధానాచ్చవిద్యాకర్మాగ్గం. * ఆచార్యకులా ద్వేదమధీత్యయథావిధానంగురోఃకర్మాతిశేషేణాభిసమావర్త్యకుటుంబ ఇత్యాదినాద్యయనవతః కర్మాణివిదధదగ్ధావబోధవర్యంతత్వాదధ్యయనస్యవిద్యావతపవకర్మాణివిదధాతీత్యవగమ్యతే.

౪౨౪. సూ. శ్లో॥ నియమాచ్చ ॥ శ్లో॥ *కుర్వన్నేవేహకర్మాణిజిజీవిషేచ్ఛతంసమాఇత్యాన్యవిదామాయుషఃకర్మసునియమదర్శనాచ్చకర్మణవపురుషార్థః- సవిద్యాతఇత్యవగమ్యతే. అతశ్చవిద్యాకర్మాగ్గం.

౪౨౫. సూ. శ్లో॥ అధికోపదేశాత్తుబాదరాయణస్యైవంతద్దర్శనాత్ ॥ శ్లో॥ తుశబ్దాత్పుత్రోవ్యావృత్తః బాదరాయణస్యైవం-

విద్యాతః ఫలమితి మతం. కుతః. (అధికోపదేశాత్) కర్మసుకర్తుః ప్రత్యగాత్మనోధికస్య-అర్థాంతరభూతస్య వేద్యస్య వేదనభూతవిద్యా యాః ఫలసాధనత్వోపదేశాత్. (తద్దర్శనాత్) దృశ్యతేహివేదాంతవాక్యే-ధికవిషయత్వం విద్యా యాః. ఏవమేవ * తదైత్యతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతి * సోకామయతబహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యాదిమబహుభవనసంజ్ఞాల్పపూర్వకసృష్ట్యాదేః కర్తుస్సర్వేశ్వరస్యకరణాధిపాధిపస్యానవధికాతిశయజ్ఞానానందస్వరూపస్య నిఖిలహేయప్రత్యసీకస్య వేద్యస్య విద్యాబ్రహ్మప్రాప్తిఫలాయవిధీయతే.

౪౨౭. సూ. శ్లో. తుల్యంతుదర్శనం॥ శ్లో. విద్యా యాః ప్రధానత్వేపి బ్రహ్మవిదామాచారదర్శనంతుల్యం. కర్మణామనాచారదర్శనమప్యస్తీత్యర్థః. * యిషయః కావషేయాః కిమర్థావయమధ్యేష్యామహే కిమర్థావయం యత్యోమహాశ్చిత్వాదౌ. కర్మానుష్ఠానదర్శనంతుఫలాభిసంధిరహితస్యకర్మణోవిద్యాగత్వాత్. త్యాగస్తు ఫలాభిసంధియుక్తస్యవిద్యావిరోధిత్యాదిత్యభిప్రాయః.

౪౨౮. సూ. శ్లో. అసార్వత్రికీ॥ శ్లో. *యదేవవిద్యయా కరోతీతిశ్రుతిః సర్వవిద్యా యాః కర్తాత్వత్వంవిదధాతీత్యేతదసంశ్చతం. అత్రవిద్యాశబ్దాభిహితాశునసార్వత్రికీ-అపితూర్ణీకవిద్యా. యత్య-రోతి-తద్విద్యయేతి నైవంపదాన్వయః. అపితుయదేవవిద్యయాకరోతి-తదేవవీర్యవత్తరమితి. విద్యయాక్రియమాణస్యాస్యతోవగతస్యవీర్యవత్తరత్వంప్రతిసాధనభావోవగమ్యతే- *యదేవేతిప్రసిద్ధవన్నిదేశాత్. అన్యతో-వగతిర్హి * ఉర్ణీకముపాసీతేతిసన్నిహితోర్ణీకవిద్యా యాః.

౪౨౯. సూ. శ్లో. విభాగశ్చేతవత్॥ శ్లో. తంవిద్యాకర్మణీసమన్వారభేతేతిత్యత్రవిద్యాచస్వస్యైఫలాయ, కర్మచస్వస్యైఫలాయా, న్నారభతఇతివిభాగోద్రష్టవ్యః- యతోవిద్యాకర్మణోర్హిన్నఫలత్వముక్తం. (శతవత్) యథాతేత్రరత్నవిక్రయిణంశతద్వయమన్వేతీత్యుక్తేత్రాథంశతం, రత్నార్థంశత, మితివిభాగో-వగమ్యతే- తద్వత్.

౪౩౦. సూ. ^{అథ} అధ్యయనమాత్రవతః॥ ^{అథ} * వేద మధీత్యేత్యధ్యయనమాత్రవతపవకర్తృవిధానాత్ అనేనవిద్యాయా న కర్తృగత్యమవగతం. అధ్యయనవిధివ్యాధానవన్నియమవదక్షరరాశి గ్రహణమాత్రే పర్యవస్యతి. గృహీతస్యస్వాధ్యాయస్యఫలవదక్షావ బోధిత్యదర్శనాత్తన్నిర్ణయఫలమిమాంసాశ్రవణే లభితవేదః పురుష స్వయమేవప్రవర్తతే. అథావబోధపర్యంత్యేష్యధజ్ఞానాదధాన్తర భూతాస్తృతిప్రత్యయావృత్తిరూపా * ఉపాసీతేతిశాస్త్రవిహితా విద్యానకర్తృమ్.

౪౩౧. సూ. ^{అథ} నావిశేషాత్॥ ^{అథ} * కుర్వన్నేవే హకర్తృణీలిబ్రహ్మవిదామాయుపఃకర్తృణీనియమోద్యత్యత ఇత్యేత స్ససమ్భవతి- అవిశేషాత్. విదుషపవేతివిశేషాభావాత్కామిత్యవిదు షోనస్యాత్. విదుషస్త్యప్రయాణాదుసాసనానుష్ఠితే దర్శనాదధ్య యాధావాద్విదుషపవేత్యభిప్రాయః.

౪౩౨. సూ॥ ^{అథ} స్తుతయో నునతిర్వా॥ ^{అథ} వాశ భోవధారణే * ఈశావాస్యమనంసర్వమితి విద్యాప్రకరణా ద్వి ద్యాస్తుతయోకర్తృనునతిరేవ. విద్యామాహోత్కృత్యర్వదాకర్తృణీ కుర్వన్నపితైర్నులిప్యతఇతీహస్తుతాభవతివిద్యా. వాక్యశేషేచ *న కర్తృణాలిప్యతేనరభిప్రాయతే.

౪౩౩ - సూ॥ ^{అథ} కామకారణచైతే॥ ^{అథ} ఏకేశా ఖనఃకామకారణచవిద్యానిష్ఠస్యగార్హస్థ్యత్యాగమధీయతే *కింప్ర జయాకరిష్యామోయేషాం నోయమాత్మాయంలొకభితి. గార్హస్థ్య కర్తృత్యాగంప్రవక్ష్యాక్యంవిద్యాప్రధానమితిపర్యయతి.

౪౩౪- సూ॥ ^{అథ} ఉపమర్దంచ॥ ^{అథ} విద్యయాసర్వ కర్తృవమర్దంచాధీయతే * క్షీయనైచాస్యకర్తృణీతస్త్విద్యైవరావ రభితి. తద్విద్యాయాంకర్తృగత్యేనసగచ్ఛతే.

౪౩౫- సూ॥ ^{అథ} ఉద్ధ్వరేతస్సుచశబ్దేహి॥ ^{అథ} ఉ ద్ధ్వ రేతస్సాత్మమేషు బ్రహ్మవిద్యాదర్శనా, తైషుచాగ్నిహూ

త్రాదికర్మాభావా, న్నవిద్యాకర్మాభావం. తేచాత్రాశ్రమాస్సన్వై
 వ-యతోవైదికేశబ్దేతేపిదృశ్యన్వై *త్రయోధర్మసూన్ధాయజ్ఞోధ్య
 యనందానమితి *యేచేమైరణ్యేత్రధ్ధాతపశ్శిక్తుపాసతే *ఏతమే
 వప్రవ్రాజినోలోకమిచ్ఛన్తఃప్రవ్రజన్తీత్యాదౌ. *యావజ్జీవమగ్ని
 హేమాత్రమిత్యాదికాతుశ్రుతిరవిరక్తవిషయా.

౪౩౬- సూ॥ శ్లో॥ పరామర్శంజైమినిరచోదనాచ్ఛాపవద
 తిహి॥ శ్లో॥ *త్రయోధర్మసూన్ధాశ్చిత్యాదిషుతేషామాశ్రమాణా
 మచోదనాత్ - అవిధానాదుపాసనాస్తుత్యర్థంపరామర్శం- అనువా
 దంజైమినిరాచార్యోమన్యతే. అపిచ-అపవదతిహిశ్రుతిరాశ్రమాంత
 రం *వీరహావా ఏవదేవానాంయోగ్నిముద్వాసయతశ్చిత్యాదికా.
 అతస్తేనసన్వైవ.

౪౩౭-సూ॥ శ్లో॥ అనుష్ఠేయంబాదరాయణస్సామ్యశ్రుతేః॥ శ్లో॥
 గృహస్థాశ్రమవదాశ్రమాంతరమప్యనుష్ఠేయం భగవాన్బాదరాయ
 ణోమన్యతే. కుతః. తస్యాపితత్సామ్యశ్రుతేః. *త్రయోధర్మసూ
 న్ధాశ్చిత్యేవమాదౌహిసర్వేషామాశ్రమాణామేకరూపంసర్వేంద్రనం.

౪౩౮ - సూ॥ శ్లో॥ విధిర్వాధారణవత్॥ శ్లో॥ వాశ
 జ్ఞౌవధారణే. సర్వేషామాశ్రమాణాంవిధిరేవాయం. (ధారణవత్)
 యథా *అథస్తాత్సమిధంధారయన్ననుద్రవేత్ *ఉపరిహాదేవెభ్యో
 ధారయతీత్యనువాదసరూపేభ్యుపరిధారణస్యాప్రాప్తత్వేన విధిరా
 శ్రీయతే- ఏవమిహాశ్రమాణామపి. అతఃఉర్ధ్వరేతస్సుపివిద్యాదర్శ
 నాద్విద్యాతఃపురుషార్థశ్చితి. *

అ- ౧౧౦-— శ్లో॥ {స్తుతిమాత్రముపాదానాది} శ్లో॥
 ౪౩౯- సూ॥ శ్లో॥ {తిచేన్నాపూర్వత్వాత్॥}

౪౪౦- సూ॥ శ్లో॥ భావశబ్దాచ్చ॥ శ్లో॥ *ఓమిత్యేత
 దక్షరముద్గీధముపాసీత- సఏషరసానాంరసతమఃపరమఃపరాధ్యోజ్ఞ
 మోయనుద్గీధశ్చిత్యేతజ్జాతీయకేకిం కర్కశ్చాశ్రయాణాం దృష్టివిరే
 షాణాంవిధిరాస్థేయః- ఉతోద్గీధాదిస్తుతిమాత్రమితిసంశయః విధి

త్వేసిద్ధహిగోదోహనాదివద్భవతి- విధిత్వ మేవనసమ్భవతీతిపూర్వః
పక్షః. * ఇయమెవజుహూస్సుగ్గోలాక ఆహవనీయఇతివత్ కర్మా
గ్గభూతోద్గీధాదిసమ్బంధితయోపాదానాద్రసతమత్వాదేః తత్త్వతి
మాత్రత్వమేవ- నరసతమత్వాదిదృష్టివిధిః. రాధా నైస్తు- జుహ్వా
దివిధివదుద్గీధాదివిధేరత్రాసన్నిధానా, ద్రసతమత్వాదేరప్రాప్త
త్వా, చ్చ * ఉపాసీ తేతివిధిప్రత్యయేన, చనస్తుతిమాత్రం. తద్దృష్టి
విధిరేవ. సూత్రద్వయంవ్యాఖ్యాతం. *

అ- ౧౧౧.— $\left\{ \begin{array}{l} \text{పారిష్లవాద్ధా ఇతిచే} \\ \text{న్నవిశేషితత్వాత్} \end{array} \right\}$ $\left\{ \begin{array}{l} \text{ఋ} \\ \text{శ్రి} \end{array} \right\}$
౪౪౦- సూ॥

౪౪౧-సూ॥ తథానైక వాక్యోపబద్ధాత్ ॥ $\left\{ \begin{array}{l} \text{ఋ} \\ \text{శ్రి} \end{array} \right\}$ * ప్ర
తర్దనోహవైదైవాదాసిరిత్యాదయో వెదానైష్వాఖ్యానవిశేషాః కిం
పారిష్లవప్రయోగాద్ధాః-ఉతతత్రతత్రవిద్యావిశేషప్రతిపాదనాద్ధా
ఇతిసంశయః. * ఆఖ్యానానిశంసనీతిపారిష్లవే వినియోగాత్తదగ్ధా
ఇతిసూర్వఃపక్షః. రాధా నైస్తు * ఆఖ్యానానిశంసనీత్యుక్త్వా * మ
నుర్వైవస్వతోరాజేతి మన్వాద్యాఖ్యానే వినియోగస్య విశేషిత
త్వాత్ * తంమామాయురమృతమిత్యపాస్సు * ఆత్మావాలరే
ప్రప్తవ్యిత్యాదివిధినైక వాక్యత్వాచ్ఛ * సోగోదీదిత్యాదివద్విద్యా
విధ్యగ్ధాపవ. సూత్రద్వయంవ్యాఖ్యాతం. *

అ- ౧౧౨.— $\left\{ \begin{array}{l} \text{అతపవ చాగ్నిన్ద} \\ \text{నా ద్యనపేతౌ} \end{array} \right\}$ $\left\{ \begin{array}{l} \text{ఋ} \\ \text{శ్రి} \end{array} \right\}$
౪౪౩- సూ॥

ఉద్ధ్వరేతస్సాశ్రమేషుబ్రహ్మవిద్యాసమ్భవతి- నేతిసంశ
యః. యజ్ఞాద్యభావాతైహంతదజ్ఞికా విద్యానసమ్భవతీతిపూర్వఃప
క్షః. రాధా నైస్తు * యదిచ్ఛన్తోబ్రహ్మచర్యంచరన్తి * ఏతమెవప్ర
వాజిసోలోకమిచ్ఛన్తఃప్రసజనీత్యాదిశ్రుతేః తేహంవిద్యావత్త్వా
వగమాతైష్వగ్నిహూత్రాద్యనపేతౌవిద్యేతినిశ్చీయతే. సూత్రా
గ్ధస్తు- అతపవ - విద్యావత్త్వశ్రుతేరేవ ఆధానాద్యనపేతౌతేషువి
ద్యా. ఆగ్నిన్దనంహి-అగ్న్యధానం. *

అ- ౧౧౩. — ౪౪౪ - సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతదీపిక { సర్వాపేక్షాచ య జ్ఞాదిశ్రుతైరశ్వవత్ ॥ } శ్రీమద్వేదాంతదీపిక

కర్తవత్సగృహస్థేషుకింయజ్ఞాదికర్తృపేక్షావిద్యా - ఉతతత్రాపి కేవలై వెతిసంశయః. ఉద్ధర్వ రెతస్సుయజ్ఞాద్య నపేక్షేవామృతత్వంసాధయతిచేత్ - కర్తృనిరపేక్షాయావిద్యాయా ఏవసాధనత్వముభ్యుపగమనీయం. తథాసతిగృహస్థేషుపితృనిరపేక్షైవ సాధయతుంసమర్థేతిపూర్వఃపక్షః. నహిస్త్వగ్దాదిసాధన మగ్నిహూతాదికర్తృపురుషభేదేననానావిధాన్తకందృష్టం. *వివిదిషన్తీతి శబ్దోపివేదనేచ్ఛాయాం. *కర్తృణివినియజ్జే - నవిద్యాయాం. రాధాస్తస్తు - కర్తవత్సగృహస్థేషుయజ్ఞాదిసర్వకర్తృపేక్షావిద్యా. కుతః. యజ్ఞాదిశ్రుతేః - * తమేవంవేదానువచనేనబ్రాహ్మణావివిదిషన్తి యజ్ఞేనదానేతేహియజ్ఞాదయోవిద్యాశ్చ త్వేనవినియజ్యన్తే. అతోగృహస్థేషుకర్తృపేక్షావిద్యా. ఇచ్ఛాయాఇష్యమాణప్రధానత్వాత్ *వివిదిషన్తీతీష్యమాణంజ్ఞానమేవేత్యవగమ్యతే. యథాగమనసాధనభూతో ౨. శ్వఃస్త్వ పరికిరబద్ధరూపపరికిర్తృపేక్షః. ఉద్ధర్వ రెతస్సుచస్వాత్రనువిహితం కర్తృవపరికిరంభవతీతితేషు పివిద్యాసమ్బద్ధ శ్శాస్త్రాదవగమ్యతే. శాస్త్రాగ్రగమ్యేహి యథాశాస్త్రముభ్యుపగమనీయం. సూత్రంవ్యాఖ్యాతం. *

అ - ౧౧౪. — ౪౪౫ - సూ॥ శ్రీమద్వేదాంతదీపిక { శమదమాద్యుపేతస్సోత్తథా పితృతద్విధేస్తదగ్ధతయా తేషా మప్యవశ్యాను స్మయత్వాత్ ॥ } శ్రీమద్వేదాంతదీపిక

కింవిద్యానిర్వృత్తయోగృహస్థేశ్శమదమాదయఉపాదేయాః - ఉతనేతిసంశయః. గృహస్థానామాస్తరబాహ్యకరణవ్యాపార రూపకర్తృగ్ధకర్తృత్వాద్విద్యాయాఃతద్విపరీతరూపశమదమాద్యుపాదానాసామర్థ్యామార్ధ్వ రెతస్సుకర్తృరహితేషుశమాదివినియోగోభవిష్యతి - యథాయజ్ఞాదివినియోగఃకర్తవత్సగృహస్థేషు. తస్మాదనుపాదేయా శ్శమదయఇతిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్తస్తు * తస్మాదేవంవిచ్ఛాన్తో

దాస్తఉపరత స్తితియుస్సమాహితోభూత్వాన్య న్యేవాత్మానంపశ్యేదితి
సామాన్యేనవిద్యాన్యతయావినియోగాద్భూహస్తై ర్భుపాదేయః.న
చకర్తవతాంతేషాంశమాద్యపాదానాసామన్యం-భిన్నవిషయత్వా
చ్ఛమాదేః. విహితేషుకర్తనుకరణవ్యాపారః. అవిహితేషుప్రయో
జనశూన్యేషుచశమదమాదయః. అతశ్శమాదివినియోగో యజ్ఞాదివి
నియోగవన్నసంశ్లోచమన్వతీతి. సూత్రార్థస్తు- యద్యపిగృహస్థోయ
జ్ఞాదికర్తయుక్తః- తథాపితుశమదమాద్యపేతస్సౌత్. కుతః*శా
స్త్రోదాస్తకత్యాదినాతద్విధేః, తదన్యతయా- విద్యాన్యతయావిద్యాని
ష్పత్తయేతేషామవశ్యానుష్ఠేయత్వా, చ్చ.పకాగ్రతానిష్పద్యత్వా
చ్ఛమదమాదిభిరేవవిద్యానిష్పత్తిరిత్యర్థః. యజ్ఞాదికర్త్యాణ్యపిపాపని
బర్హణద్వారేణై కాగ్రతామా పాదయక్తిత్యభిప్రాయః. *

అ- ౧౧౫.— $\left\{ \begin{array}{l} సర్వాన్నానుమతిశ్చప్రా \\ ణాత్యయే తద్దర్శనాత్ \end{array} \right\}$ సూ॥

వాజినాంఘనోగానాంచప్రాణవిద్యాయాం *సహవాపవం
విదికించునానన్నంభవతీతిసర్వాన్నానుమతిస్సజీర్ణస్యతే. కింప్రాణ
విదస్సర్వాన్నానుమతిస్సర్వదా- ఉతప్రాణాత్యయాపత్తావితిసంశ
యః. అవిశేషాత్సర్వదేతిపూర్వఃపక్షః. అతిశయితశక్తైర్భిన్నవిదా
భ్యుచ్ఛిష్టపరిగ్రహణభక్షణయోః ప్రాణాత్యయాపత్తావేవదర్శనాద
ల్పశక్తేఃప్రాణవిదఃకింపునరితిప్రాణాత్యయాపత్తావేవేతిరాధాంతః.
సూత్రార్థస్తు- చశబ్దోఽవధారణే. ప్రాణవిదస్సర్వాన్నానుమతిః
ప్రాణాత్యయవ. కుతః. తద్దర్శనాత్- అతిశయితశక్తైర్భిన్నవి
దఃప్రాణాత్యయవసర్వాన్నానుమతిదర్శనాత్.

౪౪౭. సూ॥ $\left\{ \begin{array}{l} అపిస్మర్యతే \\ అపిస్మర్యతే \end{array} \right\}$ *అపరశుక్త
సత్త్వశుద్ధిసత్త్వశుద్ధౌ ద్రువాప్యతిరిత్యావరశుద్ధివిధేరబాధా
చ్ఛప్రాణాత్యయవ.

౪౪౮- సూ॥ $\left\{ \begin{array}{l} అపిస్మర్యతే \\ అపిస్మర్యతే \end{array} \right\}$ *ప్రాణసంశ
యమాపన్నోయోన్నమత్తియతస్తతః! లిప్యతేనసపాపేనపర్వవత్త
మివాన్మునేతిప్రాణసంశయవసర్వాన్నానుమతిఃస్మర్యతేచ.

౧౪౯-సూ॥ శ్లో॥ శబ్దశ్చతోకామకారే॥ యత
 స్సర్వాన్నానుమతిఃప్రాణాత్యయ-అతోకామకారశబ్దశ్చ-కామకా
 రస్యప్రతిషేధకశబ్దశ్చపవద్యతఇత్యర్థః॥ అస్తిహికతానాంకామకార
 ప్రతిషేధకశబ్దః *తస్మాద్బ్రహ్మణస్సురాంనపిబలిపాస్తనానోత్సృ
 జాఇతి. పాస్తనాసంస్పృష్టోనభవామీతిమత్వాసురాంనపిబలేత్యర్థః॥

అ-౧౧౬.౪౫౦-సూ॥శ్లో॥విహితత్వాచ్ఛాత్రమకర్తృపి॥శ్లో॥శ్లో॥

కిం యజ్ఞాదయోవిద్యాగభూతాః కేవలాశ్రమస్యాప్యగ్గభూతాః- ఉత నేతిసంశయః. కేవలాశ్రమస్యాప్యగ్గత్వే నిత్యానిత్యసంయోగరూపవిరోధః ప్రసజ్యతఇతినాగ్గభూతాః కేవలాశ్రమస్యేతిపూర్వఃపక్షః. రాధాంతస్తు- యద్యేకేనైవవినియోగేనోభయ్యాగత్వమిష్యతే- తదానిత్యానిత్యసంయోగవిరోధః. ఇహతు *యావజ్జీవమగ్నిహేమాశ్రంజుహుయాత్ * తమేవంవేదానువచనేన బ్రాహ్మణావివిదిషన్తియజ్ఞేనదానేనేతివినియోగపుకత్వేనవిరోధః పరిష్ప్రియతే- యథాగ్నిహేమాశ్రాదీనామేవకర్తృణాం. జీవనాధికారకామాధికారయోరివాధికారభేదస్యాస్ఫుటత్వాత్తత్సుఖటీకరణాయపునరిహదిత్యతే. సూత్రార్థస్తు * యావజ్జీవమగ్నిహేమాశ్రంజుహుయాదిత్యాదినా కేవలగృహస్థాశ్రమిణో జీవననిమిత్తతయాపిహితత్వాదేవయజ్ఞాదికేవలాశ్రమకర్తృపి.

౧౫౧- సూ॥ సహకారిత్వేనచ॥ * తమ
వంశేదానువచనేనేత్యాదినా విద్యాసాధనత్వేన విహితత్వాచ్చవి
ద్యాసహకారిత్వేనచానుష్ఠేయంయజ్ఞాదికర్తృ. వినియోగపృథక్త్వేన
విరోధఃపరిహీయత ఇత్యభిప్రాయః.

౪౫౨ - సూ॥ శ్లో॥ సర్వధాపితపవోభయలిక్ష్ణాత్ ॥ శ్లో॥ స
 ర్వధాపి- ఉభయత్రవినియోగపితపవయజ్ఞాదయః కుతః ఉభయ
 లిక్ష్ణాత్-ఉభయత్రప్రత్యభిజ్ఞానాఖ్యలిక్ష్ణాత్.

రూ. ౩- సూ. ౧౧౭ అనభిభవంచదర్శయతి || ౧౧౭ || * ధర్మేణ
పాపమపనుదతీత్యాదిభిచ్ఛయజ్ఞాదిధర్మాన్నిదిశ్యతైర్విద్యాయా అన

భిభవం - పాపకర్మభిరుత్పత్తిప్రతిబంధాభావందర్శయతి. అతఃఉభయ
త్రవినియోగాతే-వలాశ్రమిణాం ముముక్షూణాం చానుష్ఠేయా
యజ్ఞాదయః. *

అ-౧౧౭. ౪౫౪-సూ॥ శ్రీమదాచార్యుని వ్రాసిన తత్వప్రకాశికాః

విధురాదీనామనాశ్రమిణాం బ్రహ్మవిద్యాయామధికారో స్తి-
నేతిసంశయః. ఆశ్రమధర్మైకైకైర్తవ్యతా కర్తవ్యద్విద్యాయా, స్తద
భావాత్తేషామనధికారభిన్నత్వంపక్షాః. రాధాస్తవ-ఉద్ధృతస్త్వి
వరైక్యాదిష్వనాశ్రమిణువిద్యానిష్ఠత్వదర్శనాదా శ్రమానియతైర్జపా
పవాసదానాదిభిరవతేషాం విద్యానుగ్రహభావతీత్యప్యైవాధి
కారః. సూత్రార్థ-తుశబ్దాత్పక్షాన్వయః. చశబ్దోఽవధారణే.
అస్తరాపి- ఆశ్రమానస్తరావర్తమానానామనా శ్రమిణామప్యధికా
రౌప్యైవ. కుతః. తద్వప్రకాశికా- రైక్యాదిష్వనాశ్రమిణువిద్యానిష్ఠత్వదర్శనాదా
రౌప్యైవ. కుతః. తద్వప్రకాశికా- రైక్యాదిష్వనాశ్రమిణువిద్యానిష్ఠత్వదర్శనాదా

౪౫౫- సూ. శ్రీమదాచార్యుని వ్రాసిన తత్వప్రకాశికాః అపిచ-అనాశ్రమి
ణామపిజపాదిభిరవవిద్యానుగ్రహః స్వర్యతేజఃప్రేనాపిచసంసిద్ధ్యే
ద్బ్రహ్మణోనాత్రసంశయః త్యాదితా.

౪౫౬- సూ॥ శ్రీమదాచార్యుని వ్రాసిన తత్వప్రకాశికాః ఆశ్రమాని యతధ
ర్మవిశేషేణవిద్యానుగ్రహశ్చక్రియతేచ *తపసాబ్రహ్మచర్యేణత్రధ
యావిద్యయాత్మానమన్విచ్ఛేదితి.

౪౫౭- సూ॥ శ్రీమదాచార్యుని వ్రాసిన తత్వప్రకాశికాః అ
తః - అనాశ్రమిత్వాదితరత్ - ఆశ్రమిత్వంజ్యాయః - ధర్మభూయ
స్త్యాత్. లిక్తాచ్చ- స్మృతేశ్చేత్యర్థః. * అనాశ్రమినతిష్ఠేత్తుదినమేక
మపిద్విజగతిహిస్త్యర్థతే. తస్మాదనాశ్రమిత్వేన విద్యానిష్ఠత్వమాప
ద్విషయమిత్యభిప్రాయః. *

అ-౧౧౮.— {తద్భూతస్యతువాతద్భావో జైమినే}
౪౫౮-సూ॥ శ్రీమదాచార్యుని వ్రాసిన తత్వప్రకాశికాః {రపినియమాత్తనూపా భావేభ్యః॥}

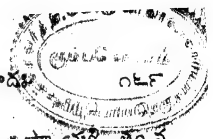
నైష్ఠికవైఖానస పరివ్రాజకానాంస్వాశ్రమేభ్యః ప్రచ్యుతా
నామపివిద్యాధికారో స్తి- నేతిసంశయః. విధురాదివజ్జపాదిభిరను

గ్రహసమ్యువాదస్త్యైవాధికారతీర్థపూర్వఃపక్షః. రాధాస్త్రు- నైష్ఠికాదీనాంస్వాత్రమభిప్రాయాం ప్రాయశ్చిత్తాభావస్తరణాబ్ధిప్రబహిష్కృతత్వాచ్చతేషామనధికారః. సూత్రార్థస్తు (తద్భూతస్యతునా తద్భావః) నైష్ఠికాదిభూతస్యాతథాభావోనసమ్యువతి. కుతః. తస్మాద్రూపాభావేభ్యశ్చాస్మైర్నియమాత్. తస్మాద్రూపాభావాః-నైష్ఠికాద్యాత్రమధర్మాభావాః. తేభ్యోనియచ్చక్షిపిశాస్త్రాణి. *బ్రహ్మచార్యాచార్యకులవాసీతృతీయోఽత్యంతమాత్మానమాచార్యకేఽవసాదయన్నితి నైష్ఠికస్యతత్రైవనియమాః. అరణ్యమియాత్తతీనపునరేయాదితచవైఖానసస్య. *సన్యస్యాగ్నినపునరావర్తయేదితచ పరివ్రాజకస్య. అతఏవతేషామనాత్రమిత్యేనావస్థానాభావాద్విద్యాధికారోనసమ్యువతి. జైమినేరప్యవిగీతోయం.

౪౫౯- సూ॥ శ్లో॥ ననాధికారికమపిపతనానుమానాత్తదయోగాత్ శ్లో॥ అధికారికం- అధికారలక్షణోక్తం *అవకీర్ణిపశుశ్చతద్వదిత్యేతత్ప్రాయశ్చిత్తంనైష్ఠికస్యనసమ్యువతి. కుతః. పతనానుమానా నైష్ఠికస్యతదయోగాత్. తస్యహిపతనం స్వర్యతే ప్రాయశ్చిత్తాభావవచనేన *ఆయాథోనైష్ఠికంధర్మంయస్తుప్రచ్యవతేద్విజః । ప్రాయశ్చిత్తంనపశ్యామి యేనశుభ్యేత్సత్యహేతి. అతఉపకుర్వాణబ్రహ్మచారివిషయమాధికారికం.

౪౬౦- సూ॥ శ్లో॥ ఉపపూర్వమపీత్యేకేభావమశనవత్తదుక్తం శ్లో॥ ఏకేప్రాయశ్చిత్తభావమపిమన్యనై- యతఉపపూర్వం- ఉపపాతకమిదం. అశనవత్ - మధ్వశనాదినిషేధతత్ప్రాయశ్చిత్తవద్భవతీత్యర్థః. అతఉపకుర్వాణస్యబ్రహ్మచారిణఃఉక్తమాధికారికమస్యాపిభవతీతి. తదుక్తంస్మృతికారైః *ఉత్తరేషాంచైతదవిరోధీతి. ఉపకుర్వాణేబ్రహ్మచారిణ్యుక్తధర్మ ఉత్తరేషాంచాశ్రమిణాంస్వాత్రమావిరోధీభవత్యేవేత్యర్థః.

౪౬౧- సూ॥ శ్లో॥ బహిస్తాభయథాపి స్మృతేరాచారాచ్చ శ్లో॥ ఉభయథాపి- ఉపపాతక త్వేమహాపాతక త్వేపినైష్ఠిక

తృతీయాధ్యాయే— చతుర్థఃపాదః

కాత్మమ్యతోబహిర్భూతః కర్మాధికారాత్ - * ప్రాయశ్చిత్తం న
వశ్యామీతిస్త్రుతేః, ఆచారాచ్చ, వర్జయన్వేసం శిష్టావిద్యావదేశా
దౌ. యద్యపికల్మషనిబర్హణాయకైశ్చిత్ప్రాయశ్చిత్తముచ్యతే-తథా
పికర్మాధికారాపాదనీశుద్ధినైషాంససమ్భవతీత్యభిప్రాయః...*

అ- ౧౧౯.— శ్లో॥ { స్వామినః ఫలశ్రు } క్షే॥
౪౬౨- సూ. { తెరిత్యాత్రైయః॥ }

ఉద్గీతాద్యపాసనంకింయజమానేనానుష్ఠేయం- ఉత్తర్విజే
తిసంశయః. *యదేవవిద్యయాకరోతి- తదేవవీర్యవత్తరమితి క్రతు
వీర్యవత్తరత్వఫలంయజమానస్యేతిదహరోపాసనాది వద్యజమానే
నానుష్ఠేయమితిపూర్వఃపక్షః. కర్మాక్షాత్రయత్వాదస్యోపాసనస్య,
కర్మణశ్చార్విజ్యత్వేనై, తదపియుత్విజ్ఞానుష్ఠేయంగోదోహనా
దివదితిరాధ్ధాంతఃసూత్రార్థస్తు-స్వామినః-యజమానస్యోద్గీతాద్యపా
సనేకర్తృత్వం. కుతః. తస్యైవఫలశ్రుతే రిత్యాత్రే యోమన్యతే.

౪౬౩- సూ. శ్లో॥ ఆర్విజ్యమిత్యోదులోమిస్తస్తైహిపరి
క్రియతే॥ శ్రత్వక్షాత్రయత్వేనక్రత్వధిక్రతస్యైవాప్తినుపా
సనేధికారా, తతోశ్చార్విజ్యత్వేనై, తదప్యార్విజ్యమిత్యో
దులోమిరాచార్యోమన్యతే. యజమానఫలపాధనత్వేపిత్రతోస్తదను
ష్ఠానాయహియుత్విక్పరిక్రియతే. *

అ- ౧౨౦.— శ్లో॥ { సహకార్యస్తరవిధిఃపక్షేణత్య } క్షే॥
౪౬౪- సూ. { తీయంతద్వతో విధ్యాదివత్॥ }

* తస్మాద్భాష్యణః పాణ్డీత్యంనిర్విద్యబాల్యై నతిష్ఠాసేత్
బాల్యంచపాణ్డీత్యంచనిర్విద్యాధమునిరిత్యత్రమానం విద్యాన్తయా
విధీయతే- ఉతానూద్యతఇతిసంశయః. మానస్యమననరూపత్వాత్
* శ్రోతవ్యోమస్తవ్యఇతివత్ ప్రాప్తత్వేనానూద్యతఇతిపూర్వఃపక్షః.
రాధ్ధాన్తస్తు - మునిశబ్దస్యప్రకృష్టమననశీలప్రసిద్ధేః ప్రకృష్టమనన
ముపాస్యవిషయాభ్యాసరూపం విద్యానిష్పత్తయేవిధీయతఇతి. సూ
త్రార్థస్తు- తద్వతః- విద్యావతఃసహకార్యస్తరం- మానంవిధిః. విధీ

థాబాలః స్వాభిజనాద్యనావిము-ర్వన్వర్తతే- తథావిద్వాన్వర్తతే
త్యేతదేవయుక్తం. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్. *

అ. ౧౨౨.— { విహికమప్రస్తుతప్ర }
౪౬౮ - సూ. { తిబన్ధై తద్దర్శనాత్ }

మోక్షాతిరిక్తాభ్యుదయఫలముపాసనం కింస్వసాధనభూతపు
ణ్యకర్తానన్తరమేవోత్పద్యతే- ఉతానన్తరమన్యదావేత్యనియమఇతి
సంశయః. పాధననిర్వృత్తావిశమ్భుహేత్వభావాదనన్తరమేవేతి పూ
ర్వఃపక్షః. రాధాన్తస్తు * అప్రస్తుతేప్రబలకర్తాన్తరప్రతిబన్ధసత్య
నన్తరం, ప్రస్తుతే తదుత్తరకాలమిత్యనియమః, దృశ్యతేహిప్రబలక
ర్తాన్తరేణఫలప్రతిబన్ధః- *యదేవవిద్యయాకరోతి- తదేవవీర్యవత్త
రమితి- ఉద్గీర్ణోపాసనస్యక్రతోఃకర్తాన్తరేణ ఫలాప్రతిబన్ధఃఫలమి
తి * పృథగ్ద్యుప్రతిబన్ధఃఫలమిత్యభ్యుపగమాత్. సూత్రమపి వ్యాఖ్యా
తం. విహికం- అభ్యుదయఫలమిత్యర్థః:..... *

అ. ౧౨౩.— { ఏవంముక్తిఫలానియమస్తదవ }
౪౬౯ - సూ. { స్థావధృతే స్తదవస్థావధృతేః॥ }

కింముక్తిఫలాన్యపాసనానిస్వసాధనభూతాతిశయిత పుణ్య
కర్తానన్తరముత్పద్యతే- ఉతపూర్వవదనియమితిసంశయః. ముక్తి
ఫలోపాసనసాధనభూతకర్తాణాంసర్వకర్తృభ్యోబలవత్తరత్వేనప్రతి
బన్ధాభావాదనన్తరమేవోత్పద్యతేఇతిపూర్వఃపక్షః. తత్రాపిబ్రహ్మ
విదపఞ్చారస్యతతోపిబలవత్తరత్వేనప్రతిబన్ధసమ్భవాదనియమఏవేతి
రాధాన్తః. సూత్రార్థస్తు - ముక్తిఫలానామప్రేవమనియమః. కుతః.
తదవస్థావధృతేః - ప్రతిబన్ధాభావేసతిఫలావధృతేః. ద్విరుక్తిరధ్యా
యపరిసమాప్తిం ద్యోతయతి. *

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే

తృతీయాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

శ్రీమద్వేదాంతదీపః. చతుర్థాధ్యాయే - ప్రథమఃపాదః.

అ-౧౨౪. ౪౭౦-సూ. శ్రీమద్వేదాంతరసకృదుపదేశాత్ || శ్లో. ౧౧౧

* బ్రహ్మవిదాపోక్షిపరం * తమేవంవిద్వానమృత ఇహభవతీ
త్యాదివేదాంతవిహితంవేదనంకింసకృత్కృతమేవశాస్త్రార్థః-ఉతా
సకృదావృత్తమితిసంశయః. * సకృత్కృతమేవేతేపూర్వఃపక్షః-
* సయోహవైతత్పరంబ్రహ్మవేదబ్రహ్మవభవతీత్యాదౌవేదనస్యే
వముక్త్యుపాయత్వప్రతిపాదనాత్ సకృత్కృతేపివేదనేశాస్త్రార్థ
నిర్వృత్తిః, తస్యాసకృదావృత్తౌప్రమాణాభావాత్, రాధాంతస్తు
* యస్తద్వేదయత్నవేదసమయైతదుక్తమిత్యపత్రమ్య * అనుమ ప
తాం భగవోదేవతాంశాధియాం దేవతాముపాస్సశిష్యేకస్మిన్వా
క్యే విద్యుపాస్యోర్వ్యతికరణప్రయోగదర్శనాత్, సమానార్థేషు
* బ్రహ్మవిదాపోక్షిపరం * ఆత్మావాలరేద్రప్రవృత్తిశ్చోతవ్యోమస్త
వ్యానిదిధ్యాసితవ్యిత్యాదిషు ధ్యానవిద్యోర్వ్యతికరదర్శనా, చ్చ
ధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్య మసకృదావృత్తంస్మృతి సంతానరూపం
వేదనమేవశాస్త్రార్థ ఇతినిశ్చయతే. సూత్రార్థస్తు (ఆవృత్తిరసకృత్)
బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనం వేదనమసకృదావృత్తమేవశాస్త్రార్థః. వేద
నంధ్యానశబ్దవాచ్యమిత్యర్థః. కుతః. (ఉపదేశాత్) * ఓమిత్యేవా
త్కానంధ్యానధానిచాయతంమృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే * ఆత్మా
నమేవలోకముపాసీత * ఆత్మావాలరేద్రప్రవృత్తిత్యాదినా ఉపాస
నోపసంహారోపదేశాత్. ఉపాసనంచావిచ్ఛిన్నస్మృతి సంతానరూప
మితిపూర్వమేవోక్తం.

౪౭౧- సూ. శ్రీమద్వేదాంతరసకృదుపదేశాత్ || శ్లో. ౧౧౨
ర్యతేచాయమర్థః * మాంధ్యానస్తఉపాసతే తేమామహంసముద్ధ
ర్తామృత్యుసంసారసాగరాత్ * యత్పక్షరమనిదైశ్యమవ్యక్తంపర్యు

పాసతేతద్రూపప్రత్యయవైకాసంతిశ్చాన్యనిస్పృహతథ్యానం
ప్రథమైషడ్భిరశ్చైర్నిష్పద్యతేతదేతి. *

అ-౧౨౫.— $\left\{ \begin{array}{l} \text{ఆత్మైతిహాపగచ్ఛన్తి} \\ \text{గ్రాహయన్తిచ} \end{array} \right\}$ $\left\{ \begin{array}{l} \text{క్షేః} \\ \text{క్షిః} \end{array} \right\}$
౪౭౨-సూ. $\left\{ \begin{array}{l} \text{క్షేః} \\ \text{క్షిః} \end{array} \right\}$

కిముపాస్యంబ్రహ్మపాసితురన్యత్వేనానుసంధేయం - ఉ
తాన్యత్వేనేతిసంశయః. * అధికంతుభేదనిర్దేశాత్ * అధికోపదే
శాదిత్యాదిమూపాసితు రుపాస్యస్యాథా నైత్యేనైవోప పాదనా,
ద్యథావస్థితవ్యైవోపాస్యత్వా, చ్చాన్యత్వేనోపాస్యమితిపూర్వఃప
తుః. రాధా నస్తు * త్వంవాఅహమస్మిభగవోదేవతేఅహంవైత్వ
మసిభగవోదేవతేతితిపూర్వే ఉపాసితరఉపాస్యమాత్మత్వేనోప
గచ్ఛన్తి. అతఆత్మత్వే వోపాస్యం. తానుపాసిత్వా స్పృత్యథా నై
రభూతస్యాపిబ్రహ్మణ ఉపాసేతురాత్మత్వం గ్రాహయన్తి శాస్త్రా
ణి * యఆత్మనిష్ఠన్నాత్మనో నైర్యయ మాత్మానవేదయస్యాత్మాశ
రీరయ ఆత్మానమ నైర్యయమయతిసత ఆత్మాన్తర్యామ్యమృత ఇ
త్యారభ్యోపాసితా పరమాత్మనశ్శరీరం - పరమాత్మాచోపాసితు
రాత్మైతిప్రతిపాదనేన, తథా * సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మతజ్జలానితి
* సన్మూలాసోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా వి
తదాత్మ్యమిదంసర్వమితిచతదాయ త్త స్వరూపస్థితిప్రవృత్తితాప్రతి
పాదనేన, చ. పవముపాసితుస్సాత్మనోప్యాత్మత్వాద్భిహ్మణోయ
థావస్థితస్వాత్మశరీరక బ్రహ్మనుసన్ధానే ౭హమి త్యేవానుసంధేయం.
యథామనుష్యోహమస్మీతిస్వశరీరస్య స్వప్రకారతైకస్వభావతయా
ప్రకారిణిస్వాత్మభేదర్యవసానం - తథాస్వాత్మనో ౭హంప్రత్యయో
౭హంశబ్దేచ్ఛనకెవలస్వాత్మవిషయా-పరమాత్మశరీరతయాతద్విశేష
ణత్వేనైవస్వాత్మనో ౭వస్థానాత్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతం. ... *

అ-౧౨౬. ౪౭౩-సూ. $\left\{ \begin{array}{l} \text{క్షేః} \\ \text{క్షిః} \end{array} \right\}$ నప్రతీకెనహిసః॥ $\left\{ \begin{array}{l} \text{క్షేః} \\ \text{క్షిః} \end{array} \right\}$

౪౭౪- సూ. $\left\{ \begin{array}{l} \text{క్షేః} \\ \text{క్షిః} \end{array} \right\}$ బ్రహ్మదృష్టిరుతరాక్షాత్ ॥ $\left\{ \begin{array}{l} \text{క్షేః} \\ \text{క్షిః} \end{array} \right\}$ మ
నోబ్రహ్మైత్యుపాసితేత్యాదిషు ప్రతీకోపాసనేష్వప్యాత్మత్వేనాను

సద్ధానంకర్తవ్యం- ఉత నేతిసంశయః. *మనోబ్రహ్మైశ్వర్యపాసీతేతి బ్రహ్మైశ్వర్యపాసనత్వావిశేషాదాత్మేత్యేవానుసద్ధానమితి పూర్వఃపక్షః. రాధానస్తు-నప్రతీకే ఆత్మత్వానుసద్ధానంకార్యం. కుతః. స హిమనఃఆదిరుపాసితురాత్మా, నచతత్రబ్రహ్మైశ్వర్యం, -బ్రహ్మ దృష్ట్యేమనః ఆదిరుపాస్యః. అపకృష్టేహ్యుత్కృష్టదృష్టిరభ్యుదయా యభవతి-యథాభ్యుత్పాదారాజదృష్టిః. సూత్రద్వయంవ్యాఖ్యాతం.

అ- ౧౨౭.— { ఆదిత్యాదిమతయ }
౪౭౫- సూ. { శ్చాన్త ఉపపత్తేః॥ }

*యపవాసాతపతితముద్గీధముపాసీతేత్యాదిము కర్మాక్లాశ్రయోపాసనేషుకిముద్గీధాదావాదిత్యదృష్టిఃకార్యా- ఉతాదిత్యాదా పుద్గీధదృష్టి రితిసంశయః. కర్మణఃఫలసాధనతయోత్కర్షా, దాదిత్యాదేదైవతాత్వేనతద్గుణత్వా, చ్చాదిత్యాదాపుద్గీధాదిదృష్టిః కార్యేతిపూర్వఃపక్షః. రాధానస్తు - కర్మణోపిఫలసాధనత్వమాదిత్యాదిదేవతారాధనద్వారేణేతి ఆదిత్యాదేరేవోత్కర్షోపపత్తే రాదిత్యాదిమతయ ఏవకర్మాన్తోద్గీధాదాకార్యః. సూత్రంచవ్యాఖ్యాతం. *

అ-౧౨౮. ౪౭౬-సూ. ఆసీనస్సమ్మనాత్ ॥

కిమిదంబ్రహ్మైశ్వర్యపాసనమాసీనఃకుర్యాత్-ఉతాసీనశ్శయోనస్తీక్షణ్తచ్ఛన్వేత్య నియమేనేతిసంశయః. విశేషాశ్రవణాదనియమేనేతిపూర్వఃపక్షః. రాధానస్తు - ఆసీనస్యైవైకాగ్రతాసమ్మనా, దేకాగ్రతామూలత్వాచ్చోపాసనస్య, ఆసీనఃకుర్యాత్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతం.

౪౭౭- సూ. ధ్యానాచ్చ॥ *నిదిధ్యాసితవ్య ఇశ్వరపాసనస్య ధ్యానరూపత్వాద్వైకాగ్రచిత్తతావశ్యమ్భావినీ. ధ్యానంహి- విజాతీయప్రత్యయాంతరావ్యవహితం తైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్థితిసంతతిరూపం.

౪౭౮- సూ. అచలత్వంచాపేక్ష్య॥ నిశ్చలత్వంచాపేక్ష్యధ్యానవాచోయక్తిఃపుథివ్యాదిషుదృశ్యతే *ధ్యాయ

తేవ పృథివీధ్యాయతీవాన్తరిక్షం ధ్యాయతీవద్యౌరిత్యాదికా. అతో ధ్యాయతఃపృథివ్యాదివదచలత్వమాసీనస్యైవసమ్భవతి.

౪౭౯- సూ. శ్లో॥ స్మరన్తిచ॥ శ్లో॥ స్మరన్తిచాసీనస్యైవ ధ్యాయనం * ఉపవిశ్యాసనేయజ్ఞ్యాద్యోగమాప్తువిశుద్ధయితి.

౪౮౦- సూ. శ్లో॥ యత్రైకాగ్రతాతత్రావిశేషాత్॥ శ్లో॥ యస్మిన్దైశేయస్మిన్దాలెమనసపకాగ్రతా- తత్రదేశికాలెవోపాసనంకార్యం. * శర్కరాదిరహితేమనోనుకూలేశుచాదేశ ఇత్యేతదతిరిక్తవిశేషాగ్రహణాత్. యథాదేశకాలయోరేకాగ్రతాయాంవిశేషః- సతథాస్థితిగత్యాదా. ఆసీనస్యతువిశేషోస్తీత్యభిప్రాయః. *

అ- ౧౨౯.—

౪౮౧- సూ. శ్లో॥ ఆప్రయాణాత్త్రాపిహిదృష్టం॥ శ్లో॥

తదిదమపవర్గసాధనముపాసనమేకస్మిన్నహనికార్యం - ఉత ప్రత్యహమాప్రయాణాదనువర్తనీయమితిసంశయః. ఏకస్మిన్నేవాహనిశాస్త్రార్థస్యకృతత్వాత్తావతైవపరిసమాపనీయం. * యావదాయుషమితితువచనంవిధిశబ్దస్యాభావాద్విద్యాయాః ఫలనోపసంహారపరమితిపూర్వఃపక్షః. రాధానస్తు - ఆప్రయాణాదనువర్తనీయం. కుతః. తత్రాపిహిదృష్టం * సఖిత్వేవంవర్తయన్యావదాయుషంబ్రహ్మలోకమభిసంపద్యతేఇతి. అప్రాప్తత్వేనానువాదత్వాసమ్భవాద్విధిరేవాయమితి. *

అ- ౧౩౦.—

౪౮౨- సూ. శ్లో॥ తదధిగమఉత్తరపూర్వాఘయోరన్లెషవినాశౌకింసమ్భవతః- ఉతనేతిసంశయః. * నాభుక్తంక్షీయతేకర్మకల్పకోటిశతైరపీతిభోగాదేవకర్మక్షయశ్రవణాదన్లెషవినాశశ్రుతిః కథంవిద్విద్యాస్తుత్యర్థతయా. నేయేతిపూర్వఃపక్షః. రాధానస్తు-ద్వయోశ్చస్త్రియోర్భిన్నవిషయత్వేనవిరోధాభావాత్సమ్భవతేపవ. కర్మణాంఫలజననసామర్థ్యోదృఢయతి * నాభుక్తంక్షీయతేఇతి. * పవమేవంవిదిపాపంకర్మనశ్లిష్యతే

*పవంహాస్యసర్వేపాపానఃప్రదూయంతిచ శ్రుతిర్విద్యాయాస్త
తామర్థ్యనివారణశక్తివిషయేతి. యథాఽపైజసాశ్చీతజననతన్నివార
ణశక్తివిషయప్రమాణేనవిరుద్ధ్యేతేతి. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతం. *

అ- ౧౩౧.— { ఇతరస్యాప్యేవమ }
౪౦౩- సూ. { సంశ్లేషఃపాతేతు॥ }

కిమశ్లేషవినిశౌపుణ్యకర్మణోపసమానా-ఉతనేతిసంశయః.
పుణ్యకర్మఫలస్యసుఖరూపత్వేనవిదుషోఽనిష్టత్వాభావాన్నసమానా
వితిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్త- ముముక్షోర్మోక్షవిరోధిత్వేనానిష్ట
త్వసామ్యాదశ్లేషవినిశౌసమానావేవ. సూత్రార్థస్త- ఇతరస్య-పు
ణ్యస్యాప్యనిష్టఫలత్వసామ్యాదేవం-అశ్లేషవినిశౌ. విద్యానుగుణస్య
తుష్టత్వన్నారోగ్యాదిఫలస్యశరీరపాతాదూర్ధ్వమనిష్టత్వాదశ్లేషః.

అ- ౧౩౨.— { అనారభకార్యే ఏవ }
౪౦౪- సూ. { తుపూర్వేతదవధేః॥ }

విద్యోత్పత్తేఃపూర్వకృతయోః పుణ్యపాపయోరవిశేషేణవి
నాశః- ఉతానారభకార్యయోరేవేతిసంశయః. *సర్వేపాపానః
ప్రదూయంతిచ శేషాభావాదవిశేషేణేతిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్త
*తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఅథసమ్యక్సృజ్యత్యుత్ప
న్నవిద్యస్యాపిశరీరమోక్షావధిత్వశ్రుతేః, సర్వవినిశేశరీరస్థిత్యను
పపత్తై, శ్చానారభకార్యయోరేవవినిశః. సూత్రంచవ్యాఖ్యాతం. *

అ- ౧౩౩.— { అగ్నిహూత్రాదితుత }
౪౦౫- సూ. { త్రాత్యాయైవతద్గర్భనాత్॥ }

అగ్నిహూత్రాద్యాశ్రమధర్మః కింవిదుషోఽనుష్ఠేయః-ఉ
తనేతిసంశయః. సుకృతదుష్కృతయోరశ్లేషవినిశౌభిధానా, దా
శ్రమధర్మస్యాపిసుకృతత్వసామ్యేనకార్యాశ్లేషా, దననుష్ఠేయఇతి
పూర్వఃపక్షః. రాధాస్త-ఆశ్రమధర్మస్యతువిద్యోత్పత్తిరేవకార్య
మితి తత్త్రాత్యాయైవానుష్ఠేయః. దృశ్యతేహి * తమేవంవేదానువ
చనేనబ్రాహ్మణాదివిదిషద్రీత్యాదినివిద్యోత్పత్తికార్యత్వం. విద్యా

చాప్రయాణౌ దహరహరభ్యాసాధేయాతిశయోత్పాద్యైవ. సూ
త్రంచవ్యాఖ్యాతం.

యద్యగ్నిఃపూత్రాదిసాధుకృత్యావిద్యోత్పత్త్యర్థా, పూ
ర్వకృతాచసాధుకృత్యా అనుభూతఫలాప్రారబ్ధఫలా, చ *సుహృ
దస్సాధుకృత్యామిత్యస్యవిషయఃకథిత్యాశక్త్యాహ.

౪౦౬-సూ. *శ్లో॥ అతోన్యాపి హ్యేకేమాముభయోః॥ శ్లో॥ అ
తః-అగ్నిఃపూత్రాదిసాధుకృత్యాఃఅన్యాపి విద్యాధిగమాత్
పూర్వోత్తరయోః పుణ్యకర్మణోనుభయోశ్చ కారీర్యాదికావృష్ట్య
న్నాద్యర్థతయావిదుషానుష్ఠితా, విద్యోత్పత్తేః పూర్వంకృతానా
దికాలప్రవృత్తా, చ ప్రబలకర్తృనైరప్రతిబద్ధఫలాసాధుకృత్యాస్తి
హి. అతపకేమాంశౌఖినాం * సుహృదస్సాధుకృత్యామితీవచనంత
ద్విషయం. విద్యయాన్లైషవిదాశశ్రుతిశ్చతద్విషయా.

అనుష్ఠితస్యకర్మణఃప్రబలకర్తృప్రతిబద్ధసమ్భవం పూర్వోక్తం
స్మారయతి.

౪౦౭- సూ. *శ్లో॥ యదేవవిద్యయేతిహి॥ శ్లో॥ ఉక్తం
హ్యుద్గీఢవిద్యాఃక్రతోఃకర్మాన్తరప్రతిబద్ధాభావఃఫలమితి. అతః
ప్రతిబద్ధఫలసాధుకృత్యవైవసుహృత్సంబంధముం. *

అ- ౧౩౪-—

౪౦౮- సూ. *శ్లో॥ {భోగేనత్వితరేక్షవయి} {త్వాన్తరసమ్మద్యతే॥} శ్లో॥

ఇతరే- ఆరబ్ధకార్యపుష్కలపాపేకింవిద్యాయాని శరీరావసా
నపవనినశ్యేతే - ఉత్తతచ్ఛరీరావసానే శరీరాన్తరావసానే వెత్యని
యమితిసంశయః. *యావన్నవిమోక్ష్యేఅథసమ్మత్స్య ఇతిసమ్మ
తైశ్శరీరమోక్షవిశమ్భుమాత్రశ్రుతేతచ్ఛరీరావసానఇతిపూర్వఃప
క్షః. రాధాన్తస్తు- ప్రారబ్ధఫలయోఃకర్మణోః భోగేనైవక్షవయిత
వ్యత్వాభిప్రాయేణ *యావన్నవిమోక్ష్యేఅథసమ్మత్స్య ఇత్యుచ్య
తే - నశరీరమాత్రం- కర్మవిషయాహిబద్ధమోక్షే. అతః ప్రార

భిషలెపుణ్యపాపేయావతాశరీరేణసమాపనీయ - తావతాక్షపయి
త్వా అభసమ్పద్యతఇత్యనియమపవ. సూత్రంచవ్యాఖ్యాతం.... *

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపికే
చతుర్థస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

శ్రీమద్వేదాంతదీపిక. చతుర్థాధ్యాయే- ద్వితీయఃపాదః.

అ-౧౩౫. ౪౮౯-సూ. శ్లో॥ వాఙ్మనసీదర్శనాచ్ఛబ్దైశ్చ || శ్లో॥

* అస్యసోమ్యపురుషస్యప్రయతోవాఙ్మనసీసమ్పద్యతేమనః
ప్రాణఇత్యాదికోణ్డాగ్నివిషయామ్నాయతే. తత్రకింవాగ్నిద్వీయం
మనసీసమ్పద్యతే - ఉతవాగ్స్వప్తిమాత్రమితిసంశయః. వాచోమ
నఃప్రకృతిత్వాభావాత్స్వరూపలయస్తత్రసమ్భవతీతి వాగ్స్వప్తి
మాత్రాభిప్రాయమితిపూర్వఃపక్షః. రాధాస్త్ర-అకారణే సమ్ప
త్త్యభావస్యవాగ్స్వప్తివపి తుల్యత్వదర్శనాత్ * వాఙ్మనసీతివా
క్స్వరూపవైవస్వప్తిః. శబ్దాచ్ఛస్వరూపమేవసమ్పద్యతే *వా
ఙ్మనసీసమ్పద్యతఇతివాక్స్వరూపసమ్పత్తావేవహిశబ్దః - నవృత్తిమా
త్రసమ్పత్తౌ. అకారణేలయాభావాత్సమ్పత్తిశబ్దస్సంయోగాభిప్ర
యః. సూత్రంచవ్యాఖ్యాతం.

౪౯౦- సూ. శ్లో॥ అతపవసర్వాణ్యను || శ్లో॥ యతో
వాచోమనసీసంయోగమాత్రముచ్యతే-నతులయః- అతపవతదానీం
సర్వాణీద్వీయాణి వాచమనుమనసీసమ్పద్యంత ఇతివచనం *వా
ఙ్మనసీసమ్పద్యతఇతివచనవదుపపన్నం *తస్మాదుపశాంతతేజాఅపున
ర్భవమిద్వియైర్మనసీసమ్పద్యమానైరితి..... *

అ- ౧౩౬. ౪౯౧-సూ. శ్లో॥ తన్ననఃప్రాణఉత్తరాత్ || శ్లో॥

* మనఃప్రాణఇత్యత్రకింప్రాణశబ్దేనాపఉచ్యతే - ఉతప్రా
ణపవేతిసంశయః. ప్రాణస్యమనఃప్రకృతిత్వాభావాత్ * అన్నమ

అ- ౧౩౯.— $\left\{ \begin{array}{l} \text{సమానాచార్యత్వపక్రమా} \\ \text{దమృతత్వం చానుపోష్య} \end{array} \right\}$ సూ. ౮౯౫-

ఇయముష్టాన్రికింవిద్వదవిదుషోస్సమానా - ఉతావినుషవ వేతిసంశయః. విదుషోఽత్రైవామృతత్వప్రాప్తిశ్చ తేరవిదుషవవేతి పూర్వోపక్షః-త్రాయతేహివిదుషోఽత్రైవామృతత్వప్రాప్తిః*యదాసర్వేప్రముచ్యంతేకామాయోఽస్యహృదిస్థితాః। అథమర్వోఽమృతోభవత్యత్రబ్రహ్మసమశ్చుతభితి. రాధాంతస్తు- విదుషోఽర్చిరాది కయైవబ్రహ్మప్రాప్తిః. అర్చిరాదిగత్యుపక్రమాత్ప్రాగ్నియముష్టాన్రిస్సమానా. గతిశ్చ మూర్ధన్యనాడ్యా- *శతంచైకాచహృదయస్య నాడ్యస్తాసాంమూర్ధానమభినిస్సృతైకా। తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతీతిశ్రుతేః. *యదాసర్వేప్రముచ్యంత ఇత్యనేగతిశ్చుత్యవిరోధాయామృతత్వసాధనభూతోపాసననిష్పత్తిరుచ్యతే - హృదిస్థితాఃకామాయదాప్రముచ్యంతే- తదైవోపాసనారమ్భాన్తర్వోఽమృతోభవతీతి. అత్ర- కామవిమోకపూర్వకోపాసనేస్థితోఽర్చిరాది కయాగత్యా బ్రహ్మసమశ్చుతభిత్వర్థః. సూత్రార్థస్తు-సృతిః - గతిః. ఆసృత్యుపక్రమాదుష్టాన్రిర్విదుషోఽవిదుషోపిసమానా. విదుషోఽర్చిరాదిగతిశ్చుతేః. *అథమర్వోఽమృతోభవతీత్యుచ్యమానమమృతత్వంఅనుపోష్యచ- అదశ్చైవశరీరేద్వియాదిసమ్బంధం. ఉపాసనారమ్భపరికరరూపమిత్యర్థః.

౮౯౬-సూ॥ తదాపీతేస్సంసారవ్యవదేశాత్* తత్ - అమృతత్వముక్తప్రకారమేవ. కుతః. (ఆపీతేస్సంసారవ్యవదేశాత్) అపీతిః-బ్రహ్మప్రాప్తిః. అర్చిరాదికయాగత్యాదేశవిశేషంగత్వాయావద్బ్రహ్మప్రాప్త్యతే-తావత్సంసారః-శరీరసమ్బంధోహివ్యవదిశ్యతే. గతివ్యవదేశాదేవ శరీరాదుష్టాన్రిస్తస్యకథం శరీరసమ్బంధిత్యత్రామా.

౮౯౭-సూ. *తాత్పర్యసూక్ష్మంప్రమాణతశ్చ తథోపలభ్యే* సూక్ష్మశరీరమనువర్తతే- గతివ్యవదేశాత్. నకవలంగతివ్యవదేశాదేవ-

ప్రమాణాంతరతత్త్వతథా - సూక్ష్మశరీరవత్త్వస్యోపలభ్యేచ్ఛ. విదుషోఽర్చిరాదికయాగత్యాగచ్ఛతత్త్వస్త్రిమసాసంవాదోయముపదిశ్యతే. *తంప్రతిబ్రూయాత్సత్యంబ్రూయాదిత్యాదినా.

౪౯౮- సూ. శ్లో॥ నోపమదైనాతః॥ ఙ్గోః అతః - ఉక్తాద్ధేతుకలాపాత్ *అథమర్వోఽమృతోభవతీతివచనం నదేహాసమ్బద్ధోపమదైనామృతత్వంవదతి- అపిత్వాక్తమేవోపాసనారమ్భరూపంవదతీత్యర్థః.

౪౯౯- సూ. శ్లో॥ అస్యైవచోపపత్తైరూష్మా॥ ఙ్గోః శ్లో॥ అస్య - సూక్ష్మశరీరస్యవిద్యమానత్వోపపత్తైశ్చ నదేహాసమ్బద్ధోపమదైన. ఉపలభ్యతేహ్యుక్తామమాణస్యవిదుషఃకృద్విదూష్టాసూక్ష్మదేహగుణః. నచాయంఘ్రాలదేహగుణః- అన్యత్రానుపలభ్యః. అతావిద్యాసూక్ష్మశరీరేణోత్తామితి.

౫౦౦- సూ. శ్లో॥ ప్రతిషేధాదితిచేన్న శారీరాత్సప్తోహ్యేకేషామ్॥ ఙ్గోః *సపతాస్తేజోమాత్రాభిత్వారభ్య*ఇతితుకామయమానఇత్యనైవావిదుషఉత్తామిప్రకారంలోకాంతరగమనంపునరావృత్తించాభిధాయ *అథాకామయమానఇత్యాదినా *నతస్యప్రాణాఉత్తామినిబ్రహ్మవసకబ్రహ్మప్యేతీతివిదుషఉత్తామిప్రతిషేధాదుక్తప్రకారోనోపపద్యతేఇతిచేత్. తన్న-శారీరాత్ప్రాణానామవిదైషోఽనేనోచ్యతే. తస్య-అకామయమానస్యవిదుషశ్శరీరస్యప్రాణాస్వస్థానోఽస్థామిని - దేవయానేనగమనాయససైవతిష్ఠతి. అయమర్థస్సప్తోహ్యేకేషాం- మాధ్యస్థినశాఖనాంపాఠే*యోఽకామోనిషామతిష్ఠకామతిష్ఠకామోనతస్మాత్ప్రాణాఉత్తామినిస్తీతి.

౫౦౧- సూ. శ్లో॥ స్మర్యతేచ॥ ఙ్గోః స్మర్యతేచవిదుషోపిమూర్ధస్యనాడ్యోత్తామిః *ఉర్ధ్వమేకస్థితస్తేషాంయోభిత్వాసూర్యమణ్డలం బ్రహ్మలోకమతిక్రమ్యతేనయాతిపరాంగతిమితి.

అ-౧౮౦. ౫౦౨-సూ. శ్లో॥ తానిపరేతథాహ్యహ॥ ఙ్గోః శ్లో॥

* పాణస్తేజసీతితేజశ్శబ్దనిర్దిష్టానిభూతానిజీవవరిష్వక్తానికిం

పరస్యాం దేవతాయాం సమ్పద్యతై - ఉతయథాకర్తృయథావిద్యంచ
గచ్ఛతీతి సంశయః. తదానీంసుఖదుఃఖోపభోగాద్యభావేన పరస
మ్పత్తౌ ప్రయోజనాభావాద్యథాకర్తృయథావిద్యమితి పూర్వఃపక్షః.
సర్వస్య పరదేవతాకార్యత్వేన తదాత్మకత్వాద్దస్తవ్య స్థానమిదం
*పరస్యాం దేవతాయామిత్యుచ్యతే. రాధా నైస్తు- తానిపరే-పరస్మి
న్భ్రష్మాణీ సమ్పద్యతై- *తేజఃపరస్యాం దేవతాయామితి హ్యేహ శ్రు
తిః. యథా శ్రుతివిశ్రమస్థానత్వేన కార్యంపరికల్ప్యమిత్యర్థః. సూ
త్రంచవ్యాఖ్యాతం. *

అ-౧౮౧. ౫౦౩-సూ. శ్లో. అవిభాగో వచనాత్ || శ్లో. శ్లో.

నేయం పరమాత్మని సమ్పత్తికిం ప్రాకృత ప్రళయవతాగ్రణా
పత్తిరూపా- ఉతమనః ప్రభృతి సమ్పత్తివదవిశ్లేషమాత్రమితి సంశ
యః. పరమాత్మనః కారణత్వాత్ తత్సమ్పత్తివచనాచ్చ కారణాప
త్తిరేవేతి పూర్వఃపక్షః. రాధా నైస్తు *వాఙ్మనసి సమ్పద్యత ఇతి
శ్రుతస్యైవ సమ్పత్తివచనస్య సర్వత్రానుషక్తాదత్రానుషక్తస్య చా
భిధానవైరుప్యాసమ్భవా, దత్రాప్యవిభాగః- అవిశ్లేషవోచ్యతే.
సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతం. *

అ- ౧౮౨. — శ్లో. శ్లో. { తదోకోఽగ్రజ్వలనంతత్ప్రకాశి
తద్వారో విద్యాసామధ్యాత్త
చ్ఛేషగత్యనుస్మృతియోగాచ్చ } శ్లో. శ్లో.
౫౦౪- సూ. హాద్వానుగృహీతశ్చ తాథికయా ||

* శతంచైకావహృదయస్య నాడ్యస్తాసాం మూర్ధానమభిని
స్సృతై కాతయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి విష్వజ్జన్యా ఉతగ్రీమ
ణైభవస్తీతశతాథికయా మూర్ధన్యయా నాడ్యా విదుషోగమనమితి ని
యమస్సమ్భవతి - నేతి సంశయః. నాడీనామతి సూక్ష్మత్వేన దుర్వి
వేచత్వాన్నియమోనసమ్భవతీతియాదృచ్ఛకీంతయాగతి మనువదతీ
దంచనమితి పూర్వఃపక్షః. రాధా నైస్తు-పరమపురుషారాధన భూత
యావిద్యయాతదజ్ఞభూతగతివిస్తనేన చప్రీతేన పరమపురుషేణాను

గృహీతోజీవస్తత్ప్రసాదప్రకాశితద్వారస్తయైవమూర్ధస్య నాన్య
గచ్ఛతీతి. సూత్రార్థస్తు- హోరపరమపురుషారాధనరూపవిద్యాసా
మధ్యాత్త చేష్టపగత్యనుష్ఠతియోగాచ్చప్రీతహోదానుగృహీతోభ
వతిజీవఃతతస్తదోకః- జీవస్యస్థానంహృదయమగ్రజ్వలనం-ప్రకాశి
తాగ్రంభవతి. ఏవంపరమపురుషప్రకాశితద్వార శ్శతాధికయాగ
చ్ఛతి. *తస్యాశ్శిఖాయామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థితః *సర్వస్యచా
హంహృదిసన్నివిష్టఇతిహోర్దః - పరమాత్మా. *

అ-౧౮౩. ౫౦౫-సూ. శ్శిఖాయామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థితః

* అథయత్రైతదస్మాచ్ఛరీరాదుశ్చాస్మితీత్యతైతైరెవరశ్శిఖి
రూర్ధ్వమాత్రమతఇతివిద్వాకరశ్శ్యనుసారీగచ్ఛతీతి నియమస్సమ్మ
వతి- నేతిసంశయః. నిశిమృతస్యవిదుషఆదిత్యరశ్శ్యనుసారాసమ్మ
వాదనియమితిపూర్వఃపక్షఃవచనంతుపక్షప్రాప్తమనువదతి. రాధా
స్తస్తు- వచనస్యపక్షప్రాప్త్యనువాదిత్వే * అతైతైరెవేత్యవధార
ణవిరోధః. నచనిశితశ్చయోనసస్తీతి- నిశ్యపినిదాఘసమయే ఊహ్య
పలభ్యః సూత్వాస్సన్ద్యేవేతిరశ్శ్యనుసార్యేవగచ్ఛతి. హేమస్తైను
పలభ్యః దుర్దినఇవహిమాభిభవాత్..... *

అ- ౧౮౪.— నిశి నేతిచేన్న సమ్మన్ధస్యయా
౫౦౬- సూ. శ్శిఖాయామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థితః

విదుషోనిశిమృతస్యబ్రహ్మప్రాప్తిరస్తి-నేతిసంశయః. *దివా
చశుక్లపక్షశ్చక్షుత్తరాయణమెవచ। ముమూర్షాశాంప్రశస్తానిపరితం
తుగర్హితమితినిశామరణస్యగర్హితత్వేన అధోగతిహేతుత్వాన్నబ్ర
హ్మప్రాప్తిస్సమ్మవతీతిపూర్వపక్షః. రాధాస్తస్తు - విద్యామాహ
త్వాదుత్తరఫారాస్థానుయోరశ్లేషవివాశశ్రుతేరశ్శిష్టవిసష్టత్వాత్,
ప్రారబ్ధస్యాపికర్తృణః చరమచేహవధిత్వా, చ్చదేహహేత్వభావా
నిశిమృతస్యాపిబ్రహ్మప్రాప్తిరస్యేవేత్యవిద్వద్విషయానిశామర
ణనిదా. సూత్రార్థస్తు-నిశామరణనిదయానిశిమృతస్యనబ్రహ్మప్రా
ప్తిరితిచేత్. తన్న (సమ్మన్ధస్యయవదైహాభావత్వాత్) అనా

రభికార్యకర్త సమృద్ధస్య విద్యయా విసృజ్య త్వా, తస్మిన్ రభికార్యకర్త స
మృద్ధస్యాపి యావచ్చరమ దేహభావిత్వా, దృష్టహేత్వ భావేన బ్ర
హ్మప్రాప్తిరస్యైవేత్యర్థః. తదేతచ్ఛ్రుతిశ్చ దర్శయతి *తస్య తావ
దేవచిరం యావన్న విమోక్ష్యే అథ సమృద్ధ్యైతి. *

అ-౧౮౫. ౫౦౭-సూ. శ్లో. అతశ్చాయ నేపిదక్షిణే॥ శ్లో. *
దక్షిణాయ నేమృతస్య విమోక్షే బ్రహ్మప్రాప్తిరస్తి-నేతి సంశయః.
*అథయో దక్షిణే ప్రమీయ తేపితలౌణా మేవమహిమానం గత్వా చన్ద్ర
మసస్యా యజ్యంగ దృతీతి విమోక్షే దక్షిణాయ నేమృతస్య చన్ద్రసాయ
జ్యశ్రవణా, చన్ద్రస్యిం ప్రాప్తానాం *అతైత మేవాధ్యానం పునర్నివర్త
ంత్యతి వచనా, చన్ద్రదక్షిణాయ నేమృతస్య బ్రహ్మప్రాప్తిర్న సమృద్ధవతీతి
పూర్వఃపక్షః. రాధా నస్తు-పూర్వోక్తదృష్టహేత్వ భావాద్విదుషశ్చ
న్ద్రస్యిం ప్రాప్తస్యాపి పునరావృత్తిర్న సమృద్ధి. చన్ద్రసాయ జ్యవచనం విదు
షో బ్రహ్మప్రేషోర్విశ్రమస్థానమాత్రవిషయం. ఆవృత్తివచనం త్వవిదు
షామేవ. సూత్రార్థస్తు-యతో హేతోర్నిశిమృతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిః-
తతఃపవబద్ధహేత్వ భావాద్దక్షిణాయ నేమృతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిరస్యైవ.

*యత్ర కాలేత్వ నావృత్తిమావృత్తిం చైవ యోగిన ఇతి మరణ
కాలవిశేషస్స ర్యత్యతిచేత్. తత్రాహ.

౫౦౮- సూ. శ్లో. యోగినః ప్రతిస్మర్యే తే స్మార్తై చై
తే॥ శ్లో. యోగినః- బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠా ప్రతివేతే- దేవయానపి
తృయాణగతీ స్మార్తై స్మర్యే తే. స్మార్తే- స్మృతివిషయభూతే. అహర
హస్సర్తవ్యై స్మర్యే తే ఇత్యర్థః. *యత్ర కాలేత్వ నావృత్తి మావృత్తిం
చైవ యోగిన ఇత్యాదినా *నైతే సృతీ పార్థజానన్యోగీముహ్యతి కశ్చ
న. తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు యోగ యుక్తా భవాన్జ నేత్యన్తేన నముము
క్షూకప్రతికాలవిశేషోపాదానం స్మర్యతే. అతివాహికగణస్య కాలా
భిమాని దేవతావిశేషభూయస్తేన *యత్ర కాల ఇత్యుచ్యతే. *

ఇతి శ్రీభగవద్బ్రాహ్మసూత్రవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపికే
చతుర్థస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

అ-౧౮౬. ౫౦౯-సూ. శ్లోకం లర్చిరాది నాతత్ప్రతిః || శ్లోకం

కింవిద్వానర్చిరాదినైకనమార్గైరగచ్ఛతి - ఉత్తతేనవాన్యేన
వేత్యనియమితినంశయః. తదర్థంపరీక్ష్యతే- కింసర్వాసుశ్రుతిష్వ
ర్చిరాదిరెకపవమార్గఆమాయతే - ఉత్తతత్రతత్రాన్యైశ్చ. యదా
౭ర్చిరాదిరెవసర్వశ్రోతః- తదాతేనైవగచ్ఛతి. యదాతత్రతత్రా
మూతాఅన్యే - తదా౭న్యైర్వా౭నేనవేత్యనియమితీ. ఛాన్దోగ్య
వాజసనేయకాదిషునానావిధాః గతిప్రకారాశ్చూరియంతే- ఛాన్దో
గ్యే *యథాపుష్కరపలాశఆపోనగ్నేవ్యస్తైశ్చతుష్పక్రమ్య *సర్వా
ణినయతినర్వేషులూకేషు భాతియపవంవెదలథయమచాస్మినిశ్చి
చ్ఛవ్యంకుర్వంతి యమచనార్చిషమేవాభిసమ్భవన్త్యర్చిషో ౭హర
హ్నాఆపూర్వమాణపక్షమాపూర్వమాణపక్షౌద్యాక్ష్ పడుదజ్జేతిమా
సాన్తాసేభ్యస్సంవత్సరంసంవత్సరాధాదిత్యమాదిత్యాచ్ఛన్ద్రీమసం
చన్ద్రీమసావిద్యుతంతత్పురుషో౭మానవస్సపనాన్సృష్టా గమయశ్యే
షదేవపథోబ్రహ్మపథపతేనప్రతిపద్యమానాశిమం మానవమావర్తం
నావర్తన్తైశ్చ. బృహదారణ్యకే *యపవమేతద్విమర్యేచామీ అ
రణ్యే శ్రద్ధాసత్యమిత్యుపాసతేతేర్చిషమభి సమ్భవన్త్యర్చిషోహర
హ్నా ఆపూర్వమాణపక్షమాపూర్వమాణపక్షౌద్యాక్ష్ పక్షాసానుద
జ్జాదిత్యపతిమా సేభ్యోదేవలోకందేవలోకాదాదిత్య మాదిత్యాద్వై
ద్యుతంవైద్యుతాత్పురుషో౭మానవస్సపత్యబ్రహ్మలోకాన్గమయతీతి.
తత్త్రైవాన్యథా *యదావైపురుషోష్టాంగకాత్ప్రైతిసవాయులోక
మాగచ్ఛతి తస్మైసతత్రవిజిహీతే యధారథచక్రస్యఖం తేనసఙ్క
ర్థమాక్రమతేసఆదిత్యమాగచ్ఛతితస్మైసతత్రవిజిహీతే యథాడ
మ్బరస్యఖం తేనసఙ్కర్థమాక్రమతేసచన్ద్రీమసమాగచ్ఛతి తస్మై
సతత్రవిజిహీతే యథాచున్దుభేఃఖమిత్యాదిషు తేహంబ్రహ్మప్రా
ప్తానైరపేక్ష్యశ్రవణాత్తైర్వా౭ర్చిరాదినావెతివికల్పితీపూర్వః ప
క్షః. రాధాన్తస్తు- సర్వత్రార్చిరాద్యన్తరుభితాదిత్యాదీనాం దర్శ

నాత్మపవేతిప్రత్యభిజ్ఞానాదన్యత్రాత్మానామన్యత్రాప సంహారాచ్చస
ర్వత్రార్పిరాదిరేక ఏవమార్గభితితేనైవగచ్ఛతివిద్వాన్. సూత్రా
ర్థస్తు - అర్పిరాదినైవగచ్ఛతివిద్వాన్. కుతః. (తత్ప్రతిః) ప్రతి
తిః- ప్రసిద్ధిః. సర్వత్రతత్ప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యర్థః. *

అ- ౧౮౭.—

౫౧౦- సూ. $\left\{ \begin{array}{l} \text{వాయుమబ్జాదవిశే} \\ \text{ష విశేషాభ్యామ్} \end{array} \right\} \text{జ్ఞోః}$

* తే-ర్చిషమభిసమ్భవన్త్యర్చిషో-హరహ్నాభిత్వారభ్య * మా
సేభ్యస్సంవత్సరంసంవత్సరాదాదిత్యమితిచ్ఛాన్దోగ్యేశ్రుతం. తత్ర
సంవత్సరాదిత్యయోర్మధ్యే దేవలోకోవాయుశ్చశ్రుతౌశ్రుత్యంతరే.
ద్వయోః ప్రమాణయోః ప్రకరణయోఃకించేవలోకో వాయుశ్చైథా
న్తరభూతౌ-ఉతవాయురేకపవేతిసంశయః. శబ్దభేదాదథాన్తరభూ
తావితిపూర్వఃపక్షః. అథాన్తరత్వేసతి * దేవలోకాదాదిత్యమితిదే
వలోకస్య, * తేనసఙ్కర్షమాక్రమతేన ఆదిత్యమితివాయో, శ్చా
దిత్యాత్పూర్వత్వేనశ్రౌతక్రమనిర్దిష్టత్వాద్దేవలోకవాయూయభేష్ట
క్రమేణనిర్దిష్టత్వా. రాధాన్తస్తు- వాయురేవదేవలోకశబ్దేననిర్దిష్టభి
తితస్మాదనన్యః. దేవానాంలోకః - దేవలోకః. దేవానామావాస
స్థానమిత్యవిశేషేణనిర్దిష్టం. * యోయంపవతపషపదేవానాం గృ
హభితివాయోర్విశేషేణదేవానాంవాసస్థానత్వేనశ్రుతత్వాదవిశే
షనిర్దిష్టోదేవలోకోవాయురేవేతినిశ్చయతభి. సంవత్సరాదూర్ధ్వం
వాయుర్వాయోరాదిత్యభితిక్రమశ్చస్యాత్. సూత్రార్థస్తు-అబ్జాత్-
సంవత్సరాదూర్ధ్వంఆదిత్యాత్పూర్వంవాయుమేకమేవనివేశయేత్-
దేవలోకవాయుశబ్దాభ్యాం అవిశేషవిశేషాభ్యాంవాయోరేకస్యైవ
నిర్దిష్టత్వాత్. దేవానాంవాసస్థానమిత్యవిశేషేణహిదేవలోకశబ్దో
వాయుందేవానామావాసస్థానభూతమభిదధాతి- వాయుశబ్దస్తమే
వవిశేషేణేతిద్వయోఃప్రకరణద్వయవిహితయోరేకత్వాదిత్యర్థః.*

అ-౧౮౮.—౫౧౧- సూ.

$\left\{ \begin{array}{l} \text{తటితో} \\ \text{ధివరుణస్సమ్బధాత్} \end{array} \right\} \text{జ్ఞోః}$

ఛాన్దోగ్యవాజసనేయకకాషీతకీప్రభృతిష్వామ్నా తస్యార్చి

రాదిమార్గస్యార్చి రహారాపూర్యమాణపక్షోన్తరాయణ సంవత్సర
వాయాదిత్యవద్ద్రవిద్యుద్వరుణేంద్రప్రజాపతి రూపస్యోపసంహారే
వాయుపర్యంతస్యశ్రుత్యాదిభిఃక్రమప్రకారఉక్తః. వరుణేంద్రప్రజా
పతీనాంకిందిద్యుతఉపరినివేశః- ఉతవాయోరుపరితిసంశయః. *స
వాయులోకంసవరుణలోకమితికాషీతకీపాతక్రమేణ వాయోరుపరి
వరుణస్యనివేశః. ఇన్ద్రాదేరపివరుణనివేశాయ వాయాదిత్యయోః
క్రమస్యబాధితత్వాత్తైవవరుణోపరితిపూర్వఃపక్షః. సిద్ధాంతస్తు-
విద్యుతోమేఘాదరవర్తిత్వేనవిద్యుద్వరుణయోగ్లోకవేదేచసప్తధా
త్పాతక్రమాదర్థక్రమస్యబలీయస్తేనవరుణస్యవిద్యుత ఉపరినివేశః
కార్యః. ఇన్ద్రాదేరపి వరుణనివేశాయవిద్యుతోవ్యవధానసహత్వద
ర్భనాద్వరుణోపరినివేశః. సూత్రంచవ్యాఖ్యాతం. *

అ-౧౮౯. ౫౧౨-సూ. శ్లో. ౫౫ ఆతివాహికాస్తన్లిక్ష్ణాత్. శ్లో. ౫౬

కిమర్చిరాదయోవిదుషోబ్రహ్మప్రేప్సోన్ద్రాగ్దవిహ్నభూతాః-
ఉతగమయితారిత్రసంశయః. అముకంవృక్షమముకాంనదీమముకం
పర్వతపార్శ్వంగత్వాముకం గ్రామంగచ్ఛేత్యతిదేశికోపదేశప్రకా
రదర్శనాన్ద్రాగ్దవిహ్నభూతాదితిపూర్వఃపక్షః. రాధాంతస్తు *సపనా
న్సృష్టాగమయతీతి వైద్యుతపురుషస్యగమయితృత్వదర్శనాత్ ఇతరే
షాంచావిశేషనిర్దిష్టానాం సపవసప్తధానిశ్చీయతే. *అగ్నీలోకమి
త్యాదిలోకశబ్దోపి మధ్యేభోగాభావాద్గమయితృత్వేనైవోపపద్యతే.
సూత్రార్థస్తు- ఆతివాహికాః- విదుషామతివాహేపరమపురుషేణ
నియుక్తా అర్చిరాద్యభిమానిదేవతావిశేషాగమయితారిత్రవర్ధః. *స
పనాన్సృష్టాగమయతీతిలిక్ష్ణాత్.

౫౧౩- సూ. శ్లో. ౫౫ వైద్యుతేనైవతతస్తచ్చురితే. శ్లో. ౫౬ త
తః- విద్యుతఉపరివైద్యుతేనవిదుషోగమనం. తచ్చురితేః- *సపనా
న్సృష్టాగమయతీతితస్యైవశ్రుతే. వరుణాదీనాంతద సుగ్రాహక
శేషగమయితృమితినిశ్చయతత్తత్తరః.

అ-౧౫౦. — ౫౧౪- సూ॥ *శ్చి* కార్యం బాదరిరస్య గత్యుపపత్తైః॥ *శ్చి*

కిమర్చి రాదికో గణః కార్యం హిరణ్యగర్భము పాసీనాన్నయతి-
ఉతపరం బ్రహ్మ పాసీనా- అథపరం బ్రహ్మ పాసీనా, స్పృ-
త్యగాత్మానం బ్రహ్మత్వకతయో పాసీనాం, శ్చేతి సంశయః. కార్యం
హిరణ్యగర్భము పాసీనానితి పూర్వఃపక్షః- తేషామేవ గత్యుపపత్తైః. స
హిపరి పూర్ణం సర్వగతం పరం బ్రహ్మ పాసీనానాంత త్ప్రాప్తయే
గతిరుపపద్యతే- నిత్యప్రాప్తత్వాత్. అవిద్యానిష్పత్తి రేవ హి కార్యం. ప
రమేవో పాసీనానిత్యపరఃపక్షః- *సపనాన్బ్రహ్మగమయతీతి బ్రహ్మశ
బ్దస్య తతైవముఖ్యత్వాత్. విద్యానిష్పత్తైః ఫలాభిసంధిరహితయజ్ఞా
ద్యపేక్షావచ్చ్యవణాద్యపేక్షావచ్చ్యగతిశ్చ త్యా దేశవిశేషాపేక్షాచ
విద్యత ఇతి నిశ్చయతే. రాధా నైస్తు- పరము పాసీనానన్యానపినయతి-
*తద్యధిథం విదుర్యేచేమే రణ్యే శ్రద్ధాతప ఇత్యుపాసతే తే ర్చిషమభి
సమ్భవన్తీతి పశ్చాద్వివిదాం పరం బ్రహ్మ పాసీనానాంచార్చిరాది
గతిశ్చ తేః పశ్చాద్వివిదోహి- ప్రకృతివివిక్త బ్రహ్మత్వకాత్మస్వరూపవి
దః. తేచత త్ప్రాప్య పునర్ననివర్తంతే. పరం బ్రహ్మ పాసీనాన్తయ
థావస్థితం పరిపూర్ణం పరం బ్రహ్మైవ ప్రాప్య పునర్ననివర్తంతే- *తద్యధి
థం విదుర్యేచేమే రణ్యే శ్రద్ధాతప ఇత్యుపాసతే తే ర్చిషమభిసమ్భ
వన్తీత్యుభయవిధాన్భేదేనోపాదాయార్చిరాదిగతిశ్చ తేరపునరావృ
త్తిశ్చ తేనైవ మితి నిశ్చయతే. సూత్రార్థస్తు- కార్యం- హిరణ్యగ
ర్భము పాసీనమాతివాహికో గణోనయతీతి బాదరిరాచార్యోమన్యతే-
అన్యైవ గత్యుపపత్తైః. పరము పాసీనస్య హినత త్ప్రాప్తయే గతిరుపప
ద్యతే- సర్వగతత్వాత్ పరస్య బ్రహ్మణః.

౫౧౫- సూ॥ *శ్చి* విశేషితత్వాచ్చ॥ *శ్చి* *పురుషోమా
నవసత్త్య బ్రహ్మలోకాన్తమయతీతి* ప్రజాపతే స్స భాంవేశ్చ ప్రపద్య ఇతిచ
ప్రాప్యస్థానస్య విశేషితత్వాచ్చ హిరణ్యగర్భము పాసీనమేవ నయతి.

ఏవం నిశ్చితే సతి *సపనాన్బ్రహ్మగమయతీతి హిరణ్యగర్భస్య
బ్రహ్మశబ్దవ్యవదేశః కథమిత్యతాహ.

౫౧౬- సూ॥ శ్లో॥ సామీప్యాత్తుతద్వ్యపదేశః॥ శ్లో॥ *స పనాన్బ్రహ్మగమయతీతిహిరణ్యగర్భస్యబ్రహ్మశబ్దవ్యపదేశో బ్రహ్మ సామీప్యాత్ *యో బ్రహ్మణంవిదధాతిపూర్వమితి ప్రథమజత్వేనబ్రహ్మసామీప్యంవిద్యతే.

౫౧౭- సూ॥ శ్లో॥ కార్యత్యయేతదధ్యక్షేణసహతఃపర మభిధానాత్॥ శ్లో॥ హిరణ్యగర్భప్రాప్తాపవ్యపునరావృత్తిరుప పద్యతే- కార్యస్య- హిరణ్యగర్భలోకస్యాత్యయేతదధ్యక్షేణ - హి రణ్యగర్భేణాధికారికపురుషేణవిదుషాసహపరప్రాప్త్యభిధానాత్ *తేబ్రహ్మలోకేతుపరాంతకాలేపరామృతాత్పరిమంచ్యన్తిసర్వ ఇతి.

౫౧౮- సూ॥ శ్లో॥ స్మృతేశ్చ॥ శ్లో॥ *బ్రహ్మణాసహ తేసర్వేసమ్ప్రైప్తప్రతిసజ్చరే॥ పరస్యానైకృతాత్మానఃప్రవిశన్తి పరంపదమిన్స్మృతేశ్చేదమవగమ్యతే.

౫౧౯- సూ॥ శ్లో॥ పరంజైమినిర్ముఖ్యత్వాత్॥ శ్లో॥ ప రంబ్రహ్మపాసీనమేవనయత్యాతివాహికోగణితజైమినిరాచార్యోమన్యతే- *బ్రహ్మగమయతీతిబ్రహ్మశబ్దస్యతత్రైవముఖ్యత్వాత్. *బ్రహ్మలోకానితశబ్దే బ్రహ్మవలోకోబ్రహ్మలోకఇతికర్తృధార యపరిగ్రహవైవన్యాయ్యత్వాదుపపద్యతే. ఏవంనిశ్చితేసతిబహు వచనం *అదితిఃపాశానితివచనపన్నం.

౫౨౦- సూ॥ శ్లో॥ దర్శనాచ్చ॥ శ్లో॥ *అస్మాచ్ఛరీరా త్సముత్థాయపరంజ్యోతిరుపసమ్పద్యస్వేనకూపేణాభినిష్పద్యతఇత్య ర్చిరాదినాగతస్యపరబ్రహ్మప్రాప్తిందర్శయతిచ.

౫౨౧- సూ॥ శ్లో॥ నచకార్యేప్రత్యభిసంధిః॥ శ్లో॥ *ప్ర జాపతేస్సభాంవెత్ప్రపద్యఇతిప్రత్యభిసంధిశ్చనకార్యే- *ధూత్వా శరీరమకృతంకృతాత్మాబ్రహ్మలోకమభిసమ్భవామీత్యకృతంబ్రహ్మ లోకమితితత్రైవవిశేషితత్వాత్, *యశోహంభవామిద్రాహ్మణా నామితిసర్వాత్కథావాభిసంధానా, చ్చ.

౫౨౨- సూ॥ శ్లో॥ అప్రతీకాలస్యనాన్మయతీతిబాదరా

౧౨౩- సూ॥ శ్లో॥ విశేషంచదర్శయతి॥ శ్లో॥ ప్రతీకా
 ద్యుత్తలక్షణమందిత్రం కేవలమచిద్వస్తుచోపాసీనానాం సర్వైషాం
 గత్యనపేక్షం పరిమితఫల విశేషంచదర్శయతి॥ తిః * యావన్నా
 మోగతంతత్రాస్యయథాకామచారోభవతీత్యాదికా. అతః * బ్ర
 హ్మణాసహతే సర్వశ్చ తివచనం నార్చిరాదినాగతానాం గతిప్రకారవిష
 యం- అర్చిరాదినాగతానాం దేహోపసానసమయవీచసమకృతమహ్మ
 తయోర్వానాద్ధిరణ్యగర్భలోకావాప్తితద్వాసతత్రస్థభోగానుభవ

హేత్వభావాత్, తత్కృతన్యాయవిరోధాత్, తదాసీమేవబ్రహ్మ
ప్రాప్తిశ్రుతివిరోధా, చ్చ. * బ్రహ్మణాసమాతేసర్వభివచనంతు
పుణ్యకర్మవిశేషేణ హిరణ్యగర్భలోకం ప్రాప్తానాం * తదుపర్యపి
బాదరాయణభిన్యాయేనతతైరివనిష్పన్నవిద్యానాంగతిప్రకారవిష
యం. * తెబ్రహ్మలోకభిన్యాబ్రహ్మలోకశబ్దస్య కర్మధారయవృ
త్త్యాబ్రహ్మవిషయత్వాత్ బ్రహ్మణ్యుపాస్యేవర్తమానాఃపరాంతకా
లే- చరమదేహోపసానసమయేపరామృతాత్ - పరస్మాద్భ్రహ్మణ
ఉపాసనప్రీతాద్దేహోః పరిముచ్యంతే-సర్వస్మాద్భద్రాద్విముచ్య
ంతేతి * వెదాన్తవిజ్ఞానసునిశ్చితార్థాభిప్రకరణా దవగమ్యతే.
*తద్యభిప్రాయవిచారిత- పశ్చాద్విదోబ్రహ్మప్రాప్త్యపునరావృత్తిశ్ర
వణాత్తత్కృతన్యాయేనాచిద్వియుక్తబ్రహ్మత్వకభూతసూక్ష్మవ్యతి
రిక్తాత్మస్వరూపోపాసనంవివక్షితమితినిశ్చయతే. తతైవతతశ్రుతిర
పి *భిన్యాపశ్చమ్యామాహుతావాపఃపురుషవచసాభవంతీతి *రమ
ణీయచరణాభిచకర్మహేతుకమనుష్యాదిభావోపామేవభూతాన్త
రసంస్మృష్టానామితిచిదచిద్వివేకంప్రతిపాద్య *తద్యభిప్రాయవిచారితభూ
తసూక్ష్మవ్యతిరిక్తాత్మస్వరూపోపాసనమేవవిదధాతి. *

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే

చతుర్థస్యాధ్యాయస్యతృతీయఃపాదః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

శ్రీమద్వేదాన్తదీపః - చతుర్థస్యాధ్యాయస్యచతుర్థఃపాదః.

అ-౧౫౧-— సమృద్ధ్యావిర్భావ { స్వేనశబ్దాత్ || }
౫౬౮- సూ||

ఏవమేవైవసమ్ప్రసాదోస్తాచ్చరీరాత్సముఖాయపరంజ్యో
తిరుపసమ్పద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతేఇతికింపరంజ్యోతిరుపసమ్ప్ర
న్నస్యప్రత్యగాత్సనస్వరూపావిర్భావఃప్రతిపాద్యతే- ఉతసాక్ష్య

నాస్యనరూపేణసమృద్ధితీసంశయః. స్వస్వరూపస్యసుషుప్త్యాదౌ
నిరానందత్వదర్శనా, త్వరూపమాత్రస్యనిత్యావిరూఢితత్వా, చ్ఛ
సాధ్యేననుభృతతానెనరూపేణసమృద్ధ్యతే. ఏవంచ *అభినిష్పద్యత
ఇతివచనంసర్థచ్చతే. పరంజ్యోతిరుపసమృన్నస్యానందవత్త్వంశ్రు
యతే *రసంహ్యేవాయంలభ్యానద్భిభవతి *సపకోబ్రహ్మణఆనందః
శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్యత్యాదిషు. అతస్సాధ్యరూపేణేతిపూ
ర్వఃపక్షః. రాధానైస్తు- *స్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతఇతివిశేషణాత్స్వ
రూపావిర్భావఏవ. స్వరూపస్యాపహతపాస్తత్వాదిగుణకతయాప్ర
జాపతివాక్యోదితస్యకర్మకృతదేహసమృద్ధతత్కృత తిరోధానస్యపర
జ్యోతిరుపసమృత్త్యా సూక్ష్మదేహ వినిర్ముక్తస్యాసమగ్రచితజ్ఞానాది
గుణకస్వరూపావిర్భావాత్ స్వయాధాత్మ్యానుభవపూర్వకానవధి
కాతిశయానంద బ్రహ్మానుభవస్సమృత్త్యతభిత్వభినిష్పద్యతఇతివోప
పన్నతరం. సూత్రార్థస్తు - పరంజ్యోతిరుపసమృద్ధ్యస్వస్వరూపావి
ర్భావఃప్రతిపాద్యతే. కుతః. (స్వేనశబ్దాత్) సాధ్యస్వరూపస్య
స్వాసాధారణత్వాభావేనస్వేనెతివిశేషణమనర్థకం.

స్వస్వరూపమాత్రస్యాహంజానామీతినిత్యా విరూఢితత్వేన
*పరంజ్యోతిరుపసమృద్ధ్యత్యనర్థకమిత్యాశక్త్యాహ.

౫౨౫- సూ॥ శ్లో॥ ముక్తఃప్రతిజ్ఞానాత్ ॥ శ్లో॥ కర్మబ
ద్ధతత్కృతదేహవినిర్ముక్తస్వరూపమాత్ర *స్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత
ఇత్యుచ్యతే. కథమిదమవగమ్యతే. *ఏతంత్యైవతేభూయోనువ్యా
భ్యాస్యామీతికర్తృహేతుకదేహసమృద్ధతత్కృతజాగరితాద్యవస్థావిని
ర్ముక్తస్వరూపస్యాత్రవక్తవ్యతయాప్రతిజ్ఞానాత్.

ఏవమపిస్వరూపమాత్రావిర్భావస్య పురుషార్థత్వంనసిద్ధ్యతీ
త్యాశక్త్యాహ.

౫౨౬- సూ॥ శ్లో॥ ఆత్మాప్రకరణాత్ ॥ శ్లో॥ దేహాది
వినిర్ముక్తః స్వరూపేణావస్థిత ఆత్మాపహతపాస్తత్వాది సత్యస
జగల్పత్వవర్యనైగుణకః- తస్యహ్యేవిర్భావఉచ్యతే. కుతః. * ఏష

ఆత్మాపహతపాప్యైతి ప్రకృత్యహి * ఏతంత్యైవతేభాయోనువ్యాఖ్యాన్యమీత్యాదిన్చ్యతే. అతోపహతపాప్స్త్యాదిగుణస్వరూపస్యకర్మాఖ్యావిద్యాతిరోహితస్యపరజ్యోతిరుపసమ్మత్వానివృత్తతిరోధానస్యావిర్భావఃప్రతిపాద్యతే.

అ-౧౫౨. ౫౨౭-సూ. శ్లో॥ అవిభాగేనదృష్టత్వాత్ ॥

కేమయంము క్తవిర్భూతస్వరూపఃప్రత్యగాత్మాపరంబ్రహ్మస్వాత్మనోవిభక్తమనుభవతి - ఉతస్వాత్మనోప్యాత్మతయావిభాగేనాహంబ్రహ్మస్తీతితీతస్యః*నిరజ్జనఃపరమంసామ్యముపైతి*సోశ్చతేసర్వాన్తామానహబ్రహ్మణావిపశ్చితేతి*ఇదంజ్ఞానమపాశ్రిత్యమమసాధర్మ్యమాగతాఇత్యాదిశ్రుతిస్తృతిభ్యాంవిభక్తమనుభవతీతిపూర్వఃపక్షః. రాధానస్తు*సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ*వితదాత్మ్యమిదంసర్వం*తత్త్వమసీత్యాదినాసామానాధికరణ్యేన*యఃపృథివ్యాంతిష్ఠ-యస్యపృథివీశరీరం*యఆత్మనిష్ఠ-యస్యాత్మాశరీరమిత్యాదిహసర్వస్యవిదవిద్యస్తునోబ్రహ్మశరీరత్వరూపబ్రహ్మప్రకారతయా తత్తద్వస్తుబుద్ధిశబ్దాస్తత్పర్యవచిషయాఇత్యవగమ్య*ఆత్మైతూపగచ్ఛస్తీతీన్యాయేనస్వాత్మనోప్యాత్మతయావిహంబ్రహ్మస్తీత్యుపాసనేనయథావస్థిత పరమాత్మాత్మకస్వాత్మనోదృష్టత్వాత్ముక్తః స్వాత్మనోప్యాత్మభూతం బ్రహ్మహంబ్రహ్మస్తీత్యవిభాగేనైవానుభవతీతి. సూత్రార్థస్తు-అహంబ్రహ్మస్తీత్యవిభాగేనైవబ్రహ్మనుభవతిముక్తః-స్వాత్మనోప్యాత్మతయోపాసనేనయథావస్థితపరమాత్మస్వరూపస్యదృష్టత్వాత్. సాధర్మ్యశ్రుతిస్తుపరమాత్మశరీరభూతస్యప్రత్యగాత్మనోపహతపాప్స్త్యాదిగుణైస్తత్సాధర్మ్యంప్రతిపాదయతి. *సోశ్చతేసర్వాన్తామానహబ్రహ్మణావిపశ్చితేతిబ్రహ్మశరీరతయాబ్రహ్మప్రకారభూతత్వాత్స్వాత్మభూతేనబ్రహ్మణాసహతన్మణానుభవంవదతి. కామ్యస్తాతికామాః - కల్యాణగుణాః. కల్యాణగుణవిశిష్టంబ్రహ్మనుభవతీత్యర్థః. *

అ-౧౫౩. — { బ్రహ్మైవామిమి } ఖండితః
 ౫౨౮-సూ. { ఋషిః } { రుపన్యాసాదిభ్యః॥ }

కింజీవన్మయస్వాభావికం రూపమవహతపాశ్చత్వాదిగుణకరేణ
 తచైతన్యమాత్రం - ఉత్తోభయమితి సంశయః. అపహతపాశ్చత్వా
 దిగుణమితి ప్రథమః పక్షః - * యతః పాశ్చత్వాది ప్రతిపాద
 నాత్. చైతన్యమాత్రమితి ద్వితీయః పక్షః - * ఏవం వాలరైః యమాత్మా
 నంతరో బాహ్యః కృత్సంప్రజ్ఞానఘనపవ * విజ్ఞానఘనపవత్యవధా
 రణాత్. రాధాంతస్తు - జ్ఞానస్వరూపస్యైవాపహతపాశ్చత్వాదిగు
 ణకత్వప్రతిపాదనాదవిరోధాచ్ఛోభయం స్వరూపం. నచ * విజ్ఞాన
 ఘనపవత్యవధారణంగుణాంతరాసహం-యథా సైధవఘనస్య * రస
 ఘనపవత్యవధారణేపినద్రవ్యం రూపస్వరూపిని గుణాంతరంచనసహ
 తే. * రసఘనపవత్యవధారణంతురసపద్ధివ్యాంతరస్వభావవ్యాప్తి
 త్తిపరం. ద్రవ్యాంతరాణాం హి స్వైకదేశేభిన్నరసపత్త్వం - సైధ
 వఘనస్యతు సర్వత్రైకరసత్వం. ఏవమత్రాప్యచిద్వస్తువ్యాప్తిత్య
 స్వస్వభావస్యసగుణస్యాత్మనఃస్వప్రకాశతావధారణం * విజ్ఞాన
 ఘనపవతిక్రియతే. సూత్రార్థస్తు - బ్రహ్మైవామిమి తాపహతపాశ్చత్వాది
 స్వరూపావిర్భావః. అపహతపాశ్చత్వాదయోదహరవాక్యే బ్రహ్మ
 గుణా శ్శ్రితాః. (ఉపన్యాసాదిభ్యః) తేషాం బ్రహ్మగుణానాం
 ప్రత్యగాత్మన్యపి * యతః పాశ్చత్వాది నోపన్యాసాత్. ఆదిశబ్దాత్ * జక్షతీ-
 గ్రీడప్రమమాణ ఇత్యాదిభ్యోపేసత్యసగు-ల్ప
 త్యాదయోఽవగమ్యంత ఇతి జైమినిరాచార్యోమన్యతేస్తు. *

౫౨౯- సూ. { ఋషిః } చిత్తంతాత్రేణ తదాత్మకత్వాదిత్యాదు
 లోమిః॥ ఖండితః చైతన్యమాత్రేణ స్వరూపావిర్భావః - * విజ్ఞానఘ
 నపవతి తదాత్మకత్వావధారణాదిత్యోదులోమిరాచార్యోమన్యతే.

౫౩౦- సూ॥ { ఋషిః } ఏవమపువన్యాసాత్పుర్వభావాదవి
 రోధంబాదరాయణః॥ ఖండితః ఏవం-విజ్ఞానఘనస్వరూపస్యైవ స్వ
 ప్రకాశస్వరూపస్యైవ పూర్వేషాం-అపహతపాశ్చత్వాదిసత్యసగు-

బృత్వపర్యవ్రానామపి *యతాత్మైః పహతపాప్యైశ్చ పన్యాసాత్సద్భా
వావగమాదుభయో స్వరూపయోరవిరోధంభగవాన్బాదరాయ
ణోమన్యతే. ఉభయశ్రుత్యవగతస్యేతరేతరవిరోధాభావాన్నన్య
తరబాధే ప్రమాణమస్తీత్యభిప్రాయః. *

అ-౧౫౮. ౫౩౧-సూ. శ్లో॥ సజ్జలంబదేవతచ్ఛ్రీతే॥ శ్లో॥

* పరంజ్యోతిరుపసన్నద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే సత్త
మఃపురుషః సతత్రవర్యతి జతుతీగ్రీడప్రమమాణస్తీనిభిర్వాయా
నైర్వాజ్ఞాతిభిర్వైత్యాదిరామాయతే. కిమేతేజ్ఞాత్యాదయోముక్త
స్యసజ్జలంబదేవభవంతి - ఉతప్రయత్నాన్తర సవ్యపేతౌత్సక్
ల్పాదితిసంశయః. లోకాదాజాదీనాంసత్యసజ్జలంబత్వేనవ్యవప్రి
యమాణానామపికార్యే ప్రయత్నాన్తరసాపేక్షత్వ దర్శనాన్ముక్త
స్యాపితకైవసాపేతౌదితిపూర్వఃపక్షః. *సజ్జలంబదేవేత్యవధార
ణం *విజ్ఞానఘనవేతివద్భవిష్యతీతి. రాధానమః*సజ్జలంబదేవా
స్యపితరస్సముత్తిష్ఠస్తీత్యవధారణాన్నాన్యాపేక్షత్వం. నచేహసత్య
కామత్వాద్యుపన్యాసవత్ తస్యాన్యాపేక్షత్వే ప్రమాణమస్తి. లో
కేసత్యసజ్జలంబత్వాభావాదేవప్రయత్నాన్తరాపేక్షత్వం. నహిప
రమపురుషవ్యతిరక్తః కశ్చిత్సత్యసజ్జలంబస్తి. ముక్తశ్చ తత్ప్రసా
దాత్తత్సామ్యముపగతస్తకైవ. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతం.

౫౩౨- సూ. శ్లో॥ అతఏవచానన్యాధిపతిః శ్లో॥ అతః-శ్రు
తేరేవముక్తైః నన్యాధిపతిశ్చ. అనన్యాధిపతిత్వం-కర్మానధీనత్వం.*అ
పహతపాప్యా-సత్యసజ్జలంబత్వఇతిశ్రూయతే-అతోఽనన్యాధిపతిః. *

అ-౧౫౯.—

౫౩౩-సూ. శ్లో॥ అభావం బాదరి
రామాప్యేవం॥ శ్లో॥

కింముక్తస్యశరీరేద్వియాద్యస్తి- ఉతన - అథయథాసజ్జ
ల్పమస్తివనేతివసంశయః. *నహవై సశరీరస్యసతఃప్రియాప్రియ
యోరపహతిరస్తి అశరీరంవావసంతంనప్రియాప్రియోస్పృశతఇతి
ముక్తస్యాశరీరత్వశ్రవణాన్నాస్త్యేవేత్యేకఃపక్షః. *సపకధాభవతి

త్రిధాభవతీతిసశరీరత్వశ్రుతేఃఅశరీరత్వశ్రుతిః కర్తృకృతశరీరవిషయేతిశరీరేంద్రియాద్యద్యైవేతిద్వితీయఃపక్షః. రాధాస్తమ- * మనవైతానామానుష్యప్రమతేయవతే బ్రహ్మలోకఇత్యశరీరస్త్యేవభోగశ్రుతేః * సపకథాభవతిత్రిధాభవతీతిశ్రుతేశ్చయథాసజ్జల్పమస్తిచనచేతి. సూత్రార్థస్తు- శరీరాభావంబాదరిర్యేన - ఏవమాహహిశ్రుతిః * అశరీరంవావసంతమితి.

౫౩౪- సూ. శ్రీశ్లో భావంజైమినిర్వికల్పమననాత్ || శ్రీశ్లో శరీరాదిభావంజైమినిర్యేనే. కుతః. (వికల్పమననాత్) వివిధఃకల్పః- వికల్పః * సపకథాభవతిత్రిధాభవతీత్యాదినాముక్తస్యహివివిధంకల్పనమామాయతే. అన్యసపకరూపస్యాచ్చేద్యస్యవైవిధ్యాసమ్భవాచ్ఛరీరద్వారేణైవహివిజ్ఞాయతేవైవిధ్యం.

౫౩౫- సూ. శ్రీశ్లో ద్వాదశాహవచుభయవిధం బాదరాయణోఽతః || శ్రీశ్లో అతః-ఉభయశ్రుతేరిచ్ఛాతఉభయవిధం- శరీరవత్త్వమశరీరత్వంచభగవాన్బాదరాయణోమనె. (ద్వాదశాహవత్) యథాద్వాదశాహఉభయశ్రుతేస్సత్రమహీనంచ. * ద్వాదశాహమృద్ధికామాఉపేయురితిసత్రంభవతి. * ద్వాదశాహేనప్రజాకామంయాజయేదిత్యహీనం.

౫౩౬- సూ. శ్రీశ్లో తన్వభావేసన్ధ్యవచుపపత్తేః || శ్రీశ్లో స్వనైవసృష్టతనుప్రభృత్యుపకరణాభావే పరమపురుషస్సృష్టైరుపకరణైర్భోగోపపత్తేస్సత్యసజ్జల్పోపిస్వయంససృజతి. (సన్ధ్యవత్) యథాస్వపే * అథరథానిత్యారభ్య * సహికరైతి * యపషసుప్తేష్యిత్యారభ్య * తదునాత్యేతికశ్చనైతిచేశ్వరస్సృష్టైరుపకరణైర్ద్వీవోభుక్తే-తథాముక్తాపిలీలాప్రవృత్తేశ్వరస్సృష్టేఃపితౄలోకాదిభిర్లీలారసంభుక్తై.

౫౩౭- సూ. శ్రీశ్లో భావేజాగ్రద్వత్ || శ్రీశ్లో స్వసజ్జల్పసృష్టతనుప్రభృత్యుపకరణసద్భావేజాగ్రత్పురుషభోగవస్తుక్తోలీలారసంభుక్తే. పరమపురుషోపిదశరథవసుదేవాదిపితౄలోకాదికమాత్మనస్సృష్టౌతైర్మనుష్యధర్మలీలారసంభుక్తే. తథాముక్తశ్చసత్యస

గర్భాల్పత్వాత్ పరమపురుషలీలా వర్తతస్యపితృలోకాదికంస్వయమే
వసృష్ట్యైగ్గీలారసమనుభవతి.

సన్వాత్కాణుపరిమాణఇత్యుక్తం - కథమనెకశరీరేష్యేక
స్వాణోరాత్కాభిమానస్సమ్భవతీత్యత్రాహ.

౫౩౮-సూ. శ్లో॥ ప్రదీపవదావేశస్తథాహిదర్శయతి॥ య
థాప్రదీపస్యైకస్యైకదేశవర్తినస్వయాప్రభయానెకదేశప్రవేశః-
తద్వదాత్మనోష్యేకదేశస్థస్యస్వప్రభాయాపెణజ్ఞానెనసర్వదే
హేషుయథా సగర్భాల్పమాత్కాభిమానానుగుణావ్యాప్తి స్సమ్భవతి.
యథైకస్మిన్దైహేహృదయాదిదేశే వర్తమానస్వాణోరపిసర్వస్మిన్దై
హేహమిత్యభిమానానుగుణావ్యాప్తిస్సప్రభాయాపవైతన్యేన-త
ద్వత్. తథాదర్శయతిహి శ్రుతిః * వాలాగ్రతభాగస్య శతథాక
ల్పితస్యచ । భాగోజీవస్సవిజ్ఞేయస్సచానన్తాయకల్పితఇతి. ప్రత్య
గాత్మనోహ్యణుత్వమెవస్వయాపమితిసూత్రకారమతం- * నాణురత
చ్ఛ్చుతేరితిచెన్నెతరాధికారాదితి పరస్యైవమహత్త్వవచనాత్.

సనుపరంబ్రహ్మప్రాప్తస్యాన్తరబాహ్యజ్ఞానలోపందర్శయతి
శ్రుతిః * ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసమ్పరిష్వక్తోనబాహ్యంకించునవేదనాన్తర
మితి. తత్కథంముక్తస్యజ్ఞానానన్త్యముచ్యతఇత్యత్రాహ.

౫౩౯-సూ॥ శ్లో॥ స్వాప్యయసమ్పత్యోరన్యతరాపేక్ష
మావిష్కృతంహి॥ క్షేపేనెదంముక్తవిషయం. సుషుప్తిమరణ
యోరన్యతరాపేక్షం. ఆవిష్కృతంహి శ్రుత్యాసుషుప్తిమరణయో
ర్నిస్సమ్బాధత్వం, మోక్షదశాయాంసర్వజ్ఞత్వం, చ. సుషుప్తౌతా
వత్ * నాహఖల్వయమెవంసమ్ప్రత్యాత్మానంజానాత్యయమహమ
స్తీతి నోపవేమానిభూతానివినాశమేవాపీతోభవతీతి. వినాశం- అద
ర్శనమిత్యర్థః. మరణేచ * పతేభ్యోభూతేభ్యస్సముత్థాయతాన్యేవా
నువినశ్యతీతి. వినశ్యతి- నపశ్యతీత్యర్థః. మోక్షేతు * సవాపషడివ్యే
నచక్షుషామనసైతానామాన్పశ్యన్రమతేయ ఏతేబ్రహ్మలోకఇతి
* సర్వంహపశ్యఃపశ్యతిసర్వమాప్నోతిసర్వశఇతిచ.

అ-౧౫౬— $\left\{ \begin{array}{l} \text{జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రక} \\ \text{౫౮౦-సూ.} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{రణాదసన్నిహితత్వాచ్చ} \end{array} \right\}$

కింము క్తస్యభోగోనిఖిలహేయ ప్రత్యగీకకల్యాణైకతానసక
తెతరవిలక్షణానవధికాతిశయానన్దమహావిభూతిపరబ్రహ్మనుభవప
వ- ఉతజగత్సృష్ట్యాదిజగన్నియమనరూపలీలాపీఠసంశయః. * నిర
జ్ఞానఃపరమంసామ్యముపైతీతి శ్రుతేర్జగన్నియమనరూపలీలాపీఠ పూ
ర్వఃపక్షః. రాధాస్తమ *యతోవాఙ్మనానిభూతానిజాయంతే * స
దేవసోమ్యేదమగ్రతసీత్ *బ్రహ్మవాఙ్మదమేకపవాగ్రతసీత్ *ఆ
త్మావాఙ్మదమేకపవాగ్రతసీత్ *ఏకోహవైనారాయణతసీదిత్యాది
మపరం బ్రహ్మప్రకృత్యైవజగద్వ్యాపారశ్చక్రియతే. తత్రతత్ర
ప్రకరణేనముక్తస్య సన్నిధిరవ్యప్తి. అతోజగన్నియమనరూపధురావ
ర్జం *సోఽశ్చుతేసర్వానామానృహబ్రహ్మణావివశ్చితా * సఏకో
బ్రహ్మణతనన్దఃశ్రోత్రియస్య చాకామహతస్యేత్యనవధికాతిశయాన
న్దబ్రహ్మనుభవేముక్తస్య సామ్యం. బ్రహ్మహింసస్యపరస్య చానుభూ
యమానమవిశేషేణానవధికాతిశయానన్దంభవతి-ఆనన్దస్వరూపత్వా
విశేషాత్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతం.

౫౮౧- సూ॥ $\left\{ \begin{array}{l} \text{ప్రత్యక్షోపదేశాదితిచెన్నాధికారికమ} \\ \text{జ్ఞలప్తోక్తేః} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{ప్రత్యక్షం - శ్రుతిః.} \end{array} \right\}$ *తస్యసర్వేషులోకేషు
కామచారోభవతి * ఇమాన్లోకానామాన్నికామరూప్యనుసంజ్ఞిర
న్నిత్యాదిశ్రుత్యాముక్తస్యజగద్వ్యాపారోపదేశాతోపపీఠితే. తన్న
(ఆధికారికమజ్ఞలప్తోక్తేః) ఆధికారికాః-పరమపురుషేణలోకనియమ
నాధికారేనియుక్తాఃహిరణ్యగర్భాదయః. మణ్డలాని- తెషాంలోకాః.
తత్ఫలభోగముముక్తస్యయదీచ్ఛావర్జితే- తత్రతత్రయథాకామంపర
మపురుషానుగ్రహేణవర్తమానస్తత్రస్థావోభాగ్భుజ్జితితయాశ్రు
తోక్తేః*కామాన్ని*కామచారోభవతీతిహిమ్రాయతే-సనియుక్తజ్ఞి.
ఉత్పత్త్యాదివికారవర్తిహేయమిశ్రోత్యబ్రహ్మకథంముక్తస్యభో

గోభవతి-యదిచ్ఛాతస్సర్వేషులోకేషుకామచారఉచ్యతేఇత్యత్రాహ.

చతుర్థాధ్యాయే — చతుర్థఃపాదః.

౫౮౨- సూ॥ శ్లో॥ వికారావర్తిచత్రాహిస్థితిమాహ॥ శ్లో॥
 బ్రహ్మవధారణేఽత్యత్త్యాదివికారేషునవర్తత ఇతివికారావర్తి-పరః
 హైవ. నిర్మాతనిఖిలవికారంనిఖిలహేయప్రత్యక్షకల్యాణైకతాన
 రతిశయానందంపరబ్రహ్మసవిభూతిసకలకల్యాణగుణం ముక్తస్యభ
 గ్యం. తద్విభూత్యన్తర్గతత్వేనవికారవర్తివాంఛాకానామపిముక్తభా
 గ్యత్వం. తథాహిపరస్మిన్బ్రహ్మణిముక్తస్యానుభవితృత్వేనస్థితిమాహ
 శ్రుతిః* యదాహ్యేవైషవతస్మిన్నదృశ్యేనాత్మ్యేనరుక్తైనిలయ
 నేనభయంప్రతిష్ఠాంవిస్తతేనభసాభయంగతోభవతి * రసావై
 సంహ్యేవాయంలభ్యానస్తీభవతి. బ్రహ్మనిష్ఠోబ్రహ్మైవలభ్యాః ద్వా
 త్యర్థః. బ్రహ్మహినిరతిశయానందస్వరూపంనిరతిశయకల్యాణానందగుణ
 కమనస్తమహావిభూతిచ. తత్రసవిభూతికబ్రహ్మనుభవాయవిభూత్యే
 కదేశభూతలోకేషుసచ్చరతస్తత్రతత్రకామచారోభవతీత్యుచ్యతే.

౫౮౩- సూ॥ శ్లో॥ దర్శయతశ్చైవంప్రత్యక్షానుమానే॥ శ్లో॥ ఉ
 త్యత్త్యాదిజగన్నియమనంపరహైవ- ముక్తస్యతుపరస్మిన్నుభవప
 వభోగఇత్యుక్తమేవార్థంప్రత్యక్షానుమానే- శ్రుత్యుచ్యతే
 * తస్మాద్వాపతస్మాదాత్మనాకాశస్సమ్భుతః * భీషాత్వాద్వాతఃప
 వతే * పతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్హిసూర్యాచన్ద్రమసౌవిధృ
 తౌతిష్ఠత ఇత్యాదికాశ్రుతిః, స్మృతిరపి * అహంసర్వస్యప్రభవః * అ
 హంసర్వస్యజగతఃప్రభవః ప్రళయస్తథా * విష్ణభ్యాహమిదంకృ
 త్సమేకాంశేనస్థితోజగత్ * మత్తస్సర్వంప్రవర్తతే * సాభిధ్యా
 యశరీరాత్స్వత్సిస్మృతుర్వివిధాఃప్రజాః * ప్రశాసితారంసర్వేషా
 మిత్యాదికాపరవిషయా, * అథాకామయమానోయోకామోనిషా
 మతిస్తకామతిస్తకామ ఇత్యాదికాశ్రుతిః, స్మృతిరపి * ప్రియోహి
 జ్ఞానినోత్యర్థమహం * అస్థితస్సహియుక్తాత్మామామేవానుత్తమాం
 గతిం * వాసుదేవస్సర్వమితిసమహత్వానుదుర్లభః * మాంచయ్యో
 ఽవ్యభిచారేణభక్తియోగేనసేవతే. సగుణాన్నమతీత్యైతాన్బ్రహ్మ
 భూయాయకల్పతే. బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాహమమృతస్యావ్యయస్య

అ-గణాశ్వతస్యచ ధర్మస్యసుఖస్యైకాన్తికస్యచేత్యాదికాముక్తవి
౫౮౩.

౫౮౪- సూ॥ శ్లో॥ భోగమాత్రసామ్యలిక్ష్ణాచ్చ॥ శ్లో॥ * సో
త్సుతేసర్వానామాననహబ్రహ్మణావివశ్చితేతిముక్తస్యబ్రహ్మ
పభవభోగమాత్రబ్రహ్మసామ్యవచనాల్లిక్ష్ణాచ్చజగద్వ్యాపారవర్జమి
తినిర్భీయతే.

యదినియన్తృత్వంపరస్యైవ - ఏవంతర్హిస్వతన్త్రీప్తేనము
క్తైపరఃకదాచిత్పునరావర్తయిష్యతీత్యాశక్త్యాహ.

ఉవాచ- సూ॥ శ్లో॥ అనావృత్తిశ్శబ్దాదనావృత్తిశ్శబ్దాత్॥ శ్లో॥ అ
స్యముక్తస్యానావృత్తిశ్శబ్దాదవగమ్యతే. యథా * యతోవాగ్నిమాని
భూతానిజాయంతే * సోఽకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి * యః
పృథివీమన్తరోయమయతి * యఆత్మానమన్తరోయమయతీతిశబ్దాత్పుర
మపురుషస్యప్రప్తృత్వంనియన్తృత్వంచావగమ్యతే-తథా* ఏతేనప్ర
తిపద్యమానాగ్నిమంమానవమావర్తంనావర్తనై * సఖిత్వేవంవర్తయ
న్యావదాయశ్రీప్రహ్లాకమభిసమ్పద్యతేనచపునరావర్తతే* మా
ముపేత్యపునర్జన్మదుఃఖాలయమశాశ్వతం । నాపునవన్తిమహాత్మాన
స్సంసిద్ధిం పరమాంగతాః । ఆబ్రహ్మభువనాల్లోకాః పునశ్చావర్తినో
ఽర్జున । మాముపేత్యకుకౌన్తైపునర్జన్మనవిద్యతే * ఇదంజ్ఞానమపా
శ్రీత్యమమసాధర్మ్యమాగతాః । సగ్గేపి నోపజాయంతేప్రళయేనవ్యథ
న్తిచేతిశబ్దాదేన్మనంకదాచిదపినావర్తయతీత్యవగమ్యతే. సూత్రా
వృత్తిశ్శాస్త్రసమాప్తీంద్యోతయతీతిసర్వంసమజ్ఞానమ్. *

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీమద్వేదాంతదీపికే

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

అధ్యాయశ్చ సమాప్తః.

శాస్త్రంచ పరిసమాప్తమ్.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్లో॥

